

NEŠIMO JIH VUN!

PREMISLEKI VSTAJNIŠTVA

časopis
za
kritiko
znanosti

let. XL, 2013, št. 254

čKZ
40
let

Časopis za kritiko znanosti,
domišljijo in novo antropologijo
Letnik XL, 2013, številka 254
UDK 3, ISSN 0351-4285

Izdajatelj / Publisher
Študentska založba, Borštnikov trg 2, Ljubljana
www.zalozba.org

Ustanovitelj Študentske založbe je
Študentska organizacija Univerze v Ljubljani

Za založbo
Tomaž Gerdina

 Študentska
založba

Naklada: 400 izvodov

v. d. odgovorne urednice / Editor-in-chief
Nina Kozinc

Urednika tematske številke / Editors of Thematical Edition
Simona Zavratnik in Andrej Kurnik

Uredništvo / Editorial board
Sandi Abram, Jernej Amon Prodnik, Uršula Berlot,
Barbara Bezec, Marta Gregorčič, Tatjana Greif, Nikolai Jeffs,
Mirt Komel, Andrej Kurnik, Katarina Majerhold, Polona Mozetič,
Andrej Pavlišič, Primož Turk, Mitja Velikonja, Boris Vežjak

Mednarodno uredništvo / International Editorial Board
Nela Pamuković (Zagreb), Ian Parker (Manchester),
Maple John Razsa (Maine), Sandro Mezzadra (Bologna),
John Holloway (Puebla)

Lektorica / Language editor
Milojka Mansoor

Korektor / Proofreader
Živa Kovač

NAŠA LAST!

»LET'S THROW THEM OUT!« REFLECTIONS ON THE UPRISING MOVEMENT IN SLOVENIA

EDITORIAL

- 7 **Simona Zavratnik** in **Andrej Kurnik**: »Let's Throw Them Out!«
- 11 **Andrej Kurnik**: Articulations Require Inarticulate Rage

MARIBOR – »GOTOF JE!«

- 21 **Cirila Toplak**: From Angry Protests to Lasting Social Changes
- 29 **The Freedom for Uprisers! Group**: A Puzzle of the Decriminalization of Uprisings
- 51 **Nina Pohleven**: Maribor, the Metropolis!
- 60 **Franc Trček**: Let's Shut Down Facebook – a Reflection on the Maribor Uprising

PREMISLEKI VSTAJNIŠTVA

- 72 **Sandra Bašič Hrvatini**: Boldness, Boldness, More and More Boldness
- 84 **Renata Šriбар**: "Silent Icon" and "Voiceless Speech": the Margins of the Slovenian Uprising
- 93 **Igor Koršič**: Second Phase of Uprising
- 102 **Simona Zavratnik**: Rise again!
- 113 **Nenad Jelesijević**: Emancipation on the Edge of Aesthetic Regime
- 121 **Nika Mahnič**, **Jasmina Ploštajner**, **Karmen Šterk**: Yesterday was a Another Day (Today we Blew it)

15o MOVEMENT– FROM THE STOCK EXCHANGE TO »THE STRUGGLE FOR«

- 132 **Max Haiven**: Interview with Silvia Federici
- 139 **David Brown**: The Subjective Turn and Organizing Methodology
- 147 **Igor Grošelj**: Slovenian 15o and Biopolitical Discourse of Resistance
- 156 **David Graeber**: Why Did the Movement Appear to Collapse so Quickly after the Camps Were Evicted in November 2011?

THEORETIC REFLECTION OF UPRISINGS

- 168 **Blaž Škerjanec**: Virtual Insurgencies
- 177 **Danijela Tamše**: Militant Research: a New Narrative for the Decriminalization of Uprisings
- 189 **Vesna Leskošek**: Welfare State between Authority and Rebellion
- 198 **Mirt Komel**: Uprising-ness, Revolution and the Question of Violence

REVIEWS

- 207 **Klemen Ploštajner**: Uprisings on the Periphery
- 210 **Klemen Ploštajner**: Monolithic zombie
- 213 **Danijela Tamše**: "The Essence of the Democracy Derives from Differences between Us"

225 SUMMARIES

»NESIMO JIH VUN!« PREMISLEKI VSTAJNIŠTVA

UVODNIK

7 **Simona Zavratnik in Andrej Kurnik:** »Nesimo jih vun!«

11 **Andrej Kurnik:** Artikulacije potrebujejo neartikuliran bes

MARIBOR – »GOTOF JE!«

21 **Cirila Toplak:** Od jeznih protestov do trajnih družbenih sprememb

29 **Skupina »Svoboda vstajnikom!«:** Sestavljanka za dekriminalizacijo vstaj

51 **Nina Pohleven:** Maribor, metropola!

60 **Franc Trček:** Ugasnimo Facebook – premislek o mariborski vstaji

PREMISLEKI VSTAJNIŠTVA

72 **Sandra Bašič Hrvatinić:** Drznost, drznost, še in še drznost

84 **Renata Šribar:** »Tiha ikona« in »govor brez glasu«

93 **Igor Koršič:** Druga faza vstaj

102 **Simona Zavratnik:** Nazaj k upor!u

113 **Nenad Jelesijević:** Emancipacija na robu estetskega režima

121 **Nika Mahnič, Jasmina Ploštajner, Karmen Šterk:** Včeraj je bil nov dan (danes pa smo gotovi)

GIBANJE 15o – OD BORZE DO BOJA ZA

132 **Max Haiven:** Okupacije in boj za reprodukcijo – Intervju s Silvio Federici

139 **David Brown:** Subjektivni obrat kot metodologija organiziranja

147 **Igor Grošelj:** Slovenski 15o in biopolitični diskurz odpora

156 **David Graeber:** Ali se je gibanje Occupy dejansko zrušilo kmalu potem, ko so novembra 2011 deložirali tabore?

TEORETSKE REFLEKSIJE UPOROV

168 **Blaž Škerjanec:** Virtualno vstajništvo

177 **Danijela Tamše:** Militantno raziskovanje – nov narativ za dekriminalizacijo vstajništva

189 **Vesna Leskošek:** Socialna država med oblastjo in uporom

198 **Mirt Komel:** Vstajništvo, revolucija in vprašanje nasilja

RECENZIJE

207 **Klemen Ploštajner:** Upori na periferiji

210 **Klemen Ploštajner:** Monolitni zombi

213 **Danijela Tamše:** »Bistvo demokracije izhaja iz razlik med nami«

219 **POVZETKI**

»Nesimo jih vun!«

Jeseni in pozimi 2012 so se v Sloveniji začeli množični protesti proti korupciji, slabemu vladanju, čedalje večji brezperspektivnosti, razlaščanju ljudi, ignoranci oblasti, finančnemu totalitarizmu, navezi med neoliberalno državo in institucijami, ki so ljudi potisnile v nevzdržne varčevalne ukrepe v krizi, ki so jo povzročile finančne strukture, ljudje pa so bili kot postranski udeleženci oropani dostojnega življenja in dostojanstva. Upori, v katerih so udeleženci in udeleženke množično prišli na ulice in glasno ter dostojanstveno zahtevali drugačno družbo, so bili poimenovani vstaje. Na spontanih shodih, ki so bili koordinirani na socialnih omrežjih in v mrežah aktivističnih kolektivov, so odzvanjala gesla proti politično kapitalističnim in koruptivnim navezam, proti varčevalnim ukrepom, s katerimi oblasti prenašajo breme krize na tiste, ki je niso povzročili, proti odtujenemu političnemu sistemu, za resnično demokracijo.

Vstaje so se začele v Mariboru, v glavnem mestu regije, ki se zadnjih petindvajset let so- oča z gospodarskim in socialnim uničenjem, ki ga je sprožila privatizacija in z njo povezano plenjenje skupaj ustvarjenega. Druga in tretja mariborska vstaja proti koruptivnemu županu in mestnemu svetu sta na ulice pripeljali vsakega petega prebivalca mesta ob Dravi. Silovito ogorčenje ljudi in skrajna policijska represija sta nakazala začetek novega obdobja, ki je obdobje vstaj, obdobje zrušenega družbenega konsenza in iskanje novih načinov oblikovanja aktivnega konsenza. Strm padec zaupanja v obstoječe politične institucije sovпада z množičnim izražanjem ogorčenja ter z nastajanjem novih in mnogoterih družbeno-političnih iniciativ in organizacij, katerih namen je ljudstvu vrniti vzvode odločanja o skupnih zadevah. Vstajniški val se je iz Maribora kmalu razširil po vsej Sloveniji. Najprej kot solidarnost z Mariborčani in Mariborčankami in nato hitro kot vstaje proti lokalnemu in nacionalnemu koruptivnemu režimu. Od Murske Sobotе do Kopra, od Novega mesta do Jesenic – nekaj časa se je zdelo, da je vstajniški cunami nezaustavljiv in silen. Tako je moral najprej odstopiti mariborski župan Kangler, nato je zaradi vstaj oživljeno delovanje Protikorupcijske komisije odneslo vlado Janeza Janše. Nakar se zdi, da se je vstajniško vrenje pomirilo in ulične mobilizacije so začele izgubljati sapo. Začasni

umik iz ulic pa ne pomeni konca vstajništva. To se kot dober stari krt preseli v mnogotere nove in nove pobude, ki postavljajo okvire za urjenje iz aktivnega državljanstva in/ali samovladanja.

Danes težko napovemo, kakšen bo razvoj vstajniškega gibanja v prihodnosti. Lahko pa zagotovo trdimo, da smo vstopili v obdobje vstaj, kar navsezadnje dokazuje vstajniško vrenje po vsem svetu, katerega del je tudi vstajništvo v Sloveniji. Tako se po zadnjih vstajah v Turčiji in Braziliji, ki so sledile vstajam v Magrebu, Španiji, Grčiji in Occupyu sprašujemo, kje bo prišlo do naslednjega radikalnega preloma z obstoječim v obliki množičnega izražanja ogorčenja.

Ne glede na uspehe, neuspehe ali pomote, ki jih iz današnja zornega kota odčitamo v naboru različnih praks uporov v lokalnem slovenskem prostoru, se jasno kažeta dve težnji: da so prakse uporov obujene in da v boju s sistemom, ki je umeščen kot razredni boj, ni bližnjic, niti hitrih zmag. Radikalne družbene spremembe, ki jih zahtevajo upori, povsem jasno zadevajo spremembe v jedru družbenih odnosov. Marginalizirana, če ne že arhaično zastarela »solidarnost« in »enakost« se skozi kulturo uporov, z vstajami in aktiviranjem protestnikov in protestnic vračata v repertoar pomembnih konceptov družbenega delovanja.

Pri *Časopisu za kritiko znanosti* smo se odločili, da pripravimo vstajniško številko ČKZ. Vzrok za takšno odločitev je sama tradicija revije, ki je družbeno angažirana in ki skuša odpirati prostor za premislek družbenih in političnih prelomov. Bodisi da gre za kratke stike in začetke novega na mikropolitni ravni bodisi za prelomne dogodke na makropolitni ravni. Del te tradicije sta tudi pluralnost pogledov in iskanje novih stičnostnosti in skupnega brez abstrahiranja razlik, katerih svobodno izražanje je pogoj za skupno delovanje in svobodo in ne ovira. S tem specifičnim pogledom smo tako želeli intervenirati v diskusije o vstajniškem gibanju. In mislimo, da je prihodnost delovanja za emancipacijo in svobodo nerazločljivo povezana z našo sposobnostjo, da najdemo takšne oblike artikulacije in tvorjenja skupnih pojmov, ki bodo omogočile svobodno izražanje razlik, brez poenotenja množstva volj v eno voljo. Velike upe revolucije v zgodovini je pokopala ravno ta obsedenost s poenotenjem. Zato smo k pisanju za vstajniško številko povabili različne avtorje in avtorice, ki imajo afinite z različnimi vstajniškimi skupinami. Ne zato, da bi naredili reprezentativno številko vstajniških gibanj ali da bi dali kakršno koli »končno sodbo« o vstajah, ampak zato, da bi na podlagi ponudbe različnih konceptualnih izhodišč sprožili razpravo med različnimi.

Vstajniška številka ČKZ je en fragment, en kamenček v mozaiku nastajanja skupnih jezikov vstajništva. Razumemo jo kot del procesa proizvodnje jezikov osvoboditve, ki je lahko le sodelovalen in vključujoč. Vstaje so dodobra pretresele obstoječo družbeno realnost in v vseh domenah družbenega življenja čutimo učinke tega pretresa. V naši domeni, ki je pisanje znanstvenih in strokovnih tekstov, je ta pretres poudaril nujnost drugačnega pisanja, v katerem pisci vzpostavijo bolj demokratičen odnos z bralci. Časi, ko so intelektualci govorili s pozicij posedovalcev resnice nevednim, so dokončno minili. Same vstaje so pokazale, da so poskusi vzpostavitve osrednjih pozicij izjavljanja resnice anahronistični in celo dušeci. Če pogledamo nazaj na vstaje, lahko z gotovostjo trdimo, da so imele moč za spremembe, ko so bile mrežne, horizontalne in vključujoče. Zato smo številko pripravljali tako, da smo omogočili širšo diskusijo o tezah in izhodiščih avtorjev in avtoric že med nastajanjem besedil.

Med objavljenimi članki je tudi kritična analiza represije na tretji mariborski vstaji, ki je nastala kot sodelovalni dokument s skupino kazensko ovadenih vstajnikov in njihovimi starši. Skupina »Svoboda vstajnikom!« je napisala članek na podlagi pričevanj ovadenih in pogovorov z njihovimi zagovorniki. Vloga piscev je torej organizacija znanja, ki je med ljudmi, in ne interpretacija njihovega položaja s pozicij posedovalcev znanja. Gre za vzpenjajočo se produkcijo skupnih resnic, ki

generira moči zatiranih. Takšna skupna produkcija resnic in skupnega skozi solidarnost in samoorganizacijo potreb je zagotovo ena osrednjih potez nove globalne generacije vstajništva. Po več kot dveh desetletjih hegemonije neoliberalizma in nacionalizma se seveda počasi skupaj učimo radosti sodelovanja, proizvajanja resnic v kolektivnih procesih boja, razpravljanja, argumentiranja, odločanja. In to številko lahko razumemo kot enega številnih forumov, ki jih vzpostavlja vstajniška generacija, za učenje demokracije, sodelovanja, solidarnosti, samovladanja.

Artikulacije potrebujejo neartikuliran bes

Morda je najbolj intrigantna značilnost vstaj, ki so se razplamtele po slovenskih trgih lansko jesen in zimo, da so artikulacije in poskusi, ki so širokemu družbenemu ogorčenju hoteli dati politični izraz, vodili k njihovi razvodenelosti. Če je iskanje političnega izraza ogorčenju vodilo k pomirjanju vstaj in demobilizaciji, je morda bolje zastaviti drugačno vprašanje: izraz česa so bile vstaje in kakšne izzive za teoretsko in politično prakso pomenijo? Vstaje so bile zagotovo radikalen prelom, a obenem niso nastale iz nič. Bile so akuten izraz družbene realnosti, ki se je politično konstituirala v prejšnjih epizodah razrednega boja, v strategijah kapitala in oblasti, da zmanjšata politično moč delavskega razreda, v vzponu hegemonije neoliberalizma in finančnega kapitalizma, ki se je v teh krajih politično konsolidiral z ustanovitvijo Republike Slovenije. Vstaje so bile samonikel in spontan odgovor množic na temeljne značilnosti današnje oblike vladanja, značilne za neoliberalizem in finančni kapitalizem, ki je sistematično onemogoča sestavljanje moči produktivnih in izkoriščanih subjektivitet s segmentacijo in stratifikacijo trga dela in družbe ter z odtujenimi institucijami predstavnštva. Vstaje so tako predvsem zastavile ključno vprašanje za novo obdobje boja za radikalne družbene spremembe: kako na politične načine sestaviti moči produktivnih subjektivitet, tistih torej, ki proizvajajo kapital in so izkoriščane ali izključene in marginalizirane. V tem pogledu so bile vstaje v Sloveniji del nove generacije globalnih vstaj, ki povsod v praksi odgovarjajo na vprašanje: Kakšna je politična rekonpozicija za današnje produktivne subjektivitete? Do tja je še dolga pot. Vstaje so dale določene namige, še pomembneje, izrazile so današnjo družbeno sestavo. Pred nami je radosti polno obdobje sledenja tem namigom in raziskovanja družbene sestave vstaj. Neartikuliran bes potrebuje artikulacijo, je bilo geslo tistih, ki so hoteli vstajam dati politični izraz. Vendar vstaje so izraz in ne potrebujejo političnega izraza. Zato je za iskanje političnega potenciala vstaj primerno geslo: artikulacije potrebujejo neartikuliran bes.

Vstaje in kriza predstavniške politike

Vstaje so izraz krize predstavniške politike, tako interesnega kot političnega predstavnštva. In kriza predstavniške politike je povezana tako z nacionalnim kot z globalnim razvojem. Na nacionalni ravni

je povezana s krizo specifičnega institucionalnega okvira posredovanja socialnih konfliktov, ki se je razvil po vzpostavitvi Republike Slovenije v skladu s tako imenovanim neokorporativnim modelom (Lukšič, 1991). Za slovensko socialno državo oziroma njene institucije socialnega dialoga in partnerstva med organiziranimi interesi dela in kapitala je značilno sistematično preseganje socialnih konfliktov in antagonizmov na način organiziranega fabriciranja medrazrednega konsenza. Ta model družbenega razvoja je cepljen na tradicijo korporativizma, ki je značilna tako za krščanski korporativizem kot za samoupravni socializem. Njegovo bistvo je izganjanje razrednega boja in socialnih konfliktov. Izganjanje socialnih konfliktov je seveda nesporno značilno za krščanski korporativizem. Natančen pogled razvoja koncepta samoupravnega socializma pa pokaže, da je v njegovem jedru prav tako izganjanje socialnih konfliktov. Samoupravljanje nastane v kontekstu spora med sovjetskimi in jugoslovanskimi komunisti (Sher, 1977). Obtožbi, da je SZ imperialistična država, je nujno sledila analiza sovjetske družbe kot razredne družbe. In ker je do resolucije informbiroja jugoslovanska pot v socializem povzemala sovjetsko, je bila potrebna teoretska in praktična inovacija, ki je izhajala iz predpostavke, da nastajajoča socialistična družba v Jugoslaviji ni razredna. Samoupravljanje je tako konceptualna inovacija, ki je zasnovana prej na utopični viziji nekonfliktne družbe kot na razrednem boju kot gonilniku družbenega razvoja in terenu nastajanja komunistične alternative.

T. i. gradualizem, ki se je v Sloveniji razvil v času tranzicije in je obveljal kot alternativa terapijam s šokom, ki so druge nekdanje socialistične družbe čez noč spremenile v kapitalistične tržne ekonomije, je nastal zaradi specifičnega odnosa sil, ki je povezan s precejšnjo legitimnostjo socialističnega sistema, ideologije in socialističnega vladajočega razreda. Gradualizem tako ni pomenil zgolj prestrukturiranja ekonomije in družbe v skladu s kapitalističnim tržnim modelom, ki je iskal čim širše družbeno soglasje, kar je omogočalo institucionalizirano socialno partnerstvo, ampak je obenem tudi projekt graditve nacionalnega kapitalističnega razreda. Nacionalizem je bil predvsem politični projekt levece, medtem ko je bila desnica odkrito revanšistično šovinistična in rasistična.

Družbeni razvoj v času tranzicije tako zaznamujeta korporativizem in preprečevanje socialnih konfliktov z gosto tkanimi institucionalnimi okviri socialnega partnerstva ter nacionalizem z graditvijo moderne nacionalne skupnosti in nacionalno integracijo, ki ju nadgrajujeta desničarski rasizem in šovinizem. Zato na primer izbris ni bil anomalija, ampak konstituirajoča značilnost konstrukcije slovenske nacionalne države (Lipovec Čebren in Zorn, 2008).

Do nastopa finančne krize je imel projekt gradualnega prestrukturiranja prej samoupravne socialistične družbe v tržno kapitalistično razširjeno legitimnost. Ta je izhajala iz že omenjenih neokorporativnih institucionalnih aranžmajev, ki so skrbeli za produkcijo konsenza in iz demokratičnega značaja privatizacije. Privatizacija je bila izvedena na demokratičen način z zasebnim lastninjenjem prej družbenega premoženja prek distribucije lastninskih certifikatov in prek možnosti ugodnega odkupa prej družbenih stanovanj. In ker je temeljna značilnost kapitala nenehno vzpostavljanje monopolov in centralizacija lastnine, je razlaščanje potekalo prek vzpostavljanja kapitalsko političnih klientelističnih omrežij, ki so omogočala koncentracijo lastnine oziroma njen prenos od večine k manjšini. Tako se je demokratična privatizacija spremenila v tajkunizacijo oziroma v politično organiziran projekt konsolidacije in centralizacije lastninjenja ter razlaščanja večine.

Prehod v kapitalistično tržno družbo je torej temeljil na političnem konstituiranju subjektivitete vse bolj razlaščanega malega lastnika rentnika, na vzpostavitvi srednjega razreda, ki se v kontekstu financiranja znajde pod nenehnimi pritiski razlaščanja, in na političnem konstituiranju iz delavskih, socialnih in celo državljskih pravic izključenega delavskega razreda, ki je s

sistematično graditvijo slovenskega srednjega razreda že v času samoupravnega socializma vse bolj etniciziran. V tem pogledu je bila Slovenija že v času samoupravnega socializma integrirana v svetovni politični razvoj. Politični projekt razbitja močnega delavskega razreda, ki se začne v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, poteka kot politično konstituiranje srednjega razreda s pomočjo financiranja, ki omogoči, da postane del delavskega razreda lastnik nepremičnin in malega finančnega premoženja (Marazzi, 2010), drugi del pa je s prekerizacijo čedalje bolj marginaliziran in izključen. Nastanek Republike Slovenije je tako zgolj formalizacija in utrditev procesov polarizacije družbe na male rentnike in deklasirane proletarce, ki je omogočila kapitalu, da obnovi svojo oblast, ki je bila zaradi revolucionarnih in reformističnih bojev delavskega razreda resno ogrožena.

Zato nastanek Republike Slovenije spremljajo demokratična legitimacija projekta privatizacije skozi obljubo, da bodo vsi državljani lastniki in rentniki, financiranja družbe, ki naj bi omogočila demokratično razpršenost zasebne lastnine, nacionalizem z izbrisom in degradacijo precejšnjega dela delavskega razreda na mednarodne migrante ter pospešena prekerizacija in nastajanje novih tipov odvisnega in negotovega dela. Vezivo teh procesov pa je hegemonija neoliberalizma, ki je ekonomska, pravna in politična teorija, ki iz domene produkcije vrednosti in iz politične konstitucije izključi delo (Hardt in Negri, 1994). Neoliberalna doktrina pravi, da v ekonomiji vrednost proizvajajo igra ponudbe in povpraševanja, herojski podjetniki ter finančno premoženje. V politični konstituciji ni več delo tisto, na katerem je zasnovana temeljna norma. Norme nastajajo v samoreferencialni proceduralni republiki na podlagi družbene pogodbe, temelječe na izvornih pozicijah, ki so v resnici pravice zasebne lastnine in na izključitvi nerazumnega pluralizma, torej na izključitvi socialnih konfliktov in antagonizmov (Rawls, 1971).

V nastali Republiki Sloveniji se tako križata neokorporativizem in neoliberalizem, kar privede do specifične krize predstavništva. Vrh ledene gore razredne sestave so dobro predstavljeni, a obenem čedalje manjši otoki zajamčenega dela. Okoli teh otokov se širi morje prekernega dela. Obenem sistem socialnega partnerstva ne vključuje interesov malih lastnikov in rentnikov, ki so izpostavljeni agresivnim procesom razvrednotenja in razlaščanja. V socialnem dialogu naj bi imeli svoje predstavništvo v kapitalističnem bloku, ki pa prej izraža in zagovarja interese lastniške konsolidacije. Kriza predstavništva se ekonomsko socialno torej kaže kot nereprezentiranost rastočega sveta prekernega dela in nereprezentiranost srednjega razreda, ki je pod nenehnim pritiskom koncentracije lastnine in vzpostavljanja monopolov. Politično se kriza predstavništva kaže kot čedalje bolj neznosno vsiljevanje norme abstraktnega poenotenja, homogenizacije in uvajanja liberalnih načel meritokracije, uvajanje raztelesenega, izkoreninjenega in skrajno racionaliziranega subjekta v družbene institucije, kot so šole, ter kot vsiljevanje sintetizirane abstraktne občje volje, ki abstrahira čedalje bolj razslojeno in dezintegrirano družbeno realnost.

S finančno krizo, ki se začne po sesutju trga slabih terjatev v ZDA in se v Evropi manifestira kot kriza suverenega dolga, nastane možnost politične rekonstrukcije tako polarizirane in segmentirane družbe (Kurnik, 2011). Nastane možnost političnega zavezništva razsutega družbenega subjekta, ki vznikne na pogorišču v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja politično poraženega delavskega razreda. Nenadoma se velika večina čuti nereprezentirano. Medtem ko smo imeli do zadnje jeseni in zime občasne manjše vstaje, izolirane na posamezne segmente nereprezentirane družbe – vstaje kulturnih in etničnih manjšin, vstaje posameznih skupin prekerne delavcev in delavk –, se je v množičnih izrazih ogorčenja lansko jesen in zimo na ulicah začela sestavljati nova družbena večina razlaščanih in nereprezentiranih. Ta večina je skrajno heterogena in zastavlja ključno vprašanje: Kakšna naj bo politična konstitucija za takšno heterogeno in na mnogotere načine družbeno konkretno umeščeno večino?

Vstaje pomenijo konec civilne družbe

Vstaje, ki so se razplamtele konec leta 2012, so naznanile, da sta družbeno nezadovoljstvo in ogorčenje dokončno prekipela in se razlila ven iz institucionalnih okvirov nacionalne države, kot se artikulirata v obdobju finančne globalizacije in neoliberalizma. To med drugim dokazuje dogajanje na predvečer druge (26. november 2012) in tretje mariborske vstaje (3. december 2012), ki sta prelomna dogodka, saj sta pokazala, da se je obdobje civilnodružbenih protestov končalo in da smo vstopili v obdobje vstaj. Zadnji poskus, da bi se družbeno nezadovoljstvo in ogorčenje artikuliralo v civilnodružbenih okvirih, je bila lanska novembrska demonstracija velikih sindikalnih central proti politikam zategovanja pasov, vladi Janeza Janše in diktatom trojke – Evropske komisije, Evropske centralne banke in Mednarodnega denarnega sklada. Čeprav so predstavniki sindikatov napovedovali zgodovinske demonstracije, ki bodo dale vidnost širokemu družbenemu nasprotovanju antisocialnim politikam Republike Slovenije in EU, je bila demonstracija na koncu velik poraz sindikalnega gibanja. Število udeležencev in udeleženk, ki se ne more niti približno primerjati na primer s protestom proti enotni davčni stopnji iz leta 2005, komornost protestov in bojevitost, ki je bila zgolj retorična figura sindikalnih liderjev, so pokazali, da niti sindikati ne morejo kanalizirati splošnega družbenega nezadovoljstva v proces posredovanja in pogajanj. Le teden dni po sindikalni demonstraciji je prišlo na mariborske ulice na drugo mariborsko vstajo vsaj deset tisoč ljudi, kar je vsak deseti prebivalec in prebivalka mesta, ki so se uprli županu Kanglerju in politično-kapitalskim hobotnicam sistematičnega razlaščenja in siromašenja družbe. In razlika med obema zborovanjema je očitna. V nasprotju s sindikalnim protestom je bila vstaja silovit in anonimen izraz ogorčenja, na katerega se je oblast odzvala s skrajno policijsko represijo, ki je povzročila prizore množične pasivnega in aktivnega upiranja in konfrontacije s policijo. Ogorčenje se je iz prazne grozeče retorike sindikalnih voditeljev preselilo v množično nenadzorovano zasedanje trgov in pogumno ter odločno branjenje neodtujljivih pravic do svobode združevanja in izražanja. In to so na tretji mariborski vstaji številni plačali z aretacijo, preventivnim priporom in kriminalizacijo.

Da sindikatom ni uspelo zajezi in kanalizirati splošnega družbenega nezadovoljstva, ni zgolj rezultat zbirokratiziranosti sindikalnih central, ampak tudi rezultat temeljitih sprememb v sestavi dela. Na podlagi fordističnega kanona dela organizirani sindikati so neuspešni v poskusih, da bi ponudili okvir za politično rekonpozicijo skrajno segmentiranega dela, za katerega so značilni mnogoterost pravnih statusov, različen dostop do delavskih in socialnih pravic ter izrazita kulturna heterogenost, ko se ob starem industrijskem delavcu nizajo nove figure dela, večinoma skrajno siromašne in brezpravne. Zagata sindikalizma pa je še večja zaradi že omenjene temeljne značilnosti neoliberalne ekonomske teorije in pravne ter politične filozofije, ki je marginaliziranje dela kot proizvajalca vrednosti. Četudi bi se sindikatom uspelo organizirati tako, da bi postavili okvire za politično rekonpozicijo segmentiranega dela, bi še vedno trčili ob dejstvo, da je za zaton države blaginje značilno izključevanje dela iz produkcije pravnih norm in iz politične konstitucije. Vse ključne ekonomske, socialne in politične odločitve se danes ne sprejemajo več v okviru institucij socialnega dialoga, ampak v okviru *ad hoc* instanc vladovanja, kot je že omenjena trojka, ali na primer G20 ali celo predsedniški tandemi, kot je bil nekaj časa tako imenovani Merkozy. Ta prehod od vladanja k vladovanju (Hardt in Negri, 2010) je povezan z razvojem finančnega kapitalizma, za katerega je značilno, da je vzpostavil vzvode posrednega črpanja presežne vrednosti. Kapital je s financiacijo unilateralno prekinil odnos z delom, se začel umikati iz velikih industrijskih obratov in se pretvoril iz industrijskega v finančni kapital, ki prek finančnega premoženja in investicij črpa rente iz skrajno heterogenega sveta produkcije (Marazzi, 2010).

Četudi bi sindikatom uspel organizirati skrajno razpršen in heterogen svet produkcije presežne vrednosti, bi bila za novo obliko kapitalističnega reformizma potrebna grožnja, podobna grožnji komunističnih revolucij po letu 1917.

Ravno zato je anonimen karakter vstaj, izražanje ogorčenja brez konkretnih zahtev, tako rekoč edini logični odgovor današnjega sveta dela. Neobstoj konkretnih zahtev onkraj tiste, da naj vladajoči spokajo, ni znamenje neartikularnosti, ampak političnega realizma množic. Na koga pa naj naslovijo zahteve, če so institucije države blaginje – institucije, ki so imele zgodovinsko vlogo posredovanja družbenega nemira in nezadovoljstva ter vpreganja konfliktnosti dela in potreb v model razvoja, ki je bil značilen za kapitalistično socialno državo – zaradi novih centrov odločanja, ki jih obidejo, izpraznjene vsakega pomena in moči? Zato se je danes bolj kot z ustanavljanjem novih civilnodružbenih organizacij za posredovanje družbenih konfliktov in antagonizmov, kot so na primer politične stranke, smotrno ukvarjati z vprašanjem, kako vzpostaviti bazično demokratične, horizontalne nepredstavniške okvire za izražanje ogorčenja heterogenih subjektivitet družbene produkcije in reprodukcije in za definiranje skupnega med njimi in s tem za omogočanje politične rekompozicije. Šele nato se lahko pogovarjamo o reformi ali revoluciji. Šele politično organiziran zlom odnosa med vladajočimi in vladanimi na podlagi izkušnje spontanih vstaj lahko bodisi dovolj prestraši današnje centre oblasti, da bodo ponudili reforme, bodisi ponudi svetu dela in potreb dovolj moči, da postavi alternativo finančnemu kapitalizmu.

Lokalizirane vstaje na mikroravni kot napoved jesenskih in zimskih vstaj

Vstaje, ki so bile izraz splošnega družbenega nezadovoljstva, so napovedovale manjše lokalizirane mikrovstaje, ki so izražale krizo predstavniške politike. Takšne mikro oziroma lokalizirane vstaje so bile divje stavke v Gorenju in Muri, boji migrantskih delavcev in stavka v Luki Koper. V vseh omenjenih primerih gre za stavke, proteste in akcije, ki nastanejo bodisi neodvisno od sindikatov in interesnopredstavniških organizacij bodisi v okviru novih sindikatov, ki nastajajo kot odgovor na krizo interesnega predstavništva. Stavka v Gorenju je bila po svoje paradigmatska. To podjetje je bilo model tranzicije po slovensko z institucionaliziranim socialnim dialogom. Politika subvencioniranja delovnih mest, s katero se je Pahorjeva socialdemokratska vlada odzvala na začetek krize, pa je pokazala, da je ta dialog krhek in da ga lahko porušijo že majhna neravnovesja, ki jih prinašajo vladni intervencijski ukrepi. Tridnevna spontana stavka, ki so ji šefi sindikata v podjetju aktivno nasprotovali, je pokazala krizo socialnega modela, ki je v Sloveniji nastal v času tranzicije. Socialnega modela, ki je skušal kombinirati neokorporativizem, projekt vzpostavitve nacionalnega kapitalističnega razreda in globalni neoliberalizem in financiacijo. Stavkovna bitka se je končala s sporazumom o dvigu minimalne plače med upravo podjetja in predstavniki stavkajočih delavcev predvsem zato, ker sindikat ni podprl poskusov delavcev, da bi legalizirali stavko, s čimer bi bili stavkajoči po treh dneh izpostavljeni tožbam zaradi izgube podjetja v času nelegalne stavke. Delavci in delavke so se tako po treh dneh protestiranja pred vhodom v tovarno vrnili na delo. Problemi, povezani s t. i. dirko proti dnu, delokalizacijo proizvodnje, neuspešno postfordizacijo v smislu prestrukturiranja proizvodnje množičnih standardiziranih izdelkov v proizvodnjo singularnih izdelkov z visoko dodano vrednostjo, neustreznim sistemom socialne varnosti, ki je pogojevan z delom in kaže na prehod od *welfare* k *workfare*, pa ostanejo.

Sledila je divja stavka v Muri, kjer so delavke in delavci tako kot v Gorenju zbirali podpise proti sindikatu. Tudi ta stavka je kot ključni problem poudarila financiacijo, ki z možnostjo

hipnega investiranja kjerkoli po svetu drastično znižuje ceno dela, ter koncept socialne varnosti, ki je povezan z izginjajočim delom. Medtem ko sta bili stavki v Gorenju in Muri znamenje zatona določenega tipa proizvodnje in z njim povezanega socialnega modela, je bila stavka v Luki Koper znamenje novega tipa bojev v čedalje bolj profitabilnem logističnem sektorju.

Pomenljivo dejstvo je, da je v Luki Koper, v nasprotju kot na primer v Muri, prišlo do stavke, ko pretovor in s tem količina dela rasteta, kar pomeni, da je šlo za stavko v ekonomskem sektorju, ki postaja v času krize, ki ni nič drugega kot radikalno prestrukturiranje ekonomije in družbe v skladu s poskusi kapitala, da utrdi svojo komando nad delom in družbo, čedalje pomembnejši. Zato lahko razumemo stavko v Luki Koper kot paradigmo novih delavskih bojev. In res se zdi ta stavka kot poznejše velike vstaje v malem. Najprej je bila zanjo značilna heterogena delavska in družbena sestava. V stavki so se skupaj borili operaterji žerjavov, organizirani v bazičnem sindikatu, in delavci pri podizvajalcih, ki so večinoma hiperizkoriščani migranti in nosijo vse breme fluktuacije potrebe po delu v pristanišču zaradi klasične sezonskosti in tiste, ki je povezana z globalizacijo proizvodnje. Za stavko je bila značilna še zasedba prostora pred vhodom v pristanišče, kjer so delavci pri podizvajalcih en teden protestno stavkali. Ta prostor je postal obenem prostor politične rekonpozicije heterogene sestave dela v pristanišču in zaradi nenehne prisotnosti solidarnih gibanj in posameznikov širše družbene sestave. Zato ni nenavadno, da je gibanje 15o za zasedbo trga pred borzo v Ljubljani deloma našlo inspiracijo v zasedbi vhoda Luke Koper.

Leta 2007 so se začeli tudi boji migrantskih delavcev in procesi njihove samoorganizacije. Ti boji, ki se odvijajo v okviru IWW (Nevidnih delavcev sveta), so opozorili na pomen meja in izključevanja iz delavskih, socialnih in državljskih pravic za segmentacijo kapitalističnega trga dela. Nazorno so pokazali, da je značilnost politične konstitucije trga dela *disfranchisement* posameznih populacij. Ker je izključujočnost konstituiranja državljske pripadnosti in nacionalne identitete ključna za delovanje kapitalističnega trga dela, so boji migrantskih delavcev nadgradili boj izbrisanih. Ti so sprožili vprašanje izključevalnih praks v definiranju državljskega telesa nacionalnih držav, in to v kontekstu nastajanja postnacionalnih političnih tvorb, kot je EU, za katere je značilna integracija skozi dezintegracijo. Boji migrantskih delavcev, ki so pogosto razkrivali biografsko povezavo med izbrisanimi in migranti, so pokazali, na kakšen način je izključevalna praksa graditve nacionalnih držav v globalizaciji funkcionalna za segmentacijo kapitalističnega trga dela (Bez nec, 2009). Obenem so hibridni kolektivi, sestavljeni iz migrantskih delavcev in prekernih raziskovalcev (Kurnik, 2009) in praksa delavskih skupščin nakazali ključno vlogo novih političnih skupov, sestavljenih iz različnih, izražajoč heterogeno sestavo dela in pluralno družbeno sestavo in išoč nove načine definiranja skupnih pojmov. Takšne, ki bi se izognili abstraktnemu poenotenju, ločevanju različnih družbenih realnosti od njihove moči, ki se generira le v konkretni družbeni umeščenosti in utelešenem izkustvu, in takšne, ki bi na podlagi te heterogenosti našli načine komponiranja teh moči.

Že pred omenjenimi mikrovstajami, vzporedno in v živahni izmenjavi z njimi, se dogajajo tudi mikrovstaje v političnem organiziranju. Ti eksperimenti se začnejo takoj po ustanovitvi Republike Slovenije in zmagi nacionalistične kontrarevolucije, ki je dala odličen paravan za privatizacijo in razlašanje. Zasedba Metelkove v Ljubljani in zagon centra alternativne kulturne in socialne produkcije v Pekarni v Mariboru sta primera teh zgodnjih mikro in lokaliziranih vstaj in odgovor na krizo predstavnštva. Na prehodu v 21. stoletje je altergloablizacijsko gibanje dobilo močna oporišča tudi v Sloveniji. Mobilizacije proti vstopu Slovenije v NATO, proti vojni v Iraku, za pravice migrantov, nova generacija političnega skvotiranja v primeru Molotova in Roga itd. iz tega obdobja morda ne pripravljajo lanskih vstaj, zagotovo pa odgovarjajo na enake strukturne pogoje krize predstavnštva v obdobju nacionalneoliberalizma in finančne globalizacije.

In obenem na bolj lokaliziranih ravneh, v interakciji z gibanji izbrisanih, migrantskih delavcev, omenjenimi divjimi in netipičnimi stavkami in boji proti politikam zategovanja pasov, že predelejuje temeljna vprašanja novih oblik nepredstavniške demokracije, ki bodo sposobne zgraditi kontraoblast razlaščene in razlaščevane večine.

Nova generacija globalnih vstaj postavlja vprašanje skupnega na podlagi mnogoterosti

Skupna značilnost nove generacije globalnih vstaj, ki se začne s t. i. arabskimi pomladmi, nadaljuje z okupacijo trgov v Španiji, z gibanjem Occupy, ki ga zaneti okupacija parka Zucotti v bližini Wall Streeta v New Yorku (Kurnik, 2013) in doživi zadnjo silovito manifestacijo v Turčiji s protesti proti poskusom pozidave parka Gezi in s pravcato komuno na trgu Taksim, je samoupravljanje z osvobojenimi javnimi prostori in eksperimentiranje z novimi oblikami neposredno demokratičnega in horizontalnega odločanja. Praksa oblikovanja skupščin na zasedenih trgih je povezana s heterogeno družbeno in politično sestavo vstaj in krizo predstavništva. Pluralna sestava dela in družbe na splošno ne najde ustreznega predstavništva v obstoječih institucijah interesnega in političnega predstavništva, zato so okupacije trgov pravi laboratoriji iskanja novih načinov definiranja skupnega oziroma skupnovanja skupnega. Vstaje z okupacijami trgov so spontan odgovor množic na neustreznost obstoječih kanalov posredovanja in predstavništva za heterogeno družbeno sestavo, ki je rezultat hegemonije finančnega kapitalizma in dezintegracije nacionalnih držav. Kot je bilo že rečeno, financializacija omogoči posredne oblike črpanja presežne vrednosti, kar omogoči kapitalu, da razklene svoj odnos z delom in začne vleči dobiček in rente iz skrajno segmentiranega sveta proizvodnje (Marazzi, 2010). Nastajajo lateralni prostori proizvodnje, za katere so značilni karcerarnost, neenak dostop do delavskih, socialnih in političnih pravic, vse večja etniciziranost. (Ong, 2006) Produkcija poteka čedalje bolj v mrežah, ki vključujejo številne prekerne statuse delavcev in temeljijo na logiki *outsourcinga*. Financializacija obenem vzpostavi novo subjektivteto delavca, ki je obenem rentnik, saj je finančna akumulacija mogoča zaradi kanaliziranja prihrankov na finančne trge (Corsani, 2008). Produktivni subjekti so shizofreni, saj morajo vedno kombinirati izključujoče interese nekoga, ki mora delati, da preživi, in nekoga, ki dobiva rente iz finančnega premoženja. Obenem finančna akumulacija izraža nove sfere družbene produktivnosti, ker finančni kapital izkorišča samo družbo, načine življenja, množično kreativnost – kar se v ekonomiji imenuje pozitivne eksternalije (Hardt in Negri, 2011). Financializacija obenem omogoči kapitalu, da se hipno umakne iz določene regije in investira na drugem koncu sveta, delokalizacijo torej. Finančna globalizacija v domeni ekonomske strukture privede do tega, da se kapitalistični monopoli ne ustvarjajo v okviru nacionalnih držav, ampak presegajo njihove meje. Posledično se dogaja dezintegracija nacionalnih držav, saj začne tudi nadzor nad družbeno reprodukcijo, ki je bil prej v domeni nacionalne države, presegati nacionalne meje, s čimer začne nastajati postnacionalna ideološka struktura (Balibar, 2007).

Vstaje in okupacije trgov so tako biopolitični odgovor na premike v ekonomski in ideološki strukturi – od relativne homogenosti dela, ki je značilna za fordistični produkcijski način, k skrajni heterogenosti, od ideoloških aparatov nacionalne države, ki nadzorujejo procese družbene reprodukcije, k vzpostavljanju nadnacionalnih ideoloških aparatov v obliki novih dispozitivov vladovanja, kar se dogaja z veliko intenzivnostjo v Evropski uniji. So praktična kritika teh premikov na način neposredne intervencije v materialno delovanje oblasti. Zato so vstaje in okupacije relativno

slepe za ideološke razlike in od povsod poročajo o prej še nevideni heterogenosti politične in ideološke sestave. Pozivi vstajnikov k odpravljanju političnih razlik tako niso pozivi k oblikovanju abstraktne enotnosti in preoblikovanju množstva volj v eno voljo, ampak so prej poziv h graditvi skupne moči na ulicah in trgih, ki bo omogočila strmoglavljenje obstoječih načinov materialnega delovanja oblasti in vzpostavitev druge oblasti v smislu drugačnih načinov definiranja skupnega in sestavljanja razpršenih moči v skupno moč. Prakse intervencij v materialno delovanje oblasti brez pretirane ambicije po ideološkem poenotenju, ki so značilne za novo generacijo vstaj, so pravzaprav samonikel odgovor na nevdržnost predstavnštva, ki je povezano z izganjanjem produktivnih subjektov iz odločanja – z destrukcijo socialne države – in z odtujevanjem moči. Na ulici, v neposredni konfrontaciji z režimom, v oblikovanju začasnih komun, se s prisotnostjo mnogoterih, ki so na mnogotere načine umeščeni v obstoječo družbo in so nosilci utelešenega izkustva vsakdanjega življenja, generira nova oblika družbene in politične moči razlaščene večine.

Zato ni presenetljivo, da je odgovor oblasti na vstaje in okupacije krčevito preganjanje ljudi z ulic. Pri tem uporablja zimzeleno taktiko kriminalizacije, vzpostavljanje dihotomij, katerih namen je razredčiti diskurz vstaj in pritiske k preoblikovanju vstaj v civilno družbo. Oblast namreč ne želi, da bi socialni nemir in množično izražanje ogorčenja vodila v nove prakse politične konstitucionalizacije oziroma v organizirane oblike komponiranja razpršenih družbenih moči današnjih proizvajalcev družbenega bogastva. Namen kriminalizacije je z uvedbo izrednih razmer znova vzpostaviti asimetričen odnos vladajoči–vladani. Dihotomije služijo deljenju vstajnikov na dobre in slabe, na tiste, katerih dejanja omogočajo oblasti, da si zgradi nova oporišča posredovanja družbenih konfliktov v smeri reprodukcije odnosov oblasti in na tiste, ki jih je treba zaradi konfliktnosti in antagonističnosti izključiti iz nove družbene pogodbe oziroma iz simulakra novega konsenza. Preoblikovanje vstaj v civilno družbo poteka skozi pozivanje k definiranju konkretnih zahtev in k politični artikulaciji neartikuliranega besa. Tako si oblast, ki je izgubila organsko povezavo z ljudstvom, ki je s tem postalo multituda (Negri, 1991), znova gradi v vstajah pretrgano popkovino z vladanimi.

Čeprav kriminalizacija, solzivec ali utrujenost prej ali slej preženejo ljudi z ulic, trenutki izjemnega generiranja družbene moči razlaščenih pustijo bogatozakladnico vprašanj, problemov in rešitev. Okupacije javnih prostorov, ki so se začele z zasedbo Casbe v Tunisu (Missau, 2012), nadaljevale z zasedbo trga Tahrir v Kairu in španskih trgov, vse do gibanja Occupy, so bile pomembne lekcije resnične demokracije za današnje družbe (Kurnik, 2013). Ljubljanska različica gibanja Occupy, ki si je nadela ime 15o, je tako prispevala pomembne konceptualne inovacije, ki so odgovorile na danes temeljno vprašanje: kako na podlagi heterogenosti definirati skupno brez abstraktnega poenotenja, ki dekontekstualizira, raztelesi in s tem odvzame moč. V okupaciji trga pred borzo, ki so jo preimenovali v Boj za!, se je razvila demokracija direktne akcije kot praktična kritika izključujočega procesa graditve nacionalne države iz devetdesetih in liberticidnega principa demokratičnega centralizma, ki se je razvil v socializmu. Demokracija direktne akcije omogoči politično artikulacijo manjšin in razume skupno kot počasno oblikovanje aktivnega konsenza na podlagi izmenjave in srečevanj. Skupščina tako ni več kraj poenotenja, ampak kraj rezonance mnogoterih glasov in praks. Odločevalski proces ni poenotenje, ampak komponiranje različnih v radostnih srečanjih, ki sprožajo radostne strasti in s tem večanje moči delovanja, mišljenja, življenja in čutenja vsakogar. Razlike v demokraciji direktne akcije niso razumljene kot ovira skupnemu delovanju, ki jo je treba premagati, ampak kot podlaga skupnemu delovanju in jamstvo za svobodo (Razsa in Kurnik, 2012). Druge okupacije trgov od Tunizije, prek Španije in ZDA, do Turčije so prav tako razvile nove oblike neposredne demokracije in pokazale, da direktna demokracija ni tiranija veči-

ne, kot se jo uokvirja v obstoječih institucionalnih okvirih, v referendumu. Direktna demokracija, če je izvrševanje pravice do upora, je oblika demokracije, ki veliko učinkoviteje brani manjšinske pravice kot liberalna ustavna demokracija. Še več, takšna direktna demokracija odpre identitete in zgradi nove stičnosti, ki lahko omogočijo revolucionarno postajanje vsakogar (ibid.).

Vstaje v Sloveniji, ki so se začele kot socialne vstaje v Mariboru, so za trenutek odkrile družbeno moč razlaščenih. Žal za zdaj niso našle institucionalnih okvirov, ki bi lahko permanentno generirali to moč. Tudi zato, ker so ostale diskusije o institucionalizaciji vstaj obupno moderne in ujete v lažno dihotomijo suverenost-anarhija. Zato je treba pozdraviti in podpreti projekte, ki so inovativni in iščejo bodisi na ravni organiziranja bodisi produkcije znanja nove dispozitive generiranja moči na podlagi izkušnje iz vstaj. Naj omenim le nove oblike militantnega raziskovanja, nastajajoče gibanje četrtnih, mestnih in drugih skupščin ter seveda nadaljevanje uličnih mobilizacij.

Poskusi institucionalizacije vstaj na moderne načine z ustanavljanjem političnih strank puščajo več dvomov. Še zlasti če ti projekti za lasten uspeh zahtevajo rekonstrukcijo odnosa med ljudstvom in oblastjo. Vstaje so namreč bile radikalni prelom, radikalna odločitev in začetek popolnoma novega političnega obdobja. Ta potencial bi bilo škoda udomačiti in s tem izničiti z vrnitvijo v »herojske« čase civilne družbe, čase začetkov razlaščanja in centralizacije moči v ekonomiji, družbi in politiki. Čas je za nekaj novega.

Literatura

- BALIBAR, É. (2007): *Mi, državljani Evrope? Meja, država, ljudstvo*. Ljubljana, Sophia.
- BEZNEC, B. (2009): Migracije in lateralni prostori državljanstva. *Časopis za kritiko znanosti*, 37/238, str. 13–28.
- CORSANI, A. (2008): Rente salariales et production de subjectivité. *Multitudes* 32: 103–114.
- HARDT, M. in NEGRI, A. (1994): *Labor of Dyonisus: A Critique of the State Form*. Minnesota, Minnesota University Press.
- HARDT, M. in NEGRI, A. (2011): *Skupno*. Ljubljana, Časopis za kritiko znanosti, Študentska založba.
- KURNIK, A. (2009): Aktivistična raziskava, biosindikalizem in subjektiviteta migrantskih delavcev. *Časopis za kritiko znanosti*, 36/238, str. 53–65.
- KURNIK, A. (2011): Transformacije dela in kriza reprezentativne politike. *Časopis za kritiko znanosti*, 38/244, str. 11–22.
- KURNIK, A. (2013): Nova generacija vstaj: od Tunizije do Slovenije. *Časopis za kritiko znanosti*, 40/251, str. 199–210.
- LUKŠIČ, I. (1991): *Neokorporativizem*. Ljubljana, RSS.
- MARAZZI, C. (2010): *The Violence of Financial Capitalism*. Los Angeles, Semiotext(e).
- MISSAUI, N. (2011): *Dégage Dégage Dégage Ils ont dit Dégage*. Tunis, Éditions Franco-Berbères.
- NEGRI, A. (1991): *The Savage Anomaly: The Power of Spinoza's Metaphysics and Politics*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- ONG, A. (2006): *Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty*. Duke, Duke University Press.
- RAZSA, M., KURNIK, A. (2012): The Occupy Movement in Žižek's Home Town: Direct Democracy and a Politics of Becoming. *American Ethnologist*, 39/ 2, 238–258.
- RAWLS, J. (1971): *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts; Harvard University Press.
- SHER, GERSON S. (1977): *Praxis: Marxist Criticism and Dissent in Socialist Yugoslavia*. Bloomington, Indiana University Press.
- ZORN, J. in LIPOVEC ČEBRON, U. (ur.): *Zgodba nekega izbrisa*. Ljubljana, Časopis za kritiko znanosti, 34/228.

VA
EPI

STE LA DUKA

GOTOFI STE
ALI
KAKO SO TO HARE DILI
NA ISLANDIJI

STE LA DUKA
V DUKI

LANGLETI

MARIBOR – »GOTOF JE!«

Od jeznih protestov do trajnih družbenih sprememb

O čem se sploh pogovarjamo in zakaj?

Leto dni je od začetka protestnega dogajanja v Mariboru, ki je bilo uvod v slovenske vstaje. Ker se svet tako hitro vrti, bi ta časovna razdalja morala zadostovati za argumentirane analitske uvide v vzroke, posledice, kontekst in dogodkovno obzorje tega procesa.

Časopis za kritiko znanosti izdaja »vstajniško« številko,¹ katere namen naj bi bil »predlagati drugačen način definiranja skupnega« in opozoriti še na dva zaznana problema: »da artikulacije različnih vstajniških političnih skupin reducirajo pluralno sestavo vstaj« ter »pomanjkanje uvida v globalne dimenzije vstaj«. Preden se opredelim do te uredniške agende, želim to svojo intervencijo pojasniti kot napor, katerega smisla sprva nisem uvidela. Ohranjam prvotni pomislek, da je zdajšnji položaj takšen, da je skrajni čas za udejanjanje sprememb, ne zgolj teoretiziranje o njih, če se mi, 99 odstotkov vseh, nočemo zbuditi v sistemu, v katerem je od demokracije ostala samo še beseda. Po drugi strani pa k streznitvi in delovanju optimalno vsak prispeva s svojimi znanji in potenciali, družbeni teoretiki torej z optimalno objektivno družbeno teorijo, katere praktična, uporabna vrednost je nato nedvomna – iz te perspektive je pobuda ČKZ vsekakor relevantna.

Še posebej ima smisel produciranje kritične teorije družbe v družbi, kot je slovenska, ki je svojo identiteto zgradila skoraj izključno na tako ali drugače razumljeni »kulturi« (Rotar, 2007: 84–85), znanost pa ob tem bolj kot ne zanemarjala kot nekaj za obstoj skupnosti nepotrebne in celo nezaželenega – tako zaradi posledičnega izstopanja posameznikov, ki ogroža tradicionalni slovenski srenjski egalitarizem, kot zaradi posledične splošne prosvetljenosti, ki bi oteževala dominacijo tradicionalnih političnih akterjev, kot je npr. Katoliška cerkev, in vzdrževanje tradicionalnih oblastnih razmerij. Zapostavljanje tega segmenta vednosti kljub vsem njegovim vgrajenim pomanjkljivostim in omejitvam, ki bodo morale biti predmet drugih razprav v današnjem in prihodnjem na znanosti in tehnologiji temelječem svetu, ne zagotavlja blaginje in torej zagotovo ni, če sem rahlo cinična, v »nacionalnem interesu«.

¹ Upam, da bo zaradi terminološke izvotljenosti/diskreditacije vstajništva »vstajniška« številka naslovljena kako drugače in bo dosegla bralstvo tudi zunaj kroga že prepričan.

Če se povrnem k uredniški agendi »vstajniške« številke ČKZ, menim, da bi bilo o njej treba razmišljati tudi onstran predlaganega tako, da si razjasnimo, ali ni morda znotraj problema definiranja skupnega na drugačen, domnevno učinkovitejši način skrit še večji problem, ki preprečuje najti rešitev za prvega, in sicer, *ali sploh je potrebno definiranje skupnega* kot tako. Trdim namreč, da je vztrajanje pri nujni definicije skupnega lahko že kolaboriranje s hegemonskim diskurzom in prav vstaje so nas tega naučile. Med protestnim dogajanjem v Sloveniji se je namreč učinkovito izkazala oblastna tehnika izsiljevanja definiranja protestnih zahtev in predstavnikov, s čimer je oblast sprva neobvladljivo, fluidno in zato strah oblastnikov zbujujočo energijo protestov ukrotila in disciplinirala, privedla v prostor, kjer sama določa pravila igre in v katerem so bili vstajniki ob profesionalnih strankarskih kadrovskih, finančnih, organizacijskih in ideoloških aparatih lahko samo amaterji brez možnosti za zmago. Nič inovativnega pravzaprav, slovenska oblast je od protestnikov zahtevala nekaj, kar je bilo že preverjeno kot dogodkovni horizont poskusa globalnega protestnega gibanja; podoben maneuver je med drugim spodnesel enako razpršen in neartikuliran *Occupy*.

Če zavestno začasno opustimo definiranje (kategoriziranje, predalčkanje = samoomejevanje), morda naredimo korak naprej tudi pri reševanju drugega zaznanega problema, da (ponesrečene) artikulacije nekaterih skupin reducirajo pluralno sestavo vstaj. Če definicije/artikulacije ni, tudi redukcije ni. Kjer namesto posameznih glasov, ki tekmujejo, kdo bo prevpil druge in s tem oslabil celoto, čemur se oblastniki lahko le posmehujejo, družbeni prostor napolnjuje zlovešča tišina, je oblast negotova. To ni argument proti dialogu sploh, to je argument proti tiste vrste dialogu, v katerem en odstotek določa pravila dialoga in ki ga lahko opazujemo na številnih ravneh globalnih političnih in ekonomskih odnosov (Varnostni svet OZN, WTO, mednarodna pomoč na splošno, premagovanje krize v EU itd.). Glede pluralne sestave vstaj pristavljam še provokacijo, da njeno poudarjanje realni možnosti uveljavljanja družbenih sprememb sploh ni v prid. Vsekakor ima romantičen naboj in iz agende vstaj dela prikupen kalejdoskop, ki ima pobožno željo pritegniti čim večji del javnosti, a to je tudi vse, in kot smo videli, v smislu depasivizacije množic ne deluje. Ker definicija/artikulacija skupnega te pluralnosti ni mogoča, kot je pokazala kratka zgodovina slovenskih protestov, niti smiselna, je poudarjanje pluralnosti/različnosti torej samo v napoto, ker povečuje možnost internih razprtij, razpršuje in slabi energijo nezadovoljstva. Primer, kako razume to realnost aktualna slovenska oblast, je bilo vabilo vstajniškim skupinam in gibanjem na »dialog« v parlament, na katerega so bile povabljene tudi skupine iz civilnodružbenega prostora, s katerimi vstajniki odkrito nočejo imeti ničesar skupnega. Oblasti torej ni bilo mogoče očitati, da ni spodbudila »dialoga«, seveda pod sebi lastnimi pogoji, še več, s ciljem lažje vladati, je še bolj razdelila tako, da je identificirala neobstoječi skupni imenovalec kot »civilno družbo«, torej kaotično pluralnost, znotraj katere se pobude ideološko vzajemno izničujejo. Znova se je ponovila že večkrat lokalno preigrana igra: domnevna strpna pluralnost, ki jo vstajniki razglašajo za svojo moč, je dejansko nesporazum, ki ga v praksi ni mogoče preseči, dokler ne prevlada spoznanje, da gre za razredni boj. S tem ne zanikam pluralnosti nezadovoljstva, želim samo poudariti, da v danih okoliščinah, če razmišljam nekoliko programsko, ne more biti prioriteta, da se samovšečno vrtimo pred ogledalom pluralnosti, medtem ko se neoliberalna ofenziva na našo svobodo, blaginjo in sploh prihodnost nezadržno nadaljuje in krepi.

Kaj se je v Mariboru zgodilo in zakaj?

Medtem ko se politična kriza z novo vlado ni zmanjšala in je eksistenca za večino v Sloveniji postajala iz dneva v dan bolj negotova, so vstaje zamrle. Tudi nedavna oživitvev 29. 10. je izzvenela predvsem kot

potrditev, »da smo še tu«. Pričakovano se je spet največ ljudi zbralo v Mariboru. Vstaje so se pred letom dni tudi začele v Mariboru, tej nedvomni socialni bombi, zaradi česar je bil marsikateri družboslovec/ka prepričan(a), da so tu vstaje imele eksplicitno socialno ozadje, in je pozdravljal(a) v številnosti protestov pred letom dni celo že na smrt obsojeno medrazredno solidarnost. Kot udeleženka vseh vstaj pa bi bila po distanciranem premisleku prej mnenja, da se je mariborska vstajniška energija zgostila zlasti okrog dveh dejavnikov: vstaje kot spontanega spektakla oz. množičnega družabnega dogodka, ki je pokazal na siceršnje mrtvilo v obubožanem »mestu duhov«; ter »solidarnega sovraštva« do nekdanjega župana kot do Drugega, ki smo ga ne glede na siceršnje razlike med nami z združenimi močmi iztisnili iz naših vrst². Razvpiti radarji kot povod za izražanje nezadovoljstva so imeli določen motivacijski naboj, a le kot kaplja čez rob sicer neznansko trpežnim Slovincem,³ s čimer se je Maribor s svojevrstno banalnostjo vrisal na svetovni zemljevid antisistemskega upora, ki so ga tragični povodi, od samosežiga in morilskega policijskega nasilja do prisilnih izgonov in na smrt bolne dojenčice. Drži sicer, da se je zaradi negotovosti, ki jo je zbuvalo senzacionalistično medijsko poročanje o kršitvah omejitev hitrosti, nemalo Mariborčanov lahko tedaj zaskrbljeno prijelo za žep in šlo za vsak primer raje protestirat, a protest je bil za mnoge nedvomno tudi dobrodošel uvod v »veseli december« s kuhanim vinom. Nekdanji župan pa je ob tem s svojo dupleščino in koruptivnim šerifovskim obnašanjem kot nadrejeni Drugi nesprejemljivo žalil preostalo mariborsko meščanstvo in inteligenco, razpeto med novodobnim prezirom do ruralnosti in tradicionalnim srenjskim egalitarizmom (Mazzini, 2010). Pri tem je nujno upoštevati, da se je na vstajah zbrala samo tretjina lokalnih volivcev, medtem ko sta preostali dve tretjini ostali nemi in pasivni in izolirani pred televizijskimi zasloni.

Nadaljnji neuspeli poskusi protestov v podporo delavcem iz propadlih mariborskih tovarn in aretiranim protestnikom so razgalili klavno resničnost medrazredne solidarnosti v družbi, kjer se revščina še vedno doživlja kot sramota, kakor tudi nezmožnost integriranja pluralnosti (sic!) onstran meja malo-meščanske spodobnosti ali ocvetličene posthipijevskega pacifizma. Protesti, organizirani po odstopu osovražene župana, so žal sovpadli tudi s streznitvenim spoznanjem številnih idealistov, iskreno zavzetih za spremembe, kako spretno so administratorji spletne strani »Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora« (FKNO) zmanipulirali množico za svoje interese, potem ko je iz prvotne šale nastala vstaja, pa tudi z razumljivo zmedo, ki je nepripravljene protestniške aktiviste zajela po relativno zlahka doseženi prvi zmagi. Samo tedaj še anonimni pobudniki FKNO so vedeli za svoje naslednje korake in rezultat lahko danes opazujemo na Mestni občini Maribor. Ostala je le slaba tolažba, da četudi bi odstopil še mestni svet, bi nadomestne volitve v skladu z veljavno zakonodajo razpisali tako hitro, da bi na njih spet kandidirali in zmagali večinoma stari strankarski obrazi.

Drugod po Sloveniji se vstaje niso razplamtele, ker antagonizem do lokalnih oblastnikov ni bil tako intenziven kot v Mariboru in ker naj bi že v osnovi bile diverzija oziroma onemogočanje koncentracije policijskih sil in sredstev, v Ljubljani pa so jih nazadnje ugrabili in dokončno ugonobili razni kulturniki. »Pokulturjenje« vstaj je sicer mogoče razumeti v kontekstu zgodovinske pogojenosti (*path dependence*) slovenstva, utemeljenega na kulturi (Pierson, 2000), vendar so vstaje s tem skoraj docela izgubile politično ost in se »normalizirale«, ne le v smislu predvidljivih kolektivnih vedenjskih vzorcev, ampak tudi v smislu kolaboriranja s sistemom, ki v vljudnih, nenasilnih in zato velikodušno dovoljenih protestih, omejenih na simbolno in performance, najde dobrodošel dokaz svoje »demokratičnosti«. V Sloveniji se najbrž res sko-

² Zgovoren tozadevno je bil velikanski transparent »Duplek, 10 km« s puščico v smeri Dupleka, ki je med 3. vstajo visel s prestižnega Hutterjevega bloka v središču mesta. Brezposelni delavci gotovo niso najeli letala, ki je z napisom »Gotof je!« krožilo nad Mariborom pred taisto 3. vstajo.

³ S »Slovinci« imam na tem mestu in v nadaljevanju v mislih državljane Republike Slovenije, ki jim pritiče poimenovanje »Slovinci«, ker so državljani Republike Slovenije. Tankovestno razlikovanje med (etničnimi) Slovenci in državljani Republike Slovenije, ki torej niso samo Slovenci, napaja prav tisti diskurz izključevanja, ki bi se mu tankovestneži z razlikovanjem radi izognili.

⁴ Sočasno ne smemo pozabiti, da ne glede na lokacijo in strategijo konflikta represivni aparat gradi svojo učinkovitost ne le na disciplini in strogi hierarhičnosti, ampak tudi na tovarištvu in ima vsak pripadnik teh enot za nalogo predvsem varovati druge pripadnike, ne pa razmišljati o tem, s kom in zakaj se konfrontira. Na vstajah prisotni policisti in specialci so bili ogroženi glede na razmerje v številu, verbalno in tudi neposredno, in niso samo disciplinirali protestnikov in branili lastnine, ampak tudi drug drugega. Tako bo tudi v nadaljnjih konfliktih, zato je naivno »humanizirati«
represivni aparat in pričakovati, da bi policija »prestopila«
na stran protestnikov, dokler ji bo kdo dajal ukaze.

⁵ Postprotestna vlada je na pritisk vstajniških skupin sicer umaknila julijski zakonski predlog, s katerim se je namenila zelo zožiti manevrski prostor protestnega zbiranja in povečati policijska pooblastila (Škerl Kramberger, 2013), a to je bila Pirova zmaga, saj je z ustrahovanjem prek sodstva oblast dosegla, da bodo ljudje samocenzurirali svojo pripravljeno protestirati.

raj nič ne zgodi brez »kulturnega programa«, a ta je vstajnikom zajezil jezo in proteste s tem skopil, kar je bilo za oblast nadvse dobrodošlo. Po očitni začetni zmedu in strahu, ki ju vstajniki niso znali izkoristiti, se je oblast sicer hitro znašla. Odziv represivnega aparata ni bil samo odločen in oster, ampak tudi izurjen. Policija in posebne enote se že leta opremljajo in urijo za urbane spopade (Leymarie, 2009: 4–5), zato je treba njihov agresivni odziv videti tudi kot priložnost, da končno v praksi pokažejo pridobljeno znanje o načinih discipliniranja in ustrahovanja sodržavljanov⁴. Z ustrahovanjem je nato nadaljevalo sodstvo prek nesorazmernih denarnih in zapornih kazni za udeležbo na protestih, izrečenih na podlagi ovrgljivih dokazov. Sporočilo je jasno: ni načina protestiranja, ki bi bil zares varen pred represijo, zato je bolje ostati doma, protesti pa se s tem *de facto* ilegalizirajo, čeprav so za zdaj še zakonsko dovoljeni⁵. Ustrahovanje se sofisticirano nadaljuje tudi skozi medijsko posredovanje političnih (ne)odločitev, v katerih je aktualna oblast vsaj tako spretna kot tista, ki jo je pod pritiskom vstaj zamenjala. V javnost »pricurajo«
strašljive novice o likvidaciji bank ali odpravi instituta minimalnih plač, potem pa v odziv na zgroženost in ogorčenost sindikatov in »opozicije«
vlada predlaga nekoliko manj ostre ukrepe in s tem doseže natanko to, kar je v osnovi hotela, pri javnosti pa zbudi občutek hvaležnosti, da se je izognila najhujšemu. Ob tem so sredstva sindikalnega boja že tako zastarela, sindikati sami pa tako malo kredibilni in rigidni, da je vprašanje, kako dolgo bodo tovrstni rituali za uveljavljanje oblastne agende sploh še potrebni.

Česa smo se naučili?

Refleks z začetka vstaj, na katerem se je gradila (in padla) enotnost vstajništva, da se je treba upreti politični »eliti«
kot amorfni celoti, kot nekakšnemu amalgamiranemu Vladarju, je bil nasledek pravilne ocene stanja v slovenski politiki, zato se mu je »elita«
tudi tako ogorčeno zoperstavila. S tem ko so politiki dokazovali, da niso vsi enaki/slabi, in pritiskali pri vstajnikih na čut za pravičnost, na katerega se sami požvižgajo, s tem ko so se nekateri od njih vrivali med protestnike, drugi pa jih žalili z »ulico«, s tem ko so mariborski mestni svetniki ogorčeno branili svojo zasebnost, kot da niso politiki 24 ur/dan, so delovali v skladu s postulati klasičnega liberalizma, torej branili svoje pravice nenadoma ogrožene manjšine, ki pa lahko v sodobni neoliberalni različici brez predsodkov tiranizira večino. Obenem je politični »elita«
tedaj morda še zadnjič uspelo ohraniti podobo kot heterogena in kot dela Nas, s čimer je preprečila fokusiranje sovražnosti, uperjene proti njej kot proti Drugemu, ki je edino dalo rezultate. Zgodovinske lekcije iz preteklih revolucionarnih procesov se povezujejo v precej enoten vzorec, po katerem sta bes in sovraštvo nujno potrebna kot gorivo upora, koncentracija sovraštva na konkretno osebo deluje kot poenostavljajoče vezivo, ki heterogeno multitudo združi »proti«
nekomu veliko lažje kot »za«
nekaj; ko dozori razmere za spremembo dekadentnega sistema in ne le odstranitev posamezne anomalije, pa se to sovraštvo skoncentrira na Vladarja, ki sistem/moč najbolj prepričljivo pooseblja: kralja, carja, tirana. Ob upoštevanju tega konteksta lahko jezo vstajnikov tako

na župana v Mariboru kot na predsednika vlade spet interpretiramo kot pravilen refleks, po drugi strani pa je tudi razumljivo, da je zagon vstaj po njunem odhodu upehal, saj so naši dejanski vladarji nepripoznani kot taki in fizično navsezadnje niti niso v Sloveniji. Koga torej sploh sovražiti? Ali ima smisel nadaljevati s klasičnimi oblikami upora proti vladajočim, ko pa ne vemo, kdo nam v resnici vlada? Ali pa kaže izumiti nove oblike upora, prilagojene novim manifestacijam gospostva?

Glede na zgodovinsko pogojenost te skupnosti in globalno preizkušen nabor oblastnih tehnik, ki jih v obliki varčevalnih ukrepov tukaj ubogljivo aplicira politična »elita« v spregi z drugimi nacionalnimi elitami – zato je to še kako razredni boj –, se ponuja sklep, da bi učinkovit upor proti katastrofalnemu razpadu socialne države v Sloveniji mogel reaktivirati tisti, ki bi znal poenotiti Slovence proti dovolj prepričljivo poenostavljenemu in dovolj pozunanjenemu Drugemu. Iz te perspektive je aktualna pasivnost slovenske javnosti, ki kakor da potihoma čaka na grozečo trojko, zanimiva,⁶ če ne celo obetavna v smislu slovesa od iluzij o sposobnosti te skupnosti za samovlado znotraj okvirov obstoječega sistema. Grožnje katerekoli slovenske oblasti (s trojko ali čim drugim) očitno nimajo več posebne teže, ker oblast kot taka ni več kredibilna. Zdrava slovenska pamet, tako in tako vajena preživeti s tako rekoč nič, po drugi strani morda celo upa, da bodo poraženci intervencije trojke prav pripadniki in priskledniki obstoječe politične »elite«. A s prihodom trojke lahko pričakujemo podobne premike v političnem prostoru kot v mediteranski Evropi, ki jo je prizadela kriza: politični prostor se bo pod pritiskom ukrepov trojke od zgoraj sploščil in zmerni, sredinski volivci bodo iztisnjeni proti radikalnemu levemu in desnemu robu. Kaj pa najdemo na skrajnih robovih slovenskega strankarskega prostora? Na desni verjetno nadaljnjo radikalizacijo SDS, na levi pa – ničesar. Pa nič hudega; levice že tako dolgo ni več, da lahko nehamo tarnati, kje je vendar »nova« levica, in raje ugotovimo, da je s strankarsko politiko, kakršno poznamo, *game over*, ker je res samo še žaloigra pred čedalje bolj prazno dvorano. Z vstajami je nastopilo eksperimentalno gledališče, v katerem so gledalci tudi igralci, in gledališče upora, ki namesto potrjevanja kolektivnih (političnih) vzorcev le-te radikalno postavlja v negotovost. Trenutno navidezno zatišje je le odmor.

Identificirati Drugega in se mu uspešno zoperstaviti tudi še ne bi bilo dovolj za uveljavitev sprememb tukaj in zdaj. Oblast bi tudi na tej stopnji upora še imela (in je imela) v rokavu trik zahteve po artikulaciji zahtev in določitvi predstavništva s ciljem vzpostaviti »dialog«. Neodgovorjeno vprašanje, kaj so hoteli vstajniki doseči (mimo žaljivo simplistične razlage, da je šlo zgolj za odstavitev preveč žaljive konservativne vlade), je za vstajnike še veliko bolj ključno kot za oblast, ki se nameni morebitne poskuse odgovorov v vsakem primeru diskreditirati, pervertirati, ignorirati, reducirati na sebi neškodljive prazne »kompromise«, kajti izpraznjen politični in družbeni prostor je treba po uspešnem uporuh napolniti z novo, boljšo vsebino. To seveda ne velja le za Slovenijo, vračam se na uvodno vprašanje globalne dimenzije vstaj.

Žižek v *Življenje v času konca* provokativno poziva k oživitvi komunizma in pričakovano prihoda Mesije obenem (2012: 473–475), vendar ga seveda ne smemo brati dobesedno. Komunizem je tukaj prisposoda za učinkovito grožnjo, ki bi 1% znova prisilila k pravemu, kompromis iščočemu dialogu z večino, tako kot je grožnja komunizma po 2. svetovni vojni silila

⁶ Zanimiva je z analitskega vidika predvsem zato, ker je v protislovju s političnim diskurzom, na podlagi katerega se je Slovenija osamosvojila in ki naj bi temeljil na mitskem tisočletnem snu vseh Slovencev o samostojnosti in neodvisnosti. Slovenska demokratična pomlad pred več kot dvema desetletjema je še en (anahronističen) primer vzpostavljanja nacionalne države tako, da manjšina, ki ima kulturni in socialni kapital, večini vsili svoj nacionalistični diskurz s ciljem, da si za vzdrževanje tega diskurza in s tem svoje dominacije prisvoji tudi ekonomski kapital. Čeprav te vrste država nastane iz zahteve manjšine po razširjenih političnih pravicah (v tem primeru Slovencev v SFRJ), nato takoj začne krati pravice manjšinam znotraj na novo vzpostavljene skupnosti (izbrisani, »nove manjšine«, Romi, umetna oploditev samskih žensk, gejevske poroke in družine itd.) (Toplak in Haček, 2012: 190–195).

⁷ Ne pozabimo, da beseda »terorizirati« pomeni »sejati strah«, kar ni nujno ure-sničljivo samo z nasiljem, razen če strahu ne štejejo za nasilje samo po sebi. Toda – ali ni ta sistem neizmerno nasilen do vseh nas, ves čas? Ali niso protesti nekaj dosegli samo takrat, ko so pri oblastnikih zbudili strah?

kapital k sprijaznjenju s socialno državo (Wahl, 2011: 31–33). Navsezadnje, neoliberalna globalna ofenziva, dejansko rekolo-nizacija sveta, ni po naključju sovpadla z razpadom socialističnega bloka, ampak je takrat šele postala mogoča. Če razmišljam »znotraj škatle«, bi na globalni ravni torej potrebovali prepričljivo novo »grožnjo«, ki bi znova prisilila kapital za pogajalsko mizo. Z zanašanjem na postnacionalno »državo« oziroma politični razred,

ki nas bo branil pred napadom kapitala, so sindikati in akterji civilne družbe izgubili dragocen čas in verodostojnost, zato imamo danes vse razloge, da nehamo podcenjevati, kaj nam še lahko prinese oziroma odnese jutri. Globalne dimenzije upora moramo ne le zaznati, ampak v veliki meri šele ustvariti, tudi v organizacijskem pogledu. Potem ko smo nekaj desetletij poslušali blago zvoneč diskurz o blagru prostega pretoka tako rekoč vsega, se zdaj izkazuje, da se docela prosto pretaka samo kapital in s tem diktira omejevanje prostega pretoka ljudi in informacij, večina pa ima od tega veliko več škode kakor koristi. Vprašanje za programski premislek aktualne družbenopolitične paradigme se torej glasi: Kako učinkovito zagroziti s prekinitvijo pretoka kapitala, da bi ta privolil v samoomejitve? Ali še splošneje: kako napasti in spremeniti ekonomski sistem, saj je politični sistem, ta demokratična farsa, samo (prehoden) servisni okvir kapitala? V svetu, v katerem prav vse dobi svojo etiketo s ceno, da se lahko nato privatizira, se tudi volitve sčasoma morda ne bodo več splačale. Potem bo prepozno za vse, razen za brezkompromisen konflikt, katerega cena ni v interesu nobene strani

Kaj nam preostane?

Če ni več duha vstajništva v lani preigranih oblikah, to še ne pomeni, da ni več možnosti za upor. Ob analiziranju drugih protestnih gibanj po svetu naletimo na inovativne načine upora, ki učinkovito terorizirajo⁷ oblastnike, pa še niso sankcionirani, kot je bilo na primer nemo stanje ljudi na turških trgih, katerega subverzivnost je večdimenzionalna: ljudje stojijo, namesto da bi hiteli na delo, po nakupih in opravkih, kar so njihove naloge v okviru Sistema; stojijo nemo, ne povedo, kaj zahtevajo, saj je zahteva po artikulaciji samo manever oblasti, ki s spodbadanjem artikulirane jeze zgolj zapeljuje protestno vedenje čez mejo legalnega – ve se, kaj hočejo; obenem pa še zasedajo javni prostor in sporočajo, da jim pripada!

Podobno izvirno je bilo pred letom dni »vstajniško« obiskovanje mariborskih mestnih svetnikov na njihovih domovih, da bi jih prepričali, naj podpišejo odstopno izjavo. Čeprav ta namera, ključna za resnično spremembo v mariborski politiki, večinoma ni uspela, je izzvala intenzivne reakcije pri veliki večini obiskanih svetnikov, ki so zgovorno razgalile njihov strah pred tistimi, ki naj bi jih predstavljali; njihove ogorčene zahteve, naj jih doma pustijo pri miru, ker da doma niso politiki, pa so izdajale nekompetentno nerazumevanje političnega (polity), če že ne spre-vrženega sprenevedanja. Oblastnikom neznosna nasilnost tovrstne kmečkosrenjske domačnosti, v osnovi benigne in skoraj neizogibne za majhno egalitarno družbo, kot je slovenska, kaže na razsežnosti odtujenosti oblasti od ljudstva, tudi lokalne, ki naj bi mu bila še najbližje. Gre za pomemben odmik od tistega za postkolonijo in postkomunizem značilnega »vzajemnega dajanja potuhe, prizanašanja, pajdaštva *par excellence*« (Mbembe, 2007: 238), ki je prevladovalo v obdobju pred krizo, in s tem za indic, ki ga je v absolutnem smislu seveda moč samo obžalovati, pragmatično pa ga je treba pozdraviti, kajti fizična in simbolna odtujenost vladajočih od

vladanih je prav tako ena od nezagrešljivih okoliščin revolucije, kot kaže zgodovina⁸.

Ob državljski nepokorščini kot nasledku informiranega avtonomnega mišljenja posamezniku še vedno ostajajo tudi številne oblike protesta s področja infrapolitičnega (Vodovnik, 2013: 126), ki so intimne, iz globalne in dolgoročne perspektive pa so lahko sistemsko zelo subverzivne, kot med drugim pridelava lastne hrane, samooskrba z viri, vegetarijanstvo, odrekanje usnjnim izdelkom, zavračanje cepljenja, raba alternativne medicine, samouk, šolanje otrok doma (in za aktivne državljsane), zavračanje režimskih medijev, posvečanje medčloveškim odnosom pred služenjem denarja, blagovna menjava, hranjenje denarja doma namesto v banki in uporaba naraščajočega števila sistemskih obvodov, ki nakazujejo porajanje resnično novega v senci navidezno novega, kot so alternativni socialni in drugi mediji, *crowd-sourcing*, *Bit-coin*, direktna menjava valut, 3D-printanje⁹. Od državljske vzgoje v šolah ne moremo pričakovati, da bo njen cilj kritičen državljan, saj jo oblast prilagaja svojim potrebam, te pa so primarno usmerjene v redukcijo t. i. demokratičnega deficita oziroma aktivacijo državljsanov za sodelovanje v legitimizirajočih sistemskih ritualih, kot so volitve in manifestacije patriotizma/nacionalizma. Resnično aktivno državljsanstvo mora danes izhajati iz dvoma v same temelje tacitne pogodbe med državljsanom in državo, na kateri je nastala moderna demokracija. Po tej pogodbi državljan dela in plačuje davke državi v zameno za pravično redistribucijo dajatev s ciljem blaginje, socialne varnosti, družbene mobilnosti, varovanja skupnega. Ker ena od pogodbenih strank v tem razmerju – država – ne izpolnjuje več svojih obveznosti, mora tudi druga – mi, državljsani – podvomiti o svoji participaciji, državljan/ka pa korenito spremeniti svoje gledanje na politično skupnost. »Globoko« (Clarke, 1996: 118) ali »zeleno« državljsanstvo (Dobson, 1998: 6), koncepta, ki vabita k sočasemu ponotranjenju političnega kot načina življenja in radikalni razširitvi političnega na celoten ekosistem, sta veliko bolj adekvatna za globalizirano sodobnost kot nacionalni okvir državljsanstva (Toplak, 2012: 15).

Delovanje *grass roots*, kot ga je zastavila Iniciativa Mestni zbor, ki potrpežljivo samoorganizira zборе prebivalcev v mestnih četrtih in aktivira nehierarhičen dialog ne le z oblastjo, ampak najprej med državljsani, je tovrstna v javno dobro usmerjena aktivna državljsanska drža. Za zdaj tu ni zaznati profesionalizacije aktivizma, ki bi spet vodil v strankarstvo in zgolj afirmacijo obstoječega sistema, a tudi amaterizma ne. Marsikomu se morda zdi ta nesebični trud zgolj sumljiva rehabilitacija anarhizma ali v najboljšem primeru prepočasen, da bi preprečil krasni novi svet, a tu ni kaj preperečevati, mi že živimo v krasnem novem svetu poneumljanja in zaslužnjevanja in če že Iniciativa kaj rehabilitira, je to kantovska javna uporaba uma. Še pomembnejše, počasi in diskretno vzpostavlja lokalno vzporedno oblast, ki je nujna sestavina vsakega uspešnega recepta za revolucijo, kot lahko znova ugotovljamo ob pogledu nazaj, naj je šlo za ameriški kongres, francosko narodno skupščino ali ruske sovjete. Tukaj nimam toliko v mislih t. i. vstajniški sosvet, čeprav je ta posvetovalno-nadzorni organ zelo dobrodošel, če sklepamo po tem, kako počasi ga županstvo postavlja na noge, ampak predvsem možnost, da iz te aktivacije državljsanov ob naslednjih lokalnih volitvah izide nova politična alternativa, ki bo po zmagi na volitvah z odgovornim, delegatskim delovanjem končno začela uveljavljati nove institucionalne in legalne okvire za nove politike.

Pod črto, kdor obžaluje, da so vstaje mrtve, naj pogleda, kaj se dogaja po njih in namesto njih, vsaj v Mariboru. Morda najpomembnejše spoznanje mariborskih vstaj je bilo, tudi zame, kako

⁸ Ob izbruhu ameriške revolucije je britanski kralj na drugi strani Atlantika, ob izbruhu francoske Ludvik XVI. nima stika z realnostjo in je popolnoma izoliran v Versaillesu, ko se dvigne Rusija leta 1917, je car na fronti.

⁹ Ne pa tudi prostovoljno delo, ki odvzema vrednost delu, prikrajšuje druge za plačane zaposlitve in seli nekatere temeljne in samoumevne pogodbene naloge socialne države na (zasebne) humanitarne organizacije.

opojen je občutek moči, kajti postali smo že zelo nemočni. Četudi trenuten opoj je bil dovolj za prebujenje iz postkolonialne potrošniške zombifikacije (Mbembe, 2007: 212), v Mariboru ne vlada več popolno civilnodružbeno politično mrtvilo. Vsaj del mariborskih »vstajnikov« je po enem letu sprevidel, da nas vse čaka trdo delo brez rezultatov čez noč, če hočemo trajne spremembe. Brez prelivanja krvi si bomo moč lahko le počasi in postopoma priborili nazaj s kompatibilnim sopotništvom različnih pogledov na upor, ne s prisilnim poenotenjem in »artikuliranjem« za potrebe oblasti. Na tej dolgi poti bo za mobilizacijo ljudi treba opustiti vsebinsko izvotljene stare koncepte, izumiti nov politični jezik za generiranje nove politične realnosti in stopiti iz vrtenja v krogu že znanega, kot so participativna predstavniška demokracija, zeleni kapitalizem in etična banka, v resnično nov svet, katerega ekonomski in politični obrisi se že nakazujejo.

Literatura

- CLARKE, P. B. (1996): *Deep Citizenship*. London, PlutoPress.
- DOBSON, A. (1998): *Ecological Citizenship: a Disruptive Influence? A conference paper*. Dostopno na: <http://www.vedegylet.hu/okopolitika/Dobson%20-%20Ecological%20Citizenship.pdf> (11. november 2013).
- LEYMARIE, P. (2009): Comment les armées se préparent au combat urbain. *Le Monde Diplomatique*, mars 2009: 4–5.
- MAZZINI, M. (2011): *Če ti ni kaj prav, se pa izseli! Izbrane kolumne za Planet Siol.net: 2010–2011*. Novo mesto, Goga.
- MBEMBE, J.-A. (2007): Provizorične opombe k postkoloniji: estetika vulgarnosti. V *Zbornik postkolonialnih študij*, N. Jeffs (ur.), 209–248. Ljubljana, Krtina.
- PIERSON, P. (2000): Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *The American Political Science Review*, 94/2: 251–267.
- ROTAR, B. D. (2007): *Odbiranje iz preteklosti. Okviri, mreže, orientirji, časi kulturnega življenja v dolgem 19. stoletju*. Koper, Založba Annales.
- ŠKERL KRAMBERGER, U. (2013): Dobre vile za dober protest. *Dnevnik*, 19. 7. 2013. Dostopno na: <http://www.dnevnik.si/slovenija/v-ospredju/dobre-vile-za-dober-protest> (9. november 2013).
- TOPLAK, C. (2012): Migrations and Citizenship: New Concepts and Practices. *Dve domovini*, 2012/35: 7–20.
- TOPLAK, C., HAČEK, M. (2012): *Slovenia : political insights*. Warszawa, European School of Law and Administration.
- VODOVNIK, Ž. (2013): Kaj je demokracija ali o nujnosti redefinicij. V CROUCH, C. (2013): *Postdemokracija*. Ljubljana, Krtina.
- WAHL, A. (2011): *The Rise and Fall of the Welfare State*. London, PlutoPress.
- ŽIŽEK, S. (2012): *Living in End Times*. New York, Verso.

Sestavljanke za dekriminalizacijo vstaj

Sodelovalna analiza represije na tretji mariborski vstaji

Na tretji mariborski vstaji, ki je 3. decembra 2012 odnesla skorumpiranega župana Kanglerja, je bilo prijetih sto devetnajst vstajnikov. Osemindvajseterico so kazensko ovadili in večino skoraj ves mesec zadrževali v preventivnem priporu. Septembra 2013 je sodišče v Mariboru sedem vstajnikov obsodilo na sedem mesecev zapora. Na podlagi obtožnice, da so bili del skupine, ki je »preprečevala uradni osebi uradno dejanje«. Sodba je slabo znamenje za drugo skupino na tretji vstaji pridržanih vstajnikov, proti katerim poteka predkazenski postopek zaradi »suma storitve kaznivega dejanja napada na uradno osebo«, za katero je zagroženih od šest mesecev do pet let zaporne kazni.

Policijska represija in sodni procesi proti aretiranim na tretji mariborski vstaji so odločilno vplivali na potek vstaj. Druga mariborska vstaja je pokazala izjemno ljudsko moč in odločenost nosilcev oblasti, da z brutalno represijo zatrejo ljudsko vrenje. Prizori surovega obračunavanja policistov z miroljubnimi vstajniki, ki sedijo na tleh, galopiranje policijske konjenice na panično množico, neselektivna uporaba solzivca so imeli učinek poenotenja proti klientelističnim in koruptivnim kapitalno političnim navezam. Tretja mariborska vstaja je sicer odnesla župana Kanglerja, zaradi množičnih aretacij, preventivnega pripora večine od osemindvajsetih, ki so bili kazensko ovadeni, širjenja moralne panike na podlagi domnevnega nasilja vstajnikov, pa je obenem pomenila začetek pacifikacije vstaj. Oblast je izvedla svoj zimzeleni maneuver: kolektivna kriminalizacija z individualizacijo krivde. Vso težo tega manevra je nosilo 28 kazensko ovadenih, žrtev arbitrarnih in neselektivnih aretacij ter odločitve oblastnikov na državni in lokalni ravni, da interes ohranitve oblasti zahteva kriminalizacijo vstaj. Strašno težo, ki jo morajo nositi tisti, ki jim represivna država pokaže vse svoje zobe, da bi prestrašila vse druge in vplivala na nadaljnja dejanja vseh. Ravno zato je solidarnost z osemindvajseterico ključna, če želimo znova prevzeti nadzor nad našimi dejanji in vstaje kot izraz splošnega družbenega ogorčenja iztrgati oblastnim scenaristom.

Ko je sodišče v Mariboru obsodilo sedmerico na zaporne kazni, smo oblikovali solidarnostno skupino Svoboda vstajnikom! in se odločili, da pripravimo sodelovalni dokument o kriminalizaciji

vstaj na tretji mariborski vstaji. Tako je nastal pričujoči dokument. Na samem začetku smo njegovo pripravo zastavili kot odprt in sodelovalni raziskovalni proces, ki analizo razume kot artikulatorski odnos, na splošno pa kot orodje organiziranja. Zato sodelovalni dokument ni in ne želi biti zgolj medij posredovanja informacij, interpretacije in kontekstualizacije dogodkov, okoliščin in praks na mariborskih vstajah in okoli njih. Zasnovan je namreč kot del prakse, ki skuša segati širše in globlje: v sestavljanje kosov razdrobljene sestavljanke življenj kriminalizirane osemindvajseterice in njihovih najbližjih, graditev solidarnostne mreže kot temelj skupnega boja za dostojanstvo in perspektivo vsakogar ter povrnitev odtujene moči. Taktika kriminalizacije osemindvajseterice s strani državnega aparata je bila namreč zasnovana nadvse domišljeno: prek povsem arbitrarnih in težko določljivih kriterijev aretacij vzpostaviti najširše aplikabilno identiteto kriminaliziranega vstajnika: vsi, ki na mariborskih vstajah nismo ubogali ukaza, da se razidemo, in vsi, ki imamo kadarkoli namen udeležati naše neodtujljive pravice do svobodnega združevanja, zbiranja in izražanja na vstajah, smo vnaprej označeni kot (potencialni) kriminalci.

Sodelovalni dokument torej po eni strani dokumentira in povzema okoliščine in dogodke, povezane s tretjo mariborsko vstajo in širše, hkrati pa tudi sam zase deluje kot dokument. Zato je tudi neizogibno, da je oblikovan/sestavljn kot zasilno skrpana sestavljanke, kot v vsebinskem in formalnem pogledu odprta fragmentarna zbirka, ki poskuša predvsem odpirati pojme in vprašanja. Kot dokument in orodje graditve solidarnostne mreže, rekonstrukcije razsute moči, droben prispevek k procesu zgodovinenja vstajniškega gibanja od spodaj, ki ga bomo nadaljevali in nadgrajevali, sploh pa ga udeležali skupaj, je v tej fazi in obliki vzpostavljen kot povezovalno ogrodje razdrobljenih partikularnih zgodb kriminalizirane osemindvajseterice. Zato je bil sodelovalni dokument napisan predvsem skupaj in za kriminalizirane vstajnike in njihove najbližje, v katerih življenje je represija državnega aparata na tretji mariborski vstaji tako korenito posegla.

V kratkem času nam je uspelo narediti intervjuje z dvanajstimi kazensko ovadenimi in priprtimi, bodisi obsojenimi ali v predkazenskem postopku procesuiranimi ter s štirimi starši. V pričujočem dokumentu njihove izjave niso navedene poimensko. Prav tako smo se pogovarjali z nekaterimi odvetniki kazensko ovadenih, novinarko Večera in informantorjem s policije. Citati, ki se pojavljajo v tekstu, so citati kriminaliziranih vstajnikov. S tem naše delo še zdaleč ni končano. Naslednji korak je graditev solidarnostne mreže na podlagi tega dokumenta, katere namen je maksimalno podpreti kriminalizirane vstajnike v pravni in politični obrambi. Obenem nameravamo razširiti začeto sodelovalno analizo in na podlagi poglobljanja analize represije na vstajah rekonstruirati temeljne poteze današnje družbeno politične realnosti in nakazati potenciale za njeno spremembo.

Represija nad vstajniki kot poskus utrditve odnosa vladajoči–vladani: strategija travmatizacije

Kako razumeti, kaj se je zgodilo na tretji mariborski vstaji? Silovito ogorčenje ljudi in brutalna represija policije. Zagotovo je bil to prelom za družbo z močnimi konsenzualnimi tradicijami, od krščanskega korporativizma, samoupravnega socializma do neokorporativizma s socialnim dialogom v zadnjih dvajsetih letih. In obenem akuten izraz dezintegracije družbe, ki je rezultat procesov razlaščenja, lastninske konsolidacije in centralizacije družbene in politične moči.

Ko smo začeli pripravljati sodelovalni dokument o represiji nad vstajniki in o kriminalizaciji vstaj, smo postavili specifično izhodišče. To ni izhodišče artikularne politične sile, ki bi želela

vstopiti v dialog z oblastjo ali jo zavzeti. Tako bi padli v abstraktno rezoniranje o nasilju in nenasilju ter začeli vsiljevati svojo normo kompleksni vstajniški realnosti. Če bi želeli vstopiti v dialog z oblastjo ali jo prevzeti po legalni poti – na volitvah torej –, bi obsojali nasilje. Če bi želeli prevzeti oblast na star revolucionaren način, bi iz nasilja naredili normo. Naš namen je prej razumeti, kako dogajanje na mariborskih vstajah in okrog njih sooblikuje naš vsakdan in da so bile vstaje akuten izraz zlorab, razlaščenja, dezintegracije in boja za dostojanstvo v vsakdanjem življenju. Da bi razumeli, kako se oblikuje naša družbena realnost v odnosu vladajoči-vladani, smo se zato odločili, da damo besedo tistim, ki imajo utelešeno izkušnjo represije in kriminalizacije vstaj – posameznikom, ki so bili kazensko ovadeni in skoraj mesec dni priprti po tretji mariborski vstaji, nato obsojeni na sedem mesecev zapora na prvostopenjskem sodišču ali so še vedno v predkazenskem postopku.

Tretjega decembra se je za osemindvajset udeležencev tretje mariborske vstaje in njihove družine začel mukotrpen proces spopadanja z novo realnostjo, ki je realnost travme, stigme, strahu in krčevitega iskanja resnice in smisla. Če se je življenje v enem dnevu postavilo na glavo, je temu prevratnemu dogodku nujno treba dati smisel.

Ko se pogovarjamo o tem, kako so pripor, zaslišanja in sojenja vplivali na njihovo življenje, so priprti vstajniki zelo konkretni. Prvi ni končal srednje šole, saj je imel v času pripora izpite, zato zdaj opravlja izpite ob delu, kar je precejšen strošek: *»Decembra smo zaključevali teoretični del pouka, potem je šel razred na prakso. Ocen mi niso mogli zaključiti, pozneje pa nisem imel možnosti, da bi to nadomestil. Zaposil sem, da to opravi letos z izpiti za odrasle. Zdaj hodim po službi še v šolo. Te izpite plačujem, 120 evrov je bila štartnina in 45 evrov stane izpit.«*

Drugi je po priporu zaželel občutiti svobodo, zato je šolo začasno postavil na stranski tir:

V šoli nisem naredil letnika, ker sem se že v priporu odločil, da si na prostosti vzamem nekaj časa zase. Da nadomestim mesec v nesvobodi. Zato skorajda nisem več hodil v šolo. Pravzaprav sem se samo sprehajal. Od jutra do popoldneva sem bil v parku, včasih je prišel še kakšen prijatelj. Veliko sem bil zunaj, užival sem v takšnih preprostih trenutkih. Vse skupaj sem in še dojemam drugače kot pred tem.

Spet drugi govorijo o izgubljenih priložnostih za službo: *»Zaradi pripora nisem dobil dveh služb. Delam v tujini, kjer moraš ostati vsaj kakšne tri mesece. In ker je tožilec vedno spreminjal obtožne predloge, nisem nikoli vedel, ali lahko grem ali ne, ali me bodo iskali, ali me bodo kje v Afriki zaprli. Imel sem namreč polleten posel v Afriki. Ampak ni šlo. Tako je šlo par jurčkov.«* Mnogi opozarjajo na problem kazenske kartoteke, ki onemogoča delo v zaželenem poklicu: *»Problem je predvsem, da je danes zelo težko dobiti službo, če imaš kartoteko, je pa to še težje. To je glavni problem. Rad bi postal poklicni gasilec, ampak zdaj to nikakor ne bo šlo.«*

Ob tem je treba omeniti, da je bila sodba proti sedmerici izrazito zlonamerna, saj je sodnica dosodila zaporne kazni, daljše od šestih mesecev, kar pomeni za zaposlenega izgubo zaposlitve.

Poleg socialnih posledic zapora in kriminalizacije intervjuvanci govorijo tudi o psihičnih posledicah. Eden od njih tako navaja, da lahko šele deset mesecev po priporu normalno spi: *»Nisem spal, poiskal sem strokovno pomoč. Jemal sem tablete, da bi lahko spal, a mi niso pomagale. Spal sem po dve uri, potem pa ni šlo. Zbujal sem se ves prepoten. Vzeli so mi vsaj eno leto življenja.«* Drugi, da je od pripora naprej veliko bolj živčen ob morebitnih stresnih situacijah v službi: *»Ko je gneča, pa ko ne gre, kot je treba, sem bolj živčen, kot sem bil. Živčen sem bolj in ves napet. Saj zdaj je že malo bolje, kot je bilo.«*

Številni med njimi govorijo o mešanih občutkih ob izpustitvi iz pripora: »*Ko so me izpustili, je bilo, kakor da bi na novo zaživel. Ampak potem ne veš več, ali naj boš cele dneve v stanovanju, da ne boš morda nehote šel kam in kaj preveč videl in te bodo dali v zapor.*« Ti mešani občutki so v veliki meri povezani z nenehnim strahom, da bi morebiti vnovič prišlo do arbitrnega odvzema prostosti: »*Ves čas imaš občutek: 'zdaj me bodo prijeli'. Po pravici povedano, sem nekaj mesecev še vedno mislil na to, da bodo prišli na dom, ko bodo protesti, da me lahko vsak dan zaprejo. Imaš tisti slab občutek, da bodo prišli pote, in res sem potreboval nekaj časa, preden sem si upal neobremenjeno ven. Da se nisem takoj skrtil, ko sem videl policijski avto.*«

Pravijo, da se izogibajo središču mesta, kjer so bili aretirani, in tudi zaporu, kjer so bili priprti:

Sploh ne grem tja. Niti enkrat še nisem bil tam, odkar sem prišel ven. Sploh ko vidim tiste stopnice. Ni pogoja, sploh nočem mimo, ker se kar na lepem vse prikaže, kar se je tam zgodilo. Tistega dela se res izogibam. Na lepem pride vse tisto ... Ko samo vidiš tisti prostor. Vidiš tako miren prostor, a veš, kaj se je dogajalo. Čudno je, veš, ko vidiš tisto, kar je bilo. Gorelo je tam, tu so bili ... solzivec, vse. Potem pa nenadoma vse tako prazno, kot da ničesar ne bi bilo. Ampak vse to imam v glavi, raje se izogibam temu. Sploh zaporu ... Kar zmrza me, ko vidim tisto stavbo. Iz krožišča se zelo dobro vidi, kje je bila soba. Prav natančno vem, kje je. Vsakič, ko pogledam tja, je grozno.

Zaradi strahu, da bodo ponovno priprti, ko bodo novi protesti, številni govorijo o izogibanju protestom: »*Preveč se bojim, da bi eskaliralo, da bi me spet prijeli in rekli, da se nisem nič naučil. Da bi poslušal: 'Vidiš, da si spet bil med temi, zakaj smo spet tebe prijeli.' Tega se bojim. Vem, da ni nič narobe, da sem šel na proteste. To vem. Ampak..., da bi me spet ... tako blizu si spet temu. Zadnjič se je zgodilo tako hitro, samo zgrabili so me. Zdi se mi, da sem lahko spet v trenutku tam, kjer sem bil takrat.*«

Mama enega izmed priprtih pravi, da je po vrnitvi želel imeti odprta vrata na stranišču: »*Ko je šel na WC, je pustil vrata odprta, vrata so bila vedno odprta, ko je bil na WC-ju. Tako preganjavico je imel. Ni prenašal zaprtih vrat, sploh ni šel iz hiše. Tako je pripor psihološko vplival nanj, da se mi je paralo srce. Takšni občutki so neopisljivi.*«

Mama drugega je strnila občutke ponižanja, stigmatizacije in travme v izjavi, da je bil Maribor na dan tretje mariborske vstaje posiljen: »*Kar se je dogajalo na protestih, je bilo posilstvo Maribora. In kot Mariborčanka lahko rečem da se počutim kot posiljena Mariborčanka, samo zaradi Gorenaka (takratni notranji minister, op. pis.) in policije.*«

Država in njen aparat je v primeru priprtih pokazala svojo nesorazmerno premoč. Nihče se ni oziral na prošnje, moledovanje in jok za stekleno steno v prostoru za obiske. Popolna asimetrija moči, ki jo je z razčlovečenjem priprtih in njihovih bližnjih izvajala država, je vodila v viktimizacijo. Kriminalizacija vstaj skozi viktimizacijo je posebej zvita in se ji je težko zoperstaviti. Metoda je namreč kolektivna kriminalizacija z individualizacijo krivde. Tisti, ki niso neposredno kriminalizirani z aretacijo in obtožnico, se zato bolj ali manj distancirajo od priprtih posameznikov, saj nočejo biti povezani s (potencialno) krivimi. Neposredno kriminalizirani pa se v dokazovanju lastne nedolžnosti distancirajo od preostalih prav tako neposredno kriminaliziranih, saj vedno obstaja dvom o njihovi nedolžnosti. In ravno to razločevanje na krive in nedolžne državi tudi omogoča, da problematizira dejanja državljanov, hkrati pa odvrne pozornost od lastnih dejanj, katerih namen je ravno kriminalizacija ogorčenja in socialnega nemira. Zato gre pri graditvi solidarnosti s priprtimi za razindividualiziranje. Stiska kriminaliziranih in travmatiziranih posameznikov mora postati kolektivna in družbena skrb, saj le to omogoča, da

se ogorčenje in socialni nemir svobodno izrazita ter poganjata procese nujnih družbenih in političnih sprememb.

Vloga pripora in sodnih procesov v razsutju moči ljudi ter kriminalizaciji ogorčenja in socialnega nemira

Dogajanje na drugi in tretji mariborski vstaji so v delu javnosti brali izhajajoč iz strahu, da skušajo Janša, njegova vlada in njegova neformalna mreža uvesti izredne razmere. Takšno branje takratnih dogodkov je ustrezalo določenim centrom ekonomske, družbene in politične moči, ki so imeli velik interes odstaviti Janšo, ne pa tudi za sistemske spremembe.

Policijsko nasilje zato ni bilo problematično in problematizirano. Kot problematičen je bil percipiran predvsem obstoj t. i. provokatorjev, ki bi naj skušali uveljaviti nasilen potek vstaj, kar bi lahko dalo Janševi oblasti tudi razlog za uvedbo izrednih razmer. Te naj bi se uvedle takoj po tem, ko bi provokatorjem uspelo zaplesti vstajnike v spiralo nasilja. Tovrstna analiza je zato številne vodila k sklepu, da so tudi pripri na tretji mariborski vstaji takšni provokatorji ter da nas je policija z njihovo aretacijo tako rekoč obranila potencialnih izrednih razmer. Vendar je tovrstno branje dogajanj na mariborskih vstajah poenostavljajoče, sploh pa privlečeno za lase. Eden od sogovornikov na vprašanje, zakaj meni, da je v Mariboru toliko ljudi izražalo nezadovoljstvo na domnevno nasilen način, odgovarja:

Maribor je zelo specifično mesto z zelo specifično zgodovino, kot tudi gospodarskim stanjem in stanjem duha; zelo velika brezposelnost, koruptivna dejanja nekdanjega župana ... Vse to je dobesedno norčevanje iz ljudi. Zato je bilo veliko ljudi jeznih, posredovanje policije na prvih dveh vstajah pa je to še dodatno podžgalo, privabilo dodatne 'troublemakerje'. Treba je razumeti socialno situacijo v Mariboru, da bi razumeli, kaj se je zgodilo. Zato so z mojega stališča dogodki na mariborski vstaji in to, kar se je dogajalo v Ljubljani, nekaj povsem drugega. Tukaj je bilo vse veliko bolj spontano.

Nasilja na vstajah torej niso zanetili provokatorji, ampak je bilo izraz širših in dolgoletnih razmer v mestu ter regiji, ki si nista nikoli zares opomogla od šoka tranzicije in privatizacije, v okviru katerih je družbene vezi in družbeno integracijo, ki naj bi vzpostavili možnosti za perspektivo in razvoj vsakega posameznika in posameznice, nadomestila in še nadomešča kriminalizacija prostorsko in generacijsko določenih populacij. Številni sogovorniki omenjajo kriminalizacijo viol: *»Nekaj je na tem, da če si viola, si avtomatično slabo zapisan pri policiji na podlagi stvari, ki so se in se še dogajajo. Konflikt med violami in policijo obstaja od nekdaj.«* Tudi na sojenju proti vstajnikom se je izkazalo, da je članstvo v navijaški skupini viole oteževalna okoliščina, kar nedvomno kaže na njihovo kolektivno kriminalizacijo. Drugi omenjajo kriminalizirane predele mesta: *»Na Taboru je veliko konfliktov z Romi, ogromno je kraj in malo morje drog. Ampak to na splošno velja za ves Maribor. S policijo imajo ljudje po mojem mnenju največ opravka zaradi drog. Zaradi trave in podobnega se na primer lovijo. V Mariboru so definitivno določena območja, kjer je več policije, ker je več različnih dilerjev in skupin.«* Eden izmed sogovornikov je povedal, da naj bi se pred protestom tretjega decembra na območju Židovskega trga zbirale skupine iz nekaterih kriminaliziranih predelov mesta ter pripravljale doma narejena pirotehnična sredstva za bolj neposredno konfrontacijo s policijo. Naslednji sogovornik je poudaril kriminalizacijo mladih, ki dobivajo nerazumljivo visoke kazni za (domnevne) prekrške in kazniva dejanja:

Ko sem bil v zaporu, sem videl, da je največ priprtih starih od dvajset do petindvajset let. Eden od njih mi je rekel – sicer ne morem trditi, da je to res –, da je nekega večera sedel v parku in da se je recimo deset metrov vstran zgodil rop. Ker ga ni preprečil, je bil obsojen na tri leta zapora. V zaporu je bil v istem času kot mi, ki smo bili pripti na vstajah. Nisem mogel verjeti: on bi moral takrat preprečiti rop?! Ali na primer, če ob pretepu nekoga udariš: moj prijatelj je sedel leto in pol zaradi pretepa oziroma lahkih telesnih poškodb, pa sploh ni bil on kriv. Nekdo ga je pač napadel, in se je branil. Ker je bil napadalec bolj poškodovan, je bil prijatelj avtomatično obsojen.

V pogovorih z Mariborčankami in Mariborčani je mogoče razbrati tudi, da zelo razširjen občutek nepravilnosti gojijo koruptivne prakse v policiji. Tako krožijo zgodbe o žepnih koledarčkih v prometnem dovoljenju, na katere policisti lastnoročno zapišejo 'nečakinji, prijatelju, bratrancu itn. ...', imetniki pa se tako izognejo kontroli v cestnem prometu, o nekaznovanju sorodnikov in znancev lokalnih močtcev in deljenju plačilnih nalogov za motenje javnega reda in miru brez pravega povoda tistim, ki nimajo zvez in poznanstev. O tem so se razgovorili tudi naši sogovorniki: »Pred nekaj dnevi sem stal sem pri igrišču, ko je mimo pripeljal policist. Čudno me je gledal, kot da bi ne vem kaj naredil, pa sem mu pokimal z glavo, in je obrnil avto ter prišel za menoj. Nisem čakal, ker vem, da bi me kaznoval brez razloga, zato sem skočil čez ograjo na igrišče. On pa se je drl za mano, da kaj si mislim, »pokavec!«, »konj zahojeni!«, in take.«

O domnevni koruptivnosti policije zagotovo govori tudi podatek, da so bili o policijski preiskavi proti Kanglerju obveščeni le trije na celotni mariborski policijski upravi. Ogorčenje ljudi na vstajah in nasilna reakcija policije sta torej bili akuten izraz vsakdanje nepravilnosti in pred vstajami razširjenega nasilja policije in ne morebiten rezultat uvoženih provokatorjev.

Napačna analiza, ki so jo narekovali interesi kapitalistične levice in ki je imela tudi zelo velik vpliv na del vstajniškega gibanja, je vodila k hudi napaki in k spregledanju dejstva, da izredne razmere niso potencialna grožnja, ampak da so bile izredne razmere tudi dejansko uvedene. Vendar ne z razpustitvijo parlamenta in uvedbo avtoritarnega vojaškega režima – kar v EU tako ali tako ni mogoče –, ampak s suspenzom temeljnih pravic v času samih vstaj in suspenzom pravic osemindvajseterice, ki je bila, kot bomo prikazali v nadaljevanju, aretirana in priprta povsem arbitrarno, nato pa bila obravnavana na montiranih sodnih procesih. Podobna uvedba izrednih razmer v režimih predstavniške demokracije se je na primer zgodila tudi leta 2001 v času protestov proti vrhu G8 v Genovi.

Na podlagi pogovorov v času nastajanja pričujočega sodelovalnega dokumenta se lahko strinjamo z oceno enega od odvetnikov, ki pravi, da se je oblast takrat očitno ustrašila, zato je z arbitrarnimi pripori, ki so bili – kar dodajamo sami – tako rekoč ugrabitve, dala zelo jasen zastraševalni signal. Še več, namen sodnih procesov, ki so sledili priporom, ni toliko dejanska obsodba posameznikov, ampak zavlačevanje, izčrpavanje in držanje v negotovosti. Tistih, ki so bili kazensko ovadeni in jim sodijo ali so v predkazenskih postopkih. In tudi vseh drugih, ki mislijo, da je mogoče stvari v Sloveniji spremeniti na ulicah – s protesti in vstajami. Arbitrarni pripori in poznejši montirani procesi (proces v mejah zakonitosti, a krivični in pristranski) so bili brutalni in mukotrpni tudi zato, ker so se z njimi lotili vstaj, na katerih so ljudje našli svojo moč, ter razklenili odnos s koruptivnim političnim razredom in ravno tako koruptivnimi političnimi institucijami. Ravnanje policije, tožilstva in sodstva je zato imelo namen ponovne sklenitve in učvrstitve odnosa vladajoči–vladani ter odnosa ljudi s skorumpiranimi institucijami in političnim razredom. O načinu te operacije pričajo predvsem spomini na aretacije in pripor. Vprašani tako poudarjajo skrajno nasilno ravnanje policistov med aretacijo: »*Tiho bodi, če ne boš tiho, jih boš dobil.* Ker sem na levi strani videl, kako

enega pretepajo, sem bil raje tiho, da jih ne bi še sam dobil. Mislim, da so ga celo brcali. Verjetno zato, ker ni bil tiho, pa se je morda malo upiral. Najbrž je hotel tudi povedati, da je na poti domov. Ne poznam njegove zgodbe. Vem samo zase, da sem bil od takrat raje kar tiho.»

Mati enega od priprtih, ki se je ravno tako udeležila protesta, je poudarila ogorčenje nad ravnanjem policistov ob aretaciji nekega protestnika in kakšno reakcijo je to sprožilo v njej in še v nekaterih očividcih:

Ko sem videla fanta, ki je vkljen na tleh ležal in se drl, da ni kriv, bi to še pustila, ko pa sem potem videla, da je eden od 30 policistov, ki so stali tam, priletel do njega, in začel po njem mahati s pendrekom, po nogah, po hrbtu, smo se jaz in še dva zagnali proti njim, policisti pa so se takoj postavili v zaščitno vrsto, potem pa so vrgli še en solzivec ... Hočem povedati: javno priznam, da če ne bi takrat vrgli solzivca, bi tudi sama postala nasilna. Preprosto zato, ker sem hotela fanta obvarovati pred surovostjo. Ne vem, kaj je naredil pred tem, ampak ko ga je ta policist napadel, je bil že več kot minuto na tleh, bil je onemogočen, roke je imel na hrbtu in policist se je nad njim preprosto izživil.

Nasilno ravnanje policistov ob aretaciji so spremljale številne zmerljivke, »*kaj je štajerske pičke* – *ta je bila ena izmed takšnih, ki se ti najbolj usedejo v spomin, ter 'prasice štajerske, sploh ne veste, zakaj protestirate, vse zobe bi vam morali polomiti'.*« Na splošno sogovorniki poudarjajo poniževalni odnos s strani policistov:

Začeli so nas obravnavati, kot da smo vsi granitarji, obmetovalci. Tako je potem izpadlo, zato sem pri četrtem policistu samo še utihnil, ker sem prej ves čas ponavljal, da smo samo snemali. Potem ko prideš do četrtega policista in ko se vsi malo porogljivo obnašajo v smislu 'aha, ti si tisti, ki meče, aha, fajn, zdaj smo vas pa pobrali, aha, če pa nisi kock metal, si pa palice, če nisi palic, pa si 100-odstotno steklenice'. Ko rečeš, da nisi nič od tega delal in da si snemal, pa rečejo, da si mu kamero v glavo vrgel. Rekel mi je, nekaj si pač vrgel. Torej takšen je bil njihov odnos, tudi policistov na policijski postaji, ki sploh niso bili zunaj. Nervoza se je razlezla po vsej policijski postaji.

Nasilno ravnanje policistov v času aretacije je povzročilo številne poškodbe priprtih, ki so bile praviloma redko pravočasno primerno oskrbljene. Eden izmed sogovornikov je povedal, da so policisti tudi po sami aretaciji še naprej uporabljali nepotrebno silo:

Naju s Tadejem so dobili na istem kraju. Spomnim se, da ga ob aretaciji še niso poškodovali, za občino pa mu je že kri tekla iz nosa in ne vem, od kod še vse, ker je policist na vsakem, ki ga je prijel, uporabil silo. Takšna sila ni bila potrebna. Na primer, jaz sem bil že na tleh, zakaj me je še moral, zakaj ... Nisem se upiral, nič nisem delal. Tudi nekega starejšega prijatelja je policist tako udaril s pendrekom, da je imel na glavi veliko podplutbo, zato so ga morali odpeljati v bolnišnico, ampak šele po dveh urah, in še to so se zelo obotavljali.

Drugi je ob aretaciji pretrpel pretres možganov in celo padel v nezavest: »*Aretiran. Razbit do amena, v nezavesti na policijo prinesen. Ko sem prišel k sebi, sem imel pretres možganov, za katerega vem od prej, kako je to, in ni bilo šanse, da bi dobil zdravnika. Grdo so ravnali z nami, kapiraš.*« Številni priprti poročajo o neoskrbljenih poškodbah, ki jih je 119 pridržanih dobilo na protestih: »*V garaži na policiji so bili ljudje s takimi buškami (ponazori veliko bulo na glavi). Ne pretiravam, katerikoli reševalec bi ga poslal na pregled v bolnišnico.*« Spet drug sogovornik opisuje onemogočanje zadovoljevanja najosnovnejših človeških potreb med prijetjem, mnogi

pa tudi o neupoštevanju prošenj, da jim razrahljajo lisice, s katerimi so bili vkljeni več ur: *»Policija je nekaterim dovolila na WC, drugim pa ne. Meni so še bolj zategnili lisice, ker sem jih prosil, naj mi jih zrahljajo, saj sem imel čisto črne roke. Pa mi je dal policist prst med dlan in lisico ter rekel, da je še za en prst prostora. Takrat se je oglasila še policistka in rekla, da naj mi že tako pretesno zapete lisice še za en zobek zategne.«*

Pridržani in nato priprti poročajo tudi o zavlačevanju s primerno in nujno zdravniško oskrbo posameznikov z zdravstvenimi težavami. Eden izmed pridržanih je doživel astmatičen napad med aretacijo, za katerega se – kot je potrdil ravno tako pridržani očitavec – policisti sprva niso zmenili: *»Tadej je za mano vpil, da potrebuje pomoč, ker je dobil astmatični napad. Vsi so ga samo gledali, ker so mislili, da se norčuje. Šele po petih, desetih minutah so poklicali rešilca, ga posadili na tla in mu rekli, da naj se umiri.«* Drugi priprti je izpričal podobno situacijo v času pripora: *»Epileptični napad sem imel že po prvih dneh v zaporu. Ko sem imel drugega in sem si presekal glavo, sem močno krvavel. Pazniki so me najprej kar pustili, cimer je tolkel po vratih in jih klical. Ko so prišli, so rekli, da bo že v redu, da mi nič ni. Jaz pa sem bil že ves moder v obraz, ker ob napadu ne diham, glavo sem imel presekan, vse je bilo krvavo. Če se cimer ne bi začel dreti na paznike, bi me najbrž še res pustili. Potem so me vendarle odpeljali v bolnišnico.«*

Žal pri pripravi tega dokumenta ni bilo časa, da bi natančneje analizirali vlogo še ene veje oblasti – medijev, ki so ravno tako odigrali pomembno vlogo pri zatiranju vstaj. Predvsem starši priprtih, ki so medijsko poročanje v času pripora vstajnikov tudi natančneje spremljali, so v pogovorih pogosto poudarjali njihov prispevek h kriminalizaciji priprtih vstajnikov. Mati enega izmed priprtih je tako opozorila na argumentacijo označbe priprtih s 'huligani in bivšimi zaporniki' iz ust nekega novinarja:

'Huligani in bivši zaporniki' sem slišala od nekega gospoda, ki dela na Večeru – nisem namreč vedela, kdo je priprt. Ko sem prvič na obisku videla te objokane in prestrašene fante in ko sem tega gospoda potem srečala, sem mu rekla: 'Najprej se prepričajte, kdo tam notri sedi, nato pa pišite po časopisu huligani in bivši zaporniki'. Čudno me je gledal in rekel: 'Če gre 50 vernikov na romanje, pa 10 med njimi ni vernikov, mi pač napišemo, da so verniki.' Rekla sem mu, naj se vseeno prepriča, kdo je priprt. Potem ni več pisal huligani, ampak protestniki.

Matere priprtih se ravno tako spominjajo, da so skušale zgodbo svojih priprtih sinov predstaviti v oddaji Tednik. Namesto njih se je v oddaji pojavil prispevek o ranjenem policistu. Ob tem naj podamo še odvetniško ugotovitev, da se noben policist ni niti približal lahki telesni poškodbi. Na splošno so razen redkih izjem mediji in novinarji neradi poročali o priprtih in o suspenzu pravic na vstaji. V večji meri so se namreč usmerjali predvsem na to, kako ljudi spraviti z ulic s pozivanjem k ustanavljanju vstajniških strank ipd.

Boj žrtev proti viktimizaciji: poskusi rekonstrukcije moči

Žrtve državne represije se vendarle lahko uprejo represiji države, katere ključni namen je reprodukcija njihove nemoči, posredno pa zlom na vstajah vznikne moči za skupen boj za dostojanstvo in perspektivo vsakogar. Rekonstrukcija moči kriminaliziranih in travmatiziranih vstajnikov je potekala in še poteka prek poskusov sestavljanja kosov razbite sestavljanke njihovega življenja in družbe, v kateri živijo. Ni naključje, da je v izjavah intervjuvancev zelo poudarjen moment solidarnosti. Žal so jo večinoma pogrešali, vendar so občasno tudi začutili njeno moč. Tako govorijo

¹ Pismo ene od mater priprtih in odgovor Vinka Gorenaka sta objavljena na Facebooku '28. pripornik'. Dostopno na: <https://www.facebook.com/pages/28-pripornik/150779571739697?ref=ts&fref=ts>.

o končanih prijateljstvih: »Samo dva prijatelja sta mi v času, ko sem bil zaprt, pomagala – ko so potekali razni protesti, da bi nas spustili. Drugi so vedeli, kaj se dogaja, nobeden pa ni nič naredil, niso pomagali. Glede tega sem bil razočaran. To sem marsikomu tudi povedal. Ampak ljudi bolj zanima zgodba iz zaporov kot pa to, kako je bilo sploh lahko dopuščeno, da se je to zgodilo.«

Številni prav tako poudarjajo razočaranje nad organizatorji vstaj, ki so jih pozabili. Oče enega izmed priprtih je zelo eksplicitno izrazil razočaranje nad njihovo nepomočjo priprtim soborcem: »Ko bi glavni organizatorji morali pomagati, so se poskrili.« Sami priprti pa opisujejo tudi čudovite občutke, ko so pred mariborskim zaporom potekali shodi za njihovo izpustitev: »Ko sem v priporu slišal protestnike zunaj, da se derejo 'spustite jih ven!', je bil to zelo dober občutek v tistem trenutku. Ker čutiš in slišiš, da imaš tako velikansko podporo. To je bil najlepši občutek v življenju. Ko vidiš, koliko ljudi je prišlo, da jim ni vseeno. Ko si v priporu, ti dejansko to zelo pomaga, ko vidiš, da imaš zunaj podporo.«

Da bi dojeli dejstvo in sam način, kako se danes odnos med vladajočimi in vladanimi vzpostavlja s katastrofami, travmami, viktimizacijami, razsutjem koščkov sestavljanke naših življenj, nam ni treba poznati del, ki govorijo o kapitalizmu, ki zahteva vedno nove katastrofe. Prav tako nam ni treba poznati teorij konstituirajočega vladovanja, da bi razumeli nenehno zoperstavljanje vladanih. V primeru priprtih: z iskanjem resnice in smisla dogajanj na vstajah. Zgodbe upiranja razčlovečenju so izjemne. Prijatelji, ki so takoj po prijetju začeli iskati dokaze, da je bil obtoženi v času prijetja drugje. Zaradi njihove iznajdljivosti je moral tožilec v procesu proti vstajnikom, ki so bili obtoženi »za zadrževanje v skupini, ki je preprečevala dejanje uradni osebi«, odstopiti od obdolžnega predloga: »V nedeljo so ob devetih zjutraj prišli pome z utemeljitvijo, da je sodni senat sklenil, da obstaja ponovitvena nevarnost. Takrat so moji kolegi in vsi drugi videli, da je zadeva resna, da se tukaj nekaj ne ujema, in so začeli zbirati dokaze. Takrat so se spomnili, da je v lokalu, kjer smo bili, morda bila kamera. In na srečo so tisti dan posnetki še obstajali.«

Tukaj so tudi zgodbe mater, ki so se obrnile na varuhinjo človekovih pravic. Ena izmed njih pripoveduje, kako so zaposleni na sodišču šele potem, ko jih je seznanila, da je kontaktirala varuhinjo, postali kolaborativni pri informacijah o njenem sinu: »Vztrajala sem, da naj mi vseeno povedo, kje je sin sploh v priporu, saj ga vendarle lahko vidim. Že na vhodu na sodišče mi niso hoteli dati nikakršnih informacij. Zato sem takoj poklicala varuhinjo človekovih pravic. Ko sem se vrnila do varnostnikov na sodišču in jim povedala, da sem govorila z varuhinjo, ki trdi drugače – da tukaj mora biti pristojna oseba, ki mi lahko posreduje informacije –, so me začeli jemati drugače oziroma so me spustili naprej.«

Nekatere matere priprtih so pisale ministru za notranje zadeve Vinku Gorenaku,¹ ki jih je razočaral s svojo pristranskostjo in obtožujočim odgovorom: »Odgovoril je, da mojega primera ne pozna, pozna pa primere vseh 80 ali 90 policistov, ki so bili takrat poškodovani. In da naj se starši malo zamislijo, kakšne otroke vzgajajo.« Ena od mater je po elektronski pošti pisala predsedniku države Pahorju, ki se ji je celo odzval s telefonskim klicem, kljub temu pa ostal predvsem pri odgovoru, »... da se bo o stvari pozanimal, ampak da ne ve, kakšne pristojnosti ima.«

Nekatere so obrnile vse koticke v Mariboru, da so dobile posnetke, iz katerih bi razbrale resnico in dokazale nedolžnost svojih sinov. Druge so se politizirale in postale zelo aktivne v vstajniškem gibanju, saj so tudi na ta način poskušale dati smisel vstaji, ki je tako brutalno zarezala v njihova življenja: »Nikoli se nisem ukvarjala s politiko, ker me ni zanimala. Sem človek, ki verjame v naravo, ima rad živati ipd., nam se politika – če sem vulgarna – hudo jebe. Povsem vseeno nam je

za politiko, dokler lahko živimo. Ko pa se približujemo temu, da niti najosnovnejših stvari več ne moreš, ko se začne takšen človek, kot sem jaz, zanimati za politiko, potem je stvar hudo katastrofalna.« Kadar se protest proti korupciji in slabemu vladanju lahko konča z ječo, je treba zmagati. Vsi ti poskusi najti smisel, resnico, ne biti statisti, vplivati na igro, ki se kafkovsko odvija ločeno od nas, naše volje in resnice, izražajo poskuse žrtev državne represije, da rekonstruirajo moč. Proti nedosegljivemu aparatu, ki jim sistematično vceplja občutek nemoči, proti oblasti, ki se utemeljuje z jemanjem moči ljudem.

Represija v Mariboru je nedvomno imela namen zastraševanja protestnikov, kar se je skozi intervjuje tudi izkristaliziralo. Priprti si tako razlaga lastno priprtje kot nasilje države, ki ima en sam namen: »Država z nasiljem pokaže, da ljudje nimajo kaj protestirati na ulici in naj bodo tiho.« Drugi pripor razume kot politično potezo veljakov, ki se bojijo za svoje stolčke, zato ustrahujejo ljudi, ki so na vstajah poskušali rekonstruirati lastno moč: »Prestrašiti Slovence, da se ne bi več upali pojaviti na ulicah in izraziti svoje nezadovoljstvo.« S priporom peščice, naj bi po mnenju enega izmed priprtih državni aparat dal jasno sporočilo: »Ne hodite na proteste, ker vas bodo zaprli.«

Vulgaren suspenz pravic državljanov in državljanek, ki so izvrševali z ustavo zagotovljeno neodtujljivo pravico do svobodnega združevanja in izražanja, pa ni imel zgolj funkcije zastraševanja drugih protestnikov, ampak tudi in predvsem funkcijo ponovne vzpostavitve odnosa vladajoči–vladani. V družbi, kjer so devastacija zaradi privatizacije in razlaščenja, neoliberalno vladovanje prek kriminalizacije socialnih konfliktov, splošna korupcija in klientelizem pripeljali do dezintegracije in erozije socialnega tkiva. V družbi, kjer že druga generacija dobiva občutek, da ni pravice. Mati enega izmed priprtih našteje številne konkretne in nesankcionirane primere neplačevanja dela mladim:

Sodelavkinega sina, slikopleskarja, so izkoriščali, skoraj eno leto je delal zastoj. Sinov prijatelj je avtomehanic, delodajalec ga je prevaral, da se poskusna doba ne plača, in je delal štiri ali pet mesecev zastoj. Drug prijatelj je vozil pice, delodajalec mu je ostal dolžan plačilo. Tretji je delal v gostilni, pa mu je delodajalec ravno tako ostal dolžan denar. Kam pa naj še gredo ti fantje sploh v službo, če pa jih vsak, ki ima možnost, izkoristi?! Sodelavkin sin je končal šolo, priden je bil, se je učil, komaj je čakal, da bo končal šolo in da bo lahko začel delati, nazadnje pa dela skoraj eno leto zastoj. Ne vem, kam naj še gredo. Sinu sem rekla: 'Če si pameten, odidi iz Maribora, iz Slovenije, zadnji vlak ti pelje.' Dobesedno – kaj naj mu pa drugega rečem?

Drugi intervjuvanec je opisal nesankcioniran primer nadlegovanja policistov, ki mu je bil že večkrat izpostavljen:

Ob šestih zjutraj sem stal pred igriščem in čakal mamo, da mi pripelje ključke. Ker sem bil policistu sumljiv, je poklical kareto, me odpeljal na PP in me imel tam zaprtega šest ur. Po šestih urah, ko bi mi moral prinesli nalog za pridržanje, me je izpustil. Vprašal sem ga, zakaj, in mi je rekel: 'Ti si lisjak, imel te bom na očeh.' Ker sem čakal na ključke ... Brez vsakršnega razloga. V takem primeru moraš imeti denar, ker potrebuješ odvetnika, da pride, ko ga pokličeš, in potem se stvari rešujejo drugače. Ko pa nimaš zagovornika, ne moreš nič. Kaj sem jaz lahko naredil policistu, ki me je odpeljal? Nič, moral sem biti tam šest ur. Zakaj sem bil sploh tam? Zaradi nesmiselnih stvari. Ker imajo moč. Če vidijo, da ne poznaš zakonov, da ne poznaš svojih pravic, te uničijo in ne moreš čisto nič.

Neselektivno in arbitrarno ravnanje policije

Na tretji mariborski vstaji je policija aretirala sto devetnajst ljudi. Vsi indici kažejo, da je šlo za povsem neselektivne in arbitrarne aretacije, o tem namreč pričajo številni primeri. Eden izmed vstajnikov je v času spopadov med vstajniki in policisti na tretji mariborski vstaji vprašal policista, kam se lahko zateče. Policist mu je predlagal, naj najde zavetje za stojnico. Ko je bil tam, so drugi oklopni policisti privlekli aretiranega mladeniča in ga odložili poleg njega in še enega mladeniča, ki si je ravno tako poiskal zavetje. Nato so se policisti vrnili in vse tri zvezane odpeljali v policijski kombi:

Naokoli je bilo še nekaj policije, tako da so morali videti, da sva tam samo stala. Na levi strani se je začelo zbirati vse več protestnikov in se približevati, z desne pa se je bližala policija. Iz smeri Grajskega trga in iz smeri Frančiškanske cerkve so začeli vedno bolj pritiskati proti policiji, metati so začeli tudi različne stvari, na primer steklenice in podobno. Ko je policija prišla že čisto do naju, sem enega policista vprašal, kam naj grem, ker so mi mimo glave letele steklenice. Ta je predme nastavlil ščit in mi rekel, naj se skrijem za stojnico, naj počepnem in se čim bolj stisnem ob steno. Potem se je še nekdo – mislim, da mu je bilo ime Marko, star je bil 17 let – skrtil zraven mene. Nekaj časa sva bila tam, takrat so nekoga po tleh na silo privlekli do naju, njega so zvezali, nato pa so se pogovarjali, kaj naj naredijo z nama. Nobeden od njih namreč ni vedel, zakaj sva tam. Tako so naju kar zvezali, ko sem hotel pogledati okoli, me je neki policist z glavo zabil v steno stojnice. Nisem smel gledati okoli. Roke so nama pridržali na hrbtu, nadedli so nama vezice in naju odpeljali do stene pri Vinagu blizu Nove KBM.

Drugi mladenič se je na zahodni strani Trga svobode umaknil k zidu v bližino policijskega kordona, misleč, da bo tam na varnem. Nenadoma so ga skupaj z drugimi iskalci zavetja ob zidu in policijskem kordonu obkolili in aretirali:

Umaknil sem se ob steno, nikamor nisem mogel uiti, ker so se ljudje zaletavali vame, se mi je tako zdelo najbolj pametno. Nato sem tam nekako obtičal, ker nisem mogel ne levo ne desno, niti naravnost. Policisti so naredili kordon, na moji desni so bili huligani, ali kako bi jih poimenoval, ljudje, ki so zvižali znake, in metali stvari v policiste, bombe, karkoli so našli. Jaz sem stal levo, približno 10 metrov stran od njih, nisem se jim hotel približati, tudi solzivec so streljali proti njim. Videl sem, da je veter pihal solzivec stran od mene, tako da je bilo čisto nesmiselno hoditi tja, da bi nekako prišel iz tega zaprtega kroga. Na levi strani je že nastajal obroč policistov, ampak za njimi je bilo na Grajskem trgu še veliko ljudi. Potem pa sem na lepem ... zagledal tri policiste, ki so se nam z leve hitro približevali. Hotel sem oditi desno, malo sem pospešil korak in tudi na desni zagledal dva policista, ki sta mi zapirala pot. Bil sem v manjši skupini sedmih ljudi in so nas vse stisnili ob steno neke trgovine. Policisti so se drli na nas, kaj da delamo tukaj, vsi smo imeli roke v zraku v dokaz, da nič ne delamo.

Druga vstajnika sta nam povedala, da sta se na Trgu svobode pred stampedom, ki ga je povzročilo brutalno policijsko razganjanje množice, umaknila ob steno. Nedvomno so bili za policijo ta večer vsi kriminalci, ki jih je bilo treba poloviti: *»Postavila sva se ob steno, kordon je že tekel mimo, ko se je eden od policistov v kordonu obrnil proti steni in v tem trenutku je pritekel neki fotoreporter, ki se je tudi ustavil, da bi mimo spustil kordon. Policisti so pritekli do nas treh, češ na tla!, takoj aretacija, roke gor, mi pa 'nismo izgrezniki, nismo nič naredili'. On je rekel, da je reševalec, jaz sem rekel, da sem bivši policist, fotoreporter se je predstavil kot fotoreporter. Na tleh so nas vklenili. Mene so še prej s policijsko palico udarili, ker sem malo bolj počasi šel na tla, očitno prepočasi.«*

Naslednji mladenič se je skušal – kot številni drugi – čez Stari most vrniti domov. Pri nekdanjem Casinoju je policijski kordon preprečeval prehod čez most. Čez čas se je umaknil in ljudje so se odpravili po mostu na drugo stran. Tam so jih prestregli oklepni policisti in jih aretirali: »Z dvema prijateljema smo hoteli oditi domov. Prišli smo do Starega mostu, vendar nismo mogli čez, ker ga je policijski kordon zaprl. Ko so nas spustili čez, ... smo srečali še kolega, ki je nekoč delal z mano. Skupaj smo šli čez most. Na mostu smo še srečali še nekega prijatelja in njegovo punco. Ustavili smo se in pogovarjali, pokadili cigareto. Potem smo šli naprej, proti Taboru, proti domu. Kar na lepem so prileteli policisti in nas aretirali.«

Spet drug mladenič je stal na pločniku nasproti nekdanjega Casinoja, kjer je bil razvrščen policijski kordon. Policisti so nenadoma stekli in ga aretirali. Niti pomislil ni, da bi pobegnil po kamnitih stopnicah, ki vodijo na Lent: »Policisti so se umaknili, predvidevali smo, da je celotne zadeve konec, in smo hoteli mirno oditi mimo njih. Prišli smo vzporedno s policisti, oni so se zadržali, da naj se ustavimo. Seveda smo se vsi ustavili in dali roke v zrak, nato so pritekli do nas. Posedli so nas na tla, nam zvezali roke na hrbet, pregledali, ali imamo kakršnekoli nevarne predmete.«

Spet naslednji vstajnik je bil aretiran, ko so dobili policisti pred občino ukaz »razturite, imate proste roke!«: »Slišali smo s policijske postaje: 'Imate fraj, razturite.' To je bila zadnja komanda, preden ... ta, ki je snemal – kar sva se prej pogovarjala – njemu je punca sporočila: 'Beži od tam, proste roke imaj!'«

Zaradi oblaka solzivca, ki ga je policija uporabljala povsem neselektivno za »razgon množice po Mariboru«, je dobil naslednji pričevalec astmatični napad. Umaknil se je za hrbet policijskega kordona. Medtem ko je lovil sapo, je nanj skočil – kot se je izkazalo pozneje – policist v civilu:

Šel sem proti stopnicam. On je izza vogala stekel in tufl name. Ni rekel, da je policist, in nisem vedel, da je res. V afektu sem se preprosto začel braniti in ga tolči z rokami po hrbtu. Potem so nas zvelkli v občino, kjer sem jih prosil za ventolin, ker sem imel astmatičen napad. Dihati nisem mogel, ko se je vrgel name. Prosil sem jih za ventolin in je rekel, da ne more poklicati rešilca, lahko pa mi sname lisice, da se pomirim. Dol te tiščijo, za vrat, solzivec, zmeda, on je ležal na meni, s kolenom me je tiščal dol, brez zraka sem bil. Mislim sem, da se bom zadušil, da bom umrl.

Iz pričevanj vstajnikov, ki so bili »preventivno« priprti en mesec in bili obsojeni, oproščeni ali so še v predkazenskem postopku, lahko torej razberemo naslednje: policija je aretirala neselektivno, razlog za aretacije je bilo upiranje policistom, ki je bilo rezultat ravno tako neselektivnega, nepotrebne in brutalnega posredovanja policije, katerega primarni cilj ni bil morebiti usmerjen zoper domnevno nasilne skupine in sploh preprečevanje prekrškov in kaznivih dejanj: »Policija je vsaj v določenem segmentu – tako je tudi razvidno iz helikopterskih posnetkov – delovala tako, da ni poskušala izolirati 'izgrednikov'. Ko so bili ti v neki ulici, se vidi, da so policisti prišli z njihove hrbtne strani. In namesto da bi jih zaprli v ulico ter jih s tem izolirali, so ti lahko povsem prosto pobegnili mimo njih na Glavni trg.« Uradna utemeljitev policijskega posredovanja pred občinsko stavbo, da naj bi bila posledica napada domnevno nasilnih skupin nanje, namreč – kot zatrjujejo številni sogovorniki – ne drži. »Tarča« takratnega »napada nasilnih skupin«, naj bi namreč bila občinska stavba: »Pred občino je bila policija na desni, bolj zadaj skrita – mislim, da takrat tudi ni bilo ograje pred občino. 'Nasilna, izgredniška' skupina je stavbo občine obmetavala z različnimi predmeti. Takrat tam ni bilo policistov. Potem so pa posredovali in so pač oni postali 'žrtev'.« Šele policijsko posredovanje, katerega namen je bil razgon množic po Mariboru, je sprožilo edini mogoči odgovor vstajnikov. Mati enega od priprtih, ki se je tudi sama udeležila protestov, je na

² Planinšič, Elizabeta, (2013): Sodna dvorana kot bojno polje. *Večer*, 13. maj 2013, str. 11.

³ Lovrec, Vesna (2013): Hrast 22 se je »protestnikom« zahvalil. *Večer*, 9. februar 2013, str. 13.

vprašanje, ali dopušča možnost, da je bilo nasilje vstajnikov odziv na policijsko nasilje, odgovorila: »Definitivno, odgovor na izzivane s strani policistov. Oziroma, vsi vemo, da so imeli komande – jaz vem, da razen par idiotov, ki so bili vmes in so delali po navodilih, ki so bila navodila psihopatov od zgoraj.« Podobno meni tudi eden izmed priprtih, da »so policisti pripeljali do tega, da je prišlo do obmetavanja s kockami, vsaj na Glavnem trgu. To so potrdili tudi nekateri kot priče na sodišču; nekega policista so vprašali, ali so bili pred tem na Glavnem trgu kakšni izgredi, in je odgovoril, da jih ni bilo. Potem, ko so prišli policisti, so se začeli izgredi.«

V okviru obstoječe zakonodaje bi policija morda lahko svoje posredovanje upravičila, če bi posredovala selektivno proti kršilcem javnega reda in miru in osumljencem kaznivih dejanj. Toda posredovala je povsem neselektivno. Še več, posredovala je proti ljudem, ki zaradi arbitrarne razpustitve shoda in pogroma po mestnih ulicah niso imeli druge izbire, kakor da se na aktiven ali pasiven način upirajo. Policija je z razpustitvijo shoda, kateremu je sledil lov na ljudi po mestnih ulicah, kriminalizirala vse, ki so se udeležili vstaje. Drugače rečeno: policija ni posredovala proti kršiteljem zakona o zbiranju, ampak je suspendirala temeljne pravice do svobodnega združevanja in izražanja, uvedla izredne razmere, potisnila zunaj zakona vse, ki so se udeležili protestov ali so se iz kakega drugega razloga nahajali na mariborskih ulicah. Tako se je v preventivnem priporu na primer znašel možakar, ki je prišel pogledat praznično razsvetljavo. Za policijo smo bili očitno vsi kriminalci, zato tudi ni bilo pomembno, koga pravzaprav aretirajo. Še več: za policijo je bilo vse središče Maribora od občine do reke Drave prizorišče množične kriminalne dejavnosti. Policija na tretji mariborski vstaji – kot tudi že pred tem na drugi – ni bila nič drugega kot okupacijska sila, ki vidi v vsakem prebivalcu okupiranega območja upornika, ki ga je treba sankcionirati. Maribor je takrat spominjal na okupirana palestinska ozemlja in policija Republike Slovenije na izraelske oborožene sile.

Montirani sodni procesi: teza o uvedbi izrednih razmer

Iz pogovorov z odvetniki, ki so branili obtožene kaznivega dejanja »sodelovanja v skupini, ki je preprečevala uradni osebi uradno dejanje« lahko domnevamo, da je šlo za montiran proces. To domnevo podkrepi pričevanje samih obtoženih. Sodnica je že takoj na začetku dala vedeti, da bodo fantje obsojeni:

Spustili so me 31. decembra, 6. januarja je bilo že prvo zaslišanje. Meni je bilo že na prvi, potem tudi drugi in tretji obravnavi – na podlagi odnosa sodnice in načina vodenja procesa – jasno, kakšen bo rezultat procesa. Vidno je bilo predvsem iz pričevanj policistov – tam se je videlo, da cilj njihovega pričanja ni razčiščenje, ugotavljanje dejanskega stanja, ampak obremenitev obdolženih. Ne samo, da bi – kot je normalno – tožilec zastavljal obremenilna vprašanja, tudi sodnica jih je. Če je na primer policist zatrdil, da je na razdalji 150 m v temi in množici videl nekoga, ki ga je potem čez eno uro prepoznal na neki povsem drugi lokaciji ter ga aretiral, to za sodnico sploh ni bilo sporno. Pri naših pričah, ki so bile z nami na protestu, pa je bilo sporno samo dejstvo, da smo šli v določeno ulico, da nismo šli prej domov, in podobno.

Med procesom je bila sodnica izrazito pristranska, poskuse odvetnikov, da jo zato izločijo,² pa je kaznovala z denarnimi kaznimi,³ »če smo šestkrat izločali sodnico, to pomeni, da je najbrž

⁴ Planinšič, Elizabeta (2013): Varnostnik tudi nad mobilnike odvetnikov. *Večer*, 27. februar 2013, str. 12; Klipšteter, Tomaž (2013): Mariborsko sodišče se požvižga na EU-zakone. *Dnevnik*, 14. januar 2013. Dostopno na: <http://www.dnevnik.si/slovenija/lokalno/stajerska/mariborsko-sodisce-se-pozvizga-na-euzakone-> (14. januar 2013).

⁵ Lovrec, Vesna (2013): »Obtožba« jih je razdelila v dve skupini. *Večer*, 20. februar 2013, str. 13.

⁶ Lovrec, Vesna (2012): Policisti preglasili video dokaze. *Večer*, Sobotna priloga, 29. december 2012, str. 8–9; Lovrec, Vesna (2013): Protestniki prilizirali (pre)grobe policiste. *Večer*, 9. januar 2013, str. 13.

nismo brez razloga. Nazadnje smo bili pač mi za to kaznovani, odvetnica z denarno kaznijo, jaz pa s sodno takso.« Pristranskost se je kazala na primer v tem, da so morale priče obrambe ostati v sodni dvorani do konca posamezne obravnave, medtem ko so jo lahko priče tožilstva zapuščale in se vračale: *»Ko so prišli pričat policisti, so lahko sedeli pred sodno dvorano in se pogovarjali. Naše priče so morale ostati v sodni dvorani, hkrati pa jih je moral nadzirati varnostnik oziroma sama sodnica. Priča soobdolženega je bila noseča. Ko ji je postalo slabo, ji sodnica ni dovolila, da bi šla v pekarno po hrano. Nazadnje je šel varnostnik z njo, hkrati pa se je morala takoj vrniti. V glavnem, absurdne stvari.*«

Sodnica je odkrito sodelovala s tožilstvom in policijo ter celo prevzemala njuno vlogo: *»Na neobremenilna pričanja policistov se je odzivala s pozivanjem novih policistov; če se ne bo zlagal štirinajsti, se bo morda šestnajsti, osemnajsti. V tem smislu je šlo v glavnem. Na koncu tega več sicer ni mogla početi, saj bi lahko*

prišlo do težav glede 'sojenja v razumnem roku', ali nekaj podobnega, ker je bilo že več kot 30 obravnav.« Tako je na primer sama preverjala verodostojnost razbremenilnih prič. O montiranosti procesa priča tudi njegovo avtoritarno vodenje. Helikopter, ki je krožil nad sodiščem med eno zgodnjih obravnav, mukotrpno vzdušje, ki ga je ustvarjala sodnica z očitno pristranskostjo v obliki nenaklonjenosti do obdolžencev, njihovih odvetnikov in prič obrambe, prepoved uporabe tabličnih računalnikov in pametnih telefonov,⁴ prepoved vstopa v sodno dvorano do konca procesa za novinarko Večera, ki je kritično spremljala proces.⁵ Po drugi strani je bila sodnica izjemno benevolentna do tožilstva, kateremu je dovolila večkratno spreminjanje obdolžnega predloga⁶ in prestavljanje obravnave z namenom, da se je lahko poglobilo v sodni spis. Medtem ko je obdolžene in njihovo obrambo izčrpavala, je tožilstvu aktivno pomagala:

Vsak, ki je bil na zaslišanjih, je lahko sklepal, da je sodnica na strani tožilstva, ko je začela klicati druge policiste, ker so prvi trije povedali, da niso aretirali nikogar. Poklicala je naslednje tri, ki so rekli, da niso ničesar videli, niti nikogar aretirali. Nazadnje je prišlo tako daleč, da je priskrbelo policijski kartonček od nekoga tretjega, ki sploh ni bil v sodnem procesu, in iz kartončka ugotovila, kdo naj bi ga aretiral, ter povabila tega policista – mislim, da je bil sedmi po vrsti. Ta je pravzaprav potrdil našo zgodbo; da smo mi prišli k njim. Ta policist je potem pričal še v primeru dveh priprtih. V glavnem, še danes ne vedo, kdo me je aretiral, kdo naj bi me videl, nič.

Obtoženi in njihovi zagovorniki so tako imeli od vsega začetka občutek, da je sodnica odločena, da bodo obsojeni. Eden izmed obtoženih je tako eksplicitno izjavil: *»Prav videlo se je, da noče, da bi zmagali. Na primer naše priče so morale sedeti v dvorani, ko smo imeli odmor, policisti pa so lahko hodili, kadar so hoteli. To se mi ne zdi pošteno.*« Drugi je omenil reakcijo sodnice ob umiku obtožbe zoper njega na podlagi predložitve trdnih dokazov, da se je v času in kraju očitane mu dejanja nahajal drugje: *»Spomnim se še tistega pogleda sodnice, ko je tožilec rekel, da umika obtožbo zoper mene. Sodnica je bila zelo presenečena, 'Kaj pa zdaj?', gleda mene, nato tožilca. Tako da je morala biti prepričana, da nas zapre tudi kljub vsem dokazom, ki smo jih predložili in si jih priborili.*«

Prav izpostavljene nenavadnosti pri načinu vzpostavljanja avtoritete sodišča med procesom nakazujejo na njegovo montiranost, sploh pa na dejstvo, da se je sodnica povsem zavedala, kako neutemeljene in nestrokovne so pravzaprav obtožnice: *»Popoln absurd: na nobenem posnetku me*

ni, zasegli so mi mobilni telefon, na katerem niso ničesar našli, nimajo policista, ki naj bi me aretirali, niti tistega, ki naj bi me videl, ampak sodnica je na zadnji obravnavi vseeno zatrdila, da je mogoče neizpodbitno dokazati, da sem bil v skupini.« Zato se je zelo težko znebiti občutka, da je celoten proces proti vstajnikom, obdolženim kaznivega dejanja »sodelovanja v skupini, ki prepreči uradni osebi uradno dejanje«, pravzaprav političen. Medtem ko je policija s suspenzom temeljnih pravic, z arbitrarnim in neselektivnim posredovanjem na tretji mariborski vstaji potisnila vse udeležence vstaje in vse, ki so se takrat nahajali v središču Maribora, na teren transgresije oziroma kršenja zakonskih norm, je sodišče v montiranem procesu takšno uvedbo izrednih razmer legaliziralo. Priprti tako eksplicitno poudarjajo, da se je na zaslišanjih v predkazenskih postopkih problematiziralo že samo dejstvo, da so bili na protestih oziroma da se niso umaknili, ko je policija na protestih to zahtevala: »Ker se nisi odstranil takrat, ko so rekli, si avtomatično kriv. Tako so nam govorili ves čas: 'Zakaj niste poslušali policije, ko so vam rekli, da odidite?'« Sodnica je obdolžene na zasliševanjih celo spraševala, ali jim je morebiti žal, da so se udeležili protestov: »Na protest sem šel, da bomo imeli boljšo prihodnost. Ne pa za to, da se bom moral zagovarjati, zakaj ne bi šel sedet. Nisem šel zato na proteste. Tožilec se je spet smejal, ker jim je tako vseeno. Ti si zanje kriv. Ti si zanje v vsakem primeru kriv.«

Zato ni pretirano postaviti tezo, da je prišlo v času mariborskih vstaj do suspenza demokracije in izvajanja izrednih razmer. Pri tem pa pravzaprav ne gre toliko za samo vprašanje, ali je do tega prišlo ali ne, temveč kako, oziroma kdo je izvedel suspenz demokracije in uvedbo izrednih razmer. Drugače rečeno: ključno vprašanje je, kako obstoječi represivni in pravosodni sistem dejansko deluje tako, da izbruhe socialnega nezadovoljstva avtomatično potiska na področje kriminalizacije, in ali se je v času mariborskih vstaj organizirala podtalna skupina iz vrst političnega in državnega esteblišmenta ter vzpostavila vzporedno linijo poveljevanja z namenom suspenza temeljnih pravic in uvedbe izrednih razmer.

Pričevanja kazensko ovadenih in priprtih, ki so jim nato sodili ali so še vedno v predkazenskem postopku, ter njihovih staršev so v tem pogledu zelo povedna. Vsi se spominjajo, da je prišlo isti večer po aretaciji do nenadnega zasuk. Medtem ko so bili policisti najprej kooperativni ter jim govorili, da bodo aretirani izpuščeni, ko bodo protesti končani, so se čez čas zavili v molk ter bili povsem nedostopni za zaskrbljene starše, kar poudarja mati enega izmed priprtih: »Ko so pripripi sina, me je najbolj šokiralo to, da se je – ko sem prišla na PP, kjer so mi rekli, da je šlo za kršitev javnega reda in miru – to v pol ure spremenilo. Nenadoma naj bi šlo za napad na policijsko osebo. Malo pred tem so se pogovarjali z mano, po tem se niso več.« Še več, vzporedno s spremembo v kooperativnosti policistov so se spremenili tudi razlogi njihovega prijetja: najprej so bili prijeti zaradi kršenja javnega reda in miru, nato pa so se prekrškovni postopki na lepem spremenili v kazenske. Eden izmed obdolženih je celo povedal, da mu je ob prvi obravnavi po aretaciji kriminalist zatrdil, da je dobil denarno kazen za kršenje javnega reda in miru ter bo odšel na prostost, po štiriurnem čakalju pa je nastala sprememba:

Dobil sem kazen, uradnih zaznamkov pa nisem hotel podpisati, ker pač tega, kar je pisalo, nisem naredil. Potem so me odpeljali nazaj v policijsko garažo, kriminalist mi je dejal, da naj še malo počakam, nato pa grem domov. Tam smo čakali še približno štiri ure. V tem času so klicali bodisi po pet ljudi hkrati ali pa enega samega – takrat nam ni bilo jasno, v čem je razlika. Pozneje smo lahko sklepali: če so poklicali pet ljudi, so tisti lahko šli domov, če pa enega, pa je ta šel v sodno preiskavo. Malo pred 5. uro je prišel neki kriminalist pome, odpeljal me je v sobo in mi dejal, naj podpišem list. Ko sem vprašal, kaj naj podpišem, je rekel, da kazensko ovadbo.

⁷ Planinšič, Elizabeta (2012): »Organizatorji pred roko pravice«. *Večer*, torek, 27. november 2012, str. 3.

⁸ Flander, Benjamin, (2012): Neposrečeno uporabljen prvi odstavek. *Večer*, Sobotna priloga, 29. december 2012, str. 9.

⁹ Lovrec, Vesna (2013): Policiste na aretacijo (od)peljal civilist. *Večer*, 1. februar 2013, str. 13.

¹⁰ Lovrec, Vesna (2013): Sklicuje se na posnetke, ki jih ni videl. *Večer*, 30. januar 2013, str. 12.

Kaj bi lahko botrovalo temu nenadnemu zasuku? Znano je, da se je tisti večer v Maribor pripeljal takratni minister za notranje zadeve Vinko Gorenak in da sprememba odnosa policistov do staršev in prevajanje prekrškovnih v kazenske postopke časovno sovпада z njegovim prihodom⁷. Je torej navodilo, da je treba dejanja na vstaji soditi po kazenskem zakoniku, prišlo iz državnega vrha, konkretno: od notranjega ministra? Takratni politični vrh se je moral očitno ustrašiti silovitosti vstaj in da bi ohranili oblast, so se odločili, da jo kriminalizirajo. Ob tem se zastavlja ključno vprašanje: Kako je mogoče, da v sistemu ustavne demokracije, kjer velja načelo delitve oblasti in neodvisnosti posameznih vej oblasti, politični vrh lahko uveljavi lastno interpretacijo vstaje?

Terenska raziskava je odkrila dve ključni sledi: ena teh je subjektivna, druga strukturna. Subjektivna napeljuje na tezo, da obstajajo kapitalsko politične koruptivne in klientelistične naveze, ki imajo ključne ljudi v represivnem in pravosodnem aparatu ter so zmožne za ohranitev svojih pozicij in privilegijev suspendirati temeljne pravice in uvesti izredne razmere. Strukturna napeljuje na tezo, da je sistem liberalne demokracije postavljen tako, da socialne konflikte in nezadovoljstvo sistematično potiska v spiralo kriminalizacije in črne kronike.

Najprej pogledjmo subjektivne sledi. Ko organiziramo znanje o represiji nad protestniki in kriminalizaciji vstaje, se začno razkrivati določeni vzorci in pozornost pritegnejo določeni ekscesi. Zagotovo je nenavadno, da je bila sodnica Simona Mernik, ki je septembra 2013 sedmérico obsodila na sedem mesecev zapora, med njimi enega na osem, povišana iz okrajne v okrožno sodnico, takoj potem, ko je podaljšala preventivni pripor. To promocijo je mogoče razumeti kot nekakšno nagrado za to, da je podaljšala pripore na podlagi popolnoma trhljih razlogov, sploh pa kot zavezo, da bo v nadaljevanju proces izpeljala tako, da bodo obdolženi tudi dejansko obsojeni. Kot je poudarila odvetnica enega izmed obdolženih, naj bi bil povišanja deležen tudi poveljnik Damir Urek s PU Novo mesto, ki je poveljeval policijskemu kordonu in aretaciji skupine domnevno obdolženih na Starem mostu. Prav tako je nenavadna vloga poročevalca zunajsodnega senata okrajnega sodišča Zlatka Dežmana, ki je imel ključno vlogo pri določitvi priporov. Ko raziskujemo njegovo preteklo sodno prakso, ugotovimo, da je zaustavljal kazenske postopke proti Kanglerju. To je počel kot izjemen strokovnjak za kazensko pravo, o čemer priča tudi njegova akademska kariera. Vendar: ali ne zbode v oči dejstvo, da v primeru priprtih vstajnikov ni razsodil proti priporu zaradi nesporno nestrokovno pripravljenih predlogov⁸? V primeru kazenske ovadbe s petega decembra je mogoče sklepati, da je očitno šlo za tehniko 'copy paste', saj je predlagatelj celo pozabil zamenjati ime pripornika; pri enem izmed obdolženih se na primer kar na lepem pojavi ime drugega obdolženega. To je omenil tudi eden izmed obdolženih: »*Ko je kriminalist pisal kazni, je imel že vse napisano, samo prepisoval je, še slovnične napake je dobesedno prepisal.*« Celoten postopek sortiranja pridržanih na prekrškovni in kazenski postopek, ki ga je v noči s tretjega na četrty december opravil kriminalist Zoran Cunk s PU Maribor, je bil po mnenju odvetnikov ravno tako popolnoma neprofesionalen in kaže na arbitrarnost ter izjemno diskrecijsko pravico, ki jo ima policija⁹. Skliceval naj bi se namreč na helikopterske posnetke, ki so jih – kar na eni izmed poznejših sodnih obravnav, vzporedno z modifikacijami obtožnic, prizna tudi sam – pravzaprav videli šele na samih obravnavah in na podlagi katerih je¹⁰ – kot so poudarili tudi naši sogovorniki in kot smo se prepričali tudi na lastne oči – tako rekoč nemogoče identificirati kogarkoli: »*To je infrardeča kamera in nikogar*

ni mogoče prepoznati, črne pike, vse je črno-belo. Ljudje so večinoma nosili kape, kapuce, prepoznavnega torej ni bilo nič.«

Tako rekoč vsi pridržani in nato priprti opozarjajo na vztrajno siljenje policistov k podpisu papirjev, ki jih niso smeli brati: »Najprej nisem hotel ničesar podpisati, policist pa me je začel siliti, da moram podpisati. Ko sem hotel začeti brati spis, ki naj bi ga podpisal, mi je vzel list in mi pokazal, kje naj podpišem, in mi papir znova vrnil. Začel sem znova brati, nakar mi je znova odmaknil papir in znova pokazal, kje naj se samo podpišem. Mislim sem, da se iz mene dela norca.« Več o tem prav tako pove, da so kriminalisti prihajali do njihovih podpisov na izjavah z zvijačami: »Okoli tretje ure je prišel do mene kriminalist, me zbudil in rekel, naj podpišem papir – dokazilo, da naj bi obvestili starše in da sem o tem obveščen. Ker sem bil ves zaspan, sem podpisal. Ampak to sploh ni bil ta papir. Zlagal se mi je. Nisem ga namreč prebral. Potem sem videl – dobro se spomnim človeka, ki mi ga je prinesel –, da sem s podpisom tega papirja potrdil, da sem metal stvari v policiste. Natančno se spomnim, da mi je rekel, da je ta papir potrdilo o tem, da so obvestili moje starše.«

Nikomur pravzaprav sploh ni jasno, po kakšnem ključu je glavni kriminalist sploh določil kazenski postopek za osemindvajseterico. Priprti domnevajo, da je bil eden ključnih kriterijev videz. Tako so se v priporu znašli fantje z dolgimi lasmi ali pa pobriti: »Večina nas je imela dolge lase ali pa so bili pobriti.« Drugi meni, da je k njegovemu kazenskemu postopku pripomoglo dejstvo, da je močnejše postave: »Ker sem bil pač največji, pa najbolj močen med temi, ki so nas aretirali. Ker dva, ne, vsi trije, so bili taki majhni. Ne vem ...« Mati enega od priprtih pa je na primer slišala: »To so tako ali tako sami takšni iz razbitih družin in zanje bo najlažje reči, da so problematični.«

In na podlagi tako za lase privlečenih dokazov o storilstvu kaznivih dejanj je sicer strokovno nepopustljiv sodnik potrdil pripor. Hkrati ni nepomembno poudariti dejstvo, da so v primeru obtožnice za »sodelovanje v skupini, ki prepreči uradni osebi uradno dejanje« znaki kaznivega dejanja arbitrarni in so se pozneje v času sojenja spreminjali z modifikacijami obtožnega predloga. Tako je dejanje, ki naj bi ga policija skušala preprečiti enkrat klasificirano kot onemogočanje vzdrževanja javnega reda in miru in varovanja življenja ter premoženja, nato neuboganje ukaza, da se protestniki razidejo, in na koncu zgolj še »nekonkretizirano sodelovanje v skupini, povezani s skupnim namenom za izvrševanje kaznivega dejanja«:

Najprej je bil obtožni predlog oblikovan tako, da naj bi ena skupina samo metala težke predmete na policiste, problem pa je bil, da naj bi v tej skupini bili ljudje, ki so se nahajali na povsem različnih lokacijah. Nato so to sanirali – ne vem, ali to sploh obstaja v pravu – da naj bi bili na protestih dve podskupini in da smo metali predmete. Naslednja sprememba je bila, da naj bi bili samo v skupini, brez metanja. In še to: najprej je bilo 'vsa množica', nato 100 ljudi, potem okoli 60. Zadnja sprememba: ni šlo za metanje, ampak samo za dejstvo, da si bil tam, pa številka se je znižala na 15 ljudi.

Ta neulovljivost znakov kaznivega dejanja kaže na to, da je bilo le-to določeno politično – policija in sodišče sta razglasila za kaznivo dejanje izvrševanje neodtujljive pravice do združevanja in zbiranja, ki jo je brutalno kršila policija, ko je po ulicah Maribora neselektivno razganjala množico brez individualiziranja kršitev javnega reda in miru ali ogrožanja premoženja in življenja.

Na zelo podoben način so montirani tudi znaki kaznivih dejanj napada na uradno osebo. V že omenjenem primeru mladeniča, ki se je zaradi solzivca in posledičnih zdravstvenih težav umaknil za policijski kordon, je kot argument za pripor uporabljeno upiranje policistu v civilnih oblačilih, čeprav je fant nehal otepati takoj, ko mu je ta zakričal, da je policist. Laično si je mogoče zastaviti vprašanje: Zakaj ni bil priprt zaradi upiranja aretaciji, ampak zaradi napada na uradno osebo? In

kako so to dilemo rešili sami policisti? Tako, da se nenadoma pojavijo kot priče, ki naj bi bile ob policistu, ko je bil domnevno »napaden« ob aretaciji, in se spomnijo, da je fant pred prijetjem metal granitne kocke na policiste. Ravnanje poročevalca zunajrazpravnega sodnega senata okrožnega sodišča, pri katerem je Kangler kot študent delal izpit v baru, je zagotovo okoliščina, ki meče sence dvoma na celotno policijsko in sodno operacijo okrog tretje mariborske vstaje.

Naslednja subjektivna sled je povezana z vzorcem eskalacije nasilja na vstaji. Logično je, da bi policija morala na vstaji manjšati napetosti. Počela je nasprotno. Zaradi neselektivnega, brutalnega in arbitrarnega posredovanja je eskaliral konflikt. Informant s policije, ki je bil v tistem času v operativnem štabu, nam je povedal, da to ni bil namen štaba. Je torej mogoče, da so posamezne policijske enote na terenu nadgradile ukaze iz štaba in uporabile prisilna sredstva z namenom eskalacije konflikta, kar bi lahko omogočilo kriminalizacijo vstaj? Konfrontacija med protestniki in policijo se je večinoma dogajala tam, kjer so delovali pripadniki Posebne policijske enote Maribor in Novo mesto. Obe enoti sicer zgledno sodelujeta v Mariboru v času nogometnih tekem in sta večji represije nad mariborskimi navijači ter se hkrati spoznata na taktike kriminalizacije določenih družbenih skupin. Na tretji mariborski vstaji je novomeška PPE delovala na območju, kjer so prijele protestnike, pozneje obdolžene in obtožene sodelovanja v skupini. Mariborska PPE je razganjala množico po mariborskih ulicah in prijemala posameznike, ki so jih ovadili za napad na uradno osebo. Že bežen pogled v kazensko ovadbo proti petnajsterici zaradi napada na uradno osebo, ki jo je pripravil kriminalist Andrej Šarc 5. decembra, meče veliko senco dvoma na policijsko kredibilnost. Na tretji mariborski vstaji so bili izmed okoli 400 policistov očitno zelo aktivni predvsem trije policijski kordoni, sestavljeni iz istih policistov, ki so bili glede na kazensko ovadbo napadeni sočasno na različnih mestih. (Glej prilogo.)

Ime prijetega:	Čas aretacije:	Aretacijo izvedel:	Lokacija aretacije:	Ob aretaciji prisotni policisti:
██████████	19.30 napad na policiste	dva iz kordona	Trg Generala Maistra (pred občino)	Šprah Jože, Vinko Stanko, kordon: Blažič Jan, Hovnik Lovro, Šare David, Benkič Miran, Mikerevič Marko in drugi
██████████	19.50 napad na policiste	kriminalist Sektorja kriminalistične policije MB Zoran Dorman	Trg Generala Maistra	Dovečar Peter, Kozar Rok, Ferenček Sašo, Markoja Srečko, Korošak Rok in drugi
██████████	19.50 napad na policiste	kriminalist Sektorja kriminalistične policije MB	Trg Generala Maistra (pred zgradbo občine)	Dovečar Peter, Kozar Rok, Ferenček Sašo, Markoja Srečko, Korošak Rok, Blažič Jan, Šare David, Hovnik Lovro, Benkič Miran, Mikerevič Marko in drugi
██████████	19.50 napad na policiste		Trg svobode	Blažič Jan, Hovnik Lovro, Šare David, Benkič Miran, Mikerevič Marko in drugi
██████████	20.00 napad na policiste		Trg revolucije	Dovečar Peter, Kozar Rok, Ferenček Sašo, Markoja Srečko, Korošak Rok in drugi
██████████	20.45 napad na policiste	kriminalist Sektorja kriminalistične policije Maribor	Jurčičeva ulica	Dovečar Peter, Kozar Rok, Ferenček Sašo, Markoja Srečko, Korošak Rok in drugi

Tabela 1, vir: Kazenska ovadba (3F332-02) Policijske uprave Maribor, Sektor kriminalistične policije, 5. 12. 2012

Ime prijetege:	Čas aretacije:	Lokacija aretacije:	Ob aretaciji prisotni policisti:
██████████	20.00	pred zgradbo Mestne občine Maribor	Martinuš David, Rožman Marko, Černel Marko, Kranjc Tomaž
██████████	20.00	Trg svobode	Martinuš David, Rožman Marko, Kranjec Tomaž, Zemljčič Boštjan, Vrbečič Velimir, Jurinčič Igor, Šahinovič Sebastjan, Kovačec Dominik in drugi
██████████	21.10	Vetrinjska ulica	Kaiser David, Kavaš Leon, Šilec Aleksander, Martinuš David, Rožman Marko, Černel Marko, Kranjc Tomaž in drugi
██████████	21.15	Trg Leona Štuklja	Zemljčič Boštjan, Vrbečič Velimir, Jurinčič Igor, Šahinovič Sebastjan, Kovačec Dominik in drugi
██████████	21.30	Koroška cesta	Kaiser David, Kavaš Leon, Šilec Aleksander in drugi

Tabela 2, vir: Kazenska ovadba (3F332-02) Policijske uprave Maribor, Sektor kriminalistične policije, 5. 12. 2012.

Ime prijetege:	Čas aretacije:	Območje aretacije:	Aretacijo izvedel:
██████████ ██████████ ██████████ ██████████ ██████████ ██████████ ██████████ ██████████ ██████████ ██████████ ██████████ ██████████	21.55	Območje Starega mostu	PPE Novo mesto

Tabela 3, vir: Kazenska ovadba (3F332-03) Policijske uprave Maribor, Sektor kriminalistične policije, 5. 12. 2012

Po vsem tem se kar vsiljujeta domnevi, da sta PPE Maribor in PPE Novo mesto delovali na svojo roko v povezavi s centri politične moči. Prva s takratno lokalno oblastjo, druga s takratno državno oblastno garnituro. Ali pretiravamo, če sklepamo, da je PPE Novo mesto izvedla taktiko, ki je za potrebe Janševe vlade kriminalizirala vstajo? Da bi lahko šlo za usklajen manever na državni ravni, priča policiji absolutno naklonjena sodnica v procesu, ki se je na prvi stopnji končal septembra 2013 z obsodbami na sedem oziroma osem mesecev zaporne kazni. Pretiravamo, če rečemo, da je PPE Maribor razganjala Mariborčane in Mariborčanke v njihovem mestu, da bi zatrla vstajo proti takratnemu županu? Ne nazadnje so bile v središču mesta ta večer izklopljene nadzorne kamere, kar so morali odločiti na mariborski občini. Da je imela represija, ki jo je izvajala PPE Maribor, bolj lokalne značilnosti, kaže tudi dejstvo, da je bila po izjavah tistih, ki so v predkazenskem postopku zaradi »kazenske ovadbe za napad na uradno osebo«, sodnica v tem primeru manj pristranska. Skratka, obstajajo pomenljivi vzorci in ekscesi v delovanju represivnega in sodnega

aparata, ki kažejo na to, da je takratna lokalna in državna oblast v času tretje mariborske vstaje in po njej aktivirala ključne posameznike in posameznice v represivnem in sodnem aparatu države, da bi obranila svoje pozicije. Sodnica je v izreku sodbe proti posameznikom, ki so bili obtoženi sodelovanja v skupini, poudarila, da ni pomembno, ali je kdo kaj vrgel proti policistom, ampak to, da so bili del skupine. S to sodbo je pravzaprav obsodila vse, ki smo bili na mariborskih ulicah v času vstaje. Namen aretacije tistih, ki so jih obtožili sodelovanja v skupini, je bil potemtakem hitra kriminalizacija vseh vstajnikov, prek te pa zatrete vstaje. Šele obtožni predlogi in sojenje v primeru druge skupine, ki je bila ovađena za napad na uradno osebo, pa bodo pokazali, ali ima lokalna operacija zatrtja vstaje proti županu Kanglerju zaslonbo tudi v pravosodnem sistemu.

Struktura sled se razkriva skozi študij delovanja institucij sistema, skratka skozi način delovanja policije, tožilstva in sodišča. Teza, ki jo lahko postavimo na podlagi strukturne sledi, je, da same institucije sistema delujejo tako, da prevajajo socialni konflikt in nezadovoljstvo, katerih izraz so bile vstaje, v črno kroniko, oziroma ju potiskajo na področje kriminalitete. Ta sled se je v času naše raziskave razkrivala, saj smo lahko na povsem konkretnem primeru opazovali konsekvence dejstva, da je tožilstvo organizirano po načelu submisivnosti, torej izrazito hierarhično od zgoraj navzdol, pri čemer strmota piramide otežuje napredovanje, sploh pa vodi v ubogljivost in izgubo avtonomije tožilcev. Tako organizirano tožilstvo je očitno izrazito konservativno, sploh pa neavtonomno v svoji presoji ter nekritično podrejeno vsakokratni oblasti. Še večji problem je, da je podobno neavtonomno in submisivno tudi sodstvo in da so tudi sodniki zaradi strme piramide in težkega napredovanja poslušni do vsakokratne oblasti. S to opazko o okolju, v katerem delujejo sodniki in tožilci, lahko razložimo zgolj dejstvo, da se je v času vstaj odločitev državnega vrha, da vstaje kriminalizira, z lahkoto izvedla na nižjih ravneh, ki naj bi sicer bile avtonomne od vsakokratne politične oblasti. Če pa v svoj premislek vključimo še temeljne postavke neoliberalne pravne in politične teorije, vidimo, da ni problem samo v podrejenosti tožilstva in sodišča vsakokratni oblasti, ampak da pravni sistem sodobne kapitalistične države v samem temelju deluje tako, da vsili norme, ki izhajajo iz absolutne pravice zasebne lastnine – s tem pa iz skrajno neenakih lastninskih razmerij in razmerij moči – na videz samonanašajoči in avtonomni podsistemi pa te norme uresničujejo v družbenem življenju v procesu, ki se mu reče odstranjevanje tančice nevednosti. In ko govorimo o kriminalizaciji socialnega nezadovoljstva, ne moremo mimo opredelitve socialnega vrenja kot nerazumnega pluralizma, ki mora biti izključeno iz družbene pogodbe, kar je zastavitev pravnega in političnega filozofa Johna Rawlsa. Ko analiziramo vlogo policije v mariborskih vstajah, ne moremo mimo kritičnih analiz delovanja policije v neoliberalnih državah, ki kaže na prehod od države blaginje k policijski državi. V njej policija nima vloge preganjanja kaznivih dejanj, ampak s svojim delovanjem generira vedno nova kazniva dejanja, ki jih je treba sankcionirati.

Januarja 2013 je bil skrivni sestanek pri generalnem direktorju policije Venigerju. Na njem so bili prisotni direktorji policijskih uprav in nekdanja generalna državna tožilka Barbara Brezigar. Na sestanku niso napisali zapisnika in vsi sklepi so bili po policijskih upravah razširjeni ustno. Naš policijski vir se spominja dveh poudarkov sestanka. Prvič, prioriteta policije so protesti in obravnavanje gospodarske kriminalitete je treba v času njihovega trajanja postaviti na stranski tir. Drugič, tožilci nimajo vedno prav, zato naj policisti na protestih sami aktivneje interpretirajo kazenski zakonik in zakon o kazenskih postopkih. Ta sestanek lahko beremo kot pokritje in odobravanje policijskega ravnanja na tretji mariborski vstaji. Na podlagi analize delovanja policije na tretji mariborski vstaji in na podlagi tega skrb zbujajočega sestanka si zastavljamo vprašanje, ali živimo v družbi, kjer policija z arbitrarnim posredovanjem in prevzemanjem kompetenc tožil-

stva kriminalizira vsak protest in vsak družbeni nemir ter ogorčenje. Bi bilo pretirano trditi, da je bila tretja mariborska vstaja naš 11. september? Začetek preventivne vojne, v teh krajih ne proti terorizmu, ampak proti izražanju nezadovoljstva na ulicah. Na podlagi omenjanja kriminalizacije mesta in vsakdanjega življenja v pogovorih z intervjuvanci pa lahko z gotovostjo trdimo, da sta bila dogajanje na mariborskih vstajah in vloga policije akuten simptom vsakdanjega življenja v neoliberalni državi.

Živimo v družbi, ki je zaradi subjektivne koruptivnosti političnega razreda in strukturne koruptivnosti predstavniške politike razsuta do točke, ko se lahko odnos vladajoči–vladani vzpostavi le še z golo silo. Vstaje v Mariboru so bile izraz tega dejstva: tako ogorčenja ljudi kot diktatorske represije oblasti. Zato sestavitev mozaika življenj kriminaliziranih vstajnikov pomeni sestavitev te družbe. Namen tega dokumenta je spodbuditi družbeno sankcioniranje nasilja policije, sodstva in političnega režima zaradi suspenza demokracije v času mariborskih vstaj. S travmo se namreč lahko soočimo in jo premagamo samo, če je dejanje, ki jo je povzročilo, družbeno sankcionirano. Institucije, katerim zaupamo družbeno sankcioniranje nasilnih in nepravilnih dejanj – dejanj torej, ki razsuvajo moč ljudi z namenom ohranjanja in poglobljanja odnosov neenakosti –, očitno ne opravljajo svoje naloge, kar nedvomno kaže primer sodbe proti sedmerici v Mariboru. Zato moramo poiskati načine družbenega sankcioniranja od spodaj. In s pričujočim sodelovalnim dokumentom želimo prispevati k temu. Z njim želimo, da se socialno vrenje iz črne kronike znova vrne na ulice ter da se začetni socialni konflikti razreševati na politične načine. V času terenske raziskave in nastajanja tega članka sta se v Mariboru zgodila umor in samomor, ko je ogoljufani delavec vzel pravico v svoje roke. In to je tudi prihodnost te družbe, če bomo dopustili in dopuščali kriminalizacijo ogorčenja in socialnega nemira.

Maribor, metropola!

¹ Maribor, metropola je navijaški slogan viol, navijačev nogometnega kluba Maribor, ki se je pogosto uporabljal tudi na vstajah. Z njim izražamo naklonjenost mestu, ki ga njegovi prebivalci vidimo kot veličastno, čeprav je to v nasprotju z realnostjo.

² 'S srcem za Maribor' je bil njegov slogan predvolilne kampanje. Populistična retorika nekdanjega župana je v mestu, kot je Maribor, z lahkoto premagovala ovire, saj se preproste ideje v mestu visoke socialne stiske razmeroma lahko prodajajo.

³ Nekaj dni pred odstopom župana smo občani Maribora v nabiralnike dobili brezplačnik, v katerem je nanizal vse projekte, ki jih je izpeljal.

Maribor

Ni še dolgo, odkar smo občani Maribora o našem mestu govorili kot o 'mestu duhov'. Z razlogom. Ta oznaka odražala nizko ali skoraj neobstoječo kulturo sobivanja, ki je v Mariboru kopnela skupaj z gospodarsko aktivnostjo. Medtem ko je bil Maribor do 80. let 20. stoletja industrijsko središče Socialistične republike Slovenije, je po osamosvojitvi s prehodom v tržno gospodarstvo postal mesto z visoko brezposelnostjo in revščino, ki se s trenutno (že šest let trajajočo, morda permanentno?) gospodarsko krizo dodatno zaostčuje. Kljub temu na obrobju tega mrtvega mesta nastajajo številna nakupovalna središča, ki ustvarjajo privid razvoja, medtem ko središče mesta razpada, javne povr-

šine pa ostajajo prazne. A med meščani začuda ostaja občutek pripadnosti Mariboru, saj smo bili vedno izrazito lokalpatriotski, ta sentiment pa se je še krepil z večanjem distance med Ljubljano, 'bogato' prestolnico, in Mariborom, mestom brez perspektive za mlade, izobražene, aktivne iskance dela in izbruhnil 21. novembra 2012, ko smo doživeli prvo t. i. mariborsko vstajo. Udeleženci vstaje so takrat (lokalnim) političnim elitam naznanili, da so oni Maribor in da ne bodo več pasivno opazovali, kako njih in njihovo mesto uničujejo zasebni interesi manjšine, korupcija in klientelizem, nepogrešljive sestavine neoliberalistične ideologije, ki prežema pore današnje družbe. Protestniki so (bili) odločeni, da si bodo prisvojili 'metropolo' in jo hkrati uničili, da si bodo prisvojili njeno bogastvo, njene mreže komunikacije in sodelovanja pa tudi uničili njene hierarhije, delitve in strukture komande. V obdobju hegemonije nematerialnega dela je namreč mesto, metropola, to, kar je bila nekoč tovarna za industrijski delavski razred, med drugim tudi prizorišče za njegovo izražanje antagonizma in upiranja (Hardt in Negri, 2009: 227–9). Ljubezen do Maribora, metropole¹, ki jo je zdaj že nekdanji župan promoviral v svoji kampanji², med mandatom in tudi še pred odstopom³, ter si tako pridobil glasove občanov

(na lokalnih volitvah je zmagal dvakrat), se je torej izrodila v zgodbo z naslovom 'Gotof je!'. Mariborčani so iz iste pripadnosti do mesta, zaradi katere so prej volili župana, zdaj njemu obrnili hrbet in začeli novo ero v zgodovini štajerskega 'središča'⁴.

Vstajniški duh se po dobrem letu ni (popolnoma) polegel, saj so med vstajami vzniknile civilne pobude, gibanja, ki se pod pritiskom medijev in obstoječih politično-ekonomskih struktur, v katere je Maribor oz. Slovenija nepovratno in neizogibno vpletena, soočajo s podobnimi dilemami kot že prej marsikatero sodobno družbeno gibanje, čeprav oblikovano na popolnoma drugem koncu sveta. Kako nam lahko ta, že obstoječa, sodobna družbena gibanja pomagajo osmisлити naš boj za demokracijo, svobodo in pravičnost? Kaj imajo mariborske vstaje skupnega z upori v Mehiki, Argentini? Ali sploh kaj? Kako krmiliti 'revolucijo' v Mariboru? Na zastavljena vprašanja bom poskušala odgovoriti s kratkim pregledom dogodkov pred mariborskimi vstajami in med njimi, nato pa se bom osredinila na civilne pobude, ki so se oblikovale med 'prebujenjem' v Mariboru, da bi ugotovila, kako le-te sovpadajo z značilnostmi sodobnih družbenih gibanj. To mariborsko zgodbo bom prepletla s premislekom o praksah in idejah, ki so se oblikovale v gibanjih v Latinski Ameriki, pri čemer bo govor o gibanju zapatistov, mehiških staroselcev iz Chiapasa, in *piqueterosov*, argentinskih brezposelnih delavcev kot dveh 'šolskih' primerov sodobnega družbenega gibanja. V sklepu ne pričakujte navodila za prihodnost, le trezen premislek o zbranih dejstvih.

Maribor, mesto heroj?!

Maribor ima za sabo dolgo zgodovino upiranja. Že v 16. in 17. stoletju so se na njegovem ozemlju odvijali kmečki upori, pozneje, v 20. stoletju vojaški, ob stečajih večjih podjetij po osamosvojitvi Slovenije pa delavski. Tudi aktualne slovenske vstaje proti politični eliti in neoliberalističnim politikam so se začele v Mariboru, a so se pozneje premaknile proti središču Slovenije. Kot občan-ko Maribora me je ta nenadni izbruh ogorčenja Mariborčanov izjemno presenetil. Maribor je namreč iz multikulturnega in industrijsko razvitega mesta po osamosvojitvi z (ne)razvojem tržnega gospodarstva postal mesto praznih ulic. Brez dvoma je to posledica visoke brezposelnosti, s katero se Maribor sooča že dobra tri desetletja⁵. Mariborsko gospodarstvo stagnira oziroma celo nazaduje od osemdesetih let prejšnjega stoletja, kar se kaže v množičnem izseljevanju iz mesta, padcu deleža družbenega proizvoda in stopnji novih investicij (Galun in Rubin, 2012)⁶. Samo do leta 1996 se je v več kot 50 mariborskih podjetjih začel stečajni postopek zaradi zloma velikih trgovskih, industrijskih in gradbenih podjetij, kot so Metalna, Tovarna avtomobilov Maribor, Tekstilna tovarna Maribor (Inštitut za novejšo zgodovino, 2012). In ta proces se nadaljuje z globalno gospodarsko krizo, ki je pokončala še nekaj mariborskih podjetij. Leta 2011 so bili uvedeni stečaji v podjetjih Konstruktor, MTB, Cestno podjetje Maribor, letos (2013) pa je najbolj odmeval propad treh hčerskih družb Mariborske livarne Maribor.

Propadajoče gospodarstvo so zadnja leta intenzivneje spremljale še razne afere, povezane z lokalno politično elito, natančneje z zdaj že nekdanjim mariborskim županom Francem Kanglerjem. Javnost se je s koruptivnimi dejanji nekdanjega župana neposredno seznanila iz mari-

⁴ Zavedanje o obstoju tega sentimenta med Mariborčani je znano med Slovenci, zato sem lahko po prvih dogajanjih v Mariboru pogosto slišala: »Le kje drugje kot v Mariboru bi se lahko začeli protesti?«

⁵ Letos bo Maribor prejel izredno državno pomoč, ki se mestu podeli, ko preseže mejo 17-odstotne brezposelnosti.

⁶ Razlogi za propadanje mariborskega gospodarstva, ki je veljalo za eno bolj razvitih v času Jugoslavije, so povezani s socialistično ekonomsko politiko, ki ni dopuščala pravočasnega prestrukturiranja mariborske industrije v skladu z zahtevami tržnega gospodarstva (Lorber, 2006: 64).

⁷ Mariborski stanovanjski sklad za leto 2013 napoveduje skokovito povečanje števila deložacij. Lani so jih izvedli 60, letos so jih do septembra opravili 45. Trenutno je odprtih 50 tožb za odpoved najemnih pogodb in izpraznitev stanovanj, do konca leta pa jih bodo morali vložiti še najmanj 60 (Rubin in Galun, 2013).

⁸ Radarji v Mariboru niso banalen razlog za vstajo in mariborska vstaja je udarila v samo središče procesov vzpostavljanja režima izkoriščanja, ki je značilen za finančni kapitalizem (Kurnik, 2013a).

⁹ V zvezi z mariborskimi radarji je bilo ugotovljenih veliko kršitev zakonodaje s področja javnega naročanja (po odločitvi, da bo podjetje Iskra Sistemi posodobilo semaforški sistem v Mariboru in v zameno za to prejemale plačane kazni od ugotovljenih kršitev cestnoprometnih predpisov z radarji, se je cena investicije povečala za skoraj 6-krat, prav tako pa se je spremenilo prvotno naročilo in bi zato Mestna občina Maribor morala obnoviti razpis, pa ga ni), zato senat Komisije za preprečevanje korupcije uveljavlja postopek ničnosti pogodbe (Komisija za preprečevanje korupcije, 2013).

¹⁰ Čeprav Gregorčič (2005: 24) pravi, da *piqueterose* in *zapatiste* bolj kot zahteve oz. neki cilj povezuje upanje, delovanje, samodoločanje družbenega in skupnosti.

¹¹ »Zapatisti so vsi, ki se borijo proti nepravilnosti – mi smo vi« (Klein, 2001) ali kot pravi slogan MTD de Solano (*Movimiento de Trabajadores de Desocupados* – Gibanje brezposelnih delavcev iz Solana, ki je nastalo znotraj gibanja *piqueterosov*) »delo, družbene spremembe in dostojanstvo« (The Dominion, 2003).

¹² Odmevale niso samo njihove prakse, ampak tudi njihov pogled na svet, ki je nam v 'centru' pomagal osmisliti vsakdan.

¹³ »Če se je kapitalizem spremenil in potrebuješ vse manj ljudi v tovarnah, še vseeno potrebuješ blago, ki se ga mora transportirati. Glede na to, da smo brezposelni, nam preostane blokada prometa.« (Pablo v Sitrin, 2003: 473)

borskega dnevnika *Večer*. Ta je slikovito prikazal 'hobotnico, ki je ugrabila Maribor', glava le-te pa je nekdanji mariborski župan. Za občane Maribora je bila hobotnica potrditev govoric, ki so že nekaj časa krožile v javnosti, da medtem ko njihovo mesto in skupaj z njim njegovi meščani stradajo, životarijo⁷, javna podjetja vodi manjšina, zbrana okrog nekdanjega župana, ne zaradi ustreznih kvalifikacij, ampak zaradi klientelizma in nepotizma. Celotno zgodbo 'prebujenega' Maribora pa so zaključili ali bolje rečeno začeli radarji⁸. Tudi radarji so predmet še enega t. i. javno-zasebnega partnerstva, v tem primeru med Mestno občino Maribor in podjetjem Iskra Sistemi. Dejstvo, da bi Mariborčani prometne kazni plačevali zasebnemu podjetju (Iskra Sistemi bi dobili 92 odstotkov od plačanih kazni, občina pa samo osem odstotkov), in številne druge nepravilnosti, povezane s to investicijo⁹, so Mariborčane pripeljale na sicer mirne in tihe mariborske trge in ulice.

Razlogi za mariborsko zgodbo, danes v očeh mnogih nedvomno zgodbo mesta heroja, so torej na neki ravni primerljivi z nekaterimi razlogi, zaradi katerih se je oblikovalo gibanje *zapatistov* in *piqueterosov*, čeprav so prvi iz Mehike in drugi iz Argentine. Oboji (teoretsko) oblikujejo in hkrati živijo prakse, ki so pomembne tudi za mariborske vstajnike, saj jih ne nazadnje povezuje skupna zahteva¹⁰: družbene spremembe za pravično družbo¹¹. A ni zgolj zahteva po družbenih spremembah tista, ki si jo delijo te tri skupine. Tako mariborski vstajniki kot tudi *zapatisti* in *piqueterosi* so posledica nasilja neoliberalizma nad ljudmi, ki povečuje socialno izključenost in odtuja mehanizme politične participacije. Je že res, da so *zapatisti* staroselci, pretežno kmetje, ki živijo v komunalnih skupnostih v Lakandonskem pragozdu in gorovju Chiapasa, kjer si samostojno pridelujejo osnovne življenjske potrebščine. Pa tudi, da so organizirani v vojsko in da se *vsak dan* srečujejo z lakoto in revščino. A so hkrati produkt boja proti neoliberalizmu, ki uničuje njihova življenja in življenjski prostor (Pureber, 2010: 52). Zato so rezonirali¹² po vsem svetu, še posebej v države, ki so tako kot Mehika intenzivno vpete v globalne ekonomske procese in izmenjave (Gregorčič, 2011: 181).

Še bolj in laže kot z razlogi za nastanek gibanja *zapatistov* pa se lahko vstali Mariborčani istovetimo z razlogi, zaradi katerih so nastali *piqueterosi*, gibanje brezposelnih delavcev iz Argentine. Svoj boj so začeli zaradi naraščajoče brezposelnosti, ki je Argentino spremljala že od sredine 90. let prejšnjega stoletja kot posledica neoliberalne politike, ki jo je vodila takratna vlada. Njihov začetni način upiranja so bile blokade glavnih cest (*piquete*), da bi zaustavili ekonomsko aktivnost, saj so tako onemogočili prevoz materialov, potrebnih za proizvodnjo v tovarnah (Alcañiz in Scheier, 2007: 159)¹³. Postopoma pa so se

v času blokade cest¹⁴ začele oblikovati izvirne oblike sobivanja z vzpostavljanjem avtonomnih urbanih skupnosti. Znotraj skupnosti potekajo skupščine v četrtnih skupnostih, propadlih tovarnah in javnih prostorih, te so jih *piqueterosi* obnovili z denarjem, ki so ga izsilili od oblasti v času *piquetov* (Gregorčič, 2005: 58; Ouviaña, 2005: 46). Na skupščinah v skladu z neposredno demokracijo (horizontalni in decentralizirani odnosi) sprejemajo odločitve o načinih uporabe prostorov, ki so jim na voljo in jih avtonomno upravljajo. Tako so v njih nastali skupnostni vrtovi, šole, zdravstveni domovi, bolnišnice, ljudske kuhinje (The Dominion, 2003). *Piqueterosi* so si torej »z graditvijo nove politike omogočili preživetje in nove politične prakse« (Gregorčič, 2005: 58).

Zavedam se, da je lahko primerjava položaja vstalega Maribora s položajem Mehičanov in Argentincev sporna, saj se naša okolja v marsičem zelo razlikujejo. Slovenija je kljub vsemu še vedno del *centra*, del Evropske unije. A vendar od začetka globalne gospodarske krize o naši državi čedalje intenzivneje govorimo kot o periferiji v Evropski uniji, o Mariboru pa znotraj države, tako kot tudi Latinsko Ameriko še vedno obravnavamo kot *obrobje*, saj kljub čedalje višjemu standardu preštevilni tamkajšnji ljudje še vedno živijo v revščini. Večji del Evropejcev pa zahvaljujoč nekaterim še delujočim mehanizmom socialne države, množičnega pomanjkanja do zdaj ni izkusil. Iz Latinske Amerike prav tako pogosteje kot iz Evrope prihajajo slabe novice zaradi vojne z drogami, avtoritarnih režimov, konfliktov med staroselci in priseljenci na celino ter neoliberalnih eksperimentov. Zato Ouviaña (2005: 40–2) razlikuje med sodobnimi družbenimi gibanji z *obrobja* in tistimi iz *osrednjih kapitalističnih držav* in pravi, da obstajajo razlike med enimi in drugimi v družbeni sestavi, tipu odnosov, ki se vzpostavlja z družbenimi strukturami, ter v ustvarjanju in prakticanju (novih) družbenih odnosov. Gibanja iz osrednjih kapitalističnih držav naj bi sestavljali moški in ženske srednjega sloja z visoko izobrazbo, ki želijo ustvariti prostore pogajanja z državo in pri tem le redko ustvarijo nov družbeni svet. Gibanja z *obrobja* pa zajemajo izključene, izbrisane, brezposelne z nizko izobrazbo, ki s svojimi dejanji ne naslavljajo oblasti, ampak tvorijo nove družbene realnosti, ki jih dnevno prakticirajo¹⁵.

Mi smo Maribor!

Globalna ekonomska kriza je do določene mere radikalizirala družbena gibanja, ki zdaj tudi v Evropi povezujejo lačne, izbrisane, politično izključene, brezposelne¹⁶. Ali je bila morda v Mariboru presežena delitev na sodobna gibanja z *obrobja* in *središčna*¹⁷? Mariborske vstaje so se začele po razglasitvi nekdanjega mariborskega župana za državnega svetnika. Po 3. vstaji je župan odstopil in po uresničenih prvih zahtevi protestnikov so se odprle intenzivne razprave o tem, kako in s kom naprej, o prihodnosti in spremembah Maribora. Trenutno so najbolj prepoznavne skupine Skupaj za Maribor!, Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora, Infopeka Odprto zavezništvo za Maribor, 29. oktober in Iniciativa mestni zbor; ene so bolj, druge manj aktivne. Med seboj se koordinirajo, a imajo različne poglede na potrebe Maribora in uporabljajo raznolike pristope ter sredstva, zato je namen koordinacije predvsem seznanjanje z dejavnostmi gibanj, da se izogonej podvajanju in nekonsistentnosti. Nekoliko teže je znotraj

¹⁴ Avgusta 2001 so *piqueterosi* zavzeli več kot 300 cest. Prišlo je do množičnega zapiranja, pet ljudi je umrlo (The Dominion, 2003). Zaradi državne represije se je oblikovala alternativa blokadi prometa, tj. *cacerolazo* (v španščini ta beseda pomeni lonec). Protesti so se z ulic pomaknili v domove, kjer uporniki uporabljajo bobne in luči kot sredstva za sodelovanje v demonstracijah (Gregorčič, 2005: 56).

¹⁵ »Naš namen ni spremeniti svet, ampak zelo skromno; ustvariti nov svet /.../« (Marcos, 2001: 92).

¹⁶ Primeri takih gibanj so *Indignados* v Španiji, *Aganaktismenoi* gibanja v Grčiji.

¹⁷ Ali »/j/e družbena sprememba mogoča samo kot 'revolt lačnih'?« (Gregorčič, 2005: 104).

¹⁸ »Delovanje implicira gibanje. Če začnemo z delovanjem-kot-iti-onkraj (in ne le delovanje-kot-reprodukcija /.../), to pomeni, da je vse (ali vsaj vse človeško) v gibanju /.../« (Holloway, 2004: 18).

¹⁹ 'Que se vayan todos' ali Vsi morajo oditi! Slogan brezposelnih iz Argentine.

²⁰ Krik vpričo kapitalističnega pohabljanja človeških življenj, ki je hkrati zavrnitev sprijaznitve. Kričimo, ker sanjamo o osvoboditvi (Holloway, 2004: 1–4).

²¹ »/P/oudarjanje boja proti izkoriščanju in gospodstvu potiska diskurz o demokraciji daleč onkraj liberalno demokratičnih omejitev – v smer neposredne, participativne, kolaborativne in absolutne demokracije« (Kurnik, 2013b: 202).

²² Nasprotno pa ljudstvo teži k nemu (Kurnik, 2005: 213). In si kot oblika suverenosti prizadeva za zamenjavo vladajoče državne avtoritete in prevzem oblasti (Hardt in Negri, 2005: 86).

²³ Skupina Skupaj za Maribor! je pretežno pobuda intelektualcev, ki meni, da lahko s svojim »znanjem, socialnim kapitalom, voljo in delom prispeva k uresničitvi zahtev demonstrantov in demonstrantk« (Skupina »Skupaj za Maribor!«, 2012).

²⁴ Izbrancu pobude Skupaj za Maribor! je bil edini neodvisni kandidat, ki je zbral dovolj podpisov, da je lahko kandidiral na predčasnih županskih volitvah in nato tudi bil izvoljen. Sprva so vse neodvisne kandidate prav zaradi njihove (domnevne) nestranske narave javno podpirali še člani skupine Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora.

²⁵ Pod njega se je podpisala tudi skupina 29. oktober.

koordinacije sprejemati skupne odločitve, kar se je pokazalo v času, ko so imele iniciative priložnost imenovati skupnega kandidata za predčasne županske volitve, ki so potekale marca 2013.

Opaziti je bilo, da se mariborske civilne pobude soočajo z dilemo ostati gibanje (ustvariti novo družbo, delovati onkraj¹⁸) ali postati stranka (poustvarjati, reproducirati staro). Mariborčani so namreč med vstajami v stilu *piqueterosov*¹⁹ zakričali jasen *ne*²⁰ vsem strankam, levim in desnim.²¹ A doseganje politične avtonomije stopnje zapatistov in *piqueterosov* je proces, stvar dolgotrajne refleksije o tem, kdo si in kam želi iti. Namreč, tudi zapatistično gibanje se je za avtonomijo, enakost in samoorganiziranost urilo od leta 1983, svoj boj pa začelo šele 1994. leta (Gregorčič, 2005: 74; Gregorčič, 2011: 172; Ouviaña, 2005: 35). V njem so oblikovali 'svet mnogoterih svetov', ki ustvarja razmere za multitudo. Multituda izhaja iz enega, poudarja mnogoterost družbenih singularitet v boju in hkrati skuša usklajevati njihovo skupno delovanje ter ohraniti enakost v horizontalnih organizacijskih strukturah. Zato cilj zapatistov ni nikdar bil poraz države in prevzem suverene oblasti, temveč spreminjanje sveta brez boja za oblast (Holloway, 2004: 26; Hardt in Negri, 2005: 92)²². Medtem ko so se deli gibanja *piqueterosov* oblikovali v sindikate in odločili, da vstopijo v boj za oblast, je Gibanje brezposelnih delavcev iz Solana ostalo zvesto prepričanju, da lahko spremembe pridejo samo iz ljudi, torej 'od spodaj'. Zato v svojem boju za dostojanstvo presegajo zahteve po pravični razdelitvi bogastva in potrebe po kreaciji novih služb, saj njihov boj v svojem temelju kritizira ne samo brezposelnost, ampak tudi kapitalistično delo in družbene odnose, ki kapitalizem reproducirajo in širijo (Dinerstein, 2003: 2–3). Bili so na dnu in tam želijo ostati, vedno bodo uporniki, ker nočejo biti več izkoriščani (The Dominion, 2003). »Danes je njihovo delovanje in življenje popolnoma avtonomno in na vsak način alternativno /.../« (Gregorčič, 2005: 58).

Trenutnega dogajanje v Mariboru torej ne moremo primerjati s teorijo in prakso, ki so jo razvili zapatisti in *piqueterosi*. A vendar je bilo na ravni civilnih pobud zaznati zavračanje izpete predstavniške demokracije, saj se je le skupina Skupaj za Maribor!²³ odločila, da na volitve pošlje enega od svojih pripadnikov²⁴. Prav tako so bili oni edini, ki so spisali manifest²⁵, katerega cilj je Maribor spre-

meniti v perspektivno mesto, mesto s prihodnostjo, pri čemer poudarjajo, da je način za dosego tega cilja neposredna participacija Mariborčanov pri oblikovanju in implementaciji odločitev o njihovem mestu (Skupina »Skupaj za Maribor!«, 2012). Manifest je z vidika sodobnih družbenih gibanj problematičen, ker (nehote?) ustvarja novo ideologijo, ki nadomešča neoliberalizem 'od zgoraj'. Tako se osredini na manifest, pri tem pa sam pozabi postati alternativa (Gregorčič, 2005: 99–100). Nasprotno je Iniciativa mestni zbor dejansko poskus prakticiranja direktne demokracije meščanov Maribora na rednih srečanjih, ki bi omogočala sodelovanje *vseh* pri graditvi mesta.

Njen dolgoročni namen je širša mobilizacija Mariborčanov in oblikovanje avtonomnih skupnosti znotraj propadajočega mesta. Zato so vzpostavili t. i. samoorganizirane krajevne in četrtne skupnosti, ki bodo izkoristile potencial javnega prostora za civilni dialog in iskanje konsenza. Na splošno pa je namen teh skupnosti spodbuditi aktivno udejstvovanje meščanov pri obnovi mesta, ki naj poteka 'od spodaj', saj se zavedajo, da so prebivalci občine tisti, ki imajo neposreden stik z lokalnim okoljem in zato dobro poznajo njegove pomanjkljivosti. Temeljna ideja je torej razviti možnosti in sposobnosti (generirati družbeno moč) ter posledično željo po samostojnem upravljanju mesta. Z zgodbami skupnosti, ki jih je težko sprevreči v ideologijo ali manifest, še preden bi postale alternativa, želijo ustvariti gibanje, ki bi ga pripovedovali tako, da bi ga živeli (ibid.).

Nedvomno lahko vlečemo vzporednice med samoorganiziranimi mestnimi in četrtnimi skupnostmi in urbano različico zapatizma (*zapatizmo urbano*) oziroma neposredno z delovanjem Gibanja brezposelnih delavcev iz Solana. Boj zadnjih se je iz revolta preusmeril v zbere sosesk, zapatisti pa so iz potrebe po preživetju ustanovili školjke, združbe avtonomnih staroselskih skupnosti, kjer so bolnišnice, zdravstveni domovi, šole, zadruga itd. (Gregorčič, 2005: 75–7). Znotraj školjk delujejo ubogljivi 'sveti dobre vlade' (*juntas de buen gobierno*), ki so povezovalni člen med zapatisti in nezapatisti, med zapatističnimi avtonomnimi skupnostmi in mehiško vlado ter posredno telo za izvedbo projektov zapatistov in predstavnikov civilne družbe (Chapman, 2005: 211–12). A ker je zapatistični model boja specifičen glede na okoliščine, v katerih živijo, in ga ni mogoče prenesti v mesta, je lahko le inspiracija za razvoj naših lastnih oblik boja, ki ustrezajo urbanemu vsakdanu. Zavračanje leve in seveda tudi desne, katerekoli politične stranke, oblasti kot celote je tisto, kar je odmevalo iz Chiapasa v mesta in se (največkrat) obudilo prav v samoorganiziranih mestnih skupščinah (Holloway, 2005: 171).

Ker nam je *mar* in se *borimo!*

Zavračanje strankarskega sistema in prevzema oblasti v revoltu naplavi zavedanje, da ne poznamo in ne vemo, kakšna bi naj bila naša pot v prihodnosti. Najti jo moramo sami, česar nas zapatisti učijo s *caminamos preguntando* ali 'hodeče spraševanje'²⁶. Ko hodimo, se borimo in upiramo, moramo nenehno reflektirati svoj boj (se spraševati, kakšne spremembe želimo, odgovorov tako ne poznamo), biti konstruktivno kritični, pri čemer prakticiramo učenje o samem sebi (*self-learning*) (Hollon in Lopez, 2007). Hkrati pa hodeče spraševanje ustvarja odprt in demokratičen prostor, izoliran od sklicevanja na poznavanje prave poti revolucije. V trenutku, ko začne nekdo ponujati odgovore in trdi, da pozna rešitve, se reproducira sistem moči in dominacije (Khasnabish, 2005: 11). Zato so tudi v Mariboru 'poznavalci' protestiranja naleteli na gluha uporniška telesa. Začelo se je s 4. mariborsko vstajo, ko je kreativna skupina, oblikovana znotraj Iniciative mestni zbor, prevzela organizacijo vstaje in protestnike popeljala na t. i. zombipohod od banke do sodišča, cerkve in univerze²⁷. Prvič na vstaji ni bilo nasilja in prvič se je jasno videlo, kdo vstajo vodi. Zatrj je bil predvsem tisti del protestnikov, ki meni, da je nasilje 'edina pot do sprememb'. Civilne pobude so namreč v svoji gonji za pravično družbo obsodile nasilno ravnanje vstajnikov²⁸, pri tem pa

²⁶ Tej logiki je sledilo tudi Gibanje brezposelnih delavcev iz Solana, ki po besedah njihovega člana ni vedelo, kako delovati avtonomno, vedeli pa so, da nočejo biti podrejeni logiki države, oblasti (Pablo v Sitrin, 2003: 475).

²⁷ Ali (metaforično) od kapitala do korupcije in državne represije, naprej do prizorišča 'svete' kraje in ne nazadnje do kritične misli (ki se sistematično ukinja).

²⁸ Še najbolj artikulirano so se glede nasilja izrekli nekateri člani Skupaj za Maribor!, ki so v Pozivu k odstopu mariborskega župana Kanglerja in politične elite pozvali k preventivnemu kaznovanju nasilnih izgrednikov (Fištravec in dr., 2012).

²⁹ Intenzivnost protestiranja je padla že po 3. mariborski vstaji, zaradi odstopa župana pa tudi zaradi uporabljenih zastraševalnih tehnik represivnih organov. Na 2. mariborski vstaji so policisti z namenom, da bi preprečili vstajo, uporabili solzivec in konjenico, kar je sprožilo številne namige, da je bila uporaba sile nad protestniki pretirana. Na 3. mariborski vstaji je bilo pridržanih okrog 120 protestnikov, 28 protestnikom pa je bilo odrejeno tudi sodno pridržanje. V priporu so ostali skoraj en mesec iz preventivnih razlogov. Za nekatere pripornike obremenilni dokazi naj sploh ne bi obstajali, zato je nekaj Mariborčanov, predvsem staršev priprtih, konec decembra protestiralo pred mariborskim okrajnim sodiščem. Sedem jih je že bilo obsojenih na sedem mesecev zapora, preostale sojenje še čaka.

³⁰ Govorniški odri (nehote) vsiljujejo predstavništvo.

³¹ Esenca 'zapatističnega učinka' je v njihovem pozivu h globalni revoluciji brez čakanja nanjo, z začetkom tam, kjer se nahajaš, in s svojim lastnim orožjem (Klein, 2002: 220–21). *Piqueterosi* so to esenco le razširili na polje urbanega in dokazali, da je lahko tudi metropola kraj upiranja.

³² O tem priča že samo dejstvo, da velika večina pobudnikov teh skupnosti izvirno ni iz Maribora in to zaradi njihove govornice moti (nekateri) meščane Maribora, ki so se udeležili prvih srečanj.

izključile že izključene, ki so pravzaprav pogajali gonilnike mariborskih vstaj. Brez dvoma se je število protestnikov po četrti vstaji zmanjšalo²⁹.

Razkol med aktivnimi in pasivnimi mariborskimi uporniki se je še povečal s 1. vseslovensko vstajo, ki je deloma potekala tudi v Mariboru. Organizacijo je prevzela skupina 29. oktober, protest uradno prijavila in postavila govorniški oder. Zahteve vstajnikov so želeli artikulirati, jim dati obliko. Morda zaradi pritiskov medijev, katerih namen je kanalizirati vsako alternativo v stare okove predstavniške demokracije, morda so res verjeli, da bo ozvočenje izostrilo krike nezadovoljstva uporniških Mariborčanov in Mariborčank. A izkazalo se je, da jih pravzaprav duši³⁰, in temu je sledilo postopno pojevanje boja za družbene spremembe.

Da ne bi prekinili tok spraševanja, bi morali slediti intuiciji. Ali kot pravi Subcomandante Marcos (v Khasnabish, 2005: 11): »Zapatizem je ... intuicija. Nekaj tako odprtega in fleksibilnega, da se resnično zgodi vsepovsod.« V Mariboru pa se je prostor boja kaj hitro zaprl za 'nasilneže, kriminalce, izgrednike', ki po mnenju intelektualcev, medijev, tudi delov civilne družbe, ne spadajo na mariborske ulice. Nekatere civilne pobude so se po začetni navdušenosti nad prebujenim Mariborom in vsesplošni odprtosti za participacije željne državljanke pozneje ujele v organizacijsko logiko, ki prišlekem ni dopuščala, da bi se z njo seznanili, saj so zamudili prve korake v oblikovanju teh pobud in ostali prikrajšani za občutek 'lastništva' ter 'insiderske' informacije (kako deluje pobuda, kako se spoprijema s problematiko mesta, kaj je že bilo dogovorjeno). Druge so že od samega začetka vključevale večinoma intelektualce, nevladnike. Skupina Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora pa bolj ali manj ostaja neznanka. Do nadomestnih županskih volitev se je izkazala kot ključna za mobilizacijo ljudi, saj nas je prek njihove strani *Facebook* redno in zelo slikovito

obveščala o dogajanju na občini in v javnih podjetjih. Zdaj pa v javnosti krožijo informacije o tem, da so njeni člani aktivno sodelovali v predvolilnem štabu zdajšnjega župana Maribora.

Intuicija bi torej morala biti ključno vodilo pri odkrivanju poti Maribora v prihodnost, če je naš namen graditi družbo 'od spodaj', horizontalno, v skladu z neposredno demokracijo in sloganom 'Gotovi ste vsi!'. Pri tem je pomembno, da se zavedamo, da ni ene pravilne poti revolucije, da obstaja zgolj naš boj, ki je edinstven in mora za bojevanje uporabljati naše orožje, kakršnokoli že to je³¹. Glede na to, da so bile v Mariboru predčasne županske volitve, čez eno leto pa bomo imeli redne, bi bilo najbolj priročno sicer ustanoviti stranko, a predstavniška demokracija nikakor ne sovпада z idejo vstajnikov o pravični družbi. Po drugi strani pa tudi samoorganizirane mestne in krajevne četrti niso rezultat potrebe in želje Mariborčanov po tem, da obudijo civilni dialog³². Inicijativa mestni zbor je za njih dobila navdih iz zgodb o uspešnem boju, kot je zapatističen boj in boj *piqueterosov*. Pogosto pa se referirajo tudi na prakso iz brazilskega mesteca Porto Alegre, kjer njegovi meščani o petini sredstev proračuna odločajo sami. Je že res, da so mestne skupščine organizirane tako, da omogočajo izražanje jeze, upora in skrbi udeležencev, zato so odnosi v njih horizontalni,

sodelovanje je prostovoljno, težijo pa k doseganju konsenza, ko se sprejemajo odločitve (Holloway, 2005: 171). A družbene vezi so se v mestih z neoliberalizmom izrazito razdrobile, s tem pa je postal pomen skupnosti minoren. Izhajajoč iz tega dejstva lahko sklepamo, da so samoorganizirane mestne in četrtne skupnosti zgolj eden od poskusov civilne družbe, ki se sicer želi na konstruktiven način spoprijeti z zahtevami vstajnikov, manj pa so le-te rešitev nastale situacije, ki bi izhajala iz mariborskih vstajnikov.

Ni še gotovo! Ali pač?

Trenutno se zdi, da so se Mariborčani znova zaprli za štiri stene svojih domov in 'vdali v usodo', razen redkih, ki so v samoorganiziranih mestnih in četrtnih skupnostih prepoznali možnost delovanja oziroma tistih, ki sodelujejo pri kateri od nastalih civilnih pobud. Porazna volilna udeležba (23-odstotna) na predčasnih volitvah za novega župana govori sama zase (Administrator, 2013). Čeprav je skupina *Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora* pozivala k rekordni udeležbi na volitvah (tako kot je kdaj prej k rekordni udeležbi na proteste) in so obiskovalci strani te Facebook skupine izglasovali dan predčasnih volitev za novega župana za dan nove mariborske vstaje³³, ki sicer ne bi imela oblike protesta, ampak bi jo oznamovali z udeležbo na volitvah, se je izkazalo, da velike večine Mariborčanov pravzaprav nihče ne predstavlja, da so resnično *vsí gotovi!* Zaradi nizke volilne udeležbe pa moramo močno dvomiti tudi o legitimnosti novega župana, sicer edinega neodvisnega županskega kandidata. Njegov izbor je ne glede na volilno udeležbo relevantno sporočilo volivcev za vse stranke in liste, ki so se nadejale zmage, saj je po svoje produkt vstaj, ker prihaja iz gibanja Skupaj za Maribor! in kot tak predstavlja alternativo znotraj predstavniške demokracije. Pa jo res? V svoji kampanji se je sicer zavezal, da bo vrnil mesto ljudem, pri tem pa bo uporabljal metode neposredne demokracije in izhajal iz vstajniških zahtev³⁴. Svoj položaj želi legitimirati s človeško in materialno podporo mariborskim vstajnikom in nastalim civilnim pobudam. A kaj kmalu po njegovi izvolitvi se je izkazalo, da so to samo prazne besede, ker ima tudi on že svojo hobotnico, saj se na mariborski občini in v njenih javnih podjetjih še naprej sklepajo pogodbe na podlagi strankarske pripadnosti in poznanstev, delovna mesta za nedoločen čas pa se »podarjajo« mimo javnih razpisov (glej Klipšteter, 2013). Pozabil je postati alternativa.

Vstali Maribor se torej spogleduje z ustvarjanjem nečesa novega, medtem ko še ni pripravljen povsem odpisati starih, poznanih struktur predstavniške demokracije, saj je telo postalo pasivno in si kot tako težko predstavlja radikalno spremenjeno družbeno ureditev drugače kot v teoriji, čeprav je znova in znova razočarano in izdano. A če kaj, nas zapatisti in *piqueterosi* zagotovo učijo, da ni razmejitev med teorijo in prakso in da je praksa element teorije, ki se piše skozi delovanje in ustvarjanje, skozi življenje. Mi, prekerni, izkoriščani, izbrisani, iz neoliberalnega centra pa smo fizično in mentalno degradirani v položaj, ki nam neredko onemogoča delovanje onkraj. Iz strahu pred pomanjkanjem, lakoto, radikalnimi družbenimi spremembami, (represivno) oblastjo, se zapiramo pred kolektivnim, reduciramo naše misli na individualno, vztrajamo v nezadovoljstvu, delamo, da preživimo, nemo reproduciramo vzorce, ki se nam upirajo. Pri tem pa tvegamo, da nas bosta doletela ravno ta lakota in pomanjkanje, pred katerim bežimo, a zaradi sprememb, ki jih bo uvedla oblast, ki se je bojimo. Bomo res šele takrat sposobni razmišljati in živeti alternativo, o kateri danes le beremo?

³³ Glasovanja za to mariborsko vstajo se je udeležilo le dobrih tristo članov skupine Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora, medtem ko se je na primer glasovanja o datumu 4. mariborske vstaje udeležilo skoraj dva tisoč članov.

³⁴ »Bil sem izvoljen na krilih vstaje in se tudi čutim zavezan duhu mariborske vstaje.« (Fištravec v Mičić, 2013)

³⁵ Nihče ni sam proti krizi! ali »We are all in this together!« je moto grških protestnikov.

Zgodbe sodobnih družbenih gibanj z obrobja in iz osrednjih kapitalističnih držav razkrivajo, da šele resnični boj za preživetje iz človeka privabi iznajdljivost. Boj pa je uspešen samo, če se vzpostavi kolektivno, vzajemno in vztraja pri dostojanstvu (Gregorčič, 2005: 49). Temu vzorcu sledi tudi nova generacija vstaj, začeni z vstajo v Tuniziji decembra 2010, ki se je razširila po regiji in na obrobje Evrope (Španijo, Portugalsko, Grčijo). Ta evropska gibanja so dejansko postala gibanja z obrobja, čeprav prihajajo iz tradicionalno osrednjih kapitalističnih držav. Pa ne samo zaradi negativne ekonomske slike, ki te države dela kolonije evroobmočja in mednarodnih finančnih institucij, ampak tudi zato, ker so to gibanja, ki so nastala med uporom iz potrebe po preživetju. Boj za pravičnost in dostojanstvo je tako kot v Mehiki in Argentini tudi na evropskem obrobju prebudil kolektivno zavest³⁵, iz katere so zrasle skupnostne pobude za alternativno valuto, kooperative s hrano, socialne klinike in lekarne, vrtove, skupnostne kuhinje. Na ta miselni preobrat, ki bi nam omogočil živeti onkraj praks, ki jih narekuje neoliberalizem, v Mariboru oziroma Sloveniji še čakamo. Očitno še imamo s čim nahraniti svoja pasivna telesa.

Literatura

- ADMINISTRATOR. (2013): Fištravec se po zmagi zaveda naloženega bremena, Frangež mu je čestital, Mikl razočaran. *Dnevnik*, 17. marec. Dostopno na: <http://www.dnevnik.si/slovenija/v-ospredju/na-volitvah-mariboru-do-11-ure-nekaj-vec-kot-80dstotna-udelezba> (18. marec 2013).
- ALCAÑIZ, I., SCHEIER, M. (2007): New Social Movements with Old Party Politics: The MTL Piqueteros and the Communist Party in Argentina. *Latin American Perspectives* 34: 157–71. Dostopno na: <http://lap.sagepub.com/content/34/2/157> (22. februar 2013).
- CHAPMAN, D. D. (2005): Strateška, oportunistična in post-volilna avtonomija: Primerjalna analiza treh primerov iz Mehike. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXXIII (222): 200–17.
- DINERSTEIN, A. C. (2003): Power or Counter Power? Power or counter power? The dilemma of the Piquetero movement in Argentina post-crisis. *Capital & Class* 81: 1–8.
- INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO (2012): *Težki poosamosvojitveni desetletji za mariborsko gospodarstvo*. Dostopno na: <http://www.sistory.si/hta/tranzicija/index-vpni.php?d=soocanje-s-tranzicijo-na-regionalni-ravni-primer-mariborske-obcine.html> (21. februar 2013).
- FIŠTRAVEC, A., GODINA VUK, V., OSONKAR, B., PARTLIČ, T., PREMZL, P., VEZJAK, B., VIDMAR, J. (2012): Poziv k odstopu mariborskega župana Kanglerja in politične elite. *Večer*, 5. december. Dostopno na: <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2012120505859177> (3. marec 2013).
- GALUN, R., RUBIN, M. (2012): Podravje v primežu brezposelnosti. *Delo*, 3. julij. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/slovenija/podravje-v-primezu-brezposelnosti.html> (26. marec 2013).
- GREGORČIČ, M. (2005): *Alerta Roja! Teorije in prakse onkraj neoliberalizma*. Ljubljana, Študentska založba.
- GREGORČIČ, M. (2011): *Potencia. Samoživnost revolucionarnih bojev*. Ljubljana, Založba/*cf.
- HARDT, M., NEGRI, A. (2005): *Multituda: vojna in demokracija v času Imperija*. Ljubljana, Študentska založba.
- HARDT, M., NEGRI, A. (2009): *Skupno: onkraj privatnega in javnega*. Ljubljana, Študentska založba.
- HOLLOWAY, J. (2004): *Spreminjamo svet brez boja za oblast: pomen revolucije danes*. Ljubljana, Študentska založba.
- HOLLOWAY, J. (2005): Zapatismo Urbano. *Humboldt Journal of Social Relations* 29 (1): 168–78. Dostopno na: http://www.squiggryrubio.net/documents/hjsr/Holloway_ZapatismoUrbano.pdf (27. december 2012).
- HOLLON, R., LOPEZ, K. (2007): Autonomous Capacity Building: Zapatista Bases of Support, Radical Commercial Corridors, and the Battle for the Horizon in the Urban U.S. *Affinities: A Journal of Radical*

- Theory, Culture, and Action: Creating Autonomous Spaces* 1 (1). Dostopno na: <http://affinitiesjournal.org/index.php/affinities/issue/view/1/showToc> (29. december 2012).
- KOMISIJA ZA PREPREČEVANJE KORUPCIJE. (2013): *Ugotovitve KPK v zadevi mariborski radarji*. Dostopno na: <https://www.kpk-rs.si/sl/komisija/medijsko-sredisce/arhiv-novic/03/2013/ugotovitve-kpk-v-zadevi-mariborski-radarji> (10. november 2013).
- KHASNABISH, A. (2005): An Echo That Reechoes: Transnational Activism and the Resonance of Zapatismo. *AmeriQuest: From the Culture of Borders to Border of Culture* 2 (1): 1–18. Dostopno na: <http://ejournals.library.vanderbilt.edu/index.php/ameriquests/article/view/36/28> (28. december 2012).
- KLEIN, N. (2001): The Unknown Icon. *The Guardian*, 3. marec. Dostopno na: <http://www.guardian.co.uk/books/2001/mar/03/politics> (21. februar 2013).
- KLEIN, N. (2002): *Fences and Windows: Dispatches from the Front Lines of the Globalization Debate*. New York, Picador USA.
- KLIPŠTETER, T. (2013). Fištravec in njegova oranžno-miklavška hobotnica. *Dnevnik*, 17. oktober. Dostopno na: <http://www.dnevnik.si/slovenija/lokalno/stajerska/fistracev-in-njegova-oranznomiklavska-hobotnica> (10. november 2013).
- KURNIK, A. (2005): *Biopolitika: novi družbeni boji na horizontu*. Ljubljana, Založba Sophia.
- KURNIK, A. (2013a): *Gre za naša življenja in dostojanstvo (Kje vidim pomen ustajniške splošne stavke)*. Dostopno na: <https://n-1.cc/blog/view/1565642/gre-za-nasa-zivljenja-in-dostojanstvo-kje-vidim-pomen-ustajniške-splosne-stavke> (1. marec 2013).
- KURNIK, A. (2013b): Nova generacija vstaj – od Tunizije do Slovenije. *Časopis za kritiko znanosti* XL (251): 199–210.
- LORBER, L. (2006): Strukturne spremembe mariborskega gospodarstva po letu 1991. *Revija za geografijo* 1 (1): 63–80. Dostopno na: http://www.ff.um.si/zalozba-in-knjigarna/ponudba/zbirke-in-revije/revija-za-geografijo/clanki/stevilka-1-1-2006/011-04_lorber.pdf (26. marec 2013).
- MARCOS, S. (2001): Today, Eighty-Five Years Later, History Repeats Itself. V *In Our Word is Our Weapon*, J. Ponce de León (ur.), 88–97. Toronto, Seven Stories Press.
- MIČIĆ, A. (2013): Župan Maribora potrebuje kolo, ne pa džipa Maribor. *Planet Siol.net*, 25. marec. Dostopno na: http://www.siol.net/novice/rubrikon/siolov_intervju/2013/03/andrej_fistracev_zupan_maribora.aspx (25. marec 2013).
- OUVIŃA, H. (2005): Latinska Amerika: Upor iz obrobja. *Časopis za kritiko znanosti* XXXIII (222): 35–54.
- PUREBER, T. (2010): *Revolucija kot proces*. Diplomsko naloga. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- RUBIN, M. IN GALUN, R. (2013): Septembra bodo deložirali še 20 neplačnikov. *Delo.si*, 7. september. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/slovenija/septembra-bodo-delozirali-se-20-neplacnikov.html> (20. november 2013).
- SITRIN, M. (2003): *We Are Everywhere*. London in New York, Verso. 6. poglavje: The Power of the Piqueteros: 472–81.
- SKUPINA »SKUPAJ ZA MARIBOR!«. (2012): Manifest »Skupaj za Maribor«. *Mladina*, 18. december. Dostopno na: <http://www.mladina.si/118872/manifest-skupaj-za-maribor/> (20. februar 2013).
- THE DOMINION. (2003): *The »Piquetes«*. Dostopno na: <http://militantz.wordpress.com/2012/04/01/los-piqueteros-road-blocks-argentinian-style/> (21. februar 2013).

Ugasnimo Facebook – premislek o mariborski vstaji

Ko začenjam pisati ta prispevek, nas še trije tedni ločijo od prve obletnice začetka mariborskih protestov, ki se jih je prijelo ime mariborska vstaja. V pozni jeseni in zimi 2012/2013 so dogodki prehitevali tako naše strategije in taktike kot tudi globlje razmisleke o mariborskih in pozneje t. i. vseslovenskih protestih oz. vstajah. Spomladi se je protestni val navidezno razrešil s prerazporeditvami znotraj slovenske politične »elite«. Spremembam na oblasti, ki so bile bolj kozmetične kot pa vsebinske narave, so sočasno parirala medijsko podprta umovanja o koncu vstajništva. Skupine in posamezniki pa nadaljujejo delovanje na obrobju političnega in medijskega področja ter bolj ali manj uspešno poskušajo naslavljati in odpirati razpravo o družbenih problemih in reševanju le-teh.

V prispevku se bom najprej posvetil vlogi in dosegu spletnih omrežij pri generiranju protestnega gibanja in t. i. »facebook revolucij« na primeru vloge FB v mariborskem uporu. V nadaljevanju pa bom analiziral potek mariborskega in tudi slovenskega protestnega vala ter opozoril na pretirano personifikacijo zahtev. Celotno dogajanje je seveda treba premisliti ter umeščati ne le v zgodbe o dokončanju tranzicijske primarne akumulacije kapitala s strani novih elit. Treba ga je razumeti znotraj potekajočih dinamik in dialektik odnosa med delom in kapitalom, zato bom uvodoma najprej »zakoličil« miselno obzorje, o katerem menim, da je minimalno polje kompleksnosti, o katerem moramo sočasno premišljovati, četudi se (navidezno) ukvarjamo z nekim lokalnim procesom, ki smo ga v Mariboru poimenovali kanglerizem. Procesom, ki so ga, ob veliki PR-pomoči radarjev, občanke in občani Mestne občine Maribor in tudi okoliških občin imeli dovolj. Upor in zahteve »Nesimo jih vun!« so v medijskem prostoru sprožili pisanje in žal ne pretirano poglobljeno raziskovalno novinarstvo o tem, kar »smo že tako in tako vedeli«. Ni pa upor temeljito ogrozil, kaj šele odpravil kanglerizem.

Uvodoma torej podam v maniri družboslovca, ki poskuša biti tudi znanstvenik, teoretsko-konceptualni okvir. Predlagano miselno obzorje pojmujem kot tisto minimalno področje empatičnosti kritičnega družboslovja. Družboslovja, ki poskuša (pre)misliti aktualna družbena dogajanja.

Besedilo je zapisano v prvi osebi ednine iz dveh razlogov. Prvi je banalno dejstvo, da tako počnem že dolgo, saj v besedilih, ki jih pišem sam, ne privolim v starošolsko akademski pristop

pozicije vsevednega plurala. Drugi razlog pa izhaja iz sporočila, ki so ga ob vstajništvu izrekli zlasti mladi. Sporočilo, ki pravi, da njih nihče ne predstavlja in si tudi ne dovolijo, da bi (ne)kdo govoril v njihovem imenu. Čeprav sem bil aktivno vključen v mariborsko in vseslovensko vstajo in analiziram to dogajanje na način raziskovanja s soudeležbo, govorim zgolj v lastnem imenu.

¹ To seveda ne pomeni, da ni več nujna seznanjenost s pristopi in pogledi klasikov. Treba se je predvsem zavedati, da se klasikov ne da nategovati v nedogled ter da ob njih obstajajo tudi sodobni in aktualni teoretski razmisleki.

Kompradorski državocentrični kapitalizem in sfiženost reforme lokalne samouprave

Razmišljanje o uporabi brez umeščanja in sočasnega razmisleka dokončanja tranzicije in novih oblik kolonializma (glej Danek in dr., 2008), ki danes poteka zlasti z globalno financiacijo, bi bilo ne le kontraproduktivno. Bilo bi intelektualno inferiorno in tudi napačno. Ker je namen prispevka analiza protestov, bo zadostovalo, da na kratko razložim, kako s financiacijo pojmem proces naraščajočega vpliva finančnega sektorja ne le na (re)organizacijo globalnega kapitalizma. Četudi se sam proces nepoglobljenemu analitiku zdi novejši pojav, segajo njegove korenine že v začetek sedemdesetih.

Harvey (1989) izhajajoč iz spoznanja o občutljivosti ravnotežja med finančno in državno obstoj v kapitalizmu že konec osemdesetih zapiše, da je razcvet in preoblikovanje finančnih trgov tista prava novost kapitalizma sedemdesetih in osemdesetih let preteklega stoletja, ki ob zlomu keynesijanstva in fordizma vodi v krepitev finančnega kapitala vs. nacionalnim državam. Financiacija oziroma prevajanje naših vsakdanjih praks v algoritme finančnih institucij in trgov se dogaja seveda tudi v naših mikrookoljih skozi prakse, če parafraziram, ustvarjanja zadolženega človeka (Lazzarato, 2012). S »socializacijo« oziroma podružabljanjem dolga se izkorišča novodobni delavski razred. Naraščajoče obresti na naša zadolžena življenja postajajo temeljno področje (ekstra)dobičkov zdajšnjega globalnega kapitalizma. Problem delavskega razreda, zlasti na relativno uspešnih evropskih (pol)periferijah, pa je, da se, omamljen v kopreni sredneslovskega potrošništva in do pred kratkim »ugodnih kreditov«, ne zaveda svojega razrednega položaja in novih prefiguracij odnosa med delom in kapitalom (Žižek, 2009).

Ta odnos je, če se znebimo navlake modnih teoretiziranj, temeljni fokus za razumevanje kapitalizma, zato je pri analizi razvoja kapitalizma nujno iti onkraj parafraziranj »Webrove etike« in »generacijskih prevodov Marxa«¹ in premisliti »organizacijsko revolucijo«, ki je s spremembami »strategij in struktur vodilnih akterjev kapitalistične ekspanzije« inovirala kapitalizem (Arrighi, 2009: 18). Ob tem pa ni odveč ob braudelovskem branju kapitalizma, iz katerega izhaja Arrighi, priklicati v spomin Schumpetra in njegov razmislek o preživetvenih možnostih kapitalizma (Schumpeter, 2010), ki ga lepo ubesedi tudi Vodovnik, sklicujoč se na Marcosa: »Kapitalizem ni v krizi, kapitalizem je kriza.« (Vodovnik v Božič, 2013: 9) Miselni algoritem financiacije, podkrepljen s strašenjem o prihodu famozne »trojke«, pa postaja (pre)pogosto edini horizont, znotraj katerega »misli« in delujejo državna oblast, ki se – v sicer formalno demokratični politični ureditvi – nahaja v čedalje bolj neparitetni vlogi nasproti globalnim finančnim oblastem. Delovanje le-teh pa je deterritorializirano prikrito v prepletu »*Tax Havens*« (glej Palan, 2009).

Če bralka ali bralec še ni obupal, se verjetno zdaj sprašuje, kaj ima ta teoretska kvačka z uporom in Slovenijo. Najkrajši odgovor bi bil: »Preberite si znova stenograme prisluškovanj »propadlemu mogotcu Tomažu Lovšetu« (Repovž, 2013), ki jih je prejšnji teden objavil časopis

² Tovrstne stenograme je, podobno kot stenograme prisluškovanj nekdanjemu mariborskemu županu, treba prebirati sočasno z naučenimi izjavljanji doma-
čih političnih in finančno-gospodarskih elit. Šele tovrstni »stereo« nam odluči nekatera obča mesta aktualnih premen v družbi.

³ V tem članku nimamo prostora, da bi razglabljali, ali je pri tem šlo za pretehtano in poglobljeno odločitev. Morda je bilo na delu le nasprotovanje »iz kljubovalnosti«? Bolj verjetno pa je, da je šlo za generirane menedžerske izkušnje danes t. i. rdečih direktorjev, ter razviti fordistični industrijski sektor, ki je uspešno preživel prvi polčas tranzicije.

⁴ Pogosto je celo nemogoče ločevati med političnimi in ekonomskimi elitami, saj gre za eno prepleteno polit-ekonomsko elito, ki se ne tako redko premešča iz politike v gospodarstvo v finišu tranzicijske privatizacije.

⁵ Kdor meni, da Slovenija ni politično izrazito centralizirana država, naj razmisli, zakaj po dvajsetih letih še vedno nimamo regij/pokrajin.

⁶ Idealnotipski primer tovrstnega zaveznik-
štva, kjer se uspešno presegajo narciz-
ma polne majhne politične razlike na regionalni ravni, če je dosežena skupna kleptokratska korist, je projekt TEŠ 6.

Tovrstni vzorec je olajševalo dejstvo, da se je kljub formalnem prehodu v demokracijo ohranilo izjemno centralizirano odločanje⁵.

Odločanje in razvoj zdaj čedalje bolj kolapsiranih elit se po identičnih vzorcih ponovi tudi na lokalno-regionalni ravni. Kljub nekaterim osnovnim komunalno-infrastrukturnim razvojnim premikom na ravni občin lahko rečemo, da se je reforma lokalne samouprave v Sloveniji sfizila v lokalno-regionalne tranzicijske klane, ki v državocentričnem kapitalizmu skozi sisteme javnih naročil in koncesij ob netransparentnih privatizacijah finančno izčrpavajo in zadolžujejo občine. Pri tem jim (pogosto navidezni) politični antagonizmi na nacionalni ravni niso ovira za politične prerazporeditve in partnerstva, ki so na prvi pogled v nasprotju z logiko teh antagonizmov⁶.

Ker takšne elite niso sposobne ustvarjati razmer za gospodarski in družbeni razvoj s spodbujanjem inovativnosti in ustvarjanjem dobička, se njihov kolaps, olušččen neoliberalnih floskul, pokaže v, če uporabim nogometno metaforo, podaljšku tranzicije. V času pred t. i. globalno finančno krizo, ko je bil denar poceni, so se »naše« elite zadolževale na globalnem finančnem trgu za spodbujanje razvoja oligopolnih domačih sektorjev ter zaključevanje privatizacijskih prevzemov. Ob tem početju so čedalje bolj drsele v kompradorski položaj ter se iz navidezno nacionalnih elit, ki naj bi razvijale domače gospodarstvo, spreminjale v kompradorske elite.

*Dnevnik*². Iz ujetega ni razvidno le, da je Lovše lokalni lobist Goldman Sachsa, ki komunicira z vodjo za Nemčijo ter Srednjo in Vzhodno Evropo te investicijske banke. Razvidno je tudi, da je Slovenija prevzemna tarča, kjer se ob domačih pomočnikih načrtno dela na poglobljanju finančne krize, zadolževanju in zniževanju vrednosti premoženja (ibid.), ki ga »je treba privatizirati«, kot nam sporočajo »svetovalci« iz tujine, kar za svojo domačo nalogo ponavljajo naši politiki in bankirji.

Četudi lahko sprejmemo tezo, da je bilo nasprotovanje transformiranih in vzpostavljalajočih se novih slovenskih nacionalnih politično-gospodarskih elit po razpadu Jugoslavije šokterapijam, ki so nam jih takrat ponujali mednarodni »svetovalci«, strateško pametna poteza, ugotovimo, da je očitno nekje v zadnjem desetletju te pameti zmanjkalo³. Drenovec (2013) ta manko poimenuje kolaps elit. V uvodu k zbirki njegovih besedil, v katerih analizira drugi polčas slovenske tranzicije, ugotavlja, da je v zadnjem desetletju »v Sloveniji presahnilo vsakršno nacionalno vodenje« (Drenovec, 2013: 6). Kolapsirane elite zasedajo prostor še naprej. Za samoregeneracijo pa »morajo družbene strukture, ki jih upravljajo – tehnološke, ekonomske, socialne, miselne strukture – osiromašiti na raven primitivnosti, ki opredeljujejo najbolj zaostale tranzicijske države, na tisto skrčeno kompleksnost (in produktivnost in blaginjo), ki jo oni sami edino razumejo in ki je pogoj, da so lahko šefi in »elite« še naprej oni sami in ne kdo drug.« (Drenovec 2013: 6–7) Prehod iz socializma v kapitalizem je v številnih tranzicijskih družbah potekal v obliki državocentričnega kapitalizma (glej Lazić in Pešić, 2012), kjer so politične elite skozi odločevalske procese določale redistribucijo primarne tranzicijske akumulacije kapitala v tesnem prepletu z ekonomskimi elitami⁴.

Tako se dvajsetletni krog tranzicije sklene z domačimi kompradorji, ki »živijo od prodaje domačih potencialov tujcem in/ali prodaje tujih proizvodov na domačem trgu« (Antolić, 2010). To, kar se nam v t. i. »protikriznih« programih ponavadi kaže kot »nujno zategovanje pasu, ker smo živeli prek svojih zmožnosti«, pa je organiziran, če si sposodim besede Rastka Močnika, »odliv presežne vrednosti iz prebivalstva in ozemlja, ki ju nadzorujejo« (Močnik v Trampuš, 2013)⁷. Na nacionalni ravni je to odprodaja in privatizacija, na lokalni, občinski ravni pa je to lahko npr. izbira Saubermacher koncesionarja. Ob tem početju kolapsirani eliti ostane kompradorska renta. Vse skupaj je privedlo do stanja, ki ga Drenovec poimenuje banana neoliberalizem (Drenovec, 2013a). Razlog za to vidi v razpadu države, saj »ni resnega delujočega »modernege« gospodarstva brez resne, delujoče države« (Drenovec, 2013a: 22). S privatizacijo javnega s strani kleptokratskih elit so v tranziciji »... postale tudi formalne institucije demokracije in države samo še en prostor za uveljavljanje zasebnih interesov« (Drenovec, 2013a: 23). Elite so privatizirale državo, saj je to bil prvi pogoj za njihovo vzpostavitev. Ob tem pa iz »poceni denarja« oziroma iz 25 milijard evrov, ki se bodo večinoma »socializirale« na ramena nas davkoplačevalcev oziroma s t. i. jamstvom države, niso bile sposobne generirati novega razvojnega preboja. To je na kratko zgodba drugega polčasa slovenske tranzicije, v zaključek katere trešči upor. Brez razumevanje tega razvojnega loka se nam kanglerizem kaže kot nekakšna specifična mariborska nekoliko »vol na ražnju« prej ruralna kot urbana zgodba, kar je avtor teh vrstic slišal od ne prav majhnega števila »urbanih« intelektualcev iz nacionalne prestolnice.

⁷ Lahko se strinjam z razmišljanjem Rastka Močnika, da je danes »zelo težko ustanoviti kapitalistično narodno gospodarstvo« (Močnik v Trampuš, 2013), a to seveda ne pomeni, da je to nemogoče.

⁸ Več o definitornih in vsebinskih zagatah glede kibernetских skupnostih glej v Trček, 2003: 27–38.

(Ne)moč spletnih družbenih omrežij

Kibernetске skupnosti⁸, ki se jih je v zgodnji letih nastajanja in raziskovanja prijel nekoliko romantičen pridih, so z banalizacijo uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ko so IKT in še zlasti internet postala vsakdanja in samoumevna, tudi same deležne te banalizacije. Demokratični potencial interneta, o katerem smo veliko konceptualno-teoretsko razpravljali v devetdesetih (glej Trček, 1997) ter ga poskušali uveljavljati v preteklem desetletju v obliki lokalne politične participacije (glej Trček, 2003 in Trček, 2004/2005), je doživel odčaranje v celi vrsti profanih praks. Še enkrat se je izkazalo, da pretirano mešamo potencialne možnosti nekega prostora/platforme s temeljnimi problemi politike, kjer se nam problem politične (ne)participacije že desetletja kaže kot ne le konceptualni, ampak predvsem praktični izziv za neke nove modele neposrednega in konsenzualnega (so)odločanja. Sodobna spletna družbena omrežja, še zlasti Facebook (v nadaljevanju FB) in Twitter, seveda ponujajo platformo za civilnodružbeno delovanje in upor. V informatizirani družbi časovno-stroškovno olajšajo agitacijo, izmenjavo informacij in organizacijo, kar pa seveda ne pomeni nujno, da so vedno in srednjeročno zelo učinkovita.

V oblikah uporništva, ki se ga je prišla oznaka FB-revolucije, je spet na delu (ne)razmislek, ki zamenjuje komunikacijsko platformo z agendo in akcijo. Seveda ne moremo zanikati pomena FB pri brstenju mariborskega in vseslovenskega upora. Pri tem pa ne smemo prezreti tudi negativnih plati tovrstnega organiziranja in delovanja. Lep primer tega je sama mariborska vstaja, kjer je bil – ob radarjih, ki so postali, ko so prišle v javnost informacije o javno-zasebnem partnerstvu med Iskro Sistemi in Mestno občino Maribor, najboljši PR za upor občank in občanov – FB profil *Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora* (v nadaljevanju FKNO) ključno vozlišče za akumu-

⁹ Sam mariborski in tudi vseslovenski upor sem bolj podrobno reflektiral v obliki dnevniških zapiskov (glej Trček, 2013).

¹⁰ Po pol leta županovanja t. i. vstajniškega župana se tako po Mariboru govori, da je »Dupleško bando« zamenjala »ekipa iz Miklavža«, a nam množični mediji podajo zgolj (pol)zadovoljive odgovore na tovrstne ugotovitve. Vse skupaj pa moramo seveda brati tudi kot pripravo in volilno propagando na lokalne volitve jeseni 2014, kjer se želi dokazati, da so v občinsko politiko vključeni »vstajniki« še hujša zmešnjava kot stare politične sile, ki se reorganizirajo v nova zavezništva, kar kaže primer tudi na novo ustanovljene »najštevilnejše svetniške skupine«.

lacio vstajniške mase. Ker sem bil aktivno vključen v proteste in v koordinacijo protestništva, bom v nadaljevanju poskušal najprej na kratko predstaviti pomen in manko mariborske »FB-revolucije« skozi analizo vloge FKNO⁹.

Ob naraščajočem nezadovoljstvu z delovanjem nekdanjega župana Mestne občine Maribor, ki je prepoznavnost mesta in občine želel predvsem graditi s privabljanjem mednarodne slabo premišljene dogodkovnosti v mesto in regijo (glej Trček, 2012), se je ob prvih še nemnožičnih protestih pojavil FB-profil FKNO. Iz vsebin, ki so se pojavljale na FKNO in razkrivale kleptokratske oblike delovanja tedanje mestne oblasti ter z njo prepredenega omrežja lokalno-regionalnih pomembnežev, je bil razviden namen FKNO. FKNO je povzema in prevzema to, kar se je po mestu in regiji šepetalo in »vedelo že kar nekaj časa«.

Iluzorno bi bilo pričakovati, da je neka skupina šla v razvoj FKNO brez določenih interesov. Teh interesov v izhodišču ne moremo jemati kot vsesplošno kristalizacijo zahtev mariborskega upora. Šlo je, preprosto povedano, za določene partikularne interese, katerih osnovni namen je bil odstop tedanjega župana Kanglerja in njegove ekipe ter verjetno srednjeročno razgradnja kleptokratskega politekonomskega lokalno-regionalnega prepletenega interesnega omrežja. Z naraščanjem simpatizerjev FKNO in tudi z množičnostjo druge in tretje mariborske vstaje lahko rečem, da je ta začetni partikularni interes nekoliko ušel izpod nadzora. Sočasno pa se FKNO ekipa ni hotela vključevati v koordinacijo protestnega gibanja. Običajno je bilo opravičilo za njihovo ilegalo izgovor, da bi imeli ob razkritju »težave s kriminalisti«. Na koordinacijska srečanja so pošiljali zgolj mladeniča, ki nam ni znal ali ni hotel dati odgovorov na razmisleke in vprašanja o bodočih taktikah in strategijah. Tovrstna argumentacija je postala tragikomična zlasti ob dogajanju na mariborskih vstajah, ko smo številni protestniki in protestnice doživeli bližnje srečanje z represivnimi organi.

Kmalu so se pojavila ugibanja, da za FKNO stojijo določene lokalno-regionalne politične sile, ki si poskušajo skozi kanaliziranje upora pridobiti politično moč v mestu¹⁰. Točka preloma z nameni FKNO se mi je osebno zgodila na eni od koordinacij, kjer smo se pogovarjali o naslednji vstaji in nas je FKNO zaprosil, da ne gremo v neke naše organizacije, ampak jim pomagamo pri plakatiranju. Na vprašanje, od kod plakati in denar za njihov tisk, smo dobili odgovor, da »denar ni problem«. Četudi nisem raziskovalni novinar, sem vseeno zastrigel z ušesi in se spomnil enega prvih postulatov raziskovalnega novinarstva: *follow the money*.

V razmisleku ne želim reči, da so tovrstni partikularni interesi nekaj nedopustnega. Nedopustno je kvečjemu, da slovenska novinarska srenja ali ni sposobna ali noče raziskati ozadij tovrstnih akcij. FKNO pa se nam kaže kot lep primer, da moramo biti tudi v času brezžičnosti pozorni na dejstvo, da gre pri internetu in IKT vobče še vedno za fizično obstoječo infrastrukturo in deležnike, ki ustvarjajo vsebine ter lahko tudi manipulirajo.

Ob e-manipulaciji uporov, ki jih lepo ubesedi grafit z Aškerčeve ulice v Ljubljani: »Kdo bo ukradel naslednjo revolucijo?«, je treba opozoriti na še nekaj problematičnosti t. i. FB-revolucij. V amplitudah upora, njegovih kulminacijah, zatišju in izpetju odigrajo upomiški FB-profil, okoli katerih se družijo, razmišljajo in zelo pogosto predvsem bentijo sprememb željni, tudi psevdoterapevtsko funkcijo. Običajno brez terapevta, ki bi skupinsko terapijo moderiral. Upravičeni bes se tako kanalizira v virtualne prakse, ki se nam kažejo kot delovanje, a so s pozicij akcije in analize upora pogosto nedelovanje. S tem seveda nočem reči, da so neresnične ali nerealne. So še kako

realne, a za akcijo in spremembe nezadostne. Visoko generiranje vsečkov na eni strani res olajša odločitev za soudeležbo v e-protestih. Ima pa tudi dokaj kruto razpolovno dobo, kar se je pokazalo na številnih protestih, ko so se prisotni čudili, »kako, da nas je tako malo, ko pa je bila na FB napovedana veliko večja udeležba«.

Dodaten problem je dejstvo, da živimo v družbi, ki je v poosamosvojitveni fazi ostala brez kritičnega premisleka družbenega dogajanja in razmisleka o alternativah tako v akademski sferi kot v prostorih javnosti. Civilnodružbeni potencial se je ali preoblikoval v klientelistične odnose med zaslužnimi osamosvojitelji in njihovimi soborci, ki so se samoprevedli v politične elite, ali v vegetiranje na margini družbenega. Prepričan za zrno koruze s strani oblastnika vs. medgeneracijski boji, ki v civilnodružbeni in kulturniških krogih običajno potekajo tako, da »nezaslužni« ne morejo priti do »mrvic z mize«, rezultira v neobstoju polj alternativnega mišljenja. Res obstaja nekaj niš, a te so maloštevilne in po navadi medsebojno sprte na ravni osebnih antagonizmov. Vse to se je ob vstajništvu izrazilo tako v kiberprostoru kot tudi v samih koordinacijah. Na spletnih družbenih omrežjih predvsem v vrsti FB-profilov¹¹, ki so ne le medsebojno tekmovali, ampak tudi odžirali energijo, potrebno za koordinacijo in delovanje. Izhajajoč iz tega dejstva je treba razumeti vzklike mlajših upornikov: »Nas nihče ne predstavlja!«

Nevarnosti, ki jo pomeni koordinacija uporništva po FB, na katero se prepogosto pozablja, je dejstvo, da tako postanejo taktike in strategije upora dostopne in berljive tudi oblastnikom in organom pregona¹². To se je lepo pokazalo v Mariboru ob »režiji« dogodka na občini, ki je bil, ob drugem, posledica dejstva, da se je po FB razglašalo zbiranje denarja za vstajnike s položnicami. Bumerang oblastnika je bila past, v katero smo se ujeli na občini, in nove položnice v skupni vrednosti več kot 18.000 evrov. Dobesedno sporočilo pa: »No, pa zberite ta znesek vi, pametnjakoviči.«

Personifikacija razvojnih problemov, nedoraslost intelektualcev in misliti onkraj

Če demitologiziramo uporniško jesen in zimo 2012/2013, si moramo priznati, da so upori in vstaje nepredvidljivi. Nepredvidljivi glede začetka, trajanja, izkupička in konca. Točka preloma se navidezno res lahko voja, a je ne (z)moremo napovedati in postaviti v čas in prostor. Upori presenetijo tako oblastnike kot tiste, ki vstanejo in se uprejo. Tudi načrtovani upori se največkrat ne odigrajo tako, kot so predvideli dramaturgi, scenografi in režiserji iz ospredja ali ozadja. Za novodobno decentralizirano uporništvo, ki ga soustvarjamo in analiziramo, lahko rečemo, da to velja v še večji meri.

Mariborska in vseslovenska vstaja sta bili presenečenje tako za oblast kot za upornice in upornike. Ne oblastniki ne mi nismo imeli izkušenj, kar se je kazalo v samem poteku upora. Praktične izkušnje nekaterih iz mednarodnih alterglobalističnih gibanj so bile seveda dobrodošle, a premalo upoštevane. Kot sem že opozarjal v krajših razmislekih ob uporu, je bila oblast v svoji nepripravljenosti nevarna, kar je tudi, zlasti v Mariboru, pokazala. Nevarni pa smo si bili tudi sami, saj se na upor nismo dovolj pripravili. Gre za čisto pragmatične priprave in znanja, kjer se je treba ukvarjati z zadevami, kako se spopasti s solzivcem, kako se obleči in obuti, da te policijske enote teže pri mejo, kako zaznavati in izločati provokatorje, kako bežati in se razkropiti, kako se informirati, kako ravnati, ko si aretirani, ipd¹³.

¹¹ V civilnodružbeno tako nerazvitem okolju so seveda hitro nastali prepri, kdo predstavlja »tpravo vstajništvo«, kar se je izražalo celo v poimenovanju FB-profilov.

¹² O ranljivosti in nadzoru v kibernetiskih societalnih omrežjih glej v intervjuju z Andrejevicem (Soban, 2013).

¹³ Nekaj navodil tistih z izkušnjami je sicer res zakročilo, a so bili ob »kulturzaciji« uporništva tovrstni nasveti premalo upoštevani.

¹⁴ Lep primer tega sta bili seji mestnega sveta MOM ob rebalansu proračuna, kjer je bila večina časa namenjena dobesedno »petelinjenju« okoli dnevnega reda seje in ne problematiki občinskega proračuna.

¹⁵ Avtor je bil soudeležen zgolj v iniciacijski fazi vzpostavljanja Iniciative mestni zbor. Njegov prispevek k izvedbi in uspehu iniciative je dobesedno minoren.

Težava, ki je bila zelo opazna med vstajništvom, je že omenjeno dejstvo, da smo že dve desetletji nekje med nerazvito in (samo) marginalizirano civilno družbo, zato na plan butnejo predvsem egotripi, ki se zato, ker ni bilo civilnodružbenega (so)delovanja, niso mogli prej izživeti. Stopnja antagonizmov med vstajniki, ki je seveda do neke mere pričakovana in tudi pozitivna, saj omogoča odpiranje konfliktov in poskuse njihovega reševanja, je v civilno-

družbeno in vstajniško nerazviti družbi prehitro velika ovira. Problem upora, tako v Mariboru kot na vseslovenski ravni, vidim v nedoraslosti intelektualnega jedra uporov.

Če najprej pogledamo mariborsko vstajo, so se kot minimalne zahteve le-te hitro izkristalizirali pozivi k odstopu župana in mestnega sveta ter soočenje z mariborsko Hobotnico skozi revizije in sodni pregon ter večjo soudeležbo občank in občanov pri soodločanju o razvojnih politikah občine. Ob FKNO je vidno vlogo v mariborski vstaji igrala tudi skupina intelektualk in intelektualcev, od katerih so nekateri že leto pred mariborsko vstajo neuspešno pozivali k odstopu župana. Ta skupina, ki jo je sedanjí župan na koordinacijah označeval kot »skupino posameznikov«, ni razumela globine upora in je prehitro klonila pred možnostjo županskih volitev, sočasno pa se je ves čas držala na distanci do volitvam manj naklonjenih skupin ter navidezno bolj ljudskim jedrom upora, zlasti Gibanja 29. oktober. Posledica tovrstne distance je dejstvo, da ekipa sedanjega župana ni v zadostni meri izkoristila intelektualnega potenciala upora, ljudi, ki mislijo in živijo mestom in občino Maribor ter imajo strokovna znanja za njen razvoj.

Prelom v mišljenju strategij in taktik mariborske vstaje se je zgodil v zvezi z vprašanjem volitev. Želja dela jedra mariborske vstaje po izvolitvi je prehitro pozabila na eno od dveh temeljnih zahtev mariborske vstaje. Odstop mestnega sveta. Svetniki in svetnice so v strahu izjavljali, da je nujno treba sprejeti občinski proračun za leto 2013, potem pa bodo odstopili. S tem so seveda kupovali čas. Ta razkol je na eni strani povzročil pat položaj, ki ga imamo zdaj na ravni Mestne občine Maribor, ko se energija in čas namenjata predvsem medsebojnemu nagajanju ob izkoriščanju vseh formalnih možnosti, ki so na voljo, med starim mestnim svetom in novim županom ter njegovo ekipo, ne pa reševanju mesta in občine¹⁴, na drugi strani pa so iz upora vseeno izšle nekatere oblike samoorganiziranja občank in občanov. Verjetno ni naključje, da je pri zadnjih sodeloval mlajši del intelektualnega jedra upora.

Zlasti pri Iniciativi mestni zbor (glej <http://www.imz-maribor.org>) je bila načelna odločitev, da naš interes niso volitve¹⁵. Taktika in strategija delovanja iniciative je v samoorganiziranju četrtnih in krajevnih skupnosti v občini Maribor, v opolnomočenju občank in občanov za neposredno participativno soodločanje. Iniciativa je naletela na dober odziv v mestnih četrtih in krajevnih skupnostih ter v ne tako majhnem predelu mesta in občine uspešno soustvarja razmere za sodelovanje in razreševanje cele vrste perečih težav v mikrookoljih, kjer se vsakdanje odvijajo naša sobivanja, in opozarja na obstoječe kanglerizme tudi na ravni mestnih četrti in krajevnih skupnosti. Ideja iniciative je bila že uspešno »izvožena« v nekatera druga mesta in občine.

Na ravni vseslovenske vstaje pa se mi zdi osnovni problem nedoraslost inteligence v privolitvi v »kulturizacijo« upora ter v nezadostnem problematiziranju personifikacije razvojnih problemov Slovenije. Slovenski javni mediji, ki so se tudi sami znašli nepripravljeni, so potrebovali nekaj časa, da so poskušali objektivno, če že ne s simpatijami, pisati o vstajah. Ko pa se je kolapsirana nacionalna politična elita odločila za rošade v soudeležbi na oblasti in posledično pahnila Janeza Janšo v opozicijo, so zopet zajahali staro in prežvečeno mantro personifikacije razvojnih problemov Slovenije v predvidljive in dolgočasne zgodbe Janša vs. NeJanša ter na mariborski ravni v Kangler

vs. NeKangler. Tovrstnih dimnih bombic, oblastem hitro se prilagajajočih, medijev se ni v zadostni meri problematiziralo. Odstranitev Janeza Janše je postala personificirana zahteva, ki je v sklepnih fazi povzročila celo abotne izpade, kot je bil npr. njegov izgon iz PEN na predvečer nezaupnice.

Če se bralki ali bralcu tega razmisleka zdi to pretirano dlakocepstvo, pozivam, da zopet prisluhnejo telefonskim pogovorom nekdanjega mariborskega župana, kjer se lepo vidi, da kanglerizem ni zgolj Franc Kangler, kanglerizem je proces in omrežje, v katerem je prepletena lokalno-regionalna kolapsirana elita. Tako diskurz kot način delovanja nam kaže ogolelo podobo politike v Sloveniji. To je obvezna literatura, ki bi jo morali prebirati in analizirati premišljevalci naše tranzicijske zgodbe. Seveda si tukaj ne delamo iluzij, da smo v tem nekaj zelo posebnega, kaj šele izvirnega. Smo zgolj neka samozadostna provincialnost, kjer je odhod t. i. princa Teme že zadosten razlog za veselje mnogih, ki se imajo za intelektualce.

Na ravni vseslovenske vstaje je odhod Janše nevtraliziral potencial vstajništva, ker vstajništvo ni razvijalo taktik in strategij za srednjeročno delovanje. Če povem še bolj neposredno, ker ni šlo za neko organizirano in pripravljeno vstajo, ampak za protest in revolt določenega dela ljudstva. Po političnih rošadah t. i. leve in sredinskih strank so bile srednje in starejše generacije intelektualcev potešene, verjetno tudi zato, ker ni bila z vstajništvom ogrožena njihova komoditeta. V že omenjenem razmisleku o kompradorskih Antonić razmišlja o tridelni tipologiji predstavnikov kompradorskih elit. Sestavljajo jo: kompradorska poslovno-politična elita, kompradorska inteligenca in kompradorska buržoazija (Antonić, 2010).

Prve predstavlja preplet predstavnikov tujih podjetij ter njihovih lobistov in »nacionalni« politični vrh; buržoazijo predstavljajo beli ovratniki, zaposleni v podjetjih in organizacijah, ki jih obvladujejo tujci, kompradorska inteligenca pa je inteligenca, ki »nekritično zastopa neoliberalno ideologijo ... oziroma služijo kot konzultanti in izvrševalci projektov« (ibid.). Med kolapsirano slovensko elito je tudi kompradorska inteligenca, ki ali ni sposobna ali pa iz komoditetnih razlogov ne želi misliti onkraj. Misliti tako obstoječa stanja in fizionomije moči kot mislit onkraj pa je zaveza vsakršnega razmisleka, ki poskuša premisliti alternative. Četudi ne morem razvrstiti med kompradorje intelektualnega jedra nekaterih »novih« levih strank, ki nastajajo »iz vstajništva«, lahko rečem, da gre za gospode, ki so večinoma (pre)dobro sodelovali s kolapsirano elito v obeh polčasih tranzicije in zame ne pomenijo alternative, kaj šele levico.

Četudi lahko s simpatijami gledamo na kulturo bolj ali manj duhovitega smešenja nebulozne primitivnosti domačih političnih in ne tako majhnega dela gospodarskih ter intelektualnih elit, se moramo zavedati, da s pretirano »kulturizacijo« boja, ko je pisca teh vrstic že bolela glava od pozivanja k mirnim protestom, ne bomo razrešili večnega antagonizma med delom in kapitalom v obstoječem sistemu. Gre za razredni boj v (repro)kolonialnih razmerah. Če to jasno pove Warren Edward Buffet, potem bi že bil čas, da to dojamemo tudi mi sami. Gandhizem pa je prej izjema kot pravilo.

Kaj smo se vseeno (upam) naučili v uporniški zimi 2012/2013?

Če izhajam iz temeljnih zahtev mariborske in vseslovenske vstaje, ne morem reči drugega kot to, da sta bili neuspešni. Se je pa iz obeh, če si to želimo, lahko veliko naučimo. Ker me odmerjeni prostor omejuje, bom navedel zgolj kurikularne (učne) vsebine.

– Prvi nauk je seveda spoznanje, da je vsaka hegemonija obstojna zgolj toliko, kolikor privolimo vanjo.

¹⁶ V znanem delu o mojstrstvu govori Sennett (2008) o pravilu 10.000 ur. Da ste s stopnje vajenca prešli na raven mojstrstva, ste potrebovali 10.000 ur vajeništva. Seveda je to pomenilo šele začetek mojstrstva. Mi smo še daleč od 10.000 ur civilnodružbenega in protestnega delovanja.

¹⁷ Lep primer tega je zaplet okoli romske restavracije Romani kafenava, ki jo Epeka vzpostavlja v sodelovanju z romskim društvom Romano Pralipe Maribor. Gre za primer socialnega podjetništva, financiranega iz Evropskega socialnega sklada. Projekt podpira Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Stanovci mestne četrti Magdalena so se uprli umestiti restavracije v njihovo MČ ter samoorganizirani sklicujejo za danes (18. 11. 2013) vstajo proti »Ciganski gostilni«. Pri tem svoja dejanja opravičujejo s težavami, ki jih imajo z delom romske skupnosti v MČ, kar je lahko realen vsakdanji problem, ki ga je treba rešiti, ne bi pa smel biti razlog za blokiranje projekta socialnega podjetništva.

¹⁸ K prvi npr. poziva Palan (2013). Glede sublateralnega mišljenja pa nam je lahko za zgled pristop indijskih sublateralistov, čeprav smo verjetno še daleč od kakšnega skupnega manifesta (glej Guha, 2007).

- Drugi nauk je, da ne gre za Janeze, France ..., gre za kleptokratska omrežja, v katera je vključena tudi kolapsirana inteligenca iz akademskih, kulturniških ter določenih starih civilnodružbenih krogov.
- Tretji nauk je, da vedno kdo hoče unovčiti upore, »ukrasti revolucijo«. To se je lepo pokazalo tako v Mariboru kot v poskusih mimikrije t. i. stare levice v »novo vstajniško strankarsko levico«.
- Da določenih zadev preprosto ni mogoče prepričati¹⁶. Povedano metaforično, naše novodobno uporništvo je še v jaslicah in mogoče počasi zleze v otroški vrtec.
- Da je lahko tuliti proti personificiranim »krivcem«, veliko težje pa se je zazreti v lastna (pretekla) ravnanja, kaj šele odpirati konflikte.
- Da je večina inteligence pragmatično ujeta v ohranjanje lastne komoditete in nemišljenja.
- Da se nova civilna družba ter alternativne politike ne bodo vzpostavile same od sebe. Pri vzpostavljanju pa bo šlo pogosto za legitimne medgeneracijske boje ter narcizme majhnih razlik.
- Da bodo oblastniki s pomočjo medijev ter z infiltracijo poskušali centralizirati in normalizirati upore s sklicevanjem, da za tovrstne zahteve obstajajo institucije. Sočasno pa bodo ožili dostop do institucionalnih možnosti z novo zakonodajo (referendumi, pravice zbiranja in protestiranja), kjer bo politična kasta nastopala enotno pri njenem sprejemanju za še izdatnejšo zaščito obstoječega.
- Da je treba o naših lokalnih težavah misliti v širšem (repro)kolonialnem kontekstu.

- Da je prostor za neposredno akcijo najlažje začeti z opolnomočenjem občank in občanov in reševanjem težav in izzivov v mikrookoljih.
- Da se pri pretirani »kulturizaciji« in histeriji »proti nasilju« pozablja, da gre za razredni boj, kjer ima nasprotnik v rokah z zakonom določene oblike nasilja, kjer obstaja siva cona interpretacij (ne)upravičenosti uporabe nasilnih metod.
- Da je treba sočasno misliti in delovati znotraj sistema, proti sistemu in tudi z mišljenjem in udejstvovanjem alternativ onkraj sistema.
- Da ni preprostih rešitev, ker le-te pomenijo izključevanje in nove nestrpnosti.
- Da prakticiranje participativnih modelov soodločanja prinaša tudi nevarnost diktata večine, ki lahko prehitro vodi v obujanje starih ali v nove nestrpnosti¹⁷.

Eden redkih ekonomistov, ki v Sloveniji mislijo onkraj neoliberalnih plašnic, svoja žurnalistična razmišljanja običajno opremi s pripisom »stališča avtorja so njegova osebna stališča«. Sam upam, da tukaj izražena stališča, sklepi, pomisleki in predlogi niso zgolj moja stališča. Vsekakor si želim tudi nasprotnih stališč in odpiranja konfliktov. Upam tudi, da je jasno, da moramo končno začeti misliti sami o sebi. Čas je za novo dependistično teorijo in sublateralno misel¹⁸, ki bo premislila strategije in taktike iz naših pozicij ter za dosego naših ciljev. Pri tem je vsekakor nujno povezovanje in oblikovanje skupnega kritičnega miselnega polja (repro)koloniziranega evropskega obrobja. Čas je, da za trenutek izključimo Facebook in začnemo avtoreflektirano

delovati. Čas je, da namesto FB-terapije in globokoumnih teoretskih dekonstrukcij, ki (pre) pogosto izhajajo iz nategovanja klasičnih avtorjev na zadeve, o katerih niso pisali, dojamemo nateg potrošniškega srednjega sloja in kreativno-razredne nebuloze ter s šibko teorijo akcije nadaljujemo upor.

Literatura

- ANTONIĆ, S. (2010): *Kompradori*. Dostopno na: <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/kompradori.html?alphabet=l> (10. oktober 2013).
- ARRIGI, G. (2009): *Dolgo dvajseto stoletje: kapitalizem, denar in moč*. Ljubljana, Založba Sophia.
- BOŽIČ, K. (2013): Intervju: Žiga Vodovnik. *Dnevnik/Objektiv*, 21. september 2013: 8–10.
- DANEK, P., NAVRATILOVA, A., HILDERBRANDOVA, M., STOJANOV, R. (2008): *Approaching the Other: The Four Projects of Western Domination*. Olomouc, Palacky University.
- LAZIĆ, M., PEŠIĆ, J. (2012): *Making and Unmaking: State Centered Capitalism in Serbia*. Beograd, Institute of Sociology and Social Research.
- LAZZARATO, M. (2012): *Proizvajanje zadolženega človeka: esej o neoliberalnem stanju*. Ljubljana, Maska.
- DRENOVEC, F. (2013): *Kolaps elite: iskanje normalnosti in naprednosti v majhni evropski državi*. Ljubljana, Založba /*cf.
- DRENOVEC, F. (2013a): Za preboj iz banana neoliberalizma. *Mladina* 40 (4. 10. 2013): 18–25.
- GUHA, R. (2007): O nekaterih vidikih historiografije kolonialne Indije. V *Zbornik postkolonialnih študij*, N. Jeffs (ur.), 101–108. Ljubljana, Krtina.
- HARVEY, D. (1989): *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Orgins of Cultural Change*. Oxford, Basil Blackwell.
- PALAN, R. (2009): *The History of Tax Havens*. Dostopno na: <http://www.historyandpolicy.org/papers/policy-paper-92.html> (10. oktober 2013).
- PALAN, R. (2013): *The New Dependency Theory*. Dostopno na: http://www.newleftproject.org/index.php/site/article_comments/the_new_dependency_theory (10. oktober 2013).
- REPOVŽ, G. (2013): Plen. *Mladina* 40 (5. 10. 2013). Dostopno na: <http://www.mladina.si/148999/plen/> (10. oktober 2013).
- SCHUMPETER, J. A. (2010): *Lahko kapitalizem preživi? Ustvarjalno uničevanje in prihodnost globalne ekonomije*. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- SENNETT, R. (2008): *The Craftsman*. London, Penguin Books.
- SOBAN, B. (2013): Mark Andrejevic: Življenje za digitalno bodečo žico. *Delo* (15. 11. 2013). Dostopno na: <http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/mark-andrejevic-zivljenje-za-digitalno-bodeco-zico.html> (18. november 2013).
- TRAMPUŠ, J. (2013): Dr. Rastko Močnik: »Dolgoročna alternativa je samo odprava kapitalizma, države kapitala in buržoazne demokracije.«. *Mladina* 17 (26. 4. 2013). Dostopno na: <http://www.mladina.si/143507/dr-rastko-mocnik-dolgorocna-alternativa-je-samo-odprava-kapitalizma-drzave-kapitala-in-bur/> (10. oktober 2013).
- TRČEK, F. (2013): *Vstajniški dnevnik*. Maribor, Subkulturni azil.
- TRČEK, F. (2013a): Refleksiji ob Gotof je!. *Časopis za kritiko znanosti XL*(251): 185–193.
- TRČEK, F. (2012): EPK Maribor 2012 ali zgodba o neuspehu ter mimobežnosti. *Dialogi* 48(11/12): 27–32.
- TRČEK, F. (2004/2005): *E-Ljubljana: new space for active political participation*. Razón y palabra 42. Dostopno na: <http://www.razonypalabra.org.mx/anteriores/n42/ftreck.html> (15. oktober 2013).
- TRČEK, F. (2003): *Problem informacijske (ne)dostopnosti*. Ljubljana, Center za prostorsko sociologijo/Fakulteta za družbene vede.

- TRČEK, F. (2002): Ljublj@na: iz vasi kablov v info-urbani habitat. V *Sociološke podobe Ljubljane*, D. Kos (ur.), 81–96. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- TRČEK, F. (1997) Virtualna demokracija – navideznost ali dejanskost?. *Družboslovne razprave* XIII(24/25): 98–117.
- ŽIŽEK, S. (2009): Pošast še straši! V *Komunistični manifest*, K. Marx in F. Engels, 39–63. Ljubljana, Sanje.

PREMISLEKI VSTAJNIŠTVA

Drznost, drznost, še in še drznost¹

¹ Hvala Asji Hrvatinić in Lenartu J. Kučiču za komentarje.

Znana judovska šala gre takole. Srečata se prijatelja, ki se nista videla že nekaj časa. Prvi je videti zelo zadovoljen – na veliko presenečenje drugega. Na vprašanje, kako to, da je tako dobre volje, odgovori: Zato ker sem nehal brati izraelske časopise. Ko sem jih bral, sem bil iz dneva v dan bombardiran z mnenjem, da je država v krizi, da jo ves svet sovraži, inflacija in brezposelnost nezadržno naraščata, ni dela, mladi zapuščajo državo. In vsakič sem se počutil obupno. Odkar berem arabske časopise, sem ugotovil, da mi Judje obvladujemo ves svet, da imamo vse banke v svojih rokah, da smo najbogatejši in nihče nam nič ne more. No, ob tem spoznanju se počutim veliko boljše.

Če bi šlo aplikirati na poročanje medijev na splošno (čeprav takšna abstraktna kategorija, kot so »mediji«, ne obstaja), je ena najbolj banalnih ugotovitev način, kako mediji poročajo: tisto, o čemer poročajo in kako poročajo, se je dejansko tudi tako zgodilo. A niti približno ni tako. Edini način, da nadzorujemo, *kako ljudje mislijo*, je ravno to, da nadzorujemo, *o čem sploh mislijo*, pravi Entman (2007: 166). Lazarsfeld in Merton pa sta že pred skoraj 70 leti zapisala, da se vpliv, ki ga imajo mediji na svoje občinstvo, ne kaže le v tem, kaj povedo, ampak pomembneje, v tistem, česar ne omenjajo. »*Občila javnim zadevam, osebam, organizacijam in družbenim gibanjem podeljujejo status. (...) Občila podarjajo prestiž in povečajo avtoriteto posameznikov in skupin tako, da legitimirajo njihov status. (...) Funkcija podeljevanja statusa tako vstopa v organizirano družbeno delovanje z legitimiranjem izbranih politik, oseb in skupin, ki so deležne podpore občil.*« (Lazarsfeld, Merton, 1999/1948: 28–29)

To, kar me zanima, je način, kako so mediji poročali o dogodkih, ki so dobili oznako »vstaja«. Ne konkretni mediji in konkretni novinarji. Ne zanima me analiza konkretnih novinarskih prispevkov in praks, ampak način, kako so ozgodbili dogajanje, kakšne okvire so uporabili, kako so interpretirali to, o čemer poročajo, na kateri poziciji in gledišču so se umestili pri ocenjevanju tega, o čemer so poročali. Teza, ki jo postavljam, se glasi, da mediji poročajo natančno tako, kot so poročali (da ne morejo poročati drugače, kot so), zato, ker sistem, v katerem delujejo in katerega vzdržujejo,

dovoljuje samo natančno določene okvire. Povedano drugače: zanima me, kako je strukturirano »novinarsko področje« (kot temu pravi Pierre Bourdieu).

V drugem delu besedila pa bom poskušala razložiti, zakaj so »vstajniki« ostali samo na ravni »politične revolucije« (in ne ekonomske, pojme uporabljam po Rosi Luxemburg) oziroma kako so poskušali spremeniti »*morje kapitalistične grenkobe v morje socialistične sladkobe z dodajanjem socialreformne limonade steklenico za steklenico*«. (Luxemburg, 1977: 81) Še več, zakaj se je večina vstajniških skupin trudila loviti medijsko pozornost in privolila v njihovo »dvorjenje«, zakaj niso bile poudarjene zahteve za radikalno spremembo tudi medijskega prostora? Ali je vstajništvo, vstajniško gibanje ali revolucija sploh mogoča brez vstajniških medijev?

Najprej bom definirala pojme, ki jih uporabljam. Okvirjanje (*ang. framing*) je pojem, ki ga v literaturi o medijih pogosto najdemo. Okvirjanje poteka podobno kot v filmu Alfreda Hitchcocka *Dvoriščno okno* (*Rear window*) iz leta 1954. Poklicni fotograf L. B. »Jeff« Jeffries (*James Stewart*) sedi v vozičku z zlomljeno nogo, potem ko mu je uspelo posneti fotografijo življenja (lahko rečem, da mu je dobesedno uspelo stopiti v okvir): nesreče na avtomobilski dirki.

Priklenjen na voziček, s fotografskim aparatom v rokah, skozi okno svojega stanovanja opazuje notranje dvorišče in stanovanja preostalih sosedov. V poletni vročini, ko imajo vsi odprta okna, opazuje, kaj počnejo drugi. Tako vidimo stanovanje plesalke (»Gospodična Torzo«), osamljene ženske (»Gospodična Osamljeno srce«), pianista, nekaj poročenih parov, kiparja v srednjih letih in Larsa Thorvalda, potujočega prodajalca nakita in njegovo na posteljo priklenjeno ženo. Preostalo je odlično napisana, zrežirana in odigrana kriminalka. Način, kako spremljamo zgodbo, okvirjeno s pogledom nepremičnega fotoreporterja, in njegovo interpretacijo tistega, kar vidi, je identičen temu, kako mediji okvirjajo tisto, o čemer poročajo. Mediji so vpeti (vključeni) v določen sistem produkcije, ki dovoljuje samo izbrane poglede na to, kar z izbiro postane »dogodek«. Okvir v tem pomenu ni samo izsek določenega dogodka (*vidimo samo tisto, kar je znotraj okvira*), ampak je predvsem način, kako sliko za sliko razumemo pomen tistega, kar vidimo (*razumemo natančno tako, kot nam določa izbrani okvir*).

Uokvirjanje sveta

Kako komunikološka literatura definira te procese? Uokvirjanje (*angl. framing*) je proces izbire in poudarjanja določenih dogodkov in zadev, njihovo medsebojno povezovanje, ki temelji na medijsko izbranih interpretacijah, ocenjevanju in/ali ponujanju rešitev (Entman, 2004: 5). Okviri, ki vsebujejo kulturno bolj resonančne interpretacije, imajo večji potencial vplivanja: besede in podobe, ki so takoj opazne, razumljive, zapomnljive in čustveno nabite, delujejo kot »razumljivejši« okvir za interpretacijo sveta. Medijsko okvirjanje je večnivojski proces, ki se začne pri pogajanjih med ključnimi političnimi subjekti na eni strani in mediji na drugi. Zgodbe, ki se generirajo na vrhu politične hierarhije, večinoma določajo izbiro domačih in mednarodnih političnih novic (gre za tisto področje političnega življenja, ki ga mediji označujejo kot »notranja in zunanja politika«). Model omogoča analizo procesa uokvirjanja, od popolne nadvlade enega do enakopravnosti dveh ali več okvirov (več interpretacij, ki so pripuščene v javni prostor in jim mediji podeljujejo enako ali enakopravno razlagalno moč) – razlaga, ki jo poudarjajo medijske hiše in teorije avtonomije medijev (Entman, 2004: 48).

Vladajoče elite gospodarijo nad procesom uokvirjanja novic. Intenziteta nadzora se okrepi vsakič, ko se okvir nanaša na dogodke, katerih interpretacija zahteva skupno deljene razlage. Jakost

aktivacije zelo redko prestopi »prag«, dosežen pri pogajanju s političnimi elitami. Strah pred morebitnimi povračilnimi ukrepi politike (strožja regulacija, prekinitev dostopa do uradnih virov informacij, omejevanje dostopa do državnega oglaševanja) je učinkovit mehanizem nadzora nad mediji. Zato okviri niso poljubno izbrani, ne obstaja »svobodni trg« okvirov kot tudi ne možnost ponujanja okvirjov, ki bi izstopali iz ustaljene razlage sveta, temveč okvirji, ki so globoko vpeti v to, da družbo lepijo skupaj, da zavarujejo *status quo*. In pri poročanju o protestih (že sama izbira pojma »vstaja« je določen okvir) je postalo jasno, da temeljni modus okvirjanja določa preprosta ugotovitev: *Ne vedo, kaj hočejo!*

Preden se lotim obravnave konkretnih primerov, razložimo še eno zadevo. Še enkrat poudarjam ugotovitev, ki sem jo že omenila: *Edini način, da nadzorujemo, kako ljudje mislijo, je ravno to, da nadzorujemo, o čem sploh mislijo*. Pri tem pa moramo biti pozorni ne toliko na to, kaj ljudje mislijo o določenih javnih zadevah, temveč na to, na podlagi kakšnih meril jih ocenjujejo. Na enak način kot mediji (i)zbirajo informacije, (i)zbirajo tudi svoja občinstva. Na enak način kot legitimirajo dogodke in vire, o katerih poročajo, mediji legitimirajo tudi tiste, katerim je to poročanje namenjeno. Sposobnost medijev, da javno povežejo dogodke in občinstva, je ena temeljnih medijskih funkcij (Schudson, 1996: 25). Določanje kriterijev ocenjevanja (angl. *priming*) ni stvar nekakšnega namišljenega konsenza, ki naj bi obstajal v družbi, ampak je predmet vsakokratnega pogajanja med mediji in politiko/i. S tem, da določena vprašanja bolj zasidramo v posameznikov zemljevid razumevanja politike (določanje kazala pomembnosti javnih zadev oziroma prednostno tematiziranje) in vnaprej ponudimo kriterije ocenjevanja, proizvajamo tudi natančno določene interpretacije – okvire (Scheufele in Tewksbury, 2007: 11).

In še zadnji pojem. Pojem novic. Novica ni novost o dogodku ali dogajanju. Novica je oblika javne vednosti o tistem, kar naj bi se zgodilo. Novice so oblika javnega vedenja, pravi Michael Schudson (1996: 3). V procesu menjave med viri informacij in novinarji nastaja skupno deljeno javno vedenje, ki se kot izdelek p(r)odaja potrošnikom na trgu medijskih vsebin. Standardizirana oblika posredovanja novic zahteva od novinarja, da pri oblikovanju zapisa o tistem, kar naj bi se zgodilo, odgovori na temeljna novinarska vprašanja: *kdo, kaj, kdaj, kje in zakaj*. Če želimo razumeti novice kot obliko javnega vedenja, potem moramo raziskati, kateri posamezniki, dogodki in dejanja spadajo pod kategorijo »*kdo?*«, katera dejstva so vključena ali pa izključena iz vprašanja »*kaj?*«, kateri prostori in časi dominirajo pri vprašanju »*kje* in »*kdaj?*« in katere interpretacije imajo razlagalno moč, da odgovorijo na vprašanje »*zakaj?*«. Za novinarje je primarni modus razlage novic njihov »motiv«. Dogodki imajo svoje akterje, akterji imajo svoje motive, motivi pa naj bi posledično razlagali dogodke.

Čeprav standardizacija novinarskega dela temelji na predpostavki, da novinarji izbirajo med dogodki, ki so se zgodili, in jih razlagajo brez lastne vpletenosti (tako pri njihovi izbiri kot tudi interpretaciji), je novinarsko poročanje mogoče razumeti samo kot del celotne »verige« oblikovanja javnega vedenja. Novinarji dogodke izbirajo skupaj z njihovo interpretacijo. Da bi zadržali vsaj navidezno izključenost iz te »verige«, novinarji pri interpretaciji motivov uporabljajo zunanje strokovno znanje. Naloga strokovnjakov, vpoklicanih v proces medijske razlage, je podati interpretacijo (*zakaj?*) o dogodkih in posameznikih, ki so jih novinarji izbrali kot »*kdo?*« in »*kaj?*«. Prav zaradi dejstva, da se novinarji izogibajo odgovoru na vprašanje *zakaj?* in za to potrebujejo »politične analitike«, katerih naloga je, da potrjujejo že izbrane *kdo* in *kaj*, John Fiske pravi, da ne izbirajo novinarji dogodkov ampak da dogodki izbirajo novinarje).

V območju skupno deljenih vrednot (med mediji in njihovimi občinstvi) mediji prijateljsko kramljajo s svojim občinstvom. Novinar kot »prijatelj in zaupnik malega človeka«, kot nekdo, ki

razume njegove stiske in pričakovanja, tako čedalje bolj prevzema terapevtsko funkcijo v območju javne komunikacije. V imenu navadnih, kulturnih, mirnih protestnikov, ki policistom delijo rože, ki so jih mediji (pa tudi večji del vstajnikov) prepoznali kot legitimni del vstaje, so nastopali huligani, ekstremisti, izgretniki, tisti ki so namenoma razbijali ustaljene okvire dovoljenega protesta. Ironično pa je, da so mediji pri svojem poročanju lovili prav tiste druge protestnike, ki so vstajo delali fotogenično in televizično.

Čeprav so prednostno tematiziranje, prednostno ocenjevanje in uokvirjanje ključni mehanizmi v konstrukciji medijskega sporočila, njegova distribucija v medijih temelji na specifičnih organizacijskih postopkih, ki zmanjšujejo avtonomijo njihove izbire in interpretacije. Eden takih postopkov je indeksiranje (Bennett, 2007, 2007a). Uredniki in novinarji uporabljajo indeksiranje pri novicah in komentarjih glede na pričakovano in zaželeno pomembnost določenega javnega vprašanja med elitami in javnim mnenjem. Medijsko poročanje je povezano s stopnjo soglasja, ki obstaja med političnimi elitami glede določenega vprašanja: ko je soglasje močno, mediji večinoma krepijo politično moč pri upravljanju javnega mnenja, ko pa so politične elite razcepljene, mediji razcepijo tudi mnenje javnosti (Hallin, 1994: 11). Novinarji indeksirajo pomembnost določenega vprašanja oz. informacije glede na to, kakšno stališče do tega vprašanja ima uradna politika. To ne pomeni, da mediji preprosto reproducirajo vladno stališče do določene zadeve, ampak da je državna administracija oz. njihove službe za odnose z javnostmi primarni vir informacij (in interpretacij) o ključnih javnih vprašanjih.

Indeksiranje, ki ga opravijo novinarji, nima neposredne povezave s pomembnostjo določenega vprašanja za javnost, temveč je odvisno od tega, koliko so vpletene elite. Da bi rezultat indeksiranja dobil legitimnost in podporo v javnem prostoru, mediji oz. novinarji uporabljajo izsledke javnomnenskih raziskav ali izjave izbranih strokovnjakov za posamezna vprašanja. Naloga potrjevalcev indeksiranja je podpreti tisto naracijo, ki je že »vtkana« ali pa »zapisana« v zgodbo. Glede na to, da indeksiranje temelji na spopadu političnih in drugih elit v družbi, je njegova temeljna naloga razcepitev javnega mnenja, njegova členitev na pozicijo/opozicijo, (politično)levico/desnico, na red/nered, na moralnost/nemorálnost, na dobro/slabo. V primeru vstaj je to nujno zbuvalo nelagodje, ker ni bilo uradnega vira, uradnega govornika, ki bi vsakokrat odigral vlogo lovilca ravnovesja v medijskem poročanju.

Prednostnega tematiziranja, uokvirjanja in indeksiranja ne moremo enačiti s sistematično pristranskostjo (angl. *bias*) v medijih. Če ne želimo ostati pri površnem razumevanju politike kot arkanške prakse (skrite javnemu pogledu in pregledu), kot zakulisja in zarote, potem je treba medijsko pristranskost analizirati kot vidno, utečeno in poklicno utemeljeno prakso.

Mediji favorizirajo določene interpretacije, določene poglede, določene razlage in določene razlagalce. Imetniki politične in ekonomske moči v družbi namenjajo velikanska finančna sredstva temu, da njihovi pogledi in njihove interpretacije stopijo v ospredje javne razprave (Entman, 2007: 164). Mediji ne poročajo o politiki kot nezavzeti, neangažirani ali nepristranski opazovalci, ampak kot soudeleženci v političnem dogajanju. Vsi akterji in njihova sporočila morajo uporabiti medije za doseg svojih ciljev, morajo sprejeti pravila medijskega delovanja ter sprejeti njihov jezik in interese. Mediji niso nevtralni, kot nam vseskozi zatrjuje ideologija novinarskega profesionalizma, ampak proizvajajo natančno določeno politično vednost. Mediji oblikujejo komunikacijske platforme in pripuščajo zraven tiste govorce in tista sporočila, ki so narejena v skladu s specifičnimi organizacijskimi in poklicnimi pravili, veljavnimi za medijske organizacije (Schudson, 2002). In pri poročanju o vstajah je bilo to več kot očitno.

Od protestov do vstaje – brez revolucije

Če razumemo dramaturgijo pripovedovanja (in novice niso nič drugega kot pripovedi, ki čedalje bolj delujejo tudi kot novodobne moralne zgodbe) novičarskih medijev, potem je treba določiti prevladujoče okvire razumevanja tistega, kar se je dogajalo na ulicah od oktobra 2012 (gibanje 15o je »izpadlo« iz »zgodovine« vstajništva). Začnimo s pojmom vstaje. Na tem mestu bom uporabila Engelsov opis vstaje v tekstu *Revolucija in kontrarevolucija v Nemčiji* (Marx, Engels, 1979: 309–447).

Vstaja pa je umetnost, natanko tako kakor vojna ali sleherna druga umetnost, in podvržena določenim pravilom akcije, ki povzročijo, če jih puščamo v nemar, propad stranke, ki ta pravila zanemarija. (...) Prvič: nikoli se ne smemo z vstajo igrati, če nismo popolnoma odločeni prevzeti nase vseh posledic igre. Vstaja je račun z zelo nedoločenimi velikostmi, katerih vrednost se lahko spreminja iz dneva v dan; sile, ki nam stoje nasproti, imajo na svoji strani vse prednosti organizacije, discipline, tradicionalne avtoritete. Če ne moremo postaviti proti njim nobenih močnih nasprotnih sil, bomo premagani in uničeni. Drugič: kadar se vstaja začne, mora nastopiti z največjo odločnostjo in zmerom ofenzivno. (Engels, 1979, 421–422)

Čeprav so se mediji »učili« poročanja o uporih ob zasedbi Borze (leta 2011, op. ur.) in iskali ustrezní jezik, s katerim bi lahko popisali to, kar se dogaja, so potrebovali kar nekaj časa, da so ob poročanju o barvnih revolucijah iz drugih držav poimenovali slovenski upor za vstajo. Gibanje 15« (ali gibanje »150« kot so poročali nekateri) je po svojih zahtevah močno izstopalo iz okvirjev, ki so se izoblikovali ob poročanju ob podobnih gibanjih v tujini. Čeprav je šlo za direktni upor proti kapitalizmu, je ta beseda v večini medijskih prispevkov ostala zunaj okvira – mediji so lahko prišli najdlje do tega, da se gibanje upira sedanjemu sistemu (neimenljivemu) in ga radikalno zavrača. Če revolucije (kapitalizma, razrednega boja) ni bilo v medijskem besednjaku in je medijem manjkala jasno določena struktura upora (*kdo vodi in kdo je voden*), je bila največja težava pomanjkanje enega govorca, zanesljive pozicije izjavljanja, s katere je bilo mogoče slišati »uradno verzijo« dogodka, o katerem naj bi se poročalo.

Okvirjanje upora pa je potekalo postopoma. Najprej so se mediji ukvarjali z domnevnim pomanjkanjem rešitev (kaj je alternativa?), nato se je poročanje okvirjalo s površnim moralizatorskim pristopom – *Ni dovolj kritizirati, povejte nam, kaj ponujate, kaj je alternativa*. V medijskem okviru, kjer je kapitalizem zunaj spraševanja, je kakršnakoli alternativa temu, kar je, označena za utopično (sicer razumljivo, ampak neuresničljivo), naivno, nepolitično in nedemokratično. Kolikor bolj so posamezniki na ulicah govorili ne samo, proti čemu se borijo, ampak tudi, za kaj se borijo (kot bi rekla Hannah Arendt), se je novinarsko poročanje čedalje bolj oklepalo drobcev konkretnih nepovezanih zadev, ki so ustvarjale videz političnega krošnjarstva. Gibanje 15o je kljub navidezno veliki javnomnenjski podpori izpuhtelo iz medijskega poročanja.

Mediji so nepripravljeni dočakali dogodke, ki so za nazaj dobili oznako vstaje. V nadaljevanju bom predstavila nekaj temeljnih poročevalskih prijemov, s pomočjo katerih so mediji popisovali dogodke in razlagali njihov pomen.

Zakaj ste tukaj?

S tem vprašanjem se je okvir navidezno premikal proti vsebini. *Zakaj ste tukaj?* Vprašanje, ki predvideva, da je treba imeti opravičilo, da se udeležuješ protestov. Predpostavimo pa drugačno situa-

cijo. Protestnik/ica vpraša novinarja/novinko: *Zakaj ste pa vi tukaj?* Odgovor, ki ga dobi, je: *Jaz samo opravljam svoje delo, jaz samo poročam.* Ta samoumevnost novinarske pozicije in navidezno nevtralne umeščenosti znotraj protestov se hitro izkaže za popolno iluzijo. Poročanje o nečem ali komu je obenem tudi interpretiranje. In to lahko opazujemo glede na izbiro sogovornikov, kazanjem napisov na izbranih transparentih, z izbiro gledišča, slike, zvoka, simbolov. To, kar domnevno nevtralni poročevalec/ka posreduje svojemu občinstvu, je natančno določena interpretacija. To, da nekaj ni izrečeno, ne pomeni, da ni sporočeno. Paradoksalno rečeno: čim manj so novinarji/ke poročali o tem, kar vidijo, tem bolj so se trudili biti zunaj tega, kar se dogaja in vse bolj so sporočali svoje lastno mnenje.

Zakaj ne ustanovite stranke?

To vprašanje je obvezno trčilo ob samoumevnost tistega izreka: To, kar imamo, sicer ni najboljšo, je pa edino, kar deluje. Vprašanje pa je mogoče zastaviti tudi drugače: Ali je mogoče misliti politiko zunaj obstoječega okvira reprezentativne parlamentarne strankarske demokracije? Mediji so vstajniškim skupinam očitali neorganiziranost, nesposobnost dogovarjanja, ukvarjanja s formalnimi in obrobniimi zadevami. Iskali so tiste iz ozadja, tiste ki »vlečejo niti« celotnega dogajanja. V političnem prostoru s koordinatami »levo-center-desno«, koloniziranem s strankami, na katerega so novinarji navajeni, je »nemogoča« že sama ideja, da je politiko mogoče ustvarjati horizontalno in nehierarhično.

Seveda to ne pomeni, da je politika vse (ali pa nič), ampak da je treba najprej na novo definirati, kaj je smisel javnega delovanja. Slogan »*Nihče nas ne predstavlja*« (znani slovenski novinar in kolumnist je ta slogan označil za »najbolj debilno izjavo, kar jih je slišal«), je treba razumeti dvojno: nobena od strank in nihče od posameznikov si ne more lastiti upora, kot tudi noben od upornikov in uponiških gibanj ne more govoriti v imenu vseh. V okviru predstavniške parlamentarne demokracije je bilo medijem težko misliti upor zunaj obstoječih kategorij, kot pravi Rosa Luxemburg, »parlamentarnega kretenizma«. Ne samo mediji, ampak tudi predstavniki politične elite so »*preprosto prenašali na revolucijo pogrošno modrost parlamentarnega otroškega igrišča: če hočeš kaj doseči, moraš imeti večino. (...) Resnična dialektika revolucije pa postavlja to parlamentarno modrost na glavo: ne s pomočjo večine do revolucionarne taktike, pač pa s pomočjo revolucionarne taktike do večine.*« (Luxemburg, 1977: 753)

Mi samo poročamo ...

Najprej moram še enkrat ponoviti banalno dejstvo. Novinarsko poročanje ni nekakšna laboratorijska vaja, v kateri obstajajo predpisana pravila za vodenje postopka. Poročanje tudi ni popis tistega, kar naj bi se zgodilo.

To banalno dejstvo je treba razložiti tudi vstajnikom. Pisanje novinarskih sporočil, spremljanje tega, kako so o določenem protestu poročali mediji, in potem zgražanje zaradi tega, kaj je bilo zapisano ali pa pokazano, je brez pomena. Mediji ne morejo poročati drugače, kot poročajo. Zaradi lastniške strukture, zaradi odvisnosti od oglaševalskega denarja in seveda zaradi same strukture novinarskega področja. Pričakovati, da bodo mediji sprožili vprašanje sistema, v katerem delujejo, ni samo naivno, ampak tudi nevarno. Misliti, da so v boju proti temu sistemu

² Gre za knjigo, ki so jo prepovedali v večini držav Latinske Amerike, razen v Urugvaju kjer je cenzor mislil, da gre za priročnik iz anatomije.

mediji oz. novinarji »naravni zavezniki«, hitro pripelje do strezni-tve. Prav na primeru poročanja o vstajah so mediji pokazali, da je melodramatizacija politike način njene depolitizacije. Mediji danes lahko poročajo o politiki tako, da jo oklestijo političnosti. Da jo spremenijo v način upravljanja stvari in ljudi.

Eduardo Galeano je v knjigi *Odprte žile Latinske Amerike* zapisal:²

Vem, da bi lahko izpadlo svetoskrunsko, ker tale priročnik o politični ekonomiji govori v slogu ljubezenskih ali gusarskih romanov. Vendar priznam, da se včasih zelo namučim, ko berem sijajna dela sociologov, politologov, ekonomistov ali zgodovinarjev, ki pišejo v šifrah. Hermetičen jezik ni vedno neizogibna cena za poglobljenost. Včasih zgolj skriva nezmožnost komuniciranja, povzdignjeno na raven intelektualne vrline. Zdi se mi, da je dolgočasnost pogosto voda na mlin obstoječemu redu: potrjuje, da je znanje privilegij elit. (Galeano, 2010: 331)

Ne nasedajmo izjavam tipa: ni levega in desnega novinarstva, obstaja samo dobro in slabo novinarstvo. Ni res. Obstaja levo in desno novinarstvo. Obstaja tudi dobro in slabo novinarstvo. Po svoji naravi novinarstvo mora podajati politične sodbe in ne »nevtralne« opise realnosti. Če gre za kršenje temeljnih človekov pravic, ni »nevtralnega« poročanja, ne moreš biti »zunaj okvira«, ki ga navidezno objektivno ustvarjaš – preprosto moraš zavzeti stališče. Si za ali proti. Si na strani tistih, ki branijo temeljne pravice (oz. tistih, ki so jim te pravice kršene), ali pa na nasprotni strani. Vmes pa ni petdeset odtenkov sive barve.

»Objektivno« poročanje o vstaji in zahtevah vstajnikov ne pomeni, da na enem mestu zberemo komentarje policije in vstajnikov – tistih, ki poskušajo podreti ograjo, in tistih, ki jih ta ograja varuje, pozicije in opozicije. Poročanje o vstaji je za medije nemogoče, ker bi o zahtevah vstajnikov morali zavzeti jasno politično stališče. Kot tista znamenita Passolinijeva javna obtožba italijanskih krščanskih demokratov z naslovom: *Jaz vem*.

Zato ni presenečenje, da je šel znani italijanski novinar Roberto Saviano obiskat prav Passolinijev grob. Ne da bi se mu poklonil ali ga slavil. Več mu je bilo do tega,

(D)a bi našel prostor, kjer bi bilo še mogoče brez sramu razmišljati o moči besed. Kjer bi še lahko pisal o mehanizmih moči, ne da bi se izgubljal v splošnem ali posameznem. Razmišljal sem o tem, ali je še mogoče drugo za drugim imenovati imena, pokazati na obraze, odvzeti anonimnost zločinom in njihovim storilcem, jih prikazati kot sestavine oblastne arhitekture. Ali je še mogoče, tako kakor iščejo prašiči tartufe, izslediti gonilno silo stvarnosti, uveljavljanje moči – brez prisposodob, brez posrednosti, zgolj z ostrino besed. (Saviano, 2008: 162)

Saviano ve in ima dokaze. O tem, kar piše, ni mogoče poročati nepristransko in neprizadeto. O tem, o čemer piše, je treba zavzeti jasno stališče. Dokazi, ki jih ima, so »neizpodbitni, ker so pristranski«. To, o čemer piše, je videl na lastne oči. »*Resnica je pristranska in če bi jo bilo mogoče prevesti na objektivno formulo, bi bila zgolj kemija.*« (Saviano, 2008: 163)

Kriminalizacija upora

Kriminalizacija upora je veliko bolj zapleten proces in v okvirjanju tega niso sodelovali samo mediji, ampak tudi protestniki. Obstajali so »demokratični« protesti in oni drugi (verjetno »nedemokratični«?). Obstajali so miroljubni protestniki in izgretniki. Obstajali so tisti, ki so policistom

delili rože, in drugi, ki so od policistov dobili udarce in solzivec. Obstajali so tisti okrog odra in tisti na ograji. Obstajali so protestniki, ki so druge protestnike prijavili in ovajali policiji. Prav na tej točki je jasno, da je večji del vstajništva sprejel delitev na mirne protestnike in preostale. In s sprejemanjem te delitve je umanjala solidarnost s tistimi, ki so bili aretirani, pridržani in potem izpostavljeni političnim procesom.

Zahteva enega dela protestnikov, da ograja mora pasti, je naletela na dva odgovora. Prvič, tudi če bo padla, kaj se bo spremenilo? Drugič, oblast samo čaka na izbruhe nasilja, da bi dobila opravičilo za popolno zatiranje demonstracij.

Glede prvega lahko podam naslednji primer. Novi albanski predsednik vlade Edi Rama je kot prvo gesto pri vstopu v vladno stavbo zahteval, da se umaknejo ograje. Človek, ki je prišel na oblast na zadnjih volitvah, je zadnjih pet let prebil na drugi strani ograje. Glede nasilja, ki proizvaja novo nasilje, ne smemo pozabiti, da tudi sami vstajniki nikoli niso bili sposobni pogovora o tem, kaj je nasilje na vstaji in kakšen je odnos do njega. Obstaja strukturno in sistemsko nasilje. In država, ki temelji na tako nepravilnih odnosih med ljudmi, je nasilna država.

Tiranija števil

Edino otipljivo poročanje o vstajah se je vrtelo okrog tega, koliko ljudi je na ulici. Vsako medijsko poročanje je temeljilo na tem. In če se po mnenju novinarjev ni zbralo »dovolj ljudi« (koliko je dovolj, težko rečem), je to pomenilo posebno obliko okvirjanja. Pogled od zgoraj, iz posebnih kotov gledanja, iz katerih je mogoče sklepati »bilo jih je veliko« in »bilo jih je premalo«, je pomenilo dodajati teže zahtevam ljudi, ki so se zbirali na ulici. Kot da bi bilo število protestnikov zagotovilo resnosti zahtev ali pa vztrajnosti protestnikov.

Dandanes je najpomembnejše to, da od določitve bistva politike ločimo »politično faktičnost, predvsem pa številčno obravnavo, ki je z njo povezana. Politiko bo mogoče misliti le, ko bo osvobojena tiranije števila, tako števila volivcev kakor števila demonstrantov ali stavkajočih« pravi Alain Badiou (2004: 47). Če je po Badiouju žurnalizem neaktivna demokracija, za katero je značilen komentar kot mrmranje nemoči, je treba premisliti, kako namesto politične refleksije in tiranije števil priti do bistva politike. Če je postalo za današnjo politiko vprašanje komunikacije eno temeljnih političnih vprašanj, potem bi moralo za vstajnike prav molčanje in zavračanje blebetanja postati novo načelo komunikacije. Takole pravi Rosa Luxemburg v svojem tekstu *Zamujene dolžnosti*: »Ne govorite! Ne svetujte večno! Ne pogajajte se! Delajte!« (Luxemburg, 1977: 929)

Če je naslov dovolj velik, potem je tudi novica dovolj pomembna

Zgornji citat so besede Charlesa Fosterja Kana iz znanega filma Orsona Wellesa, *Državljan Kane*. Kane, medijski mogul, ciničen, brezobziren in izgubljen v svetu, v katerem denar prinaša skoraj neomejeno moč, človek, ki na vprašanje, s čim se ukvarja v življenju, odgovarja: *Sem lastnik časopisa, kaj pa vi?* je sinonim za medijski svet, v katerem je za novico na naslovnici dovoljeno vse. Laži, prevare, korupcija, pa tudi vojna, če je to v interesu dobre zgodbe na naslovnici.

Pustimo ob strani, ali je Welles za lik Kana uporabil osebno zgodbo Williama Randolpha Hearsta, znamenitega lastnika številnih ameriških časopisov tistega časa. Welles v nekem intervjuju pravi: »Hearst je bil rojen bogat in razvajan od matere, ki ga je oboževala. To je najpo-

³ O prednostih anonimnega novinarstva piše Marx v *Razredni boji v Franciji*.

»Dokler je bil dnevni tisk anonimen, je bil glasilo brezštevilnega in anonimnega javnega mnenja. Bil je tretja sila v državi. S tem, da je bilo treba vsak članek podpisati, je postal časopis navaden zbornik literarnih dopisov bolj ali manj znanih posameznikov. Vsak članek je zdrsnil na raven časopisnega oglasa.« (Marx, 1979: 152)

membnejše dejstvo o njem. Kane se je rodil reven in vzgojila ga je banka.« (Welles, spremna beseda, v Davies, 1975: 5) S tem Welles ni zanikal, da med realnim in fikcijskim likom obstajajo podobnosti ali pa razlike, temveč je točko gledanja na celotno zadevo postavil nekje drugje – ne glede na svoje poreklo ljudje po naravi niso ne dobri ne slabi. To, kar jih naredi dobre (ali slabe), so njihova dejanja. Kakšen odnos imajo do sebe, do drugih ljudi in do sveta, v katerem živijo.

To je pomembno tudi, ko govorimo o novinarstvu. Novinarstvo ni nekakšen abstrakten pojem in novinarji niso nekakšen abstrakten subjekt. Novinarji imajo imena in priimke in novinarstvo je vedno novinarstvo določenega novinarja in določenega medija³. Novinarski ceh je razdrobljen svet, v katerem obstajajo številni konflikti, tekmovanja in sovražstva. Čeprav ne obstaja uniformirani novinarski svet, obstajajo uniformirane novinarske prakse in novinarski izdelki. In ker se te prakse in iz njih izhajajoči izdelki čedalje bolj uniformirajo, prihajamo do določenega paradoksa, na katerega opozarja Pierre Bourdieu (2001). Namreč, v želji biti drugačen, biti prvi (znamenita želja po ekskluzivi), se novinarstvo čedalje bolj reducira na to, da vsi počnejo ene in iste stvari, poročajo o enih in istih osebah in dogodkih ter se pogosto sklicujejo na poročanje drugih medijev kot potrdilo, da so enaki med enakimi. Boj za ekskluzivnost, ki na drugih področjih kreativnega dela pelje do originalnosti, v novinarstvu pelje v nasprotno smer – v enoumje, monokromijo in banalnost.

Da bi danes novinarstvo sploh delovalo, nenehno potrebuje nove in nove dogodke, ki so si po svoji naravi skrajno podobni. Kaj je novica dneva, dogodek dneva? Nekaj nenavadnega, neponovljivega, enkratnega. Tako novinarstvo ustvarja svet ekscesov, v svojih bralcih vzgaja navado, da eni nesreči vedno sledi druga, nova, strašnejša. Da vojni v enem delu sveta sledi vojna na drugem. Da sta lakota in revščina naravni katastrofi, za kateri so po navadi odgovorne nesposobne vlade in (deloma) pasivni in nesposobni posamezniki, ki ne znajo proizvajati tistega, kar potrebujejo.

Spomnite se samo znamenite floskule: namesto da jim dajemo ribe, jih naučimo loviti ribe. V tem skrajno moralizirajočem novinarskem svetu, kjer so temeljni ekonomski odnosi moči nedotakljivi in skoraj na ravni dogme, spomnimo samo na eno veliko osebnost, na kateri temelji ena najmočnejših religij današnjega časa. Zakaj jim ne bi dali rib, zakaj jih ne bi nahranili, če je hrane dovolj? Po današnjih standardih novinarskega profesionalizma in objektivnosti bi Jezusa verjetno opisali kot klošarja in brezdomca ter bi ga zaradi motenja javnega reda in miru obsodili zaradi beračenja. Ali pa bi mu dali še boljši moralni nauk: da je vsaka kriza priložnost, da se iz vsake stvari lahko rodi nekaj dobrega. In zdaj prihajamo do ključne teze. Flaubert je nekoč zapisal, da je umetnost v tem, da navadne ljudi in navadne dogodke predstavimo na nenavaden način. Skratka, namesto da novinarji iščejo nenavadne zgodbe in poročajo o nenavadnih stvareh na navaden način, bi morali narediti prav nasprotno – navadne stvari predstaviti na nenavaden način.

Prav v tem je bistvo problema. Kako narediti nenavadno iz navadnega, kako predstaviti navadne stvari tako, da ljudje v njih vidijo njihovo nenavadnost? Ampak ena najbolj banalnih in najpogostejše citiranih »definicij« novinarstva pravi: Ni novica to, da je pes ugriznil človeka, ampak to, da je človek ugriznil psa. In zato, ko govorimo o revščini, novinarji odhajajo v tretji in četrti svet in prenašajo podobe nehumanih življenjskih razmer ljudi, ki živijo v favelah Brazilije ali pa predmestjih New Delhija, Manile ali Dake. Vidimo »njihovo« revščino, ki jo potem primerjamo s našo »domačo«. In nasprotno. Ko gledamo revščino drugega, ne vidimo revščine tukaj in zdaj.

Demokracija ali kapitalizem?

Fred Siebert, Theodore Peterson in Wilbur Schramm v svoji knjigi *Four Theories of the Press* iz leta 1956 izhajajo iz preproste predpostavke, da »tisk vedno prevzame obliko in značilnosti družbenih in političnih struktur, znotraj katerih deluje« (Siebert in drugi, 1963/1956:1) in si zastavijo še preprostejše vprašanje: Zakaj so mediji v določeni državi takšni, kakršni so?

Odgovoriti na to vprašanje ni tako preprosto, kot se nam zdi na prvi pogled. Najprej zato, ker bi si hkrati morali zastaviti še eno vprašanje: Kakšen je sistem (politični in ekonomski), v katerem delujejo mediji? Siebert in drugi seveda ponudijo odgovor, ki v njihovi knjigi dobi status nevprašljive sodbe: edini sistem, v katerem lahko mediji delujejo »svobodno«, je liberalni kapitalizem. In prav na tej točki moramo vsako analizo medijskih sistemov (ne konkretnih medijev in konkretnih medijskih praks) začeti z analizo sistema, z analizo »produksijskih odnosov«, ki določajo njihovo delovanje. Če smo prej analizirali, kako so mediji uokvirjali proteste, je treba dodati še nekaj – generalni okvir, ki določa vse druge – demokracija enako kapitalizem, politika enako parlamentarna reprezentativna demokracija, svoboda medijev enako nevtralna regulacija trga, pravice enako svoboščine.

Temu sledi takšno pojmovanje državne politike, ki temelji na pristnem sovraštvu do kakršnegakoli vmešavanja države v regulacijo odnosov med ljudmi. Paradoksalno je, da je veliki cilj komunistične politike o izginotju države postal realnost v kapitalizmu. Državo in njene funkcije je zamenjala agresivna ekonomska politika, ki je celotno družbo obravnavala kot podjetje in s tem začela proces divje privatizacije. Prav privatizacija medijskega sektorja je postala sinonim skorumpirane, klientelistične in parazitske privatizacije vsega. In to je tisto, o čemer mediji nikoli niso bili pripravljeni poročati, in hkrati tisto, zaradi česar mediji ne morejo razumeti protestov kot oblike političnega delovanja zunaj pravil, določenih z obstoječim sistemom. In v tem se večina protestnikov ujema z okvirom medijskega poročanja – spremembe, ki jih zahtevajo, so spremembe konkretnih političnih elit v obstoječem sistemu.

Ideja, da je sistem dober in so problem samo skorumpirani posamezniki, ki so zlorabili ta sistem za svoje koristi, zgreši temeljno bistvo celotnega problema. Sistem je tisti, ki nujno proizvaja skorumpirane elite, in sistem je tisti, ki bo te skorumpirane elite odstranil, da bi lahko nemoteno deloval naprej. Trditev, da se po enem letu ni nič spremenilo in da so »vsi enaki« zgreši bistvo problema. Ni problem v tem, da so vsi enaki. Problem je, da tisto, kar bi se nujno moralo spremeniti, ostaja zunaj zahteve po spremembah.

V predgovoru k prvi izdaji *Kapitala* poimenuje Marx (stran 16/12, cit. po Haug, 1980: 241) omejitev znanosti z zasebno lastnino kot: *bojišče najhujše, najbolj malenkostne in najbolj zlobne strasti človeške narave, furije privatnega interesa.*

In to, o čemer govori Marx, več kot očitno velja tudi pri medijih. Lahko se ukvarjaš z njihovim (ne)profesionalizmom, (ne)etičnostjo, (ne)objektivnostjo (ne)uravnoteženostjo in (ne)uravnovešenostjo, z načini, kako reprezentirajo določene skupine v družbi, o čem in kako poročajo ali pa ne. Ko pa pride na dnevni red ukvarjanje z ekonomskim sistemom, v katerem delujejo, potem se aktivirajo »furije zasebnega interesa«. In prav tukaj je treba usmeriti raziskovanje in bodoče poskuse reform. Zadeva je jasna. Ne moreš spremeniti načina medijskega delovanja, ne da bi spremenil sistem, v katerem deluje. Ne moreš sprejeti ustreznega pravnega okvira, ker je vsak pravni okvir (pretekli in bodoči) rezultat prav teh lastninskih razmer, ki jih je treba legalizirati. Ne moreš spremeniti vsebine, ne da bi spremenil temeljne načine financiranja.

Oglaševanje, ki je postalo sestavni del korporativne politike za maksimiranje dobička, je obenem najmočnejše varovalo za zaščito že doseženih monopolnih položajev. S stališča delovanja

kapitalistične ekonomije so stroški oglaševanja družbeno potrebni. Povedano z drugimi besedami: oglaševalska dejavnost je produktivna, le da »ekonomski sistem, v katerem so takšni stroški družbeno potrebni stroški, že zdavnaj ni več družbeno potreben sistem« (Baran, Sweezy, 1969: 133). O negativnih posledicah oglaševanja je mogoče razpravljati samo, če ga razumemo kot sestavni del delovanja sistema monopolnega kapitalizma. Odpraviti negativne posledice oglaševanja pomeni odpraviti njegovo temeljno predpostavko – sam sistem, na katerem temelji: monopolni kapitalizem. Če tega ne razumemo, smo se ujeli v podobno zanko kot predstavniki »ekonomije blaginje«, ki poskušajo ublažiti »najškodljivejše rezultate kapitalizma, da bi okrepili prav sistem, ki nujno proizvaja in reproducira te škodljive rezultate« (Baran in Sweezy, 1969: 117).

Mediji so eden najpomembnejših mehanizmov vzdrževanja sedanjega ekonomskega sistema, zato je raziskovanje njihovega delovanja (ne posamičnih medijev, ampak sistema kot takega) ključno za razumevanje delovanja kapitalističnega sistema. Novinarji se premalo zavedajo, da jih javnost dojema kot del problema in ne kot del rešitve. To kažejo hude novinarske in uredniške zadrege ob spremljanju protestov in neumnosti, kakršna je bila »prijateljska nogometna tekma« med poslanci in novinarji prav v času protestov. Če parafraziram Halimija (2003: 14), lahko rečemo, da bi bila za politike *nerodnost, če svojim uslužbencem ne bi dopustili tako nenevarnega ventila, kakršni so takšne drobtine dostojanstva*.

Kot pravi Alain Badiou v knjigi *Ali je mogoče misliti politiko?*, se dandanes dela veliko hrupa zaradi komunikacije. »Vendar pa je jasno, da prav nekomunikacija, če omogoča to, kar je nemogoče, omogoča, da kroži v politiki nekaj resnice.« (Badiou, 2004: 66) Namreč, zgodovina razvoja medijev kot industrije dokazuje, v kolikšni meri prav njihova »komunikacijska vloga« onemogoča resnico v politiki. Reforma medijskega sistema je mogoča izključno kot reforma ekonomskega sistema. Moramo znati zapustiti okvirje sedanjega sistema in začeti misliti na drugačen družbeni red (Wolff, 2012; Alperovitz, 2011). Na medijskem področju to pomeni zavzevanje za različne oblike skupnostnih, združnih in neprofitnih medijev, ki bodo učinkovito podpirali novinarstvo za potrebe ljudi, ki so jim namenjeni. Da ne bo pomote. Takšni mediji ne bodo preživeli v sistemu monopolnega kapitalizma. Takšni mediji tudi ne bodo preživeli v sistemu, kjer je primarni način financiranja njihovega delovanja oglaševanje. Takšni mediji ne morejo in ne smejo biti gospodarske družbe. Skratka, združništvo, o katerem je zdaj veliko govora, ne pomeni samo zamenjave lastnika (namesto zdaj »neodgovornih« in »nestrategskih« lastnikov naj bi dobili odgovorne in strateške), ampak pomeni radikalno preizpraševanje tega, kaj so mediji, kakšna je njihova vloga, komu so odgovorni.

Za takšno radikalno samoizpraševanje novinarji, delujoči v korporativnih medijih (tako zasebnih kot javnih), nimajo ne volje ne želje. To je razlog, zakaj vstajniki potrebujejo svoje medije. Potrebujejo iskro, ki bo zanetila požar (ni nepomembno, da je Lenin časopis revolucionarnega gibanja imenoval *Iskra*). Spremembe ne bodo preproste in se ne bodo zgodile, dokler bodo politične elite s pomočjo spektakelske funkcije medijev v škodo ljudi reševale kapital. Lahko rečemo, da bo politični boj v prihodnosti temeljil na tem, katere interese bo podpirala država – interese državljanov ali kapitala. Obenem pa je v tem boju treba razmejiti kapitalizem in demokracijo. Čeprav sta politika in ekonomija tako »incestuzno« prepletena, je ključno vprašanje, s katerim se soočamo, zelo preprosto: Ali bomo reševali kapitalizem ali demokracijo? Obojega ne bo mogoče.

Literatura

- ALPEROVITZ, G. (2011): *America Beyond Capitalism. Reclaiming Our Wealth, Our Liberty and Our Democracy*. Boston, Democracy Collaborative Press.
- BADIOU, A. (2004): *Ali je mogoče misliti politiko, Manifest za filozofijo*. Ljubljana, Založba ZRC.
- BARAN, P. A. IN SWEEZY, P. M. (1969): *Monopolni kapital. Esej o američkom ekonomskom i društvenom poretku*. Zagreb, tvarnost.
- BENNETT, L. W. (2007): *News: The Politics of Illusion*. New York, Longman.
- BENNETT, L. W. (2007a): *When the Press Fails. Political Power and the News Media From Iraq to Katrina*. Chicago, University of Chicago Press.
- BOURDIEU, P. (2001): *Na televiziji*. Ljubljana, Krt.
- ENTMAN, R. M. (2004): *Projections of Power. Framing News, Public Opinion, and US Foreign Policy*. Chicago, University of Chicago Press.
- ENTMAN, R. M. (2007): Framing bias: media in the distribution of power. *Journal of Communication*, 57(1): 163–173.
- GALEANO, E. (2010): *Odprte žile Latinske Amerike*, Ljubljana. Sanje.
- HALIMI, S. (2003/1997): *Novi psi čuvaji*. Ljubljana, Maska/Mirovni inštitut.
- HALLIN, D. C. (1986). *The Uncensored War. The Media and Vietnam*. New York, Oxford University Press.
- HALLIN, D. C. (1994): *We Keep America on Top of the World. Television Journalism and the Public Sphere*. London, Routledge.
- LAZARSELD, P. F. in MERTON, R. K. (1999/1948): Množično sporočanje, popularni okus in organizirano družbeno delovanje. V *Komunikološka hrestomatija 2*, S. Splichal (ur.), 23–41. Ljubljana, FDV, Zbirka Javnost.
- LENIN, V. I. (1977): *Izbrana dela (1)*. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- LUXEMBURG, R. (1977): *Izbrani spisi*. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- MARX, K. (1979): Razredni boji v Franciji. V Karl Marx, Friedrich Engels, *Izbrana dela (III zvezek), (7–163)*. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- NICHOLS, J. in MCCHESENEY R. W. (2013): *Dollarocracy. How the Money and Media Election Complex is Destroying America*. New York, Nation Books.
- SAVIANO, R. (2008): *Gomora, potovanje v krvavi imperij neapeljske Camorre*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- SIEBERT, F. S., PETERSON, T. in SCHRAMM, W. (1956): *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. Urbana, IL, University of Illinois Press.
- SCHEUFELE, D. A. in TEWKSBURY, D. (2007): Framing, agenda setting, and priming: the evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57(1): 9–20.
- SCHUDSON, M. (2002): The news media as political institutions. *Annual Review of Political Science*, 5, 249–269.
- SCHUDSON, M. (1996): *The Power of News*. Cambridge Ma., Harvard University Press.
- WELLES, O. (1975): Sprema beseda. V *The Times We Had. The Life of William Randolph Hearst*, M. Davies. Indianapolis, The Bobbs – Merill.
- WOLFF, R. (2012): *Occupy the Economy. Challenging Capitalism*. San Francisco, City Lights Books.

»Tiha ikona« in »govor brez glasu«

Robovi slovenskega upora

*Grozno je uničiti človekovo samopodobo v imenu resnice
ali kakršnekoli druge abstrakcije.*

Doris Lessing

V refleksiji vstajništva skozi spol je slednje tako utelešenje kot pozicija. Predvsem pa je analitična kategorija feminističnih epistemologij, etike in teorij, ki omogočajo dandanes najbolj sodobno, kompleksno in obenem občutljivo mišljenje diskriminacij. S pogojem, da spol razumemo v preseku z drugimi družbenimi delitvami. Navedeno izhodišče vodi do izpostavljanja pogojev možnosti žensk v slovenskih vstajah, skozi spol kot pozicijo in medpresečnost družbenih delitev pa na splošno vseh, ki so v recikliranju vladajočih tehnologij oblasti podrejeni konstrukcijam vstajniškega roba. Razgraditev delovanja oblasti je mogoča zgolj s spremembami na ravni medosebnega z upoštevanjem tistega telesa druge, drugega, ki je brutalno zaznamovano z učinki oblasti. Z utemeljitvijo v spolu in telesu je mogoče delati »boljšo« vednost in boljšo vizijo, skozi katero so družbene zahteve pluralizirane in družbeni konflikti transparentno segmentirani v območju obvladljivega, miroljubnega političnega onkraj falogocentričnih velikih nasprotij.

Umeščeno razumeti vstaje

Študija, ki je skozi metode zavezana predvsem avtoetnografiji in medpresečnemu pristopu v mišljenju družbenih delitev (angl. *intersectional approach*), spoznavno pa uokvirjena s feministično antropologijo in teorijo, preizkuša vstajništvo na specifičen način: soudeležba je implicitno in eksplicitno postala antropološki teren ob prvih zapletih na medosebni ravni, torej ob prvih zamepomembnih razlikah v interpretaciji, katere vrednote in načela delovanja bi morale prepoznati kot skupna za nas, povezanih žensk v množičnem odporu proti oblasti. Ta navidezno parcialni problem se je izkazal za občevstajniškega v povezovanju, na čutno-nazorni ravni pa se je odprla že druga razsežnost žensk v vstaji, ki jo lahko označim s pozicijo drugorazrednosti po spolu. Ženski spol pri tem mislim kot administrativno poimenovano utelešenje v pojmovnem nasprotju (»ženske«, »moški«), obenem pa tudi kot pozicijo vseh strukturno in situacijsko drugorazrednih v vstaji, torej vseh, ki

simbolno, fantazmatsko in realitetno zavzemajo »ženski« položaj v obravnavanem okviru. (tj. ženski spol kot pozicija tistih, ki jih imajo »zelo po moško« naravnani vstajniški kolegi za nepomembneže, reve in navadne »babe«, četudi imajo ti na osebni izkaznici zapisano: »spol M«).

¹ Norman K. Denzin in Michael D. Giardina spoznavno umeščata terapevtsko, zdravilno funkcijo raziskovanja (in raziskovalnih študij), ki ga generično opredeljujem kot transformativno, kritično domačijsko kvalitativno raziskovanje (2009: 29). Tudi izvorna umeščenost metode raziskovanja z zdravilno komponento je skladna z mojim, domačijskim terenom.

Besedilo, ki se zapisuje, je osredinjeno na odnose skozi strukture in situacije

Stališča in drže, ki jih zavzemam do nosilk in nosilcev teh odnosov »na drugi strani«, so iz avtoetnografske perspektive del samoterapevtske razsežnosti študije¹. Obenem je raziskovanje, v katero se epistemološko umeščam, transformativno za vse in ga razumem kot sinhrono součinkovanje, »pogovarjanje« »subjekta« raziskovanja z »objektom« in nasprotno (Haraway, 1999). Avtoetnografska metoda, vpeta v raziskovalni fokus/temo in namen, sistematski nabor podatkov in spoznavno uokvirjeno interpretacijo, tj. raziskovalno konstrukcijo situacij, dobi potemtakem novo komponento, komponento odgovornosti do druge, drugega (do vstajnic in vstajnikov); potemtakem je v igri odgovornost, ki zadeva proizvajanje nečesa, kar razumemo pod pojmom »realnost«. Zgolj na opisani, kompleksni način lahko nazaj v raziskovanje pritegnem eros spoznavanja, ki ga hipertržna produkcija znanosti spreminja v tanatos. Obenem je v pričujočem raziskovalnem primeru metodološko nujno vključiti razumevanje dinamike raziskovalne bližine in oddaljevanja med »subjektom« in »objektom« spoznavanja.

Raven medosebnega, na kateri se tako reflektivno kot skozi vstajniško delovanje pretežno gibljem, vabi, da uvodoma opredelim še eno, dodatno teoretsko razmerje, razmerje psihoanalize. Kot že mnogokrat, se moram odpovedati šoli tistega »feminizma in psihoanalize«, ki je del teoretskega feminizma, a si ne drzne dovolj razvidno spodmakniti falogocentrizma in ojdipske sheme, ki sta vzpostavljena v temeljih tradicionalne psihoanalitske strukture spolnega razmerja in vzdrževana v sodobni psihoanalizi.

Tovrstno distanciranje je nujno glede na raziskovalne in vstajniške hierarhije in njihov »novi« falogocentrizem. Ta zaznamuje znanost z menjavo kakovosti za kvantiteto, s hierarhijo, ki se vzpostavlja glede na vprašljiva merila, z močjo birokracije in znanstvenega menedžerstva (Kreft in Ule, 2013), s fiktivno univerzalno veljavnostjo in zanesljivostjo znanstvenih spoznanj. Vstajništvo je falogocentrično (ali – če uporabim mehkejši, ne povsem istopomenski izraz –, androcentrično) in ga moramo zato razumeti kot stare sisteme enako kompleksno: ustoličevanje herojev vstaj v značilnem »bratskem« boju za prestiže, reprezentančnost praviloma moških interpretov vstajništva, skrepenele pozicije »moških« in »ženskih« vstajniških vlog, delitve po spolu, ki se z drugimi družbenimi delitvami interpretirajo skozi patriarhalno paradigmo in v navezujočih se kategoričnih nasprotjih: revolucija/»ovce«, center/periferija, telesna kompetenca/nekompetenca, mlado/staro, aktivno/pasivno, elita/množica, ideološko oz. idejno rdeče (levičarsko)/črno, belo, rumeno (klerikalno, desničarsko, sds-ovsko), napredno/nazadnjaško, lokalno/globalno, teorija/praksa oziroma fotelj/tulica.

Ker se zadržujemo predvsem na področju (med)osebnega in s tem identitete in subjekt(iv)nosti, je treba pojasniti distancirano, z narekovaji opremljeno rabo besede »subjekt«. Označuje pojem, ki je glede na feministični koncept subjektivacije zgolj pogojno ustrezen. V feministični teoriji gre za razumevanje instance (»subjekta«) kot procesa, kot postopnega in vzdržnega napredovanja nečesa, kar je diskurzivno konstruirano in podrejeno mnogoterim oblikam oblasti. Zavesti netransparentno

² Pojem, ki je identičen s »premenami« subjekta Terese de Lauretis (2007: 152).

³ Gre za privzemanje in nadgradnjo feministično-teoretskih konceptov: »pozicionalnost«, »teorija gledišča«, »umeščena vednost« (gl. Haraway, 1988 in 1999).

⁴ Metafora izhaja iz resnične prakse *curanderas*, katerih zdravilsko dejanje dejansko poteka tako, da nežno kotrlkajo surovo jajce po koži obolele osebe, pri čemer je artikulacija diagnoze eno z dejanjem magičnega zdravljenja. Sicer pa sem to metaforo za zdravilni znanstveni diskurz uporabila, da bi z diskurzivno prakso ponazorila koncept »figuracije«, figuraličnega jezika (Lauretis, 2007: 259), ki ima – poleg pomenljive tišine žensk – subverzivno moč v odnosu do falogocentričnega jezika (znanosti). Z rabo transformativne, zdravilne metode nadaljujem lastno refleksijo o (telesno) dobrodejnem diskurzu, ki sem jo predstavila v delu *O menstruaciji. Telo v diskurzu, diskurz v telesu* (2004).

»postajanje« je dostopno v posameznih fazah, ki jih pojmem kot »resubjektivacije«². Pristop skozi koncept resubjektivacije, osebne spremembe skozi medosebno, je teoretsko recikliranje znamenitega feminističnega gesla šestdesetih in sedemdesetih let preteklega stoletja »osebno je politično«: osebno se mora spremeniti skozi politično. Ne le, da politika zaznamuje osebno, tudi osebno mora, v novi interpretaciji gesla, spreminjati politično (de Lauretis, 2007). Ali z besedami Barbare Rajgelj (2013): »Preden izjavim kaj političnega, se vprašam, ali sem sama sposobna to udejanjiti.« Na v tem kontekstu pomembno preizpraševanje »lastnih predpostavk«, domnevno nezmožnost »stopiti samemu sebi za hrbet« (Bahovec, 2007: 11) v mišljenju in delovanju, lahko odgovorim z »mogoče je stopiti sami sebi za hrbet« s transparentnostjo mišljenja in delovanja, ki je utelešeno in v navezah z drugimi telesi, nosilci mišljenja in delovanja – mogoče je z drugimi, ki prav tako transparentno opozarjajo na to, kje se ne vidiš, kje in v kolikšni meri si za svojim lastnim hrbtom, sebi netransparentna/netransparenten.

Lastno utelešenost v mišljenju in delovanju, ki je pogoj utelešenega razumevanja vzajemnosti »med nami«, opredeljujem s konceptom »pozicionalnosti«, tj. kompleksne lociranosti v presekih družbenih delitev po spolu, starosti, ekonomskem razredu/kultur-

nem sloju, nacionalnosti, etničnem poreklu, poklicnem profilu, (ne)zaposlenosti, državljskem razmerju, seksualnosti, družinskem oz. partnerskem razmerju. Nanjo vežem samoumestitev v območju vednosti, ki je osnova mojega gledišča oziroma perspektive na vstajništvo³. Kompleksno lociranost v družbenih delitvah in vednostno samoumestitev združujem skozi življenjsko prepletanje izkušenj in vednosti, tj. z logiko samoprevoda (angl. *self-translation*, de Lauretis, 2007: 220). Ne oddaljujem se le od utvare univerzalnosti lastnega spoznanja, temveč tudi od razsvetljske zevi med telesom in umom. Pričujoča tematizacija lastnega spoznavanja vključuje še nekaj: družbene delitve so vpisane v telo, čutenje in um prav tako kot interpretativno »usodni« geni, hormoni, kromosomi. Družbene delitve, ki so učinek diskurzov, povzročijo, da smo, da so naša telesa eno z besedami, *naperjenimi proti nam, o nas*, in navsezadnje tudi z besedami, ki jih *usmerjamo proti drugim*. Z njimi v družbenih bojih in bojih za »pravi« pomen reproduciramo družbene delitve, odzvanjajoče v telesih, ki govorijo ali poslušajo. Iz te perspektive lahko navsezadnje razumem tudi trditve Terese de Lauretis, da je tišina žensk v sferi političnega, ki je artikulirano in postvarjeno v falokratskem jeziku, subverzivno dejanje (ibid.: 260).

Spoznavno izhodišče v okviru vstajniške avtoetnografije je »spoljeno« in še drugače skozi družbene delitve zaznamovano telo – telo, ki je bilo vpoklicano v politike, še preden je prišlo na svet, in ki je prav zato tudi vir možnosti političnega resubjektiviranja skozi refleksije določenih vstajniških situacij: tistih, ki so inducirale občutek neumestne prisotnosti. Telo kot materialni vir resubjektivacije je kazalec, da je najmanj ena od družbenih delitev postala neznosna in da je treba te situacije preizprašati skozi razumevanje družbenih struktur in možnosti za spremembo osebnega in medosebnega v njih. In ob tem vključevati zdravljenje in transformacijo vstajniške sebe, tebe, vas. Želja: biti kot mehiška *curandera*, zdraviteljica, ki se namesti (med besede), da bi diagnosticirala in zdravila, pomagala spreminjati naša telesa in s tem naše skupno vstajniško »telo«, mehko valeč jajce spoznavanja po njegovi površini, da bi v njegovi globini našla vir bolezni in ga v hipu detekcije že pozdravila⁴.

⁵ November 2013: iz delov vstajniškega gibanja vznikajo nove politične stranke.

Uspešna, v telesu dobro odzvanjajoča analiza-interpretacija vstajništva oz. pričujoča umeščena, parcialna vednost o vstajništvu mora biti obenem telesno dobrodejna konstrukcija nekega skupnega, a mnogoterega upora. Ob tem, kar je gotovo že očitno, ne morem privoliti v nobeno od predhodno navedenih simbolnih delitev v okviru falogocentrizma (revolucija/»ovce« itd.). Prav tako ne morem privoliti niti v tiho delitev na vstajniške žrtve in zmagovalce. Položaj žrtvovanja ni nikoli nedvoumen, enako ne položaj zmagovanja. V aktualni situaciji⁵ je vstopajočim v institucionalizirano politiko pri roki pojasnilo herojev vseh političnih preobratov, da so pač oni tisti, ki se »morajo žrtvovati za skupno dobro«, »žrtve«, ostajajoče na ulicah in z obljubo nadaljnega protestnega delovanja pa postajajo nosilke moralnega zmagoslavja, ki temelji zgolj na dejstvu neključitve v institucionalizirano politiko. Vrzel (institucionalizirana) politika/ulica s svojo težo v slovenskem javnem prostoru temelji na verjetju o vsesplošni pokvarjenosti političnih akterjev in akterk, brezizhodni onesnaženosti politične strukture kot take, a kar je pomembnejše, po nujni je utemeljen na spregledu (foucaultovske) razpršenosti oblasti in omejevanju sfere političnega na strankarsko politiko.

V nadaljevanju bom skozi analizo vstajniških primerov, dveh intimističnih in dveh organizacijskih, dokazovala recikliranje tehnologije oblasti; poleg tega bom pokazala na razsežnosti političnega v obravnavanem segmentu. Osebe, ki jih bom vpletala v pripoved, niso poimenovane, ena od njih je sestavljena iz več oseb⁶ z namenom izbrisa identifikacijskih sledi. Zanima me diskurzivno »prazno mesto« (Foucault, 2001: 215), kamor se te osebe umeščajo: četudi so kot »subjekti« diskurzivno konstruirani, so iz moje perspektive poljubni, a pokazala bom, kako »padejo« v (določeno) matrico.

Zdravilnost svojega raziskovanja in pričujoče interpretacije vidim – kljub nelagodju »biti na opazovanju«, ki ga je v določenih vstajniških krogih povzročila informacija, da sem tam tudi na antropološkem terenu, – v dekonstrukciji con molka, molka kot indikatorja delovanja oblasti (Dolar, 2009: 24)⁷. Drugo, z mojega vidika zdravilno dejanje je v aplikaciji pravila diskutiranja *ad rem* (relevantno glede na obravnavani dogodek, dejanje, izjavo) in ne v dokazovanju *ad hominem*, ki problem poveže z osebo ali osebami in njenimi/njihovimi stvarnimi ali fiktivnimi karakteristiki. Gre za logičen zdrs ali namerno stigmatiziranje in prenos določenega problema na osebno raven, ki je po številnih medijskih dokazovanjih Borisa Vežjaka značilen način javnega diskutiranja pri nas (npr. 2012).

Vnos intime

Na enem od vstajniških dogodkov (zunaj ljudskih vstaj) v organizaciji tedanjega odbora Vseslovenske ljudske vstaje v homogeni navezi s Kričačem sem se po naključju znašla ob neznani vstajniški kolegici, klepetavi in odprti, ki sem jo v trenutkih doživela kot lastni alter ego glede na način govora, ki v naših krajih velja za ekscesnega, saj krši konsenz o mejah izgovorljivega. Srečanje je zame pomenilo relaksacijo, saj so bili že začetki lastnega vstopanja v vstajništvo v okviru gibanja

⁶ Za idejo o opisanem načinu praktične aplikacije navedene teoretske investicije v tekst se zahvaljujem Mojci Dobnikar, ki je pred nekaj leti v pogovoru o etičnih dimenzijah analiz primerov povedala, da sama v interpretaciji nasilja nad ženskami uporablja pristop »sestavljene subjekta«, v resnici »objekta« nasilja.

⁷ Gre za močno interpretativno povzemanje Foucaulta in *Reda diskurza*, ki ga je v kakovostni in za vstajništvo merodajni knjigi opravil Mladen Dolar. V refleksiji niza oblast–vednost–izjava opozori, kako je z diskurzom kot mestom oblasti – kako je organiziran kot sistem izločanja skozi prepovedi, omejitve in pogoje govora ter konstruiranje pristojnih subjektov. Oblast v diskurzu se potemtakem kaže v obliki konstitutivnega manka, »notranjih nedogodkov«, ki so opredeljeni s »težo molka« (2009, 24).

Nič brez nas žensk (NBNŽ, pozneje preimenovano v Nič brez nas) zaznamovani z molkom tam, kjer bi si sama želela transparenten govor. Relaksacija je bila posledica dejstva, da sem spočetka naivno razumela problem molka v vstajništvu na osebni ravni. Zmota mišljenja, ki kaže, količno izkustveno in reflektivno pot je bilo treba prehoditi, da je končno molk dobil mesto, ki mu pripada: mesto oblasti, ki z molkom odreja tisto, kar ne sme biti prepuščeno vsem, in opredeljuje tiste, ki ne smejo biti pripuščeni v notranje krogotoke upora. Klepetava vstajniška kolegica je v vstajo investirala dobro mero svojega erosa in patosa, nenehno ponavljajoč, da se na politiko pravzaprav ne spozna. Postala je utelešena in povezujoča metafora tistega, kar Judith Butler in Teresa de Lauretis koncipirata kot »razgradnjo« jaza in subjekta: »razlastitev« in razgradnja sebe skozi drugo, drugega v »ekstatičnem momentu mrka, tveganja, izgube«; s to razgradnjo se gre proti toku (zgodovine), dogaja se z željo v domeni »nepolitičnega« (Butler, 2004: 19; de Lauretis, 2007: 229–232). Razlika med avtoricama v koncipiranju emotivnega, ekstatičnega razsutja jaza in subjekta je v razumevanju, kaj je to v razmerju političnega. Medtem ko gre pri Teresi de Lauretis za nepolitični upor žensk proti androcentričnosti politike, pa Judith Butler ekstazo razume kot vir »politične jeze« (prav tam: 20). Kolegica, ki jo interpretiram kot posebitev in utelešenje metafore razsutja osebn(ostn)e koherence, je z izjavami o naklonjenosti do vstaje in o nerazumevanju politike postala priča neke ambivalentne pozicije vstajništva do sfere političnega, pozicije, ki je hkrati v politiki in zunaj nje. Ona je tiha (tj. nepripoznan), a nepogrešljiva ikona, ozadenski plat »moških« vstajniških jazov, ki se v prvem planu sproti vzpostavljajo v boju za vstajniško oblast, obenem pa se tudi sproti razsuvajo; ni namreč povsem jasno, v domeni čigave želje delujejo – preklapljanje iz enega v drugi in še naslednji diskurz kaže na premene v relacijah z različnimi miselnimi tanki, ne pa na neko avtonomno reflektivno pot. V navideznem nasprotju se ob tem v iskanju skupnih platform izgublja diskurz o razlikah, ki bi edini omogočal učinkovita interesna zaveznitva in spremembe v stališčih v skladu s transparentno in kolkor toliko konsistentno refleksijo. Moment »skupnega«, na katerega apelira tako (novo)medijska kot širša, za vstajništvo še vedno zainteresirana javnost, je pomotoma razumljen kot moment »nega/istega«. Toda prav ta zmota v načinu (samo)identificiranja skupin in njihovih medsebojnih zavez je vstajniška tradicija. Ponovila se bo kot farsa; kratkemu obdobju uspehov »nega/istega«, ki izvzre ali želi izvzreči, »odstopiti« vse »drugačno«, sledi razpad – če prej ne, se tedaj, ko je treba deliti uspehe in neuspehe, kazni in plen, kristalizirajo razlike; sledita spor in razpad.

Take so bile strukturne premene tako v NBNŽ kot tudi v Odboru, pozneje Gibanju VLV.

Moment molka in subverziven prestop njegovih meja

Problem molka je osvetljen iz specifičnega zornega kota skozi prestop: »samopredvodno« oz. samointerpretativno prestopam meje molka z govorom o stvari, ki jo je molk zadel, en način prestopa je zadel vstajniška oblastna razmerja; drugi način prestopa, ki kaže na predhodno opredeljeno ambivalenco političnega v vstajništvu, je skozi manj običajno govorico: govor kolegice, »tihe ikone« – intimistično, strast, pozicija nevednosti (glede zadev politike), biti igrača želje, prepustiti se situaciji skozi lasten, drugim netransparenten scenarij in fantazmo. Vdor »ženskega«, ki se upira politiki v domeni oblasti. Prestop meje molka s politično jezo, ki je prav tako »ženska«, »histerična« jeza, je »avtentični« govor ulice; v aktualnem trenutku ti glasovi v kiberprostoru bentijo nad Gibanjem VLV, ki se bo šlo strankarsko politiko, po definiciji razumljeno kot nelegitima pridobitniška dejavnost. Še tretji način prestopanja molka, indikatorja delovanja oblasti, je skozi tišino kot diskurzivno potezo. Molka oblasti, v katerega ne

privoliš kar tako, odslikaš s tišino, v duši cepetaje na mestu ali s približevanjem mestu oblasti, v izmenjujočem ritmu z umikom. To je politična tišina na strani podvrženih, strukturno in situacijsko nevpoklicanih v oblastna razmerja, o kateri pričam z avtobiografskim zapisom.

Potem ko sem pred Magistratom nenavadno tresoča se prebrala prvo od šestih vstajniških zahtev, pri artikulaciji katere je sodelovala 'moja' nova, feministična vstajniška skupina FemA, sem se spravila s stopnic in obstala tam na zgornjem robu množice. Kolegi in kolegice iz VLV so imeli opraviti z nadaljevanjem branja in, obenem, tudi z običajno hektičnostjo organizacije vstajniških dogodkov. Bila sem tam v jasni zavesti, da sem za hrbti kolegov in kolegic v dogodku pred Magistratom in *vis-à-vis* množice večinoma neznanih. Avtentično stanje izgubljenosti v množici. *Občutek, da ne sodiš sem, ne po sebi, ampak po drugih. Nekakšna strukturna distanca, za katero misliš, da ji nikakor ne botruješ. Skušam se približati množici, brezupna poteza. Tedaj pristopi k meni mlad moški, odpre usta, da bi nekaj rekel, s pogledom, uprtim naravnost vame. Bližina, ampak ni glasu, ni besede. On je moja ogledalna podoba.* Morda je obmolknil, ker sem bila zanj vstajniška oblast, tako kot so ona izza hrbta meni. Ena/eden drugi/drugemu oblast.

Medtem ko sem se s kolegico, razsuto v ekscenem, intimističnem govoru poistovetila v prekoračenju oblastnih meja molka, sem se s tem kolegom identificirala v potezi tišine. Nisva zmogla govora v molku hektične oblasti. S tišino sva pokazala na njene »spontane«, v resnici strukturno določene prisile. Njegova in moja pozicija je bila tiho, psihično cepetanje pred oblastjo. VLV je tedaj še vsaj na zunaj enovito vladala, a semena razpada so bila posejana v hierarhičnih delitvah, ki so skozi konstrukcijo oblastnega molka, vključujočega odnos do njegovih prekoračitev, reproducirala makroravni institucionalizirane politične oblasti.

V odnosu do oblastnega molka se je druga strategija, strategija približevanja in umika, izkazala kot umestna v naslednjem primeru: tokrat v primeru odnosa z makrooblastjo v skupni akciji FemA in Gibanja VLV. Akcija v času pisanja še poteka, vsebinsko se veže na eksplicitne – s predlogi določil konkretizirane zahteve skupine FemA po takem spreminjanju zakona o odvzemu premoženja protipravnega izvora, ki bo dejansko omogočil njegovo učinkovito delovanje⁸. Izkazalo se je, da je naš predlog podoben predlogom izvajalcev zakona, tožilcev, toda že spet so tu za nas, pravno laične, netransparentni razlogi, zakaj tega ni mogoče upoštevati. Premiku k vladi je po nonšalantnem pisnem odgovoru pravosodnega ministrstva lahko sledil le še umik, v katerem je čas za razmislek, ali sploh zmoremo naprej (glede na to, da se del ugledne pravne stroke kljub načelni podpori našemu projektu in pomoči pri oblikovanju predlogov novih in prenovljenih zakonskih določil ne želi oziroma ne čuti kompetenten spuščati se z nami v odprt konflikt s predlagateljem novele zakona)⁹.

Brezhibna organizacija in etične napake oblasti

Predhodno trditev o recikliranju oblasti, natančneje, mehanizmov oblasti oziroma »vladnosti« v slovenskem vstajništvu bom v nadaljevanju ilustrirala s primerom delovanja gibanja NBNŽ.

⁸ Ti predlogi so bili oblikovani v skladu s prvo med šestimi zahtevami 5. vseslovenske ljudske vstaje.

⁹ Sestanek v kabinetu vlade je bil 11. 11. 2013, pisni odgovor je prišel že 14. 11. 2013. Razlogov za tišino je več: značilna drža oblasti, ki v ključnih trenutkih zapusti prostor pogajanj (predstavnik pravosodnega ministrstva je sredi sestanka odšel), predlog predstavnice kabineta vlade, da komuniciramo neposredno z ministrstvom, ki pa je bil potem glede na naše nezadovoljstvo zamenjan s predlogom, da kabinet koordinira sestanek naših vstajniških skupin s pristojnim ministrstvom na višji ravni. S časovnim zamikom je tudi ta predlog videti neumesten, saj je bila naša želja, ki smo jo tudi izrazili, da sodelujemo v strokovni skupini kot *watchdog*, ki bo nadzoroval dokončen predlog novele imenovanega zakona.

Četudi gre za postopno odkrivanje povezanosti te vstajniške skupine z institucionalizirano strankarsko politiko in v tem smislu to ni paradigmatični vstajniški primer, pa je paradigmatični način recikliranja »vladnosti« skozi razpršitev oblasti, ki pa vendarle poteka s hierarhičnih političnih vrhov navzdol in v tem smislu ne gre za neko »imantizacijo« oblasti (primerjaj Dolar, 2009: 87), oblasti brez odgovornih nosilcev in nosilk na različnih ravneh hierarhične lestvice in s tem z različnimi dozami (ne)odgovornosti.

Čeprav je bila organizacija NBNŽ zastavljena navidezno demokratično, se je zapletlo že pri iskanju poimenovanja. Še preden je bil sprejet konsenz, se je v medijih že pojavilo navedeno ime. Naslednja nekonsenzualna zadeva je bila izključitev besed »feminizem« in »feminizmi« iz strateških osnov; upoštevala se je edino zahteva nekaterih vključenih feministk, da se problematika spola postavi na prvo mesto manifesta. Tudi v nadaljevanju je organizacija aktivnosti potekala po dveh tirih: prvem, navidezno demokratičnem skozi oblikovanje dežurne skupine, ki je obravnavala tekoče zadeve, in prikitem, ki je subvertiral načelo enakovredne soudeležbe tako v medijskih konstrukcijah NBNŽ kot v postavljanju odgovornih za posamezne resorje in oblikovanju strateških izhodišč gibanja (zametki vlade v senci). Pritožbe, ki sem jih naslavljala na pobudnice gibanja in druge vznikajoče pomembne osebe NBNŽ, so vodile predvsem do tega, da sem dobila navidezno pomirjajoče odgovore, ki so zanikali moje ugotovitve o recikliranju mehanizmov oblasti, po drugi strani pa tudi stigma tiste, ki dela težave. Zanikanja je bilo konec, ko je kolegica, ki sem jo doživljala kot najbolj cinično v reproduciranju vladajočih načinov oblasti, pozabila zbrisati del elektronske komunikacije, ki jo je imela z eno od pobudnic NBNŽ, tako da je v vabilu na sestanek dežurne skupine ostalo zapisano, kakšen sklep moramo sprejeti¹⁰. Ugibanje, kje je center, od koder prihajajo strateški napotki, je dobilo odgovor na drugi, februarški skupščini, ko je ena od kolegic iz »notranjega« kroga dobronamerno skušala prepričati nekaj tistih bolj skeptičnih, da nima smisla ustanavljati neke nove organizacije, ko vendar primerna že obstaja, namreč stranka SD.

Pričujoči kratek povzetek analize primera kaže na »vladnost« v organiziranju ene od skupin, za katerega mislim, da je paradigmatično po načinu podvojitve delovanja s »performativnim« in zakulisnim scenarijem, četudi so simptomi lahko različni. Problem je alternativno organiziranje, pri čemer ne gre zanemariti truda obeh skupščin, vstajniške in ljudske. Tu lahko opozorim zgolj na nevalgične točke, ki sem jih razpoznala v delovanju FemA kot njena iniciatorica in aktivna članica: moč odločanja po inerciji pripade osebi ali osebam, ki vzpostavi/-jo instanco upora in tako postane/-jo referenčna točka; poistovetenje s pozicijo oblasti na eni strani in bodisi sprejemanja ali odklanjanja na drugi proizvede moment molka v zadevah, ki niso preverjene kot soglasne; odpor vključuje že tematizirano tišino ali »cepetanje na mestu«, ki ima obliko cinizma ali ironije do instance moči/oblasti; zaradi ne(z)možnosti odprte konfrontacije v primerih nestrinjanja se manjša iniciativnost članic. Pričujoče opažanje se nanaša na del organiziranja feministične vstajniške skupine FemA in ni veljaven v vseh odnosih, ki jih članice medsebojno vzpostavljamo. Tudi to, poleg transparentnosti delovanja skozi informiranje, je razlika od predhodno opisanega primera NBNŽ, tako da bi FemA vendarle umestila v krog truda za rekonceptualizacijo organiziranega delovanja v javnih prostorih.

Sklep: mi kot pomnožitev, med nama pa tišina

Sodobna teoretska misel na različne načine, odvisno od vira, gradi družbene možnosti upora in demokratizacije na utemeljevanju razlik in ne na promociji eno(tno)sti. S predhodno tematizacijo

sem želela pokazati, kako težnja po poenotenju na medosebni vstajniški ravni pripomore k razkolom in reproduciranju mehanizmov oz. tehnologij oblasti s Foucaultovim konceptom k »vladnosti«. Ta se uprizarja z določenim načinom in nefleksibilno hierarhizacijo v organiziranosti skupin in navezujočim se na vzvode oblasti, tj. molkom, skozi katerega se vzpostavljajo krogi informirane vključenosti in neinformiranih izključenih: ti so instrumentalizirani za naloge, ki jih določajo vstajniške elite. Pogoji opisanega prenosa oblasti v vstajniške strukture so širše družbeno-politični, obenem pa tudi specifično slovenski, saj jih potencirata šibka državljanska zavest in manko državljskih kompetenc. Zato eksperimenti z demokratizacijo vstajništva po nuji vključujejo kompromise med vladajočim načinom hierarhizacije in vključevalnimi načini organiziranja. Slednji naj bi skladno s predhodno argumentacijo temeljili na prepovmljenju in spremembi na medosebni ravni. Tu se razlika namesto enotnosti izpostavlja skozi telesno prisotnost druge, drugega. Šele pripoznanje drugega telesa odpre prostor pripoznavanja vseh družbenih delitev, ki sprožijo nujo odpora, saj je prav utelešena vstajniška prisotnost nosilka delitev in razlik, ki vodijo do pluralnih vstajniških zahtev. V žargonu političnega diskurza je prav to pot do radikalne, pluralizirane, agonistične¹¹ demokracije (Mouffe, 2005: 84; Carpentier in Cammaerts, 2006: 10).

Telo, ki ga je feministična teorija prepoznala kot mesto družbenih bojev za pomen in za pravice, je tista materializirana instanca, ki uhaja velikim družbenim antagonizmom, homogenim nasprotujočim si razredom, kot sta denimo dva administrativno in kulturno skrepenela spola ali delavstvo in lastniki kapitala. Danes so konflikti v luči družbenih delitev bolj kompleksni! Morda je tista tišina, ki jo feministična teorija razume kot potezo upora, tvorna zlasti kot medosebni moment, nujen za razumevanje in čutenje, katere delitve so prečile sotelo in ga naredile ranljivega, obenem pa tudi prisotnega, delujočega v zahtevi po pripoznanju. Če nas vodijo naprej koncepti, sta v izteku pričujoče refleksije tu pomnožitev zahtev in delovanj za pravičnejšo družbo – in kot njen pogoj tišina za novo vznikanje medosebnega, izhajajočega iz telesnosti¹².

Literatura

- BAHOVEC, E. (2007): *Freud, ženska in popotnikov senca*. Ljubljana, Delta.
- BUTLER, J. (2004): *Undoing Gender*. New York in London, Routledge.
- BUTLER, J. (2011): *Bodies in Alliance and the Politics of the Street*. Dostopno na: <http://www.eipcp.net/transversal/1011/butler/en> (14. november 2013).
- CARPENTIER, N., CAMMAERTS, B. (2006): Hegemony, democracy, agonism and journalism. An interview with Chantal Mouffe. *Journalism studies*, 7 (6): 964–975.
- DE LAURETIS, T. (2007): *Figures of Resistance, Essays in Feminist Theory*. Urbana in Chicago, University of Illinois Press.
- DENZIN, K. N., GIARDINA, D. M. (2009): Introduction: Qualitative Inquiry and Social Justice: Toward a Politics of Hope. V *Qualitative Inquiry and Social Justice. Toward a Politics of Hope*, N. K. Denzin in M. D. Giardina (ur.), 11–45. Walnut Creek, Left Coast Press.
- FOUCAULT, M. (2001): *Arheologija vednosti*. Ljubljana, Studia humanitatis.
- HARAWAY, D. (1988): Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspectives. *Feminist Studies*, 14 (3): 575–599.

¹¹ Agonistična demokracija pripoznava konflikte med različnimi družbenimi skupinami, ustvarja legitime prostore zanje in jih zamejuje z okvirom političnega (Carpentier in Cammaerts, 2006: 10; Horvat, 2013).

¹² Judith Butler v tematizaciji »ulične politike« opozarja, da kiberprostor ne raztelesa, telo je prisotno tako skozi pritisk prstov na tipkovnici kot tudi, ko virtualna sporočila postanejo stvar sledljivosti (2011). Telo v virtualni komunikaciji je po definiciji politično telo, utelešeno skozi strategije nadzora.

- HARAWAY, D. (1999): *Opice, kiborgi in ženske. Reinvenčija narave*. Ljubljana, Študentska založba.
- HORVAT, M. (2013): Chantal Mouffe: »Radikalizacija demokracije naj bi bila transformacija institucij, da bi res zagotavljale enakost in svobodo za vse.« *Mladina*, 26 (28. 6. 2013). Dostopno na: <http://www.mladina.si/145728/chantal-mouffe-radikalizacija-demokracije-naj-bi-bila-transformacija-institucij-da-bi-res-zagotav/> (29. oktober 2013).
- KREFT, L. IN ULE, M. (2013): Kritika neoliberalne znanstvene odličnosti. V *Ženske v znanosti, ženske za znanost: Znanstvene perspektive žensk v Sloveniji in dejavniki spremembe*, M. Ule, R. Šribar in A. Umek Venturini (ur.). Ljubljana, Založba FDV in Komisija za ženske v znanosti pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport RS.
- MOUFFE, C. (2005): *The Return of the Political*. London in New York, Verso.
- RAJGELJ, B. (2013): Kako smo videle vstajo in kako je vstaja videla nas? Pogovor. Gostji R. Šribar in D. Crnkovi. 23. 10. 2013, Ljubljana, Kljub Monokel.
- VEZJAK, B. (2012): *Ad hominem, naš pravi vladar*. Dostopno na: <http://vezjak.wordpress.com/2012/05/01/ad-hominem-nas-pravi-vladar/> (10. 11. 2013).

Druga faza vstaj

Zaščita demokracije in socialne države, politično povezovanje in razvijanje dolgoročnih alternativ

Ni res, kot se da razbrati iz nekaterih medijskih razprav in izjav posameznikov, da so vstaje odigrale svojo vlogo. Prvič, obstaja kar največja verjetnost, da bo v prihodnosti prišlo do novih napadov na demokracijo, pravno in socialno državo. Po čem to sklepam? Po tem, da je naša kriza, četudi še posebej globoka, kljub vsemu del evropske in svetovne. Nič takega se nam ne dogaja, kar ne bi videli drugje, kar velja tako za težave z bankami, proračunom, za gospodarsko stagnacijo kot za napade na socialno državo in državno lastnino. Drugič, čeprav je sedanja koalicija trenutno trdna, kar je glede na to da ni vstajniške politične alternative, božji žegen, lahko vsak hip pride do politične krize in s tem do nevarnosti, da se na oblast (znova) povzpnejo populistični mračnjaki. Tretjič, globalizirana politika in gospodarstvo sta brezobzirno ekspanzivni in napa dalni in čedalje bolj usodno načenjata tako naravne kot človeške potenciale. Zato mora vstajniško gibanje¹ ostati v pripravljenosti za morebitne nove proteste, ko bodo potrebni, za zaščito sistematično ogroženih državljskih pravic, demokracije in socialne države pač. Hkrati mora vstajništvo še naprej delati na organiziranju kredibilne politične alternative za prihodnje volitve. In ne nazadnje mora na dolgi rok razvijati alternative sedanjemu globaliziranemu in kanibalističnemu kapitalizmu. Nujno je te dejavnosti med seboj delno funkcionalno ločiti. Civilna družba, ki po potrebi organizira vstaje, mora ostati avtonomna. Ne sme biti odvisna od političnega dela, ki se organizira v nekakšno strankarsko telo. Odvisnost mora biti nasprotna. In tu je bistvo problema, krize predstavnške in parlamentarne demokracije pri nas, še preden se je mogla dobro vzpostaviti. Politična organizacija, ki bo izšla iz vstajništva, mora ostati z vstajništvom povezana, mora ostati vstajništvu odgovorna. Tisti deli vstajništva, ki delajo na alternativah za prihodnost, morajo paziti, da svojega teoretičnega radikalizma

¹ Z vstajniškim gibanjem imam v mislih prav vse skupine in posameznike, ki so se udeleževali vstaj in ki se še vedno prištevajo k vstajništvu. Gre za spontano gibanje, nujno amorfn, ki pa ima določena bolj ali manj formalizirana koordinacijska telesa, kot je na primer Koalicija solidarnih, razne skupščine in polformalno sestajanje predstavnikov različnih skupin. Da gibanje obstaja, dokazujejo številne aktivnosti, ki potekajo morda bolj usmerjeno kot na začetku. Obstoj dokazujejo tudi aktivnosti na internetu. Svoj obstoj je dokazalo tudi s tem, ko se je v precejšnjem številu zbralo na zadnji resno organizirani manifestaciji za javno zdravstvo. Potem gibanje ni dobilo več priložnosti, da bi svoj obstoj dokazalo tudi z manifestacijo. Dejstvo, da so in se bodo kazale težnje po okoriščanju z vstajništvom, ne spreminja samega obstoja vstajnišva.

ne bodo po nepotrebnem vpletali v dnevno politiko, saj bi to lahko onemogočalo uspešnost političnega dela vstajništva. Politični del je nujno pragmatičen, se gre za umetnost mogočega, deluje znotraj obstoječega sistema, ki ga seveda skuša izboljšati in dopolnjevati, in to tako doma, v EU kot globalno. Glavna in prva naloga političnega vstajništva je zaščita in poglobljanje demokracije, saj se le tako lahko zaščitijo neposredni interesi ogroženih skupin in posameznikov.

Kaj delata vlada in parlament?

Poglejmo, v kakšnem stanju je država v tem trenutku (17. novembra 2013)? Kakšno politično zgodbo nam je prodal kolektivni avtor, ki vodi politično in gospodarsko globalno, evropsko in slovensko gledališče? Alenka Bratušek naj bi izpolnila obljubljeni in je zato šla po zaupnico. Vprašanje je, kaj je pravzaprav izpolnila? Uradni odgovor: Njena vlada je sprejela uravnotežen proračun in sprožila postopke za ureditev bančnega sektorja in drugih težav Slovenije. S tem je ugodila pričakovanjem Evrope in preprečila prihod trojke. V zadnjem trenutku. Hkrati z zaupnico se je kot po naključju vsul plaz ugodnih novic iz Bruslja: Komisija je Slovenijo uvrstila v skupino držav z omejenim številom obvladljivih težav, skupaj s Francijo in Nizozemsko. Grdi raček je kar čez noč postal salonska rasa. Finančni minister je prav v tistem trenutku dobil milijardo in pol kredita po normalni obrestni meri 4,7 odstotka, medtem ko se je še do včeraj govorilo, da bo morala Slovenija po denar v stabilizacijski mehanizem ESM, ker ga drugje ne bo dobila. Pri tej predstavi je pridno sodeloval in poziciji z napenjanjem loka in večanjem suspenza pomagal tudi prvak opozicije Janša. In pri tem seveda pozabil, da se je sam zadolževal dražje. Vse to sprenevedanje, ves ta absurdni šov moramo mirno sprejemati iz dneva v dan, iz meseca v mesec. Ob tem ko se država in EU pogrezata. Potem je vse žuganje, karanje in zastraševanje nenadoma potihnilo. Trojke, kot da nikoli ni bilo. Resda gre za izmišljeno grožnjo, vendar je kljub temu v slovenski politični igri svojo zastraševalno vlogo igrala tako rekoč vsak dan. Le kdo v Sloveniji je ta fantomski prihod trojke lansiral? Tuji mediji? Trgi z obrestno mero? Slovenija naslednja, po Cipru? Potem Janša? In trenutna koalicija si ni kaj prida prizadevala, da bi to izsiljevanje, te grožnje brez podlage zanimala. Pravzaprav so trdili, da bomo zmogli sami. Vendar ne naredijo dovolj, da bi razkrinkali prozorne spletke. Ker tudi tej koaliciji seveda ustreza grožnja s trojko, nestabilne bonitetne ocene z negativno napovedjo, črne napovedi o nadaljnjem upadanju BNP, grožnje komisarja Rehna, poročila o padcu bonitetne ocene Francije, seveda pod socialističnim predsednikom, novice o čedalje hujšem kolapsu Grčije, novica o tem, kako se je Španija izvila iz recesije in o tem, da Irska ne potrebuje več pomoči. Vse te dobre novice sporočajo debelo laž: namreč, da nemška politika varčevanja deluje. Poleg tega vsa ta predstava služi mehčanju državljanskega odpora proti ukrepom, ki se skrivajo za samoumevnim in tako in tako nujnim uravnoteženjem proračuna ter sanacijo bančnega sistema. Gre za glavno zahtevo trgov, EU, bonitetnih hiš in spletne strani CIA: privatizacijo in prodajo državnega premoženja. Gre seveda za Telekom, letališče itn., skratka za tisto petnajsterico podjetij na znanem seznamu. Gre tudi za nadaljnje ropanje državljanov, diskretno, posredno, kapilarno, postopno. Ves ta veliki orkester in cirkus je pripeljal do tega, da je Alenka Bratušek odslej in do konca mandata veliko bolj trdno v sedlu, kot je bila doslej. Odslej ji bodo prestrašeni in znova pomirjeni državljanji še veliko raje gledali skozi prste, kot so to počeli doslej, še zlasti na začetku njenega mandata, ko je diskretno dokončala Janševa projekta omejevanja demokracije in suverenosti države z omejevanjem referendumov in vpisovanjem zlatega pravila v ustavo. Gre

za predstavo. Hvala zanjo. Vendar se je ob tem nujno treba tudi spustiti z vstajniško vzvišenega pravičništva in priznati, da alternative sedanji vladni koaliciji trenutno v resničnem svetu ni. V tem okviru je predsednica vlade pokazala daleč največ poguma med slovenskimi politiki in v okvirih mogočega realne politike svoje delo opravila solidno.

Toda kaj se v resnici dogaja in kdo so režiserji?

Kaj delata Evrocona in EU?

Položaj v Sloveniji je v svojem komentarju znižane bonitetne ocene Franciji posredno nazorno razkrinkal znani ekonomist Paul Krugman. Francija je že dolgo na udaru. O tem, da je Francija resnični problem Evrope, tako rekoč neozdravljiv evropski bolnik, in da bo vse rešila Angela Merkel, mi je na štiri oči poročal neki naš evropski poslanec. Nič novega, saj tako piše *The Economist*, poroča CNN in domala vse priloge časopisov, ki so posvečene gospodarstvu. Namigi o terminalnem stanju francoskega gospodarstva prihajajo od bonitetnih agencij, iz Bruslja (od strogega komisarja Rehna), iz Berlina, Londona in New Yorka. Kljub temu Krugman na podlagi ekonomskih dejstev ugotavlja, da gre Franciji (ki je sicer v krizi, kot vsa EU), bolje kot večini njenih sosedov: da ima uravnotežen proračun, da ima produktivnost višjo od nemške, da ima boljšo rodnost kot večina evropskih držav in zato manj težav z vzdržnostjo pokojninskega sistema itd. V čem je torej problem? Paul Krugman kot pojasnilo navaja Rehnovo kritiko francoske fiskalne politike. Olli Rehn namreč Franciji očita, da je uravnoteženje proračuna dosegla z davčnimi sredstvi in ne z rezanjem izdatkov. Drugi Rehnov očitke je, da Francija ni izvedla deregulacije trga dela. (Te stvari smo slišali tudi za Slovenijo.) Z drugimi besedami, Franciji se očita, da ni demontirala dobro delujočega in vzdržnega sistema socialne varnosti in da ni prevalila bremena uravnoteženja proračuna na pleča revnih in šibkih. Gre za pozivanje k tako imenovanim strukturnim reformam. Ponavljanje zahteve po strukturnih reformah pravzaprav pomeni zahtevo po privatizaciji in deregulaciji.

Catherine Samary, profesorica ekonomije na pariški univerzi Dauphine, je pritiske na Slovenijo ocenila podobno, kot je Krugman ocenil pritiske na Francijo. EU in finančni trgi s pomočjo medijev in bonitetnih agencij z različnimi načini zastraševanja izvajajo pritisk na državo, da bi zlomili mreže socialne varnosti in znižali davke. Cilj ni uravnoteženje proračunov, ampak zlom socialne države in razprodaja državne lastnine. Če se le da pod prisilo, v krizi, ko je ta lastnina vredna malo več kot nič. Slovenija je med novimi članicami poseben problem, saj je iz socializma podedovala dobro organiziran in kakovosten socialni sistem. Tega tako imenovani finančni trgi nočejo več trpeti. Uravnoteženje proračunov je zgolj izgovor. Zlato pravilo in omejevanje referendumov pa je politično vezanje rok državljanom, da se ne bodo mogli braniti, ko bodo izpostavljeni naslednjim in morda odločilnim posegom v njihove pravice. Končno EU kaže svoj dvomljivi obraz z (ne) odzivanjem na likvidacijo grške javne radiotelevizije in na tamkajšnje zapiranje univerz.

Dodajam še ključno novico, ki je mediji niso tako razbobnali, kot razne grožnje: ekonomska rast Evrocone je spet padla z malo več kot nič na okrog nič in kjer se že pet let vztrajno vrti, vse po napovedi Paula Krugmana, ki jo ponavlja vse od leta 2008 naprej. Ugotavlja, da je kriza hujša od one leta 1929, ko se je ekonomska rast počasi pobirala in osem let pozneje dosegla predkrizno raven. Kar pomeni toliko kot, da (»nemška«) politika proračunskega varčevanja, ki povzroča razlastitev skupnega premoženja državljanov in razdiranje socialne varnostne mreže, ne odpravlja ekonomske recesije, ampak jo v resnici ustvarja. Druga, za nas pomembna novica iz EU je resolucija EPP (European People's Party) o Sloveniji. Pri tem morda ne gre toliko za napad na suverenost države in njenega

²Glej denimo Dahlgren, P. (2013): *The Political Web: Media, Participation and Alternative Democracy*. Palgrave, Macmillan, London.

sodstva in za zaščito Janeza Janše, kot za dodaten pritisk na državo, da se bo manj upirala privatizaciji in deregulaciji. Pomemben je datum objave resolucije. Težko je verjeti, da gre za naključje.

Povzemimo trenutno stanje naše uradne politike: vlada in opozicija pričakovano delujeta kratkoročno in kratkovidno, »gasilsko«, gre za vlado brez strategije. Res je, da to ni nič novega. Brez strategije niso zato, ker bi to hoteli, zato, ker bi bila predsednica vlade šibka ali bog ne daj, zlonamerna, ampak zato, ker so naši trenutno izvoljeni predstavniki sposobni zgolj take koalicije in zgolj takega delovanja. Alenka Bratušek deluje z dvema coklama, s kakovostjo svoje koalicije in z razdiralno in impotentno politiko EU hkrati. Strateško delovanje v državi je v zadnjih desetletjih verjetno tako odmrlo. Iz prve roke sem slišal, da je Peterle, ko je bil še predsednik vlade, dejal, da samo da se rešimo plana, pa bo vse dobro. Vlada slepo in pokorno sledi navodilom Bruslja in krizo rešuje predvsem na hrbtih najšibkejših, manj izrazito kot njena predhodnica, pa vendar. Zato je razumljivo, da se ni resno lotila korupcije in fiskalnega sistema, kaj šele sistemskih reform in strategij, ki bi zmogle pripeljati Slovenijo ne iz krize, ker to ne bo šlo, ampak iz recesije v normalno, zdaj že kar priletno dobro staro evropsko stagnacijo. Neoliberalna bruseljska politika je v rokah konservativne in močne Nemčije, ki vztraja pri razdiralni, neučinkoviti in že tolikokrat razkrinkani politiki neoliberalnega radikalnega proračunskega varčevanja. Tako politiko podpirajo, pravzaprav vodijo svetovni finančni trgi, edini, ki iz nje kujejo dobiček. Nadaljuje se proces, ki se je začel v osemdesetih, odkar se je, kot piše ekonomist Jože P. Damijan na svojem blogu, BNP v ZDA potrojil, prihodek prebivalstva pa znižal.

In alternativa?

Civilne vstajniške pobude, civilna združenja so, čeprav potrebna, vse manj aktivna. Ne spomnim se vstaje v zgodovini, ki je trajala, ki bi jo institucionalizirali. Če se je to zgodilo, je bila to že uspešna revolucija. Kljub temu je veliko vprašanje, ali je padanje aktivnosti vstaj res spontano. Zaznati je celo nasprotovanje nadaljnjemu obstoju aktivne civilne družbe. Da si vstajništva ne želi uveljavljena politika, je razumljivo. Vendar je mogoče nasprotovanje nadaljnjemu obstoju vstajništva zaznati tudi v gibanjih samih. Vse vstaje, ki so bile sklicane tako, da niso mogle uspeti, nas lahko navdajajo s sumom, da ni šlo za naključje. Na eni zadnjih manifestacij so se recimo pojavili navidezno radikalni desni »vstajniki«, ki so pozivali k nasilju in zmerjali druge. Nekateri dobivamo podobne, skrajno sumljive pozive tudi v obliki SMS-ov. Slišimo očitke, da ulica ne more delati politike, da ulica ne more pisati programov, da ulica ne more nadomestiti uradne politike. Zadnje je sicer res, prvo pa nikakor ne. Vstaje lahko artikulirajo zahteve, ki so kompleksne in so lahko podlaga za politične programe. Končno to dokazuje tudi zgodovina. Francoska revolucija je zrušila monarhijo in uvedla demokracijo. Ni se vse dogajalo na ulici, vendar je bila ulica integralni del dogajanja. Nič drugače ni bilo z ameriško revolucijo. Marčna revolucija 1848 je zahtevala ustavo. Čeprav je bila revolucija poražena, je cesarstvo ustavo kljub vsemu postopoma in omahovaje uveljavilo. Žal ne radikalno in v celoti, kot bi bilo treba. In prav v tem detajlu se verjetno skrivajo razlogi za razpad avstro-ogrskega cesarstva. Poleg tega se vstaja ni dogajala samo na ulici. Del vstaje je bila dolga vrsta posvetov, forumov, skupščin, internetnih razprav, televizijskih omizij, zbornikov, analiz in člankov, ki so nastali v tem času. Nekaj tega je prodrlo celo v tuje medije in knjige². Čeprav je res, da je bil glavni dosežek vstaj doslej povrnjeno državljansko dostojanstvo. Ta duhovna moč bo nevidno delovala še desetletja.

Pri nas najstarejša alternativna stranka TRS s svojim gibanjem, ki je (bila) kar najbolj aktivna v vstajah, kljub temu zaradi vrste razlogov (še) ne uživa širšega zaupanja državljanov. Nastaja

nekaj novih strank in pobud za povezovanje, vendar pogosto porajajo sume, da gre zgolj za preobleko stare politike. V resnici je nevarnost, ki vstajništvu še najbolj grozi, da se bodo deli stare politike preoblekli v vstajništvo. Širše vstajniško gibanje se izčrpava v neskončnih doktrinarnih prerekanjih. Fragmentacija poteka tako med različnimi organizacijami kot znotraj organizacij samih. Ni bistveno, ali razdiralnost povzročajo zunanji agenti ali gre za endemično slovensko nesposobnost organiziranja demokratične politične alternative. Verjetno je na delu oboje. Slovenci, tako levi kot desni, smo se, kot vse kaže, sposobni organizirati zgolj pod vodstvom avtoritarnih strank in voditeljev. In pod zunanjim pritiskom, denimo vojne ali vsaj grožnje z vojno. Franc Jožef, Tito in papež so nam pisani na kožo. Zunanja grožnja, s katero smo soočeni, je primerljiva z vojno, vendar je diskretna, preoblečena v nekakšno evropsko, demokratično normalnost. V resnici pa smo na Titaniku, ki se samo dela, da ledene gore ni. In Titov ni več. In jih tudi ne bo. Pojavljajo se le kot karikature, denimo razni heiderji, belusconiji, merklove, sarkozyji, popoviči, jankoviči ... Tudi Drnovšek je bil pozer in dejstvo, da brez njega na levi ne gre, je simptom hudega problema. V sodobni družbi, ki čedalje bolj temelji na sodelovanju, je ta nesposobnost sodelovanja, dogovarjanja, organiziranja usoden hendikep. Prav v tej patriarhalni nemodernosti naše politične kaste in družbe in dojemanja politike verjetno tiči eden ključnih razlogov za specifično slovensko krizo, za trenutno slovensko zaostajanje za zmernim stagniranjem globalne in evropske ekonomije. Res je, da je Slovenija poleg vsega hendikepirana tudi s pomanjkanjem državne kilometrine. Vendar če smo se že vrgli v morje, moramo plavati. Pa če hočemo ali nočemo, če znamo ali ne znamo.

Nov začetek

Principi in načela: solidarnost (tudi mednarodna), pravičnost, ustvarjalnost, trajnostni razvoj, kakovost življenja in ne zgolj rast BNP

Zimske vstaje 2012–2013 so bile velika politična šola in izbruh odgovornega državljanstva. In ponovno pridobljeno državljansko dostojanstvo. Poglejmo nekaj zahtev, s katerimi nas vstaje zavezujejo:

- država (tako last kot oblast) nam je bila ukradena
- državljanji ne dovolimo, da smo talci nekompetentne in skorumpirane politike
- ne dovolimo, da smo paraziti politike in z njo zlizanega gospodarstva
- parazit je politična kasta in z njo zlizani lobiji in gospodarstvo, in ne državljanji
- ne privolimo v umetno ustvarjanje nasprotij med javnim in realnim sektorjem, med zasebnim in državnim gospodarstvom, med fizičnimi in umskimi delavci, med starimi in mladimi, med staroselci in priseljenci ...
- ne dovolimo, da politika služi kapitalu in ne državljanom (javnemu interesu)
- ne privolimo v ropanje države in državljanov v korist globalnega kapitala in njihovih lakajev, ki še poteka
- ne dovolimo, da se kriza in fiskalno varčevanje izrabljata za nadaljevanje dvojnega (političnega in gospodarskega) razlaščenja državljanov
- za krizo je odgovorna politika, nikakor državljanji
- mednarodni finančni kapital ropa s pomočjo domače, tako leve kot desne politike
- zavračamo populizem
- zavračamo neoliberalizem

- zavračamo servilnost do EU in ZDA
 - z EU nas ne morejo strašiti, saj smo EU mi
 - zahtevamo radikalno iztrebljenje systemske in klasične korupcije
 - vzpostavili bomo ustvarjalno, solidarno in pravično družbo
 - zato bomo na volitvah zamenjali vladajoče elite
 - organizirali bomo tak politični sistem, ki bo omogočal, da bomo uveljavljali svoje interese kot suvereni in odgovorni državljani
 - dolgoročno bomo delali za zamenjavo kapitalizma s trajnostnim sistemom po meri človeka
- Obstaja splošni konsenz, da ni bistvene razlike med t. i. levo in desno koalicijo na *mainstream* političnem parketu. V obeh primerih gre za populizem. V obeh primerih gre za neoliberalizem. Obe varianti si prilaščata državo, omejujeta demokratične pravice, razgrajujeta solidarno socialno državo, jemljeta revnim in dajeta bogatim. Ne gre zgolj za socialne krivice, ampak tudi za razgradnjo družbenega tkiva, ki ga prinaša čedalje globlje razslojevanje, uničevanje družbene kohezivnosti. Zadnja je prvi pogoj za ustvarjalno, produktivno in kakovostno družbo. Razlika med desnim in levim polom je v stopnji avtoritarnosti. Desna opcija kaže izrazite populistične in totalitarne težnje. Leva tudi, vendar drugače in manj.

Še vedno se nam lahko zgodi, da bi prezgodnja vladna kriza pripeljala na oblast populistične sile, ki bi s tem, da bi se vrnile, postale občutno bolj trdne in obstojne. V krizi, ki ni običajna, ciklična, ampak je »zaciklana«, se pravi brezizhodna posledica načelno zgrešene evropske politike, je kriza levosredinske koalicije zelo verjetna. Zato, ker ni nove možnosti za dejanski izhod iz krize, kar bo samo še povečalo nezadovoljstvo in gnev. Skratka, grozi nam urbanizacija. Še zlasti zato, ker so populizmi lokalno že prevladali. Denimo v Ljubljani, Kopru in še kje. Zato je odločilnega pomena, da se vstajništvo obrne navznoter, v samorefleksijo in notranji dialog in išče razloge za svoje težave in težave države predvsem pri sebi. Kaj in kako mora gibanje storiti, da bo postalo uspešna alternativa? Čeprav je res, da krize in razgradnjo socialne države povzroča globalni kapitalizem s prevladujočimi neoliberalnimi politikami, nam ne pomaga veliko, če gradimo na obtoževanju svetovnih akterjev in njihovih lokalnih lakajev in se naslajamo nad lastnimi lepimi ideali, načeli in utopijami. Se gremo salonske revolucionarje? Prav nasprotno, tako sprejmemo svojo podrejeno vlogo in jo še utrjujemo. Nekateri prav pozivajo k tem strategijam, ki jim je v preteklem stoletju že tolikokrat spodletelo. Glede na to, da je čedalje več žrtev tako globalne kot domače krize, je posledično čakanje na svetovno revolucijo izrazito salonsko in neodgovorno početje. Na nas je, da organiziramo alternativo, ki bo omogočila spremembe v obstoječih razmerah, to je v Evroconi, EU in globalnem kapitalizmu. Ne moremo si privoščiti čakanja na domnevno terminalno krizo globalnega kapitalizma in na pogoje, v katerih se bo lahko vzpostavil drugačen, še ne viden, utopičen družbeni red. Prvič, nihče ne ve, ali terminalna kriza bo in če bo, kdaj bo in kakšna bo. Drugič, nobenega zagotovila ni, da je taka revolucionarna strategija edina pot. Zagotovo pa so revolucije čedalje bolj krvave. Tretjič, ne smemo dovoliti nepovratnega propadanja socialne in pravne države. Zato smo prisiljeni sproti iskati pragmatične in realistične rešitve tu in zdaj.

Trije cilji vstajniškega gibanja

Cilji so jasni: zaščita demokracije in socialne države z utrjevanjem systemske odgovornosti, politično povezovanje in razvijanje dolgoročnih alternativ.

Za ustvarjanje politične alternative to pomeni, da lahko nastane zgolj na konkretnih in izvedljivih programih in ne na doktrinarnem pričkanju, tako značilni in večni otroški boleznici vsega levičarstva. Premagati je treba obstoj zgolj dveh alternativ, *laissez faire* neoliberalizma na desni, in doktrinarno, zagledano v lepa načela in utopične raje na zemlji, na levi.

Ljudje niso več nepregledne delavske množice, ki jih je treba (in jih je mogoče) organizirati po vojaško ter obvladovati z množično propagando. Sodobne družbe so sestavljene iz kompleksnega konglomerata slojev, ki so povprečno dobro izobraženi in sposobni kritične refleksije. Te mora nagovarjati alternativa. Ali drugače, alternativa mora postati glas te prosvetljene družbe, še vedno dobro izobraženega srednjega razreda, kamor spada tudi proletariat, ki ne dela več s krampom, ampak kvečjemu z avtomatiziranimi stroji. Glede na to, da vladajoče politične sile na vso moč razgrajujejo politično demokracijo, je v izhodišču nujno zaustaviti te razgradnje in predložiti in izvesti posege, ki bodo demokratičen ustroj v državi utrdili. Rešitve je treba iskati v smeri neposredne demokracije in trajnostnega razvoja. Združiti se moramo okoli takega programa, ki bo sposoben zamenjati obstoječo politiko. Cilji so jasni: zavarovanje demokracije, pravne, pravične, socialne in ustvarjalne družbe. Da bi to dosegli, moramo reformirati politični sistem in iztrebiti zlasti sistemsko korupcijo, ki izvira iz pomanjkljivo zastavljenega strankokratskega sistema. Reformirati moramo državno upravo, ki mora postati predvsem učinkovito orodje za ustvarjanje ustreznih razmer za vsakovrstno ustvarjalnost, od duhovne in kulturne do tehnološke in gospodarske. Državna uprava mora postati tudi orodje za zaščito in uveljavljanje nacionalnega interesa. Vendar se ta lahko uveljavlja s prevlado nad drugimi z mednarodnim partnerskim sodelovanjem. Špionaža NSA gotovo ne kaže na partnerstvo. Za ta namen je nujno aktivirati skrito in še ne uporabljeno pamet, politične, organizacijske in strokovne talente, ki prav gotovo obstajajo, pa so jih najrazličnejši populistični potisnili na stranski tir in v nedejavnost. Kot nam zagotavljajo tujci in kot tudi sami dobro vemo, naš problem ni nesposobno prebivalstvo. Ne, ti so naša odločilna primerjalna prednost. Naš problem so tako imenovane elite, še zlasti politične. Posledično je naša največja hiba trenutno kakovost države, kar nam kažejo številne mednarodne študije. Glede izobraženosti prebivalstva se Slovenija praviloma uvršča med dvajseto in trideseto mesto na svetu. Glede delovanja politike in države pa med petdeseto in šestdeseto. Včasih še više. Ali so stvari lahko bolj jasne!? In prav za to je odločilna t. i. politična elita, predstavniki, ki bi morali biti naši, ki vodijo državo in bi morali biti zanj in za svoje vodenje odgovorni. Problema se zdita dvojna. Očitno volimo na predstavniška mesta najmanj primerne ljudi. Gre za problem volilnega sistema, morda tudi političnega sistema v celoti. Politični sistem in naše politične in pravne prakse očitno dovoljujejo, da predstavniki, ki bi morali biti naši, pa to niso, upravljajo državo, ne da bi bili odgovorni (*accountable*), ne da bi bili izpostavljeni političnemu nadzoru, ne da bi bili za neodgovorno delo sankcionirani in za odgovorno morda nagrajeni. Od leta 2004 smo imeli dve vladi, ki sta pripeljali državo v sedanjo krizo. Ena ker je ukrepala napak, in druga, ker ni ukrepala. Za to seveda nihče ne odgovarja. Ti isti ljudje so še vedno na vrhu. Morda malo krožijo, praviloma, tako kot predsednik države, navzgor.

Načini, organiziranje, metode dela, taktike in strategije: dogovarjanje na vseh ravneh

O tem, da je skupen vstajniški nastop na volitvah najvišja prioriteta, ni dvoma. Priznajmo, da take alternative za zdaj nimamo niti v zametku. Organizacijski procesi, ki trenutno potekajo, nam alternative obstoječi politiki ne napovedujejo niti v bližnji prihodnosti. Ne gre za nič alarmantnega. Te stvari trajajo. Na morebitno vladno krizo torej nismo pripravljeni. Z nastopom Alenke Bratušek smo pridobili strateško pomemben čas. Da bosta do konca mandata ta politika

in ta koalicija nenamerno, po inerciji, ki izhaja iz naših političnih razmer, iz kakovosti sedanjega parlamenta, naredili še veliko škode skupnim interesom in državi, je sicer res. Vendar je žal neizogibno. Vstajniško gibanje bi poleg samoorganiziranja moralo ostati dejavno tudi zato, da bi to škodo z morebitnimi vstajami po potrebi omejilo.

Naučiti se moramo misliti politično vsaj dvotirno: na kratki in na dolgi rok. Kratkoročno moramo delovati znotraj obstoječega sistema in predvsem krepiti demokracijo in tako zaščiti skupne interese in interese posameznih ogroženih skupin delavcev in drugih delojemalcev in ogroženih šibkih, otrok, družin, mladih, starejših in bolnih. Dolgoročno moramo pripravljati alternativno trajnostno naravnano in solidarno družbo, ki ne more temeljiti na izkoriščanju »človeka po človeku«, kot so temu rekli nekoč, in narave. Tak sistem zagotovo ne bo kapitalističen (kar ne pomeni da ne bo tržen). Kapitalizem in kolonializem sta že nepopravljivo uničila nešteto naravnih potencialov in kar je morda še veliko hujše, vrsto človeških, na primer neevropskih kultur, od Afrike, Azije do Južne, Srednje in Severne Amerike. Tak kanibalski sistem bo, če ne bo zamenjan, nazadnje požrl samega sebe in z njim vse nas. Vendar nas delovanje za neko oddaljeno trajnostno naravnano družbo ne sme odvrniti od boja za poglobljeno demokracijo tu in zdaj, v kapitalistični Sloveniji in EU v globaliziranem svetu in z Evrocono, ki stagnira zaradi konstrukcijskih političnih napak in zaradi slepe politike konservativnega dela EU.

Pri organiziranju političnega gibanja za nastop na volitvah moramo v temelju spremeniti temeljna načela in zato verjetno tudi organizacijsko strukturo in delovanje gibanja, stranke ali karkoli bo že nastalo. Ključen bo odnos med državljani in njihovimi predstavniki. Zmagati mora tista politična opcija, ki bo v skladu z ustavo omogočila državljanu, da bo suveren in da bo vladal on. Tak odgovorni državljan ne bo več zgolj sredstvo za manipuliranje, alibi za trgovanje in ropanje javnega dobra. Razviti moramo demokracijo za enaindvajseto stoletje. Sam sem prepričan, da bo to sistem, v katerem bo imel osrednjo vlogo prav suveren in odgovoren državljan.

V vstajah se je oblikovalo kar nekaj novih praks. Ena je nagnjenje k horizontalni organizacijski strukturi in k nekemu kvazi spontanemu rotiranju vodilnih, tistih, ki so dajali izjave za javnost, tistih, ki so koordinirali, ki so prevzemali pobude. Zadnji so bili tisti, ki so bili bolj aktivni in so bili pogosto zamenljivi, menjavali so se glede na svojo usposobljenost, glede na naloge, ki so jih opravljali. Druga nova praksa pomeni spontano povezovanje. KOKS na primer združuje 42 organizacij, asociacij, društev in ustanov s področja kulture. Koalicija solidarnih je pomemben most med civilnodružbenimi organizacijami, sindikati in upokojenci. Te spontano nastale, napol neformalno povezane grupacije so izjemno dragocene za mobilizacijo, če se v krizi to pokaže za potrebno. Te izkušnje bi morali prenesti v organiziranje politične alternative. Tekmovati bi morali v odgovornosti in transparentnosti in fleksibilnosti delovanja. Nihče ne bil smel vnaprej govoriti v imenu drugih, na primer v imenu vsega vstajniškega gibanja. Gibanje bo politično predstavljal tisti, ki bo imel na koncu večinsko podporo. Povezovati bi se morali na podlagi načel in konkretnih programov in po previdno zastavljenem protokolu, ki mora onemogočati, da bi ponovili že videno, da bi ustvarili nove klone strank, ki so nas pripeljale v trenutno stanje. Spremenjeni postopki za nominiranje, preferenčni glasovi, omejeni mandati, možnosti odpoklica poslancev, omejevanje vpliva strank, onemogočanje, da bi v kampanjah odločilno vlogo igral denar, so ukrepi, ki bi lahko pripeljali do učinkovitejšega, racionalnejšega in demokratičnejšega delovanja političnega sistema, ki bi omogočal razvoj drugačne družbe prihodnosti.

Literatura

DRENOVEC, F. (2013): *Kolaps elit*. Ljubljana, Založba *cf.

KRUGMAN, P. (2013): *The Plot against France*. Dostopno na: <http://www.nytimes.com/2013/11/11/opinion/krugman-the-plot-against-france.html?ref=paulkrugman> (30. oktober 2013).

SAMMARRY, C. (2013): *Quelle reele crise en Slovenie?* Dostopno na: <http://cadtm.org/Quelle-reelle-crise-en-Slovenie> (5. november 2013).

Nazaj k upor!

Lik upornice, lik protestnika je najmočnejša podoba družbenega življenja iztekajočega se leta. V povsem razslojeni slovenski družbi, ki jo zaznamujejo povezana politična in ekonomska omrežja moči – mediji so ta omrežja poimenovali s kultiviranim pridevkom »elite« – ter vsi manj pomembni drugi, to je od ustrahovanega razreda delavcev na minimalnih plačah v nenehni začasnosti »stalnih« zaposlitev, mladih brez perspektive prve zaposlitve in avtonomnega življenja, starejših brez varne starosti, od osovražene javnega sektorja kot imaginarnega krivca za popoln polom neoliberalnega kapitalističnega sistema itd., se je ob neznosnosti družbenih razmer zbudil – upor! Ob sistemsko socializirani apatičnosti v družbi, ki so jo uspešno zgradile iste finančne in politične strukture skozi erozijo avtonomije posameznikov in prav tako močno erozijo kolektivnosti (uničujočnost neoliberalizma se radikalno pokaže v poziciji »družbe ni«, to je razkroja družbenosti), se je kot »alternativni« odziv artikulirala »kultura upora«. Bistvo te »kulture uporov« je v javnem družbenem angažmaju; klic »Nazaj k upor!» dobiva odgovore skozi različne oblike boja, ki so ga protestnice in protestniki ter organizirane skupine artikulirali na terenu, na vstajah, v akcijah in v komunikacijah v vstajniških skupnostih ter zunaj njih. Kar se je dogajalo že nekaj časa okoli zamejene slovenske državnice, se je glasneje in bolj množično začelo dogajati tudi na ulicah slovenskih mest. Bilo je neizogibno.

»Danes Maribor, jutri vsa Slovenija!« Tako nekako je zvenela čustveno nabita izjava mlade ženske v osrednji informativni oddaji na dan, ko je bil Maribor nepreklicno zarisana na vstajniški zemljevid. Zatem so se časovno zgoščeno zvrstile vstaje v Ljubljani in Mariboru, pa tudi v drugih manjših krajih, denimo na Jesenicah, v Kopru, Novi Gorici in še kje. Nedvomno pluralne in heterogene v številnih pogledih, z nekaterimi lokalno specifičnimi sprožilci, raznotere v odnosu in stališčih do institucionalnega esteblišmenta, organizirane/koordinirane okoli *ad hoc* skupin, novih in starih civilnodružbenih gibanj in organizacij, raznotere z vidika socialne, starostne, spolne in drugih zastopanosti.

Po dobrem letu dni je vstajništvu postavljena diagnoza odmrtnja, morda še prej hiranja in ne nazadnje neuspeha in zdrsa na celotnem terenu. Tovrstne ocene v delu kritične javnosti

poenostavljeno povedano sporočajo, da upori niso prinesli drugega rezultata kot zamenjave nekaj skorumpiranih politikov, na daljši rok pa ni nikakršnih strategij delovanja, niti načinov za doseganje ciljev; zadnji naj sploh ne bi bili definirani.

Ne glede na uspehe, neuspehe ali pomote, ki jih iz današnja zornega kota odčitamo v naboru različnih praks uporov v lokalnem slovenskem prostoru, se jasno kažeta dve težnji: da so prakse uporov obujene in da v boju s sistemom, ki je pozicioniran kot razredni boj, ni bližnjic, niti hitrih zmag. Radikalne družbene spremembe, ki jih zahtevajo upori, povsem jasno zadevajo spremembe v jedru družbenih odnosov. Vsaj marginalizirana, če ne že arhaično zastarela »solidarnost« in »enakost« se vračata v repertoar pomembnih družbenih konceptov. Gotovo tudi zato, ker ju je v življenje znova priklicalo (družbeno) delovanje. In slednje poziva – nazaj k uporu!

V tej perspektivi bom v članku predvsem z vidika protestnice, aktivistke in manj s kakšne določene teoretske pozicije podala predvsem osebno videnje nekaterih dimenzij vstajniških praks od jeseni 2012 do njihovega domnevnega »odmrtja«. Poudarjam dve relaciji. Najprej manko vpetosti in tematiziranje globalne dimenzije uporov, s čimer je nastal občutek, da so vstaje v slovenskem prostoru lokalnega pomena, precej manj pa sežejo v prostor globalnega boja 99 odstotkov prebivalstva. Od ulic Ljubljane do ulic Istanbula – v besedilu se osredinjam na primer turške vstaje – so globalni boji udejanjeni na skupnih temeljih in prinašajo identična sporočila: solidarnost med ljudmi, boj proti kapitalizmu, neoliberalnim politikam vlad in diktatu finančnih institucij.

Globalnemu obravnavanju uporov sledi razmislek o manifestacijah uporov v lokalnem slovenskem okolju, to je o agendi vstajništva, vsebinah in izostankih. Soglasnosti glede velikih zgodb med vstajniki (kot sta korupcija in klientelizem ipd.) ni mogoče oporekati, četudi je – pričakovano – mogoče razbrati različne poudarke in načine reševanja teh udomačenih fenomenov. Vzporedno s kampanjo proti korupciji in klientelizmu, če jo vzamem za eno osrednjih potez, so potekale nekatere manj vidne, zdi se da tudi manj »zanimive« teme s področja socialnih in delavskih pravic. Pri teh je bila aktivacija vstajniškega gibanja precej bolj šibka, zaznamovana s posamičnimi intervencijami ali tudi povsem spregledana. V besedilu analiziram predvsem ta spregledan vidik.

Na koncu besedila se vračam k vprašanju potenciala vstajniškega gibanja skozi napovedi o koncu, smrti in izpraznjenosti agende. Četudi nekateri indici (denimo številčnost, periodičnost vstajniških dogodkov, aktivacija Facebook ipd.) kažejo na zaton gibanj, pa kulture upora ni treba pokopati; ali vsaj ne dokler je fašizem finančnih institucij dosledno instrumentaliziran skozi delovanje sodobne neoliberalne države. Zato ne dvomim, da bo lik upornika, lik protestnice še naprej ena temeljnih podob, ki bo glasno opozarjala na realnosti družbenih neenakosti sodobnega trenutka in še naprej opozarjala na zahteve vstajniškega gibanja iz leta 2012.

Globalni upori in slovenske vstaje. Primer »Occupy Gezi – Ljubljana«

Četudi so upori, ki so se v zadnjih letih zgodili denimo v arabskih in sredozemskih državah ter drugod, v nekaterih točkah oznamovani z lokalnimi specifikami, pa prepoznavno tvorijo del skupnega referenčnega okvira boja proti finančnemu totalitarizmu, neoliberalnim politikam vlad ter njuni posledici, t. i. varčevalnim ukrepom, ki so uperjeni proti ljudstvu in naravnani k ohranjanju nadprevlade finančnih in političnih struktur. V globalno matrico uporov, ki so jo zarisala predhodna protestna gibanja, denimo med novejšimi Occupy v letu 2011, med

¹ Poleg akcij solidarnosti s turškimi protestniki je v prostor globalnega nagovora k solidarnosti, proti represiji kapitala in države v času vstaj seglo še dogajanje med Balkanskim anarhističnim sejmom knjig (BAB – Balkanski anarhistični sejem knjig je potekal med 24. in 26. majem 2013 v Ljubljani, z glavnim prizoriščem na Metelkovi). Predvsem je treba omeniti akcijo na ljubljanskih ulicah, v kateri je mednarodna skupnost anarhistov protestirala proti režimu kapitalističnega izkoriščanja, varčevalnim ukrepom, vzponu nacionalizma in fašizma ter državni represiji. Z izjemo skupnostnih medijev je o intervenciji obveljal medijski molk. Več glej v izjavi za javnost na spletni povezavi Federacija za anarhistično organiziranje (FAO): We are their crisis – for a transnational struggle against capitalism and repression!, <http://www.a-federacija.org/2013/05/26/we-are-their-crisis-for-a-transnational-struggle-against-capitalism-and-repression/>.

² Vir je pogovor z aktivistko, ki je 31. maja 2013 spremljala protest turških študentov na Prešernovem trgu v Ljubljani. Nato je nekaj posameznikov še isti dan izvedlo mreženje prek facebook skupine. Videoposnetek protesta turških študentov na Prešernovem trgu v Ljubljani, 31. maja 2013, je objavljen tudi na strani Facebook, ki je bila ustanovljena istega dne. Glej: »OccupyGezi-Ljubljana«: <https://www.facebook.com/groups/348126578650266/>.

zgodnejšimi pa gibanja iz let 1968 in 1989 ter alterglobalistična gibanja na prelomu tisočletja, je treba umestiti tudi upore v Sloveniji. Ulice so množično spregovorile od Grčije, Španije, Italije, do Turčije in Slovenije, od Bosne in Hercegovine do Bolgarije. Na več celinah, v Evropski uniji in zunaj nje, glas protestnikov zahteva družbene spremembe, solidarno družbo, konec neoliberalne države, več pravic za ljudi in predvsem »nično« moč finančnih institucij. Po vsem svetu so spregovorili novi mediji, ki so prevzeli vlogo mobilizatorjev množičnih protestov. Informacije so se širile in nič ni moglo zaustaviti gibanj, ki so vsaj deloma povezale množice novodobnega proletariata. Ta val ni zaobšel Slovenije.

Vendarle ugotavljam, da so bile vstaje primarno »slovenske«, zaznamovane skoraj izključno z lokalnimi temami, umanjalo je globalno razumevanje vstaj, s čimer je nastal občutek, da so vstaje v slovenskem prostoru lokalnega pomena in ne sežejo v prostor globalnega boja 99 odstotkov prebivalstva. Deloma je bilo tako pojmovanje preseženo vsaj na točki parcialne stičnosti z globalnimi upori, ki jo ilustriram s primerom (direktnih) akcij solidarnosti s turškimi protestniki, kar se je v Ljubljani izkristaliziralo skozi mreženje nekaterih vstajniških skupin in posameznikov-aktivistov s turškimi študenti. Boj za demokracijo, ki je v turškem kontekstu kulminiral v »zelenem boju«, v boju za demokracijo okoli parka Gezi in Taksima, je za trenutek ujel lokalno naravo slovenskega vstajništva v širša gibanja izražanja uporov zatiranih in – čeprav skromno – pokazal na razumevanje skupnih uporov prek in zunaj ločnic nacionalnih meja. Menim, da je zdrs vstajniških praks, če je neko temeljno obeležje, nastal zlasti na točki umanjkanja globalne dimenzije vstaj¹.

Zakaj sta torej Taksim in park Gezi pomembna za vstajniške prakse v Sloveniji in zakaj bi bila katastrofa, če bi turška vstaja šla mimo nas? Četudi pritrjujem, da je velika moč izkristalizirana prav v lokalnih uporih, ki imajo jasno identificirane tarče, kakršna je bil *gotov* mariborski župan, pa hkrati zagovarjam, da si izoliranega upora ni mogoče predstavljati na daljši rok. Turška revolucija se nam je zgodila sredi največjega vala slovenskih vstaj. Zgolj naključje je najbrž, da je nekaj aktivistk/-ov na dan po brutalnih odzivih turške policije na miroljubno zasedbo parka Gezi na ljubljanskem Prešernovem trgu pobralo kontakte turških študentov, ki so na to mesto prišli izraziti nestrinjanje s preganjanjem protestnikov in odkritim nasiljem policijske države. Turškim protestnikom, povečini Erasmus študentom v Ljubljani, je slovenska policija onemogočila izražanje protesta oziroma ga je prekinila; rečeno jim je bilo,² naj se s turškimi zastavami umaknejo s Prešernovega trga, ker da tam ni dovoljeno protestirati. V enem dnevu se je zatem oblikovala *ad hoc* mreža aktivistov, ki so podprli protestnike in prek skupine Facebook pozvali k solidarnosti z upornim turškim ljudstvom ter organizirali demonstracije pred turškim veleposlaništvom v Ljubljani dan zatem. Aktivisti smo poleg jasno izražene solidarnosti s protestniki in ob nasprotovanju izjemno nasilnemu odzivu turške države na zasedbo zelenih površin, ki jih je oblast nameravala spremeniti v še eno nakupovalno

središče, v okvir slovenskih vstaj poslali sporočilo o globalni solidarnosti, razumevanju nujnosti povezanosti skupnega boja prek nacionalnih meja. In ne nazadnje, pripomogli k temu, da lahko kjerkoli slišan glas protestnika kot globalni glas proti tiraniji države in kapitala nad svobodnim glasom posameznika, pa naj bo to pred turškim veleposlaništvom v Ljubljani, na Taksim, v parku Gezi ali kjerkoli drugje. Možnosti takega globalnega govora so bile uokvirjene v akcijah podpore, ki so se zvrstile v dneh po zasedbi parka Gezi in krvavem posredovanju policije; prvi protest je potekal 1. junija 2013 pred turškim veleposlaništvom, drugi je sledil 3. junija 2013 in je vključeval protest na Prešernovem trgu in pohod ter zahteve pred turškim veleposlaništvom, sledila je akcija v okviru poziva h globalni solidarnosti s Turčijo 8. junija 2013, kar je bilo v Ljubljani postavljeno v okvir festivala »pevskih zborov uporništv«, nekaj dni pozneje pa je sledil obširnejši diskusijski dogodek (13. 6. 2013), na katerem so turški in lokalni aktivisti razmišljali o vzrokih in razsežnosti uporov v Turčiji ter tako skušali z dogajanjem seznaniti širšo javnost³. Globalna solidarnost je bila v akcijah izražena v glavnih sporočilih na transparentih: »Turkey, you are not alone«, »It's about Democracy«, »Stop violence«, »Everywhere Taksim, everywhere Gezi park«, nekateri poudarki pa so zbrani v besedilu skupne izjave aktivistov, podpornikov vstajnikov v Turčiji (ki je v celoti navedena v nadaljevanju). Kot zgovorno opombo pa naj omenim nezainteresiranost domačih *mainstream* medijev, popolni molk o dogodku, in to kljub aktualnosti in hkratnemu opaznemu manku glasu »od znotraj« v medijskem prostoru; tega pa bi turški študenti s svojimi vedenjem in informacijami pomembno presegali⁴.

Kaj smo se torej (lahko) naučili iz skupnega boja s turškimi aktivisti? Turški protesti so v mojem videnju odprli tri ključne dimenzije, ki so zelo pomembne za slovensko vstajništvo. Imenujmo jih: misliti o represiji, misliti o spolu in misliti o medijih.

V boju z interesi kapitala, podprtih z državo, pride nujno do soočenja z represijo. Naivnost tukaj ne pride v poštev. Odziv policijske države v Turčiji je bil brutalen in silovit. To nas ne more presenetiti ob poznavanju »prakse« spoštovanja človekovih pravic in obravnave političnih zapornikov, na kar so turški aktivisti nenehno opozarjali. Zato je bilo še toliko bolj nesprejemljivo ravnanje slovenske policije, ki je nekaj turških protestnikov pred veleposlaništvom popisala. In lahko le upamo, da so intervencije lokalnih aktivistov, da se ne popisuje protestnikov in pošilja podatkov v avtoritarno državo, kjer obstaja ničelno spoštovanje človekovih pravic, zalegle.

Erozija pravic glede spola je več kot skrb zbujajoča in nujno zahteva globalne odzive. Zgovorni sta dve podobi, ki so ju prek družbenih omrežij sporočili aktivisti. Pri obeh gre za poskuse retradicionalizacije spolnih vlog med mladimi, kar se npr. izvaja z discipliniranjem skozi predpisani *dress code* v šolah. S tega vidika je solidarnostna akcija srednješolcev, ki so v podporo kolegicam oblekli kratka krila in se odpravili na pohod po mestu, potem ko je tako opravo prepovedal nov kodeks oblačenja, veliko več kot le simpatična gesta⁵. Je radikalna družbena kritika, ki odgovarja na poseg avtoritarne države v svobodo odločanja – o življenjskem stilu, oblačenju, govoru in misli. Druga podoba prihaja te dni (besedilo pišem novembra 2013) iz protestov na

³ Glej dokumentacijo skupine Facebook »OccupyGezi-Ljubljana«: <https://www.facebook.com/groups/348126578650266/>, kjer so zbrane informacije o kronologiji dogodkov, vključno s številnimi primeri nasilja nad protestniki in tistimi, ki so jih kakorkoli podprli, npr. zdravniki in odvetniki, ki so jim ponudili medicinsko ali pravno pomoč, država pa je njihova dejanja preganjala in kriminalizirala.

⁴ Nezainteresiranost osrednjih medijev sicer ni ravno presenečenje, je pa bila vsaj nerazumljiva na točki aktualnosti tematike in možnosti, ki jo je ponujala okrogla miza; torej vključevanja mnenj in pogledov tistih, ki imajo o dogodkih v parku Gezi in na Taksim več in podrobnejše informacije, kot smo jih lahko brali v skopih poročilih osrednjih medijev. Priložnost javnega glasu pa je podal Radio Študent, glej npr. pogovor z dvema turškima študentoma v Ljubljani, Orcunom in Fatijo, 6. junija 2013 (dostopno na: spletna stran Radia Študent in skupina Facebook »OccupyGezi-Ljubljana«).

⁵ Fotografije srednješolskih protestnikov so prek družabnih omrežij zakrožile septembra 2013.

OKROGLA MIZA »OCCUPY ISTANBUL – OCCUPY TURKEY«

Četrtek, 13. junija v Atriju ZRC SAZU, Ljubljana

V teh dneh se z upanjem in strahom oziramo proti Turčiji. Tam že dva tedna poteka izjemna mobilizacija za demokracijo in proti avtoritarizmu turškega premiera. Demokratična vstaja se je začela kot odgovor na poskus uničenja za svobodo zbiranja, izražanja in združevanja vitalnega trga ter parka v Istanbulu. Park Gezi in trg Taksim skušajo turške oblasti pod taktirko premiera Erdogana pretvoriti v komercializiran prostor in simbol zatrtja demokracije in vzpostavitve režima sultanovskega avtoritarizma. Mnogoterost, ki park in trg brani, skuša obraniti in širiti prostore svobode in samodoločnega življenja. Spopad zanju je tako postal katalizator širšega družbenega nasprotja v Turčiji, nasprotja med političnim avtoritarizmom in družbenim konservativizmom, ki sta nepogrešljiva sopotnika neoliberalno kapitalističnega modela razvoja na eni strani ter aspiracij svobodoljubnih ljudi na drugi. Spopad, ki je znan in ki danes poteka domala povsod. V Sloveniji prav tako silovito kot v Tuniziji, Egiptu, Španiji, Turčiji oziroma povsod, kjer je dobiček pred ljudmi.

Študenti in študentke iz Turčije, ki so na študijski izmenjavi v Sloveniji, se dobro zavedajo, da je turška družba na razpotju. Zato so se samoorganizirali in začeli solidarnostne akcije z namenom informiranja tukajšnje javnosti o dogajanjih v Turčiji in s pozivom k solidarnosti. Tako so tudi izvedli proteste pred turškim veleposlaništvom v Ljubljani. Ob tem je nekatere popisala policija, kar je sramota za samodeklarirano demokratično državo. Državljanov in državljanek države, ki se sooča z odkrito grožnjo suspenza demokracije in ki ima debel dosje kršenja človekovih pravic, se ne popisuje! Kljub takšnemu načinu zastraševanja turški študenti in študentke skupaj z lokalnimi vstajniki in vstajnicami nadaljujejo kampanjo informiranja in solidariziranja. V poletnem Atriju ZRC SAZU sta študentki z Univerze Dokuz in Univerze Anadolu skupaj s kolegoma z Univerze v Ljubljani govorili o razmerah v Turčiji. Razprava se je v prvem delu dotaknila trenutnega dogajanja v Turčiji. Študentki sta tako spregovorili o ozadju protestov, o avtoritarizmu premiera Erdogana, heterogeni sestavi protestnikov in z veliko zaskrbljenostjo o morebitnih scenarijih konfliktov v Turčiji. Razprava je namreč potekala v času, ko je Erdogan zahteval izpraznitev parka in trga, kar je podkrepil z argumentom brutalne policijske represije. Nato se je razprava dotaknila skupnih imenovalcev med demokratično vstajo v Turčiji, Sloveniji in drugod. Razpravljavci iz občinstva in gostje so ugotavljali, da je demokracija, ki jo branimo in gradimo, ne le delovanje demokratičnih institucij, temveč tudi svoboda različnih načinov življenja in svoboda zbiranja in združevanja brez avtorizacije oblasti. Lekcija, s katero imajo težave tudi evropske demokracije, ki so vse preveč pasivne, ko Erdogan snuje represivni scenarij. To pa niti ni tako presenetljivo, saj vemo, da se doma pogosto lotevajo demokratičnih protestov z represijo.

Razprava se je končala s skupno ugotovitvijo, da moramo v teh dneh po svojih močeh izkazovati praktično solidarnost z vstajniki in vstajnicami v Turčiji. Zatrtje vstaje bi pomenilo poteptanje upanja turških generacij, hkrati pa bi pomenilo slabo napoved tudi na svetovni ravni, saj bi okrepilo avtoritarne, konservativne in neoliberalne sile. Udeleženci so se prav tako dogovorili, da bodo nadaljevali razpravo o skupnem boju za demokracijo. Morda tudi v obliki vstajniške ambasade od spodaj, ki bi omogočila učinkovite akcije solidarnosti v času, ko skorajda »zbiramo stave«, kje bo naslednja vstaja.

Gre za demokracijo, gre za naš skupni boj za demokracijo!

Aktivistke in aktivisti, podporniki vstajnikov v Turčiji

turških univerzah⁶, kjer študentke v *women walking* protestirajo proti zakonu, ki ob obisku zdravnika od študentk zahteva test nosečnosti, ki ga nato brez njihovega soglasja pošljejo staršem⁷. Ob tem je le nekaj tednov staro idejo Erdogana o nujnosti ločenih študentskih domov po spolu – kar je v vladni retoriki označeno za »izvajanje ustavne zahteve po varovanju mladih« – mogoče brati le kot naslednji korak v stopnjevanju politik nadzora in vpeljevanja avtoritarnega tradicionalizma,⁸ ki mu utegnejo slediti še bolj brutalne oblike gospodovanja nad ženskim subjektom.

In naprej, ko utihnejo mediji, ko Erdogan ukaže ugasniti Facebook, Twitter in mednarodno telefonsko povezavo, se v Turčiji pravzaprav ne dogaja krvava zadušitev upora, ampak ljudstvo le uživa v nogometu, spremlja in se navdušuje nad pogovornimi oddajami ter se izobražuje o pingvinih⁹. Strategije odvratanja pozornosti skupaj z nekaj časa trajajočo telekomunikacijsko blokado so začasno tudi delovale, preglasila pa so jih družbena omrežja, ki so posredovala glas o turškem uporu.

So metode delovanja države v turškem in slovenskem kontekstu res tako različne? Niti približno ne! Vse tri dimenzije so se manifestirale v lokalnem kontekstu in pokazale več podobnosti, kot bi si jih želeli. Kriminalizacija protestov je očitna, hkrati pa je bil takojšnji odziv ob najočitnejšem primeru obsodbe mariborskih vstajnikov v

⁶ Aktivistke sporočajo o protestih na njihovih univerzah, tako denimo prejemam dokumentirana poročila in fotografsko gradivo o dogajanju na univerzi Ege («*women walking*«, 12. 11. 2013).

⁷ Po navedbah turških aktivistk to prakso medicinsko osebje izvaja od junija 2013.

⁸ Gre za eno osrednjih razprav v novembru 2013, o kateri so pisali večinoma vsi vodilni časopisi, številni blogi in skupine »Occupy Gezi« na družabnih omrežjih.

⁹ O svojevrstni medijski blokadi sta na okrogli mizi spregovorili turški študentki Ozge Cıfci in Begüm Gök. Poudarjeno je bilo, da turška javnost na začetku protestov, ko ti še niso bili množični in razširjeni po različnih predelih države, ni imela nikakršnih relevantnih informacij o dogajanju. Celo več, protestov ni bilo, nacionalna televizija pa je vrтела dopadljiv športno-zabavno-izobraževalni program. Tragikomična je epizoda predvajanja številnih oddaj o pingvinih, o čemer je med drugim podrobno poročal Guardian: *Why Turkey's mainstream media chose to show penguins rather than protests*, www.guardian.co.uk, prav tako pa so

Foto: Bojan Stepančič

Popisovanje turškega študenta, protestnika pred turškim veleposlaništvom v Ljubljani, 1. 6. 2013

maske pingvinov postale spremljajoča figura protestnikov. Manjkale niso niti na omenjeni ljubljanski okrogli mizi.

¹⁰ Podrobnejšo analizo glej v Renata Šribar: Ženski vstop. Vstajniki in spol v medijih. *Medijska preža*, 44/45, junij 2013.

¹¹ Podrobnejšo analizo glej v Andrej Pavličič: Mediji ponovno gradijo legitimitnost politike, ki so jo vstaje razgradile. *Medijska preža*, 44/45, junij 2013.

¹² Ob predpostavki, da bodo te osrednje teme obširneje analizirane in argumentirane v drugih besedilih, in ob izhodišču, da zahteva pregled samih vstajniških aktivnosti skozi skupine, posamezne pobude, *ad hoc* akcije in intervencije itd. vsaj eno, bolj gotovo pa več samostojnih besedil, se od take ambicije na tem mestu omejujem.

¹³ Miroslav Grujić (58 let) in Milivoj Vukadinović (55 let) sta formalno zaposlena pri istem delodajalcu iz Postojne, a že drugo leto brez vsakršnih prihodkov, brez plačanih prispevkov za socialno varnost, z blokiranimi računi, revna in opeharjena. Zaradi neurejenih razmer in krivic sta zasedla prostor pred parlamentom in se odločila izterjati svoje pravice.

¹⁴ Na tem mestu ne bom podrobneje naštevala posameznic, posameznikov in pobud, ki so izražali solidarnost in na različne načine podpirali protestnika iz dneva v dan, od prvega do trinajstdesetega dne. Povečini je šlo za pobude posameznikov, aktivno pa se je vključilo tudi nekaj skupin, ki so npr. ponudile pomoč pri reševanju pravnega vidika protestnikovih zahtev, organizirale srečanja pri protestnikih in obveščale širšo javnost ipd.

širši vstajniški skupnosti dokaj neznamen, povsem na ravni pobud posameznic/kov. Dimenzija spola je bila v vstajniških dogodkih reducirana na neko nujsnost reprezentiranja npr. števila govornic na vstajah, medtem ko kakšne poglobljene refleksije ni bilo zaznati. Vidnejšega prodora ni bilo, čeprav so v vstajniškem gibanju nastale nove pobude in četudi bi bil tak preboj ob prevladujoči moški retoriki v političnem prostoru potreben in tudi pričakovan¹⁰. Mediji sicer niso utihnili, tudi ni mogoče govoriti o enakem načinu poročanja, je pa mogoče identificirati nekatere prepoznavne taktike: taktiko svetovanja vstajnikom, npr. kdaj naj ustanovijo stranko, taktiko izbiranja priljubljenih in manj priljubljenih skupin vstajnikov skozi moralizirajoč diskurz o dobrih in slabih vstajnikih, taktiko posrednika do oblasti, ki poziva ulico – artikulirajte zahteve!¹¹. Spregledati ni mogoče niti poročanja skozi primat številčnosti – domnevno najpomembnejše je število protestnikov na vstajah, kar je postal temeljni kriterij uspeha neke vstaje – ter spektakla, ki vstajam odvzema politični element, izražanje revolta na ulici pa reducira na »družabni dogodek«.

Slovenske vstaje: izpostavljeno in spregledano

Ocena, da sta bila Franc Kangler in Janez Janša najboljša sprožilca in motivatorja vstaj oziroma tista sprožilca, ki sta naredila ulico »močno«, jo celo opolnomočila, verjetno v veliki meri drži. Fokusirana agenda vstajništva se je zgostila okoli velikih tem, kot so korupcija, nepotizem, klientelizem, odmrta pravna država, nedelovanje socialne države¹². So pa vzporedno s kampanjo okoli velikih zgodb potekale nekatere »manj pomembne« zgodbe, ki jih vstajniki niso zgrabili z enako intenzivnostjo, zagotovo ne v večjem delu. Tu naj spomnim na dva taka primera obrobnihih tem, za kateri je umanjalo vstajniškega in medijskega »naboja«: pred parlamentom se je 63 dni odvijal Miletov in Mirov »Protest iz obupa«, v Mariboru so na višku vstajniškega vala zapirali Mariborsko livarno in odpuščali

veliko delavcev v socialno že povsem izčrpanem mestu. Obema mikrozgodbama sta skupni popolna erozija delavskih in socialnih pravic in dehumanizacija malega človeka. Nedelovanje socialne in pravne države se je najbolj pokazalo na radikalno izraženem obupu, kakršno je bilo Mirovo in Miletovo¹³ vztrajanje pred parlamentom, in med razčlovečenimi proletarci Mariborske livarne. Po mojem osebnem mnenju »naj vstajniki«.

Vprašanje »Kaj lahko zgodba malega človeka pove o velikih uporih?« se nemara zdi nekoliko tendenciozno, a po drugi strani posega v samo jedro agende uporništv. Je tematika obubožanih delavcev, ki jih je najprej izzigral delodajalec in nato še državne institucije, »premalo pomembna«, je prezapletena, je premalo odmevna za medijsko pokritje? Z vidika vstajniškega gibanja – če postavimo, da taka realnost pogojno obstaja – je manjkala širša mobilizacija in odpiranje socialnih tematik. Seveda je ta agenda obstajala na ravni nekaj pobud in na ravni posameznikov, vendar jih ni bilo v naboru »velikih zgodb«¹⁴. Mile in Miro sta primer kateregakoli delavca, ki se (lahko) znajde »ujet v

nesporazum« med državo in ekonomijo, v primež med nedelujoče javne institucije in podjetja, pri čemer oboji kršijo temeljne delavske in socialne pravice. V 63-dnevni intervenciji pred parlamentom, ki se je v zaključnih dneh enega od protestnikov stopnjevala z gladovno stavko, sta odločena izterjati svoje pravice javnosti demonstrirala enega največjih uporov v vstajniškem obdobju. Tudi zato je še toliko bolj zbudilo v oči dejstvo, da sta se morala v času nekega drugega protesta pred parlamentom Mile in Miro celo umakniti s svojega »zasedenega prostora«, pri čemer je največji cinizem te odstranitve izražen v argumentu policije po skrbi za njuno lastno varnost ob hkratni pravici do nemotenega poteka protesta. »Protest iz obupa« je oviral neki drugi protest?¹⁵

V drugem primeru je zgodba z Mariborsko livarno pokazala še na eno škrbini tranzicijskega turbokapitalizma, še eno »delavsko sedmino« po slovensko¹⁶, v kateri je delavec postal postranska škoda tajkunskega menedžmenta podjetij in hazardiranja državne banke¹⁷. Da skozi sindikate uokvirjen boj za delavske pravice preverjeno že nekaj časa ne prinaša več učinkovitih odgovorov, so jasno pokazali neuspehi zaščite pravic imigrantskih delavcev, npr. v Vegradu in številnih drugih primerih iz tragične sodobnosti izkoriščanja proletariata. V tem kontekstu je vstajniško gibanje

¹⁵ Mišljen je protestni shod Iniciative zdravnikov 25. junija 2013. Zjutraj tistega dne se je tako kot prejšnji večer in večer pred tem pri Miletu in Miru zbrala manjša skupina podpornikov. Že 51. dan sta protestirala pred parlamentom. Rešitve še ni bilo videti; inšpekcijskih služb njun primer ni zanimal, ministrica za delo in socialo jima je sporočila, da je rešitev, če sama ponudita prekinitev delovnega razmerja, nekateri funkcionarji so obljubljali, da se bodo angažirali, nekateri politiki pa so mimogrede prišli do zasedenega prostora, ozirajoč se za kamerami ... V neznosni vročini ali v dežju, »Protest iz obupa« se je nadaljeval v noč in v nov dan. Zamujena pa je bila priložnost, da se o pravici do zdravljenja širši množici protestnikov spregovori skozi perspektivo Mileta in Mira, dveh bolnih in izigranih delavcev, za katera je »lüksuz zdravja« postavljen pod neskončno velik vprašaj.

¹⁶ »Delavska sedmina« je tudi naslovljen prispevek na 24 ur <http://www.24ur.com/novice/slovenija/delavska-sedmina.html>, ki v dneh po praznovanju delavskega prvega maja (2. maja 2013) med

»Protest iz obupa«: Mile in Miro za zasedenem prostoru, 63-dnevna intervencija pred parlamentom, Ljubljana, poletje 2013

prvimi medijskimi poročanji povzemal problematiko stečaja, prisilne poravnave, izgube dela in neplačevanja socialnih prispevkov delavcem livarne.

¹⁷ Tu mislim na državno NKBM, ki je pokazala popolno nerazumevanje za reševanje podjetja in s tem ohranitve delovnih mest, ob hkratnem dejstvu, da je bila banka pred kratkim dokapitalizirana iz sredstev davkoplačevalcev.

¹⁸ Dokumentacija je dostopna na strani Facebook skupnosti »Podpora delavcem livarne MLM«, <https://www.facebook.com/PodporaDelavcemLivarneMLM>. Njeni ustvarjalci pa so zapisali, da je stran namenjena »podpori delavcem MLM in drugim delavcem propadlih mariborskih podjetij!«

¹⁹ Številka se nanaša na preslikavo določila o minimalni plači za delo s polnim delovnim časom, ki od 1. januarja 2013 v Sloveniji znaša 783,66 evra bruto (vir: MDDSZ, na spletu: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/delovna_razmerja_in_pravice_iz_dela/socialno_partnerstvo/minimalna_placa/). Neto vrednost znaša približno 560 evrov.

prepoznalo nujnost intervencije na področju delavskih pravic, kar je bilo najbolj vidno pokazano skozi podporo dogodka »Delavski upor v podporo delavcem Mariborske livarne«¹⁸, ki se ga je udeležila širša fronta posameznikov iz različnih pobud oziroma samoniklih pobud posameznikov iz lokalnega mariborskega in širšega okolja. Delavski upor 18. maja 2013 v Mariboru je odprl še eno fronto popolnega razkroja socialne države; za delavce livarne je namreč nekaj časa potekala humanitarna akcija zbiranja paketov hrane, ki so ob koncu protestnega shoda pred sedežem MLM tvorili t. i. »zid lakote«. Prineseni paketi hrane so ena najbolj nelagodnih, na trenutke groteskni podob protestnih dogodkov v celi etapi vstajništva. Na tem mestu je sicer treba relativizirati to izjavo tudi v luči naslednjega: nekatere skupine in posamezniki se temu humanitarnemu pozivu iz načelnih razlogov nis(m)o pridružili, saj je privolitev v takšen humanitarizem kot način premagovanja revščine – kar je brez kakršnegakoli dvoma domena socialna države – povsem nesprejemljivo, hkrati pa lahko povzroča še dodatno stigmatizacijo revnih. Ali če povzamem besede delavke, udeležinke shoda: »Hrana je v redu. Ampak z rižem ne morem plačati položnic. Potrebujemo delo, potrebujemo plačilo za naše delo, ki smo ga opravili!«

Solidarnost z delavskim uporom je bila nujnost, hkrati pa udeležba in solidariziranje vstajnikov nista pripomogla h kakšnim večjim premikom, k novi artikulaciji načinov boja za delavske pravice v kontekstu boja širšega, novodobnega globalnega prekeriata. Od tod dokaj pesimističen pogled tudi glede napovedi bodočih bojov za delavske pravice in mesta vstajniškega gibanja v njih. Ne gre namreč za tematiko, ki je populistična, ki omogoča hitre medijske refleksije, nasprotno, gre za zahtevno, občutljivo in kompleksno tematiko, ki zahteva vizijo na dolgi rok. Ob hkratni krizi in kritikah sindikalnega boja pa to področje še kako kliče po vstajniški refleksiji. V tem pogledu bi lahko pričakovali določeno radikalizacijo (delavskih) uporov, saj na tej točki postajajo imaginarni milijoni skorumpiranih tajkunov realnih 560 evrov dohodka revnega delavca¹⁹, s katerimi ne more preživeti. Razprava o izključenosti iz družbe je čedalje bolj nadomeščena z diskurzom preživetja; velik del novodobnega delavskega razreda se je znašel v poziciji, ko se več ne sprašujemo o ekonomski, socialni, politični, kulturni marginaliziranosti, ampak ali tak delavec sploh še obstaja in koliko časa bo še preživel. Vstajniško gibanje se na tej točki srečuje in se bo še intenzivneje soočalo z enim največjih izzivov, bojem za pravice novodobnega prekernega delavca; v tem pojmu pa prej ali slej na trgu dela, kjer se čedalje bolj uveljavlja kategorija »začasnosti stalnih zaposlitev«, najdemo vsi.

Konec vstajništva? Še vedno – nazaj k upor!

Ocene, da smo se konec leta 2013, po večjih vstajah, znašli v fazi klinične smrti vstajniškega gibanja v slovenskem prostoru, niso prav redke. Eden glavnih razlogov naj bi bil ta, da so »vstajniki pozabili ustanoviti stranko«. To se je z združitvijo nekaterih delov vstajniških pobud in z nekatere-

rimi samostojnimi pobudami, ki kažejo interes za aktiven vstop v parlamentarno politiko, jeseni 2013 že zgodilo. Tukaj je treba poudariti, da se nahajamo v obdobju procesov oblikovanja novih političnih strank, ki izhajajo iz vstajniškega gibanja, in da smo še daleč od konca takega formiranja. Nekateri akterji, kot so Gibanje vseslovenska ljudska vstaja, Mreža za neposredno demokracijo, Odbor za pravičnost in solidarnost, Inicijativa za demokratični socializem ter nekateri drugi, so jasno napovedali in izvedli premike v smer strankarske organiziranosti. Tudi TRS kot že obstoječa stranka je pozival k združevanju vstajniških gibanj, pri čemer bi model lahko bila grška Siryza. Procesi so zagotovo odprti in pričakovati je še kakšno stranko in tudi povezave med njimi.

Vprašanje je, kakšen je doseg teh strank, kaj lahko prispevajo k družbenim spremembam? So stranke sploh kakršnakoli rešitev? Če bo tem pogojno rečeno »vstajniškim strankam« uspelo mobilizirati večji del nezadovoljnih volivcev, ki so v času vstaj nenehno opozarjali na izpraznjenost političnega prostora in nujnost »alternativne vstajniške stranke« (ali več teh), ki bo presegla skorpupiranost levih in desnih opcij in njihove ideološke tradicije, utegnejo novi akterji pomembneje poseči v volilni zemljevid na prihodnjih volitvah, hkrati pa nikakor ni mogoče izključiti verjetnosti vstopa v parlament. Stranka ali stranke so del odgovora na zahteve vstajnikov z ulic; to je tisti del odgovora vstajnikov, ki je artikuliran skozi volilno geometrijo v parlamentu in bo nagovarjal klasičnega volivca.

V nasprotju z gledanjem, ki poudarja le predstavniško dimenzijo politike, pa postavljam premislek, da je vstajništvo družbeni proces – s sebi lastnimi izkušnjami in tradicijami – in ne zgolj niz bolj ali manj naključnih ali organiziranih dogajanj. Uvodoma poudarjena potreba po umestitvi vstaj v matrico globalnih uporov, to je tradicij, ki presegajo lokalna okolja in njim lastne strukturne in organizacijske vzorce, po mojem mnenju ne potrjuje katastrofičnih scenarijev o zatonu in koncu družbenih uporov, ampak prej nasprotno, kažejo na veliko večji potencial »kulture družbenih uporov«, kot smo jim priča v pesimističnih mnenjih. Upoštevajoč še tradicije uporov tudi v lokalnem slovenskem okolju, od novih družbenih gibanj v osemdesetih, ki so prinesla mirovniško, študentsko, ekološko in druga gibanja, do protestov proti Natu in vojni v Iraku po prelomu tisočletja in v sodobnem trenutku najbolj prisotnega Gibanja 150, pa je po moji oceni veliko prezgodaj napovedovati konec vstajništva.

Čas organiziranih vstaj, ki so se v Ljubljani številčile od prve do pete, je minil. Hkrati pa je »potencial ulice« daleč od zamrtja. Mnoštvo in raznoterost, ki ju je bilo mogoče razbrati med protestniki na ulicah – slednja sta morda najbolj viden skupni imenovalci vstaj – se nadaljuje v številnih pobudah. Novih in starih, nastalih v vstajniškem letu in tistih z daljšo tradicijo bojevanja družbenih uporov. Nekatere pobude konstruirajo nove politične subjekte, npr. klasične politične stranke, nastajajo pobude o povezovanju novih strank v koalicije, do izraza prihajajo avtonomne regionalne in lokalne skupnosti vstajnikov, v prostoru upora so umeščene že ustaljene skupine s tradicijo avtonomnega boja, raznovrstne številne nove pobude so omrežene v virtualne in teritorialne skupščine, moč pridobivajo nekatera virtualna gibanja globalnih provenienc itd. Noben seznam ne more nastati na tem mestu, vsak tak poskus bi bil vnaprej obsojen na neuspeh redukcionalizma.

Odgovore o trdoživosti in uspešnosti vstajniških zahtev bomo jasneje brali šele skozi družbene spremembe, ki sledijo vstajam in njihovem nadaljevanju v novih bojih. Težnja, ki se jasno kaže že v današnjem trenutku, pa je, da recept prihodnjih bojev ne bo eden, kot tudi ne bo eno gibanje, ki bo prevzelo tradicijo vstajniškega leta. Tudi viri bodočih bojev utegnejo biti precej različni, nove kristalizacijske točke in nadaljevanje uporov tako vidim predvsem v odzivi na kriminalizacijo protestov, vstajniškem potencialu v lokalnih prostorih in v globalnem boju

večine izkoriščanih. Socialne pravice in delavske pravice so v tej percepciji najpomembnejše »novo« bojišče. Socialna vprašanja so bistvena vprašanja preživetja: dohodek, stanovanje, delo nasproti deložacijam, zviševanju davkov, brezposelnosti. Ključne besede so: vsakdanje življenje malega človeka, revščina, preživetje. Torej, »Nazaj k upor!» nepreklicno kliče novodobni prekerni delavec, ki lahko kadarkoli izgubi službo, stanovanje, socialno zavarovanje. Zato se postavlja vprašanje, kakšen je profil vstajnika, kakšen je profil protestnice, ki se bosta borila proti deložacijam, za pravico do zdravstvenega zavarovanja, za dostojno življenje na podlagi svojega dela, za brezplačno šolstvo.

Emancipacija na robu estetskega režima¹

Izhodišče: dvojni obraz estetskega režima umetnosti

V okviru fenomena, imenovanega umetnost, je po mnenju Jacquesa Rancièra mogoče v zahodni tradiciji razlikovati tri glavne režime identifikacije podob: etični režim, poetični ali reprezentativni režim in estetski režim. Zadnji, estetski režim umetnosti, je nekakšno nasprotje reprezentativnega režima. V njem se identifikacija umetnosti ne pojavlja skozi delitev med načini delanja in izdelovanja, temveč temelji na posebni čutni obliki bivanja, ki je lastna umetniškim izdelkom. Prilastek *estetski* se pri tem ne nanaša na kakšno teorijo čutnega, okusa in užitka, temveč izključno na specifičen *način biti* vsega, kar šteje kot področje umetnosti oziroma spada v obliko bivanja objektov umetnosti. V tem režimu se umetniški pojavi določajo na podlagi njihove posvečenosti specifičnemu režimu čutnega, ki je iztrgan iz svojih običajnih vezi in naseljen s heterogeno močjo, močjo oblike misli, ki je sama sebi postala tuja: izdelek, istoveten nečemu, kar ni izdelano, znanje, pretvorjeno v neznanje, *logos*, enak *patosu*, namen nenamernega itn. Za Rancièra je pri tem bistveno, da je estetski režim umetnosti² režim, ki natančno identificira umetnost v *singularnem*, osvobajajoč jo vsakršne specifične vloge, vsake hierarhije umetnosti,³ teme in žanrov. Da to doseže, mora uničiti mimetično pregrado, ki ločuje načine delanja in izdelovanja, značilne za umetnost, od preostalih načinov delanja in izdelovanja/ustvarjanja; pregrado, ki loči njegova pravila od ustroja družbenih opravil. Estetski režim si tako prizadeva za absolutno singularnost umetnosti in hkrati *uničuje vsako pragmatično določilo, ki bi to singularnost izločilo*; torej *sočasno* vzpostavlja avtonomijo umetnosti in istovetnost njenih form z oblikami, ki jih uporablja življenje, da bi se oblikovalo! Estetski režim umetnosti je, z drugimi besedami, resnično ime za tisto, kar označujemo z nestanovitno označbo »modernost«. Njegova osnovna značilnost je, da odpravlja vzročno-posledični odnos med vsebino in načinom njene predstavitve. Z drugimi besedami, pravilo estetskega režima je: umetnost je toliko umetnost, kolikor je

¹ Prispevek temelji na članku »Emancipation on the Edge of Aesthetic Regime«, ki sem ga prispeval na 39. mednarodnem kolokviju Slovenskega društva za estetiko »Sodobnost v umetnosti« (Univerza na Primorske, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, 2. in 3. 6. 2011, povzetek objavljen v Glasniku UP ZRS, 16 (2011), 3, 31).

² Množinska oblika besede umetnost.

³ Množinska oblika besede umetnost.

⁴ Rancière je v istem članku, razmišljajoč o avtonomiji umetnosti, zapisal, da je avtonomija dejansko avtonomija izkustva in ne umetniškega dela oziroma da je pri neki umetnini mogoče zaznati avtonomijo prav zato, ker le-ta ni umetniško delo (*ibid.*: 136).

⁵ »Vedno gre (v človeških družbah) zgolj za razumevanje in govorjenje nekega jezika.« (Rancière, 2005: 45).

⁶ Beseda *čutno* v izrazu *red čutnega* se ne nanaša na nekaj, kar kaže na dober občutek ali sodbo, temveč na *aisthēton*, ali »zmožnost biti«, kot jo dojemajo čuti.

nekaj drugega kot umetnost. (Cf. Rancière, 2002: 137.)⁴ Vendar se ta režim ne začne z odločitvijo, da bomo sprožili umetniški vdor v realno, oziroma umetniški prelom. Začne se pa z namero, da bi vnovično interpretirali, kaj umetnost naredi za umetnost (da se ji lahko reče umetnost) ali pa kaj umetnost proizvaja. Pri tem je pomembno, da je estetski režim umetnosti neki nov režim, ki vzpostavi odnos s preteklostjo. Toda pri tem ne zagovarja revolucije, temveč nov način življenja med besedami, podobami in blagom. Ker domnevam, da ima potemtakem estetski režim dvojni obraz, bom v nadaljevanju poskusil nekoliko osvetliti vprašanje tega njegovega (anti)revolucionarnega potenciala. Pri tem bom estetskemu pripisal ustrezno predružačene pomene v skladu s spremenjenim, relativiziranim, predružačenim in odprtim pojmovanjem samega pojma/fenomena/problema, imenovanega umetnost.

Rancière namreč verjame, da je ta drugačna, »estetska revolucija« proizvedla novo idejo o politični revoluciji kot materialni realizaciji splošnega humanizma, ki še vedno obstoji zgolj kot ideja oziroma negotova abstrakcija (*cf.* 2002: 20–30). Estetska revolucija je nesporna predhodnica tehnološke revolucije, po drugi strani pa je predvsem zastavek spoštovanja, ki ga zahteva »splošno mesto« [*commonplace*]. Navadno/običajno postane lepo, lepo kot sled resnice. To se zgodi, ko je iztrgano iz lastne očitnosti z namenom postati hieroglif oziroma mitološka ali fantazmagorična figura. Fantazmagorična razsežnost resnice, ki spada v estetski režim umetnosti, je odigrala ključno vlogo pri ustvarjanju kritične paradigme humanističnih in družboslovnih znanosti. Marksistična teorija fetišizma je najbolj izstopajoča priča tega dejstva: blaga morajo biti osvobodjena svojih trivialnih pojavnosti in pretvorjena v fantazmagorične objekte, da bi jih potem obravnavali kot očiten izraz družbenih protislovij (*cf. ibid.*: 31–34). Rancière v tej zvezi ugotavlja, da realno mora biti fikcionizirano, če ga želimo resnično misliti. Politika in umetnost kot obliki znanja ustvarjata fikcije, ki so tako rekoč materialne prerezporeditve znakov in podob oziroma odnosov med tistim, kar je videno, in onim, kar je povedano, med kar-je-narejeno in kar-bi-lahko-bilo-narejeno (*cf. ibid.*: 35–41). Pri tem gre umetnosti vedno za produkcijo v političnem (prostoru): »Podmena umetnosti je delo, ker delo je tisto, ki prenaša njen princip: preobrazbo čutne snovi v samopredstavitelne neke skupnosti.« (2010: 44)

Toda Rancière poudarja pomen avtonomije, ko zagovarja tezo, da univerzalno politično učinkuje le v singularni formi. V tej zvezi je zanj enakost vnaprejšnja podmena, ni torej ne neko temeljno načelo ne neko ontološko načelo, temveč pogoj, ki deluje le takrat, ko se prakticira skozi dejanje. Politika posledično ne temelji na enakosti v smislu poskusov njenih utemeljitev na neki splošni človeški značilnosti, kot je jezik⁵ ali strah. *Enakost je dejansko nujni pogoj/ stanje, ki omogoča misliti politiko*, vendar ni politična sama po sebi. Zaznavamo jo v številnih okoliščinah, ki same po sebi niso nič kaj politične, denimo vsakič, ko sogovornika lahko razumeta drug drugega v medsebojni (verbalni) komunikaciji. Poleg tega je pomembno, da enakost generira politiko le takrat, ko je ta vtkana v specifično obliko posamičnega primera disenza. Disenz [*le dissensus*], eden ključnih Rancierovih pojmov, pa ne pomeni nestrinjanja z nekim osebnim interesom ali mnenjem, temveč je to politični proces, ki se upira pravnemu dejanju in ustvarja razpoko v redu čutnega⁶ tako, da uveljavljenemu okviru zaznave, mišljenja in dejanja postavi nasproti »nesprejemljivo«, to je politični subjekt. Z drugimi besedami, »disenz pomeni organizacijo čutnega, v kateri ni niti realnosti, ki bi bila skrita za videzi, niti enega samega

⁷ Te in številne druge primere (ne) umetniških praks sem sicer obravnaval v svoji doktorski disertaciji *Kritična umetnina in simbolni kapital* (<https://share.upr.si/fhs/PUBLIC/doktorske/Jelesijevic-Nenad.pdf>).

režima prezentacije in interpretacije danega, ki bi vsem vsiljeval svojo očitnost.« (ibid.: 32)

Umetnost kot jo poznamo v estetskem režimu, pomeni uveljavitev določene enakosti, ki po Rancièru temelji na razkroju hierarhičnega sistema lepih (finih) umetnosti. To pa še ne pomeni, da lahko enačimo pojme enakosti, politične enakosti in estetske enakosti. Tako na primer demokracija pisane besede ali enakost, razumljena kot univerzalna izmenljivost blaga, še ne pomeni demokracije kot politične forme. Prav tako nam Rancière enakosti ne predlaga v pomenu konceptualne kategorije za umetnost, temveč preprosto poudarja estetsko enakost kot neki zaznamek, ki nam omogoča na novo misliti določene majave kategorije umetnostne modernosti.

Primeri konsenzualnih in disenzualnih umetniških praks

Zdaj pa k vprašanju (anti)revolucionarnega potenciala (znotraj) estetskega režima prek obravnave štirih primerov sodobne (umetniške) produkcije. Najprej bom na kratko predstavil in komentiral tri primere umetniških praks, posvečenih ali navidezno posvečenih politični emancipaciji skozi umetnost⁷. Pri drugem primeru, ki ga je že obravnaval Rancière, bom zgolj dodal nekaj svojih opažanj. Dodal bom še specifični četrti primer, pri katerem gre kvečjemu za odpravo umetnosti v praksi umetnosti upora.

Prvi primer: Narisan performans

Na bienalu v São Paulu je nastopil in po navedbah v mainstreamovskih medijih domnevno šokiral občinstvo umetnik Gil Vicente, in to s preprostimi risbami velikega formata, na katerih je v realistični maniri uprizoril namišljene atentate na britansko kraljico Elizabeto II., nekdanjega papeža Josepha Ratzingerja, nekdanjega brazilskega predsednika Luiza Inacia da Silvo, nekdanjega iranskega predsednika Mahmuda Ahmadinedžada, nekdanjega izraelskega premierja Ariela Šarona, nekdanjega ameriškega predsednika Georgea W. Busha in na nekdanjega generalnega sekretarja Združenih narodov Kofija Annana. Posebnost njegove geste, ki bi ji lahko rekli *narisan performans*, je v tem, da sâm umetnik meri s pištolo v našete mogočneže, pomenljiv pa je tudi naslov projekta: *Sovražniki*. Vicente je na otvoritvi povedal, da je cilj razstave prikazati, kako morajo sovražniki plačati ceno za kazniva dejanja, za katera so bodisi posredno bodisi neposredno odgovorni: »*Ubili so veliko ljudi, zato bi si naredili medvedjo uslugo, če bi jih ubili, razumete?*« (Z. Mo., 2010) Ob tem je bilo v medijih zaslediti še pomenljiv podatek, da je bila komercialna vrednost serije risb Gila Vicenta ocenjena na 260.000 ameriških dolarjev ter da se risb ne da kupiti posamično.

Kljub svojemu pamfletsko udarnemu nastopu to delo govori predvsem v muzejskem, institucionalnem, menedžerskem kontekstu oziroma iz njega, saj je, kot vidimo, takoj postalo predmet neke trivialne kupoprodajne cenitve, pa čeravno govor umetnikove izjave, ne glede na to, kako jo razumemo, v določeni meri sega čez muzejske zidove, ko s posredovanjem medijev dospeva v javnost, skupaj s priloženimi fotografijami njegovega dela (kar je vedno tudi reklama za Avtorja z veliko začetnico, avtorja kot blagovno znamko), ki uspešno nadomeščajo performans *in vivo*, ki se mu umetnik, kot je razvidno iz njegove izjave, iz razumljivih razlogov izogiba.

Risbe v svojem realizmu sprožajo učinek šoka, po svoje pa tudi zaradi svoje naraščajoče komercialne vrednosti. Gre za delo, ki je popolnoma kompatibilno z neoliberalnim umetnostnim sistemom, v katerem šok nikakor ne pomeni resničnega šoka, resnične kritike, temveč vedno znova povzroča osuplost kritičnega pogleda nad perverzными razmerji, ki jih (umetnostni, neoliberalni) sistem reproducira znotraj in onkraj sebe. Ta razmerja so zgolj odraz prizadevanja za *absolutno komodifikacijo upora*.

Drugi primer: Aktivizem v galeriji

Pri umetniškem projektu Matthieuja Lauretta gre za poskus prenosa povsem konkretne aktivistične akcije v galerijo, namreč s sredstvi dokumentiranja te akcije za potrebe razstavljanja. Laurette je najprej v različnih samopostrežnih trgovinah z živili dlje časa sistematično kupoval in potem vračal različne izdelke, za katere so njihovi proizvajalci obljubliali vračilo kupnine, če kupec ni zadovoljen s kakovostjo. Obenem je prek nekega televizijskega kanala spodbujal gledalce, naj sledijo njegovemu primeru. Kot rezultat te akcije je na razstavi *Naša zgodba* (v pariškem Espace d'art contemporain leta 2006) svoje delo predstavil v obliki prostorske instalacije, sestavljene iz treh elementov: voščene človeške figure, ki poriva zvrhano napolnjen nakupovalni voziček; videozida, narejenega iz zaslonov, ki so vsi predvajali njegov televizijski nastop; natisnjenih povečav časopisnih člankov, v katerih je bil obravnavan njegov projekt.

Ta akcija je po besedah kustosa razstave preobračala tako trgovsko logiko povečevanja vrednosti kot tudi načelo televizijskega šova, a bi bila očitnost tega preobrata po Ranciérovem mnenju občutno manj poudarjena, če bi bil umetnik namesto devetih postavil en sam zaslon ter časopisne članke običajne velikosti. Monumentalizacija podobe je namreč anticipirala realnost učinka. S takšnim povečevanjem lastnega subverzivnega učinka je to klasično estetizirano aktivistično delo tvegalo, da postane parodija učinkovitosti, za katero se sicer zavzema (cf. Rancière, 2010: 46). Delo se je iz *aktivističnega* načrtno prelevilo v *umetniško* in iz tega je sledila njegova temeljna težava, saj je na poti v Institucijo, ki je vzpostavila mimetično pregrado za potrebe reprezentacije, njegova dejanska »umetniškost« nekoliko skopnela. Bolj umetniško je torej bilo, ko je še bilo zgolj aktivistično, ko ni bilo reprezentirano. Ta paradoks nas vnovič in še posebno tedaj, ko gre za domnevno aktivistično performativno dejanje, vrne k vprašanju o smislu in posledicah razstavljanja znotraj institucij, ki vedno pomeni participacijo umetnika v hierarhičnem umetnostnem sistemu; a ne zgolj zaradi same participacije, temveč zaradi nje-nega smotra, načina in izida, ki sicer na reprezentativni ravni in ravni umetniške izjave lahko pomeni tudi javno zavračanje, kritiko oziroma refleksijo tovrstne participacije. Da bom jasen, sprejemanje pravil, kanonov in postopkov sodobnega umetnostnega sistema – tega povsem hierarhičnega sistema – vedno pomeni prakticiranje neoliberalne umetnostne produkcije. Neoliberalna umetnostna produkcija pa se zgolj igra z neenakostjo, ki je temelj sodobnega sveta, in s tem v resnici prakticira, reproducira izkoriščanje oziroma izključevanje – tudi in ravno takrat, ko ga navidezno kritizira in zavija v vnaprej predvidljivo institucionalno embalažo.

Tretji primer: Mehka intervencija v prostor političnega

Tapisonirano vnebovzetje je akcija, ki se je odvila na vrhu koprške katedrale 15. avgusta 2003, na dan cerkvenega praznika Marijino vnebovzetje, v organizaciji dveh lokalnih društev, Društva za aktivni razvoj odprte kulture ROV iz Železnikov in Društva prijateljev zmernega napredka

⁸ To možnost v svoji razlagi pomenov tega dela navaja Janis Mink (cf. Mink 2000: 8).

⁹ Pisanje tega članka sem zaključil v začetku aprila 2013.

iz Kopra, s preprosto zastavljeno, vendar ne zlahka izvedljivo praktično nalogo: utišati cerkvene zvonove na razglednem stolpu cerkve v mestnem središču. Dejansko je šlo za kritiko antipolitičnega vpliva katoliške cerkve prek problematiziranja njene pravice, da s svojimi zvonovi povzroča hrup, ki ga lahko razumemo kot ekološki problem. Skupina, ki je izvedla performans, je za utišanje vseh sedmih zvonov – tik pred mašo in za naslednjih dvajset ur – uporabila kose tapisona in lepilni trak. Po dogodku so akterji izjavili naslednje: »Povedati smo hoteli, da je klerikalizem temeljni slovenski ekoproblem. Pokazali pa smo, da je utišanje preglasnih koprskih zvonov rešljivo tehnično vprašanje.« (Tanackovič, 2003)

Tapisonirano vnebovzetje je uspešen primer aktivističnega posega v prostor političnega, udejanjen s preprostimi sredstvi, onkraj ustaljenih, začrtanih meja umetniškega estetskega. Ali je gesta utišanja zvonov, če uporabimo prisodobno Marcela Duchampa, enako estetska kot neka slikarska gesta? Ali pa je manj ali celo nič estetska zato, ker je prestopila mejo umetniškega, kot čisto performativno, ki odpravlja umetnost v službi politike? Medtem ko nam Duchamp v delu *Why not sneeze, Rose Selavy?* posredno sugerira ptico, ki je v kletki ni, torej neko singularnost, ki se reprezentira ravno s svojo odsotnostjo, ter hkrati ironizira kubistično reprezentacijo kot zapoved tedanjega časa, imamo v primeru *Tapisoniranega vnebovzetja* opraviti z *readymades* – namreč z zvonovi –, ki jih akterji performansa v nekem skrbno izbranem časovnem obdobju (na dan cerkvenega praznika, kar je simbolno pomembno) spravljajo ob njihovo običajno funkcijo. Zvonovi sicer ostanejo na svojih mestih, vendar se, podobno kot Duchampovi *readymades* na razstavah, na lepem znajdejo v absurdnem položaju, ki bi ga lahko opisali kot odvečnost; ker so bili zvonovi obdani z mehкими materiali in je njihov ustaljeni zvok zvonjenja zaradi tega umanjkal, so bili postali odvečni v nekem časovnem obdobju. Vprašanje »zakaj ne kihniti?«, vsebovano v nazivu dela v primeru Duchampove kletke, napolnjene z navideznimi sladkornimi kockami (dejansko gre za kocke iz marmorja), očitno nakazuje možnost, da neka povsem običajna – vendar premišljeno spremenjena/rekonfigurirana/predružačena – reč nenadoma eksplodira, se razleti in raztrešči v prostor, ki jo obdaja, v vseh svojih mogočih pomenih⁸. »Eksplodizija« koprskih cerkvenih zvonov (to je, v prenesenem pomenu, širjenje klerikalizma v Sloveniji) pa je, nasprotno, z intervencijo utišanja bila začasno, potencialno pa tudi dolgoročno, onemogočena. Gesta aktivistične intervencije, ki ne samo, da ni zgolj zastavljala vprašanj, temveč je svoj predlog za reševanje nekega problema operativno in obenem simbolično uveljavila, je bila estetska, kolikor je bila politična, kolikor je, z mislijo na Rancièrovo stališče (politika – in njeno estetsko – se vedno določi z določenim preoblikovanjem porazdelitve čutnega) politiko mogoče estetizirati. Tu je bila estetizacija zgolj podaljšek – kot oblika govora – političnih teles v skupnem. Če je kaj umetnost, je to ravno tovrstna estetizacija, ki je nasprotje larpurlartistične estetizacije.

Četrty primer: Estetika direktne akcije

Ta primer je v nasprotju s prejšnjimi tremi bolj povzetek izbranega specifičnega protestniškega dogajanja. V zadnjih mesecih⁹ se je v Sloveniji, tako kot tudi po svetu, zvrstilo veliko uličnih protestov, ki so bili predvsem odgovor ljudstva na čedalje bolj radikalno in vsestransko kapitalistično opustošenje. Samoorganizirane skupine in družbena gibanja so v Sloveniji protestirali v sklopu ljudskih vstaj, med katerimi je prihajalo tudi do različnih direktnih akcij, skozi katere so afinitetne skupine izražale svoj gnev nad razmerami v družbi, usmerjen predvsem proti skorumpiranim

druženim elitam, dostikrat pod geslom vseh gesel »Nihče nas ne predstavlja!«. Med temi direktnimi akcijami ni prihajalo do izrazitejših fizičnih napadov na objekte, ki simbolizirajo nosilce avtoritarnosti, na primer kamenjanja bank, parlamentov in vladnih stavb, ali pa na objekte potrošništva in simbole buržoazije, kot so sežigi avtomobilov ipd., kar so prizori, ki jih pogosto vidimo drugod po Evropi in širše. Kamenjanje smo videli zgolj na nekaj protestih v Mariboru, tarča pa je bila predvsem tamkajšnja občinska stavba zaradi župana, obtoženega korupcije, in mestnega sveta, ki je očitno izgubil zaupanje lokalnega prebivalstva, če ga je sploh kdaj imel. V Mariboru je bila tudi serija fizičnih napadov na pravkar postavljene radarje za nadzor prometa. V Ljubljani pa se je odvil niz simboličnih uličnih akcij, ki so vsaka po svoje kazale na vzroke in lokalne nosilce kriznih razmer oziroma razmer kapitalističnega izkoriščanja. Prišlo je na primer do označevanja vladnih in državnih objektov z zgovornimi napisi, kot sta »Denar ljudem, ne bankam!« (napis je bil nalepljen čez vhod v Banko Slovenije) in »Vrtce, ne lagerje!« (napis je bil nalepljen na stavbo ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport). Bilo je še nekaj pomenljivih direktnih akcij: izobešanje napisa »Kje je štrajk?« na stolp ljubljanskega gradu v času sindikalnega protesta na Kongresnem trgu; metanje balonov, napoljenih z različnimi barvami na določene objekte, ki so bili na poti demonstrantov (Banka Slovenije, več različnih bančnih poslovalnic v središču Ljubljane, McDonalds v Čopovi ulici); protestniki so poskusili premakniti varovalno ograjo, ki so jo represivne službe postavile, da bi domnevno zavarovale zgradbo parlamenta pred protestniki, ki so ploščad pred parlamentom želeli uporabiti za izražanje svojih protestov, a jim je bilo to v veliki meri onemogočeno ravno s krčenjem razpoložljivega fizičnega – tako imenovanega javnega – prostora; taista varovalna ograja je bila ob neki drugi priložnosti simbolično požgana; paroli, ki sta ob tem zakrožili po različnih komunikacijskih kanalih, pa sta se glasili: »Ograja mora pasti!« in »Ograja povsod, pravice nikjer!«. Med enim v seriji uličnih shodov je zagorela tudi varovalna kovinska rešetka na vhodu v Banko Slovenije. Vse te akcije so precej skrbno nadzorovale represivne državne službe, predvsem pa je bil uveden strog režim varovanja tako imenovanega javnega reda in miru. Pod to spolzko pravno kategorijo, ki temelji na siceršnjem pravnemu redu, sta elegantno zajeta (legalizirana, upravičena, udomačena, ponotranjena) marsikatero represivno dejanje in nadzor v imenu »varnosti« za ohranjanje kapitalističnega *statusa quo*. Na tem mestu se ne bom spuščal v razlago tega stališča, temveč bom zgolj iz njega izhajal, ob tem bom – v prid temeljnemu razumevanju – le poudaril, da tako imenovana pravna država še zdaleč ne pomeni zagotovila enakosti, kaj šele svobode, temveč ima ravno nasproten učinek, saj v svojem obsesivnem legalizmu zgolj reproducira hierarhije in s tem tudi utemeljuje in normalizira dejansko neenakost.

Ne da bi analiziral posamične omenjene primere direktnih protestniških akcij, bom v kontekstu tega prispevka upošteval predpostavko, da se med omenjenimi direktnimi akcijami – izhajajočimi iz konkretnih življenjskih okoliščin, zaznamovanih s prekernostjo, diskriminacijo itd. –, torej med uličnimi performansi – medsebojnega opolnomočenja vseh vpletenih oziroma skupnega odziva teles in inteligenc na sistemsko nasilje –, ki jih zaznamujejo solidarnost, samoorganizacija in samoiniciativnost, vzpostavlja prav avtonomija umetnosti. Ker gre za ustvarjalnost v upor in ker je ta upor resničen (ne pa že vnaprej anestetiziran v določeni estetizaciji, ki je sama sebi namen, ki proizvaja postvarjenje), so protestniška/uporniška dejanja v svoji singularnosti tudi umetniški performansi, akcije, geste, hepeningi. Ta umetnost – umetnost upora – je povsem učinkovita že v svojem procesu, v samem dejanju, v svoji začasnosti, hipnosti, ne nazadnje v svojem prizadevanju za vzpostavitev alternativ dominantnemu redu, ki vedno pomeni in je pogojevano z določenim uporom. Hkrati in paradoksalno pa imamo pri tem procesu opravka z umetnostjo-ki-to-ni, oziroma še več, smo vanjo involvirani. Ta paradoks,

ki pravzaprav spreminja sistemsko uveljavljeno paradigmo umetnosti, je v resnici uresničitev prekoračitve prepovedi njenega spreminjanja. Umetnost je v samoorganizaciji direktne akcije (ki zruši/odpravi red »dovoljenega«, »sprejemljivega«, »predpisane- ga«, »mogočega«) lahko stvar vsakogar, kogar koli, saj je vsakdo lahko kreativen in svojo kreativnost lahko avtonomno izraža. Estetika direktne akcije je estetika, ki se izmika vsem načrtanim pravilom, pri tem pa je časovno in kontekstualno omejena; velja v določenem trenutku, na določenem kraju, tukaj-zdaj, v določenem performativnem, uporniškem kontekstu. V tej začasnosti in opustitvi vseh pravil, v razpršenosti ustvarjalnosti (neavtorstvu), je odpravljena nevarnost njene instrumentalizacije za potrebe partikularnih interesov, odpravljena je pravzaprav možnost vsakršne totalizacije nekega ustvarjalnega dejanja. V heterogenosti upora¹⁰ je velikanska moč nasprotovanja vsakršnim hegemonijam, vključno s hegemonijo samega umetnostnega sistema in njegovimi nenehni poskusi nevtralizacije uporov.

Rekonfigurirano estetsko. Nič več umetnost

Ob uporabi Rancièrove terminologije zdaj lahko brez dvomov trdimo, da prvi in drugi primer prej kot ne ostajata na konsenzualni strani. Toda tretji primer konstruira – in kar je še pomembnejše, tudi performira – specifično disenzualno stališče – izjavo skozi svoje performativno/aktivistično dejanje. In čeravno ob tem povsem ne odpravi umetnosti, pa vsekakor prečka mejo med umetnostjo-kot-jo-poznamo in politiko (razumljeno kot rekonfiguracijo čutnega, kot poseg misli v dani red stvari). Pri tem ni odveč imeti v mislih, da ta politična gesta sicer stoji na robu umetnosti, a hkrati razume njen emancipatorni potencial skozi razumevanje poguma oziroma odločitve njenih protagonistov, da se uprejo in intervenirajo v dani red. Tovrstna umetnost performira prelom v redu čutnega s tem, ko počne nekaj »nesprejemljivega«, ob tem pa prevzema tveganje samoukinitve. Na tej točki ni več toliko pomembno, ali gre za umetnost, neumetnost ali kaj tretjega, toda njeno estetsko ima nedvomno neko specifično (enkratno) kvaliteto, ki nastane v hibridizaciji s političnim in iz nje oziroma znotraj političnega. Ta je še toliko bolj očitna v četrtem primeru, s katerim sem želel opozoriti na možnost radikalnejše relativizacije pojma in »področja« umetnosti, ki ne pomeni (nujno) njenega zanikanja, temveč predvsem anticipira prostor ustvarjalnosti v uporu kot odprt, brezmejni prostor – domišljijjskih, uživaških, kritičnih, miselnih – eksperimentov katere koli avtonomne posameznice oziroma samoorganizirane skupine.

Največja težava umetnosti ni (zgolj) v vprašanju, ali njen estetski odziv na to ali ono družbeno vprašanje odgovarja na njujo političnega angažmaja v okoliščinah neoliberalnega kapitalizma. Njena največja težava je v poskusu biti angažiran, vendar ne zares politično aktiven. To seveda pomeni vzdrževanje pozicije znotraj umetnostnega sistema ali poskus, da bi se dokopala do nje.

¹⁰ Prizadevanja za homogenizacijo zadnjih uporov proti kapitalističnemu opustošenju v Sloveniji so bila vidna v nekaterih (kvečjemu neuspeh) poskusih centralizacije protestniškega dogajanja znotraj horizontalno organiziranih ljudskih vstaj, ki so se kazali skozi: prizadevanje za vzpostavitev programa posamične manifestacije in za postavitev centralnega odra z ozvočenjem (na Trgu republike in Kongresnem trgu); poskuse določanja vnaprej vabljenih govorcev; programiranje nastopov glasbenikov in različnih umetnikov v službi kulturaliziranega protesta; pavšalno obsojanje »protestniškega nasilja« (poskusa premika varovalnih ograj, izražanja nezadovoljstva s prisotnostjo represivnih organov) ipd. Tovrstni poskusi so večinoma izhajali iz pobude, imenovane Vseslovenska ljudska vstaja. Pri poskusih protestiranja na »civiliziran, kulturnen, meščanski« način, s poudarkom na »nenasilju«, je izstopala pobuda Protestival, ki je (morda nehoti) postala nekakšna prisproda *festivalizacije upora* s svojimi poskusi, da bi iz protestov naredila protestni festival z bolj ali manj poenoteno, prepoznavno vizualno podobo. Tu je treba opozoriti, da je festival tipična oblika liberalne umetnostne produkcije spektakla in ta produkcijska forma v Sloveniji sicer precej dominira. Centralizacijo in festivalizacijo lahko razumemo v luči nerazumevanja ali poskusa uzurpacije same horizontalnosti uporov, izhajajočih iz kritike predstavnštva in iz njega izhajajočih družbenih elit, potekajočih pod sloganom »Ne diskriminiramo, vsi ste gotovi!«.

Čeravno je to in takšno pozicijo mogoče imenovati avtonomno, v skladu z nekim drugim razumevanjem avtonomije, ali morda s kakšno drugo besedo, je njen emancipatorni potencial šibak ali nič. Kajti edino takrat, ko deluje onkraj pravil/dogem umetnostnega sistema, protagonist kritične umetnosti v resnici prakticira politično emancipatorno prakso. Za to obstaja preprost razlog: umetnostni sistem nikoli in nikdar ne dovoljuje tovrstne prakse zares, ker temelji na gospodstvu, menedžerstvu, izkoriščanju, hierarhijah. V tem smislu je estetsko neke emancipatorne umetniške prakse – ki je nekaj drugega kot umetnost – *rekonfigurirano estetsko*. Sinhronizacija med avtonomijo umetnosti in istovetenjem umetniških form s formami »iz življenja«, razumljenim kot drugo ime za politiko, je mogoča. To spojitve lahko imenujemo umetnost, a to še ne pomeni, da imamo opravka s (subverzivno) emancipatorno prakso. Strinjam se z idejo, da je umetnost danes umetnost, kolikor je nekaj drugega kot umetnost. V tem pogledu je odpravljena – in to je nujno – kot umetnost s samim dejanjem politične emancipacije vseh vpletenih v specifičen *vključujoč proces* – njenega ustvarjalnega protagonista (običajno imenovanega umetnik) in vseh posameznikov, ki stopajo v interakcijo z njenim performansom, ki se odvija onkraj *ἀρχή* neoliberalnega umetnostnega sistema. Ta nehierarhična situacija je izhodiščni pogoj za uveljavitev revolucionarnega naboja umetnosti, ki ni več umetnost.

Literatura

- MINK, J. (2000): *Duchamp*. Köln, Benedikt Taschen Verlag.
- RANCIÈRE, J. (2002): The Aesthetic Revolution and its Outcomes. *New Left Review*, 2002, 14, 133–151. London, New Left Review.
- RANCIÈRE, J. (2005): *Nevedni učitelj*. Ljubljana, Zavod En-Knap.
- RANCIÈRE, J. (2010): *Emancipirani gledalec*. Ljubljana, Maska.
- TANCKOVIČ, T. (2003): Koprski zvonovi na veliki šmaren niso zvonili. *Dnevnik*, 19. avgust 2013. Dostopno na: <http://www.dnevnik.si/clanek/57984>. (24. november 2013)
- Z., MO. (2010): Brazilski umetnik s pištolo nad papeža, Busha in britansko kraljico. *Delo*, 27. september 2010. Dostopno na: <http://www.delo.si/clanek/123014>. (26. november 2013)

Včeraj je bil nov dan (danes pa smo gotovi)

»Demokracije, in zdaleč ne le nove med njimi, ne delujejo dobro.«

(Offe v Della Porta, 2013: 184)

Lanski protesti po Sloveniji so dali jasno vedeti, da ljudje niso zadovoljni s trenutnim stanjem v družbi. Po vsem dogajanju lahko trdimo, da sta politika in z njo predstavniška demokracija danes v krizi. Splošno nezaupanje v politiko in upad zanimanja zanjo sta posledica razočaranja ljudi nad trenutnim stanjem – ljudje politike ne dojemajo več kot nekaj inkluzivnega in koristnega, temveč kot nekaj umazanega, koruptivnega, odtegnjenega od ljudi, skratka nekaj, kar je na voljo le elitam, ki z njo služijo svojim interesom. Vendar pa današnja politična kriza ne izvira le iz tega razočaranja, temveč ima vzroke tudi v samem konceptu predstavniške demokracije.

V tem članku se bomo ukvarjali z neuspešnimi načini, na katere bi lahko virtualna demokracija in digitalizacija teles spremenila rezultat lanskega slovenskega vstajniškega gibanja. Prepričani smo namreč, da so tako nove tehnologije kot tudi sodobnejše teorije participacije družbenega v političnem premalo izkoriščene. V sklepih z refleksivnim pogledom interpretativne psihoanalize ocenjujemo mesta spodletelosti vstajništva na Slovenskem.

Prvi problem, na katerega naletimo, je že samo dojemanje predstavniške demokracije kot take. Demokracija je pogosto razumljena kot stanje, kot statični koncept, ki ga učinkovito prakticiramo, častno živimo ali pa ga ne zmoremo doseči (Papacharissi, 2010: 11). Vendar pa je treba takšno »razumevanje demokracije kot skupka praks, postopkov in formalnih pravil« (Ilc in Banjac, 2009–2010: 172) premagati, saj je demokracija proces, torej nekaj, kar se mora nenehno spreminjati in razvijati. Takšen celovit pogled na demokracijo mora vključevati tri bistvene ravni demokracije kot družbeno-politične ureditve: demokracijo kot družbenopolitično skupnost, kot način vladanja in kot kulturo v najširšem pomenu (ibid., 172). Vendar pa so v krizi vse tri ravni – danes smo »priča trojni krizi predstavniške demokracije, ki je kriza participacije, kriza reprezentacije in kriza legitimnosti« (Vodovnik, 2011: 43). Kriza participacije se med drugim kaže v nizki volilni udeležbi, nezaupanju v politične institucije in predstavnike, zapiranju v zasebno sfero; kriza reprezentacije v številnih protestniških sloganih, kot sta *Nihče nas ne predstavlja!*, *We are the 99%!* ipd., kriza legitimnosti pa v političnih škandalih in neupošteva-

nju idej in želja civilne družbe. Trenutna vključenost civilne družbe je zreducirana le na vlogo volivcev, ki izvolijo svoje predstavnike (ti potem odločajo v njihovem imenu). Učinkovitost upravljanja je s tem dejanjem zagotovljena, vendar pa je hkrati močno ogrožena javna deliberacija (Papacharissi, 2010: 14) in sploh legitimnost oblasti, ki torej ne temelji na dojemanju demokracije kot vladavine ljudi, od ljudi, za ljudi (Della Porta, 2013: 4). Trenutna oblika demokracije sama po sebi ne zagotavlja vključenosti civilne družbe pri oblikovanju politične agende, odločitev ali morebitnih rešitev za percipirane probleme. Obseg civilne participacije je seveda odvisen tudi od pobud civilne družbe same, vendar pa je jasno, da so takšne pobude odvisne predvsem od političnih in družbenih okoliščin. Vsakršno pomanjkanje civilne participacije tako ni le posledica družbene apatije, temveč ga je treba razumeti v kontekstu dilem sodobne demokracije (Dahlgreen in Alvares, 2013: 49). Trideset let neoliberalizma je pustilo posledice tudi v političnem sistemu: logika trga je postala najprimernejša pot za doseganje družbenega napredka, to pa je zmanjšalo ali celo uničilo prostor za demokratično participacijo. Težnja politične oblasti, da se odmika od demokratičnega sistema, ki mu je odgovorna, in se seli v zasebni sektor, ni nekaj, kar je nastalo pod neoliberalizmom, vendar pa se tu kaže v svoji najčistejši obliki. Trg postavlja ceno za bolj kot ne vsa področja človeškega življenja, kar izničuje vse politično in se odraža v depolitizaciji, ne vključevanju in občutku izgube moči med civilno družbo (ibid., 49). Demokracija, ki ne temelji na vključenosti, pa ni več demokracija. Oziroma je, a ne pomeni tistega, kar se rado misli, da pomeni, in kar bi morala začeti pomeniti – radikalno demokracijo multitudine emancipatorskih praks.

Zaradi pomanjkanja perspektiv in nerefektiranega odnosa do obstoječega politično-ekonomskega sistema in temu komplementarnega prepričanja, da živimo v svetu endizmov, da je torej naš svet najboljša »možnost mogočega«, so se ljudje skoraj povsem predali tej ideologiji, ki se pretvarja, da to ni. Razlaga, da živimo v edinem mogočem političnem sistemu, ker si drugačnega pač ne znamo predstavljati, zveni neprepričljivo, sploh glede na težave, ki jih ima ta sistem. Iskanje političnih alternativ *statusu quo* tako ni nič presenetljivega, tako na teoretični ravni kot tudi na ravni političnih in emancipacijskih praks. Ena teh je elektronska demokracija, ki je zasnovana na civilni participaciji in deliberaciji.

Kaj je e-demokracija

Da bi se razmere za vključevanje civilne družbe v politične procese izboljšali, moramo ponovno in/ali na novo vzpostaviti javni prostor, ki je ključen za obstoj demokracije in je eden izmed pogojev za njen obstoj. Po Habermasu je javni prostor v modernih in postmodernih demokracijah skomercializiran in ne služi več interesom javnosti, temveč državnim in zasebnim interesom. Če javnega prostora za deliberacijo ni, javna sfera ne more več obstajati, deliberacija pa je za demokracijo bistvena, saj omogoča vstop zasebne misli v javnost (Papacharissi, 2010: 38–39). Prek vzpostavljanja novih kanalov in novih javnih prostorov za neposredno participacijo posameznikov se sistemu vrne politična legitimnost. Eden takšnih prostorov, ki so na voljo, je zagotovo internet.

E-demokracija je tako eden izmed pristopov obuditve demokracije v smislu ponovnega vključevanja posameznikov v politične procese, saj te procese seli na splet – s tem ponuja možnost za večjo in aktivnejšo participacijo. Hagen definira e-demokracijo kot »vsak demokratični politični sistem, kjer so informacijsko-komunikacijska omrežja uporabljena v demokratičnih procesih za namene

informiranja, komuniciranja, artikulacije interesov in odločanja (v okviru volitev in deliberacije).« (Hagen, 1996) Ključna pogoja za uspešno vključevanje posameznikov v politične procese sta torej deliberacija in participacija. Legitimnost političnih odločitev je mogoča le prek javne razprave, v okviru katere naj bi si posamezniki izmenjali mnenja ter z debato prišli do dogovora, katere politike so primerne oziroma katere poskrbijo za javno dobro. Vsi posamezniki imajo enako pravico do sodelovanja v javni razpravi, vsi glasovi in vsa mnenja štejejo enako – kar izniči trenutno formulo politike, ki daje prednost imenu in strankarski pripadnosti. Prav tako je za delovanje e-demokracije in novih političnih pristopov pomembno razumevanje demokratične participacije, ki jo je treba razumeti onkraj določene formalne prakse – volitve so tako le eden izmed modusov politične participacije in ne edini, kot si nekateri predstavljajo. Tako kot demokracija ni stanje, temveč proces, tudi državljanstvo ni le status, ampak ga je treba razumeti kot prakso. Vendar državljanstva ne smemo razumeti kot prakso *per se*, temveč je »performativno državljanstvo oz. »etiko participacije« (Rizman, 2011: 31) treba razumeti kot *praxis* oz. filozofsko kategorijo prakse. *Praxis* namreč ni razumljen v ozkem pomenu ekonomske ali politične dejavnosti, ki je lahko vseeno povsem odtujena in instrumentalna, temveč kot svobodna in ustvarjalna dejavnost človeka, s katero ta ustvarja in spreminja svet okoli sebe in posledično sebe.« (Vodovnik, 2011: 47)

Ideje o e-demokraciji so žive že od osemdesetih let prejšnjega stoletja naprej, ko so se začeli pozivi k selitvi politične participacije na internet. Ta je od vsega začetka nosil potencial za emancipacijo ljudi, saj ponuja svobodo govora in reprezentacije – posamezniki se lahko na internetu osvobodijo statusnih razlik in atributov moči, svoboda izmenjevanja informacij pa se poveča. Kritiki e-demokracije se pogosto opirajo na »težave« interneta: digitalna razlika, nadzor in sledenje uporabnikom, razmerje med kakovostjo in količino informacij (mnenj) na internetu ipd. Naj poudarimo, da kratkoročni cilj e-demokracije ni nadomestitev trenutne politične ureditve (tj. parlamentarno-predstavniške demokracije), temveč je cilj njena nadgradnja: internet je tako dodaten kanal, prek katerega se lahko posamezniki vključujejo v politično realnost, ni pa edini. Oblika predstavniške demokracije se z vzpostavitvijo elektronske demokracije nadgradi – z njo se povečajo možnosti za državljanško delovanje, takšno delovanje pa se oblikuje tudi kot »del trajnega kritičnega dialoga, kateremu morajo biti zakonsko opredeljene forme politične oblasti bolj podvržene« (Lukšič, 2005: 240). Poleg multiplikacije prostorov za izmenjavo idej internet tudi izboljšuje medsebojno razumevanje z razvojem številnih kritičnih javnih sfer (Della Porta, 2013: 88). Prav tako nam elektronske tehnologije omogočajo hitro izmenjavo informacij in stalno priključenost, ki sta bili doslej v večji meri uporabljani za postmoderno vsečne prakse: narcistični ekshibicionizem, instantna gratifikacija, utajitev realnosti. Izraba interneta za namene politične emancipacije in formacije novih diskurzivnih praks do zdaj še ni pokazala vseh potencialov.

(Post)modernizacija participativnih, deliberativnih in glasovalnih procesov bi najverjetneje največ prinesla generacijam, ki imajo zdaj najmanj dostopa do političnega odločanja, ki so na internetu »doma«, medtem ko se za druge v začetnih fazah verjetno ne bi nič spremenilo. Kritiki e-demokracije velikokrat v dimenzijah prave moralne panike opozarjajo na tovrstno izključevanje zaradi tehnološke nepismenosti. Resda je za izničenje teh razlik treba veliko narediti pri uvajanju novih tehnologij in njihove uporabe, vendar pa za to ni potrebna tehnološka, temveč prej socialna (r)evolucija. Kljub nevarnostim, ki jih prinašata morebitni oblastniški nadzor nad uporabniki in tehnološka determiniranost kot taka, pa moramo najti presečišča, kjer dejanski demokratično-politični učinek presega (morebitno) izgubo zasebnosti. Internet se je v svetovnem in tudi slovenskem protestniškem gibanju do zdaj za uporabnega izkazal v okviru

organiziranja protestov in hitrega izmenjevanja informacij. Mogočih pa je seveda še veliko korakov naprej; nekateri že v danem okviru »možnosti mogočega«.

Onkraj »možnosti mogočega« je seveda prvo vprašanje, ki si ga moramo v tem kontekstu zastaviti, naslednje: ko rečemo demokracija, ali sploh govorimo o istih stvareh? Mnogi e-demokracijo enačijo z direktno demokracijo grške polis, ki velja za ideal ali vsaj prototip demokratičnega odločanja. Toda dejstvo je, da je lahko atenska polis učinkovito delovala le na podlagi izključevanja (žensk in sužnjev). Tako je že Arendtova poudarjala, da ni polisa, h kateremu bi se lahko vrnil, oziroma polisa, ki bi obstajal neodvisno od fantazem (Armstrong, 2009). Po besedah Bena Bergerja ljudsko ali državljansko politično udejstvovanje, kakršno poznamo danes (volitve, referendumi), niso tisti vzvodi, ki najbolje omogočajo demokratične procese. Vprašati se moramo, kako in kje sprožiti (med seboj povezane) procese ne le političnega, ampak tudi družbenega in moralnega udejstvovanja (Berger, 2011: 4). Sfera, ki lahko dojemanje političnega aktivno spremeni oziroma obogati, je digitalna. Preusmeritev demokratičnih procesov v digitalno sfero, sfero »navidezno brezmejnih svetov« (Lunenfeld, 1999/2001: 8), pa zahteva premisleke, kako mobilizirati, aktivirati in opolnomočiti vsa (in ne le določena, kakor je veljalo v atenski polis) človeška telesa.

Kako – z digitalnimi telesi

Fizično in virtualno se prepletata. N. Katherine Hayles je virtualnost definirala kot kulturno percepcijo, da so materialni objekti prepleteni z informacijskimi vzorci (Hayles, 1999: 13–14). To prepletanje in soobstoj sta povezana s konceptom »integralne realnosti«: s povečano realnostjo (realnost z dodanimi elementi virtualnega) in povečano virtualnostjo (virtualnost z dodanimi elementi realnega). Gre za produktivno širjenje realnosti, saj pride med realnostjo in virtualnostjo do dodajanja in medsebojnega povezovanja (Strehovec, 1998: 80). Navduševanje nad digitalnim prostorom se seveda lahko napaja tudi z odgovornostjo do drugih (narave in nas kot dela nje). »Etična« izraba digitalne sfere namreč ne pozablja na pomen telesnosti in delovanja v fizičnem prostoru.

To povezovanje in bogatenje sfer je treba izkoristiti in opustiti prvotno skepsu. Temeljni pogoj za mišljenje politike v digitalni sferi je premislek o njeni prostorskosti, razsežnostih in potencialih. Ta namreč lahko izziva ustaljene načine in ustvarja nove prijeme za politiziranje ali »delanje politike« (Saco, 2002). Digitalno sfero kot prostor političnega odločanja lahko razumemo tudi kot utopijo, nerealen ideal. Toda brez utopije ni teorije (Lefebvre, 1970/2009: 178) in tako je utopizem bistvenega pomena za izboljšanje človeškega stanja (Sargent, 2010: 9), saj izumlja nove oblike in generira spremembe. Ob tem nas o smiselnosti digitalnega utopizma lahko prepriča misel Kuriyame, da je zgodovina telesa pravzaprav zgodovina načinov naseljevanja sveta (Kuriyama, 1999: 237). Prebivalstvo Zahoda večji del dneva svoje telo obuja digitalno, torej z negiranjem fizične komponente svojega bitja. Čemu ne bi pasivizacijo fizičnega telesa izrabili za politični upor?

Okvir za konceptualizacijo digitalne politične prakse si bomo kljub dejstvu, da je svojo teorijo zasnovala na kritiki in ne na podpori tehnologiji, izposodili pri Hannah Arendt. Hannah Arendt je, čeprav je odklanjala tehnologijo, menila, da poti nazaj v predtehnološko dobo ni (Saco, 2002: 53). Njen odklon od tehnologije je morda le posledica dejstva, da pripada povojnim mislecm, ki so grozote tehnološkega napredka močno čutili. Če vrnitev ni več mogoča, moramo torej o demokraciji in novih prostorih politične participacije razmišljati v okviru

obstoječih tehnoloških oblik. Že obstoječi digitalni prostori, ki delujejo v okviru teh oblik, pa se morajo transformirati: z namenom mobilizacije in aktivacije ljudskih glasov, v končni posledici tudi njihovih fizičnih teles.

Čemu torej telesa obuditi digitalno? Hannah Arendt v okviru političnega odločanja odklanja primat skupnosti, ki poudarja intimnost, empatijo in pomen sorodstva. Intima, fizični stik v procesu empatičnega razumevanja (politične) situacije pozornost usmerja na eno perspektivo, perspektivo Drugega. Politično odločanje, zasnovano na fizično povezani, empatični skupnosti, tako ogroža pluralnost perspektiv, ki je nujna za obstoj modernih družb (Saco, 2002: 46). Hannah Arendt za podporo selitvi politiziranih teles v digitalno sfero izrabljamo prav zato, ker nasprotuje prisiljeni fizičnosti političnega odločanja. Prostor politične participacije je Hannah Arendt opisala kot hkrati utelešen in breztelesen pojavni prostor (Arendt, 1958/1998: 73). Po njenem ta ne sme biti reduciran na fizični prostor, saj javne sfere ne definira dana fizičnost, ampak kolektivna človeška aktivnost (Saco, 2002: 54). Družbeni prostori, ki sestavljajo javno sfero, niso le fizični; proizvedeni so tudi z našim zamišljanjem in »zamišljenim« naseljevanjem le-teh (ibid., 201).

Potrebo po politični imaginaciji v kontekstu Slovenije kot nekdanje jugoslovanske republike je izrazila tudi Renata Salecl. Po njenem mnenju trik uspešnega političnega diskurza ni v tem, da ponudi neposredne slike, s katerimi se ljudje identificirajo –, kar je bila navsezadnje tudi težava Partije. Trik uspešnega političnega diskurza je v tem, da konstruira Simbolni prostor, z vidika katerega smo sami sebi všečni. Diskurz pa mora biti konstruiran tako, da prostor pušča odprt in nam tako omogoča, da ga zapolnimo s podobami svojega idealnega jaza (Salecl v Laclau, 1994: 225). Digitalna sfera nam omogoča, da svojemu fizičnemu telesu po svojem okusu ustvarimo avatar, kar za politično deliberacijo nosi zanimive obete. Prednost selitve zadnje v digitalno sfero se skriva v zakritju telesnih značilnosti. Te so namreč prva tarča stigmatizacij, ki politično deliberacijo ovirajo. Spol politično aktivnega bitja je v virtualnem prostoru nejasen in tako bistveno manj relevanten, potencialno pa se lahko ognemo še drugim oblikam diskriminacije (Saco, 2002: 72). Kljub vsemu pa ne smemo pozabiti na osebni stik, ki ponuja nekaj, česar nam digitalna sfera ne. Po Garnhamu se pri komunikaciji, ki vključuje fizični stik, potrebe Drugega težje ignorirajo. Ob tem se povečajo možnosti za razvoj odgovornosti do drugih (Saco, 2002: 72), česar s selitvijo politične deliberacije v digitalno sfero ne smemo zavreči. Tradicionalna srečevanja v fizičnem prostoru pomembno vplivajo tudi na krepitev družbenih vezi, temelječih na potrpežljivosti (Heim v Lunenfeld, 1999/2001: 38).

V kontekstu Slovenije kot postsocialistične države strah pred javno objavo ekscentričnih političnih idej razumemo kot zaviranje razvoja politične kulture. Selitev v virtualno sfero bi bila za majhno državo, v kateri je uniformnost norma, dobrodošla. Renata Salecl spomni na dejstvo, da je bila utopija samoupravljanja kljub zapostavljanju političnega vprašanja v prid socialnemu in v času pod Titom razumljena kot najvišja stopnja demokracije (Salecl v Laclau, 1994: 205). Z vpeljavo digitalne (in čedalje bolj neposredne) demokracije bi tako lahko bili priča pluralnosti idej, ki je sodobnim družbam nujno potrebna. Politična aktivnost posameznika bi se izražala v besedah in dejanjih posameznika (Arendt, 1958/1998: 72), ki ga stigma (fizično telo) ne bi več ovirala pri prostem izražanju lastnih idej in podpiranju drugih.

Prednosti digitalne sfere vidimo v tem, da skupnost laže mobilizira in kanalizira specifične (politične) interese vsakega posameznika. Človek, oborožen z množico informacij, je tako bolj opremljen za politični boj. Tu pa naletimo na težavo tehnološke (ne)pismenosti: s tem se, zanimivo, približamo težavam atenskega polisa, ki je izključeval in s tem strukturno omogočal

nadaljnje politično odločanje. Skupina ali združenje izključuje tiste, ki si z njimi ne dovolijo oziroma nočejo biti identificirani (Armstrong, 2009).

Element identifikacije bi bil v našem primeru »biti tehnološko večč« in zaupati v vzvode elektronske demokracije. Prav ta vidik kaže na nevarnosti, ki bi jih lahko prineslo nenadno sprejetje digitaliziranih procesov odločanja, še posebno za starejše ali le staromodnejše posameznike. Dejansko pa smo priča nasprotnemu procesu, in sicer zaviranju digitalizacije procesov odločanja političnih elit (in višjega srednjega razreda), ki v tehnološki pismenosti (mladih) vidi nevarnost, da bi se stvari res spremenile, saj bi to ogrozilo njihovo (politično in ekonomsko) privilegirano mesto.

Po besedah Bojane Kunst koncept virtualnega telesa, ki obstaja nasproti fizičnemu telesu, izhaja iz kartezijske delitve na um in telo. Virtualno telo tako ni osvobojeno dualizma (Kunst, 2004: 33). S takim argumentom lahko nasprotniki digitalnih (političnih) praks virtualno postavijo v položaj Drugega, tujega, neznanega in nevarnega. Naš argument vodi v drugo smer: med uporom, natančneje fizične prisotnosti telesa v uporju, je telo aktivno. Toda prav ta aktivnost je lahko znak impotence in nemoči. Aktivnost telesa v uporju je znak, da je telo zadnja površina, prosta za označevanje, po drugi strani pa zadnje sredstvo izražanja, ki nam preostane (Giblett, 2008, 114). Oblast je v času vstaj s svojo ignoranco ljudi ponižala na raven *bios*, samo teles, oropanih svoje politične legitimnosti. Kljub številnosti je telesa ignorirala, ko pa se je pogled oblasti vendarle obregnil obnje, so bila taka telesa definirana kot huliganska in temu ustrežna je bila tudi reakcija oblasti: vzeli so jim prostost.

Komunikacijske tehnologije imajo v tem pogledu lahko vlogo sredstva osvobajanja in opolnomočenja. »Dogodke« telesa vnesejo na površino elektronskega (komunikacijskega) sredstva in jih projicirajo na zaslon (ibid., 118). Tako lahko digitalizirana fizična telesa družno vzpostavijo novo, radikalno drugačno distanco do države in šele s tem opozorijo, da je njen pogled v svoji ignoranci uperjen v napačno smer. Mnóštvo digitaliziranih teles lahko z deliberacijo v digitalni sferi doseže in nenehno dosega konsenz. Tako lahko telo z digitalizirano aktivnostjo enakovredno ali celo z večjim učinkom nadomesti izpostavljanje svoje ranljive fizičnosti po ulicah slovenskih mest. Še več: pokaže lahko na (fizično) ranljivost Države, ki je veliko večja od ranljivosti prilagodljivega, fragmentiranega in razsrediščenega postmodernega posameznika. Le njen pogled, ki temelji na slepi pegi »možnosti mogočega«, ji onemogoča ta sprevid oziroma, povedano natančneje, slepota za druge premise »možnosti mogočega« je še edino, kar ji omogoča, da obstaja.

Zakaj – ker smo Gotovi!

Postmoderna množica je korak naprej od modernističnih Freudovih konceptov, še vedno pa jo lahko opisujemo v pojmih teoretske psihoanalize. Medtem ko se slavna Freudova teorija množice glasi: »Število posameznikov, ki so postavili isti objekt na mesto ideala jaza in se torej v svojem jazu med seboj identificirajo« (Freud 2007–294, kurziva v orig.), pa lahko postmoderne, fragmentirane, »tekoče« in v velike zgodbe neverujoče posameznike zaobsežemo s samo majhno spremembo v začetni formuli množične psihologije. Naj razložimo.

V današnji družbi imamo opravka z imaginarijem neskončnih možnosti; vse je mogoče, posameznik lahko iz svojega življenja naredi, kar koli si želi, in ne politika ne država ne biologija ali religija mu v njegovi samorealizaciji ne smejo biti v napoto. Kar je nekoč lahko bila

opora osebne identitete (barva kože, spol, pripadnost nekemu narodu ali družbenemu razredu, politično ali versko prepričanje), zdaj niso več ideali, ki kot »sublimirane predaje abstraktni ideji« (ibid.: 292) oblikujejo našo identiteto. Konec je velikih zgodb, hegemonskih ideologij in na brezpogojni avtoriteti temelječih idealov, Drugih, ki so definirali, omejevali in v koherentne podobe prešli posameznikove identitete. O tem, da so novi načini subjektivizacije nujni za začetni premislek o novejših teorijah množic in o zares pluralni (in s tem radikalni) demokraciji, sta odločna Laclau in Mouffe (1987: 136).

Zavrnitev kategorije subjekta kot enotne, presojne in suturirane entitete nam pomaga videti specifičnost antagonizmov, nastalih na podlagi različnih subjektivnih pozicij in s tem tudi poglobiti pluralistične in demokratične koncepte. Zato kritika kategorije enotnega subjekta in priznavanje diskurzivne razpršenosti, na podlagi katere se konstituira vsaka subjektivna pozicija, zahtevata kaj več kot zgolj razglašanje obče teoretske pozicije: sta pogoj *sine qua non* za refleksijo mnogoterosti, iz katere vzniknejo antagonizmi v družbah, v katerih je demokratična revolucija že prestopila določen prag.

Razpršenemu postmodernemu subjektu torej ni mar za stare vrednote in avtoritete, do njih celo ohranja skrajno cinično, partikularno pozicijo, zvestobo prisega samo sebi, saj naj bi se vse druge oblike čustvene, intelektualne ali socialne navezanosti neizogibno končale z izdajo, razočaranjem in bolečino (Salecl, 2011). Tako tudi ne more računati na te preživele institucije v zagotavljanju svoje subjektivnosti in potrjevanju svoje identitete. Edini porok posameznikove identitete postane avtentičnost želje, želje po tem, da se realiziramo v neponovljiv in neprecenljiv original, da do drugih in Drugih obdržimo varno distanco (premik vsakdanjega življenja teh posameznikov iz fizičnih v virtualne prostore je tudi eden od načinov ohranjanja te distance).

Ko edino avtentično, avtonomno in konsistentno jedro identitete posameznika postane njegova lastna želja, je staromodna identifikacija z drugimi skozi skupno prepoznavanje Ideala Jaza onemogočena. V teoretski psihoanalizi je ekonomija želje kot tistega, kar je v artikulirani zahtevi neomejlivega na dejanski objekt potrebe, jasna; nobena realizacija potrebe je ne izčrpa, nobena v jeziku artikulirana zahteva je ne pomeni, nič strukturno obstoječega je ne substancializira. Vsaki spodleteli izkušnji uresničenja želje in/ali artikulaciji želje v obliki simbolne zahteve nujno sledi resignirana ugotovitev, da »to ni to«. Problem take želje torej je, da je ne more zastopati nobena artikulacija, nobena redukcija na konkretno zahtevo, noben ideal – samo demonstracija, erupcija, eksces.

To je bilo boleče razvidno iz etiologije padca vstajniškega gibanja na Slovenskem. Vsaka izražena artikulacija želje množice, vsaka konkretna zahteva je bila dvojno pogubna. Najprej zato, ker se je formirala kot odgovor na poziv oblastniškega diskurza: »Kaj hočete?« in potem še zato, ker je z vsako redukcijo na objekt zahteve zgrešila svoj cilj, razdelila protestniško gibanje in zmanjšala latentni potencial želje, njegovo potencialno moč. Odgovor na poziv hegemonja je lahko strukturiran le skozi hegemonistični diskurz, torej ravno skozi tisti diskurz, ki so ga vstajniki hoteli spodkopati. Dialog z oblastjo je bil vendar cilj oblasti, ne vstajnikov! In naprej, vsaka vsebinsko formulirana zahteva je predvidevala spet dve z duhom vstajniškega gibanja nezdržljivi stvari: subjekt izjave, tistega torej, ki reprezentira vse subjekte (protestnike), in pa vsebino, ki bi popolnoma ustrezala želji. In seveda se je zgodilo pričakovano: če se množica prepozna kot enotna (tudi prek slogana *Nihče nas ne predstavlja* in če je srečanje s potencialno obljubo realizirane želje vselej »to ni to«, potem je odgovor tem vsebinsko formuliranim zahtevam lahko le identičen govoru protestnikov, naslovljenemu na oblast: »Gotov si!« Da bi želje vstajnikov lahko

imele realne možnosti, bi morale ostati Realne v lacanovskem pomenu, in sicer kot resnica brez pomena – nesmiselna, ekscesna, neracionalna, nezavedna vednost, ki ne ve zase, ne ve, kaj in kako, ve samo, česa in kako ne bi. Opomenjanje smisla protestov kot čiste forme »Dost mam!« je razgradilo vstajniško gibanje, saj je edino, kar je bilo na njem subverzivnega, prav oblika sama. Le vztrajanje pri čisti ekscesni formi, radikalizacija te forme z upiranjem redukciji na vsebino, je zmožno za nazaj in na novo zapolniti tisti manko v stari vednosti protestnikov, ki se nahaja onkraj artikulacije – ga substancionalizirati, na prazno mesto brezna postaviti radikalno nove vsebine, heterogene, emancipatorske in artikulacijske prakse in spremenjena razmerja moči. Podoba s kantovskim etičnim dejanjem je tu več kot le naključna in ravno presežek etičnega (kako narediti) nad moralnim (kaj narediti) nakazuje na zmožnost oblike, da ustvari nove vsebine dobesedno iz nič in se povzdigne na raven badioujevskega dogodka. »Dogodek je ustvarjenje novih možnosti. Ne umešča se preprosto na raven objektivnega mogočega, temveč na raven možnosti mogočega. Kar bi lahko rekli tudi takole: glede na situacijo ali svet dogodek odpre možnosti tistega, kar je, s strogega stališča sestave te situacije ali zakonitosti tega sveta, pravzaprav nemogoče.« (Badiou, 2009: 12)

Medtem ko vstajnikom ni uspelo spodkopati oblastniškega diskurza, ga je »festivalizaciji« protestov uspelo nadgraditi. Pacificiranje strasti, transgresij in ekscesov, kar naj bi ustvarjalo »civiliziranega protestnika«, ki je (tudi zato) boljši od oblasti, je tudi eden temeljnih gradnikov sodobnega kapitalizma. Ne samo, da je politično korekten protest inverzna oblika dokazovanja lastne superiornosti (nad politično nekorektno, koruptivno vladajočo silo), uprizarjanja »kulturnega vstajništva«, ki so se vrstila za pogled skozi okna parlamenta, so kazala na še preveč dobro ponotranjenje vladajoče (neoliberalne) ideologije. Da pojasnimo: na zelo ilustrativen način lahko »napredek« človeške družbe in urejanja odnosov znotraj nje merimo s stopnjo udomačitve, podreditve, pacifikacije »človečnosti« same. Slehera družbena (ko)eksistenca navsezadnje temelji na kompromisih glede tako rekoč vseh vidikov človekovega življenja, zlasti tistih plati, ki se nanašajo na naše zasebno življenje strasti, želja in užitkov. Na drugi strani pa vsi vemo, da je prav tisto, čemur se moramo odreči, da bi ustrezali normi »civiliziranega človeka«, esenca »človečnosti« same. To nas pripelje do nerodnega sklepa: »človečnost« se lahko udejanja le s kršenjem družbenih norm – iskati jo je treba v disgresijah, subverzijah, ekscesih. Analogno lahko shematično »merimo« »napredek« človeške družbe v korelaciji s pacificiranjem strasti prek različnih (v političnih sistemih) historičnih oblik nasilja: od eksplicitnega fizičnega do metaforičnega simbolnega in politično korektnega systemskega nasilja (Žižek, 2009). Skladno z znano Freudovo premiso, da je izumitelj civilizacije tisti človek, ki je prvi namesto kamna (fizično nasilje) vrgel drugemu v obraz žaljivko (simbolno nasilje, nasilje jezika), je ključ »civilizacije« v pacificiranju človekovih strasti z nasilnimi sredstvi v odpovedi fizične grožnje. Prevladujoče stanje stvari v današnjih poznokapitalističnih in/ali potrošniških družbah je systemsko nasilje in označuje sistem nereflektiranih prisil, ki omejujejo »možnosti mogočega« – vse, kar mora delovati kot samoumevna predpostavka, ki ureja vsakdanje življenje, da bi o vsakdanjem življenju sploh bilo mogoče govoriti. To je nasilje *sine qua non*, saj brez njega obstoječa, deljena družbena realnost ne bi mogla obstajati. Pomemben del tovrstnega nasilja, del, na katerem seveda temeljita tudi neoliberalna ekonomija in parlamentarna demokracija, pa je odpoved fizičnemu nasilju, politična korektnost, toleranca, svoboda individualnih izbir, dobrotelost. Na kratko: v systemskem nasilju sploh ne potrebujemo zunanjega, institucionalnega, oblastniškega nasilja, saj smo nasilje nad sabo »kulturno« in »civilizirano« vzeli nase, ga ponotranjili, ga izvajamo sami nad sabo in spet kot le eno od različic vseh potrošniških dobrin oziroma t. i. »svobodnih izbir«, ki nas delajo »avtentične«.

Dokončni poraz vstajniškega gibanja je bila partikularna, vsebinska »zmaga«: odstop Janeza Janše. Mar to ni kazalec možnosti, da je bilo gibanje v samem bistvu gibanje tistega višjega srednjega razreda, ki se noče odpovedati svojim privilegijem (in ki, med drugim, zato demonizira ali pa vsaj zavira tudi možnosti novih tehnologij) in je bolj reakcionarno-populistično kot revolucionarno-emancipatorno: ni čisto zares želelo novega, ampak vrnitev starega. »Povedano z nietzschejanskimi termini, ki so tu povsem na mestu: ultimativna razlika med resnično radikalno-emancipatorsko politiko in populistično politiko je v tem, da je avtentična radikalna politika aktivna, zahteva in uveljavlja svojo vizijo, medtem ko je populizem v temelju *reaktiven* (kurziva v orig.), reakcija na motečega vsiljivca. Drugače povedano, populizem ostaja različica politike strahu: množico mobilizira s sejanjem strahu pred pokvarjenim vsiljivcem«. (Žižek, 2010: 58) Predvsem pa si gibanje ni upalo prevzeti odgovornosti vstopa v prazno brezno lastne želje, saj je nasledlo zdravorazumski sholastično-samoobtožujoči modrosti (ki je v končni posledici le še eden ponotranjenih stebrov nasilja obstoječega ekonomskega in političnega sistema): če ne veš, s čim boš nadomestil sistem, ne ruši starega.

Končni izkupiček slovenskih ljudskih vstaj je kilav, saj »uspeha revolucije ne smemo meriti po sublimnem strahospoštovanju njegovih ekstatičnih trenutkov, temveč po spremembah, ki jih veliki Dogodek pusti za seboj na ravni vsakdana, dan po vstaji« (ibid.: 135–136). Dan po vstaji pa smo namesto sprememb deležni dopustitev, »permisij«, skoraj žrtvenega daru (npr. restavracija opuščene samostojnega ministrstva za kulturo) in »oblastniki se zelo dobro zavedajo razlike med dopustitvijo in pravico. Pravica v strogem pomenu besede odpira dostop do izvajanja oblasti, in sicer na račun neke druge oblasti. Dopustitev ne zmanjšuje moči tistih, ki jo dajejo; ne povečuje moči tistega, ki je je deležen ... Dopustitve, maskirane kot pravice, nikakor ne spremenijo prerazporeditev oblasti.« (ibid.: 56–57) Prej ugotavljamo, da jo vsak spodleteli poskus destabilizacije le dodatno okrepi.

Kaj storiti? Po koraku naprej smo dva koraka zadaj. Če oblast ignorira fizično predstavo protestov, če ta v ničemer ne moti njihovega razgleda, je pač treba preusmeriti ta pogled onkraj meja fizičnega prostora. Nove oblike in res radikalno drugačne in emancipatorično učinkovitejše ljudske participacije je nujno naseliti v prostore virtualnega, ki so odtegnjeni pogledu Države in njenemu monopolu nad fizičnim nasiljem in fizičnim telesom. Skratka: Državi je treba odtegniti njen lastni pogled, ki jo ohranja pri *business as usual*.

Literatura

- ARENDR, H. (1958/1998): *The Human Condition*. Chicago, University of Chicago Press.
- ARMSTRONG, P. (2009): *Reticulations: Jean-Luc Nancy and the Networks of the Political*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- BADIOU, A. (2009): Ideja komunizma. *Filozofski vestnik* XXX (3): 7–20.
- BERGER, B. (2011): *Attention Deficit Democracy: the Paradox of Civic Engagement*. Princeton, Princeton University Press.
- DAHLGREEN, P., ALVARES, C. (2013): Political Participation in an Age of Mediatisation: Towards a New Research Agenda. *Javnost* XX (2): 47–65.
- DELLA PORTA, D. (2013): *Can Democracy be Saved?* Cambridge, Polity Press.
- FREUD, S. (1921/2007): Množična psihologija in analiza jaza. V *Spisi o družbi in religiji*, 251–319. Ljubljana, Analecta.
- GIBLETT, R. J. (2008): *The Body of Nature and Culture*. New York, Palgrave Macmillan.

- HAGEN, M. (1996): *A Typology of Electronic Democracy*. Giessen, Justus-Liebig-Universität of Giessen.
- HAYLES, N. K. (1999): *How we Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago and London, The University of Chicago Press.
- HEIM, M. (1999/2001): The Cyberspace Dialectic. V *The Digital Dialectic: New Essays on New Media*, P. Lunenfeld (ur.), 24–45. Cambridge, The MIT Press.
- ILC, B., BANJAC, M. (2009–2010): E-demokracija in e-participacija: refleksija uporabe e-orodij v družbenopolitičnih procesih: 164–186. V *Politološke refleksije: znanstvena produkcija Centra za kritično politologijo*, 2009–2010. Ljubljana, FDV, IDV, Center za kritično politologijo.
- KUNST, B. (2004): *Nevarne povezave: telo, filozofija in razmerje do umetnega*. Ljubljana, Maska.
- KURIYAMA, S. (1999): *The Expressiveness of the Body and the Divergence of Greek and Chinese Medicine*. New York, Zone Books.
- LACLAU, E., MOUFF, C. 1987: *Hegemonija in socialistična strategija*. Ljubljana, Analecta.
- LEFEBVRE, H. (1970/2009): Reflections on the Politics of Space. V *State, Space, World: Selected Essays*. N. Brenner in S. Elden (ur.), 167–184. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- LUKŠIČ, A. (2005): Elektronska demokracija na lokalni ravni v Sloveniji – poskus konceptualizacije. V *Lokalna demokracija II: Uresničevanje lokalne samouprave v Sloveniji*, M. Brezovšek, M. Haček (ur.) 229–250. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- LUNENFELD, P. (1999/2001): Unfinished Business. V *The Digital Dialectic: New Essays on New Media*. P. Lunenfeld (ur.), 6–22. Cambridge, The MIT Press.
- MCKEE, A. (2005): *The Public Sphere: an Introduction*. Cambridge, Cambridge University Press.
- RIZMAN, R. (2011): Izzivi državljanstva v času globalizacije. V *Nou(o) državljan(stvo)*, C. Toplak, Ž. Vodovnik (ur.). Ljubljana, Založba Sophia.
- SACO, D. (2002): *Cybering Democracy: Public Space and the Internet*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- SALECL, R. (1994): The Crisis of Identity and the Struggle for New Hegemony in the Former Yugoslavia. V *The Making of Political Identities*, E. Laclau (ur.), 205–232. London, Verso.
- SALECL, R. (2011): *The Tyranny of Choice*. London, Profile Books.
- SARGENT, L. T. (2010): *Utopianism: A Very Short Introduction*. Oxford, Oxford University Press.
- STREHOVEC, J. (1998): *Tehnokultura, kultura tehna: filozofska uprašanja novomedijskih tehnologij in kibernetike umetnosti*. Ljubljana, Študentska založba.
- VODOVNIK, Ž. (2011): Državljanstvo kot glagol: Alterglobalistično gibanje in ideja translokalnega državljanstva. V *Družboslovne razprave*, XXVII (67): 41–57.
- ŽIŽEK, S. (2007): Mao Zedong, marksistični gospodar nereda. V *Problemi* (1/2): 229–265.
- ŽIŽEK, S. (2009): *Violence*. London, Profile Books.
- ŽIŽEK, S. (2010): *Najprej kot tragedija, nato kot farsa*. Ljubljana, Analecta.

OMO
ALI
RIZE

**GIBANJE 150 –
OD BORZE DO BOJA ZA**

Okupacije in boj za reprodukcijo

Feminizem, finance in gibanje #Occupy

Intervju s Silvio Federici

Silvia Federici je dolgoletna aktivistka in pisateljica, ki živi v newyorškem Brooklynu. Rodila se je v Italiji, tam tudi odrasčala, pozneje pa poučevala v Italiji, Nigeriji in Združenih državah Amerike, kjer je bila dejavna v številnih gibanjih, med drugim v feminističnem gibanju, gibanju za izobrazbo in gibanju proti smrtni kazni. Je avtorica vplivne knjige *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation* (2004), ki je nastala na podlagi več desetletij raziskovanja ter aktivizma in ki razgrinja razmerje med evropskimi čarovniškimi procesi 16. in 17. stoletja ter vzponom kapitalizma. Delo Silvie Federici temelji na toku feministične in marksistične tradicije, ki poudarja osrednjo vlogo množičnih ljudskih bojev proti izkoriščanju, ki jih vidi kot gonilno silo zgodovinskih in globalnih sprememb. Skupaj z drugimi članicami pobude *Wages for Housework*, npr. Selmo James in Mariarosa Dalla Costa, ter s feminističnimi avtoricami, kot sta Maria Mies in Vandana Shiva, je razvila idejo o »reprodukciji« kot ključnem konceptu za razumevanje globalnih in lokalnih razmerij moči. Reprodukcijska v tej perspektivi ne pomeni zgolj načina, kako se ljudje repro-

duciramo biološko, temveč je širok koncept, ki zajema načine medsebojne skrbi, načine reprodukcije lastnih fizičnih teles glede na dostop do hrane in nastanitve, načine reprodukcije kulture in ideologije, načine gradnje in obnove skupnosti ter načine, kako lahko ohranjamo in širimo prakse upiranja ter boje. V kontekstu kapitalistične družbe reprodukcijska označuje tudi proces reproduciranja »delovne moči« (naše zmožnosti za delo in delovne sile sploh), tako na vsakdanji ravni kot medgeneracijsko. Eden glavnih prispevkov teoretičark gibanja *Wages For Housework* k marksistični feministični teoriji je bila prav redefinicija reprodukcijskega dela v tej smeri. V pričujočem intervjuju Silvia Federici premišljuje o gibanjih #Occupy, njihovih predhodnikih in njihovem potencialu.

VELIKO SMO SLIŠALI O ORIGINALNOSTI GIBANJA OCCUPY WALL STREET IN DRUGIH GIBANJ OCCUPY. VENDAR PA NEKATERI OPOZARJAJO, DA TO GIBANJE NI BREZ PREDHODNIKOV IN DA SE JE NA RAZLIČNE NAČINE DOLGO GRADILO. V ČEM PREPOZNAŠ FEMINISTIČNE KORENINE GIBANJ OCCUPY, TAKO V NEW YORKU KOT DRUGOD?

To gibanje je navidezno res spontano, toda njegova spontanost je precej organizirana, kar je mogoče razbrati iz jezikov in praks, ki so bili privzeti, ter iz zrelosti, ki jo je pokazalo ob odgovoru na brutalne napade oblasti in policije. Odraža nov način političnega delovanja, ki je izšlo iz krize alterglobalističnih in protivojnih gibanj zadnjega desetletja in se napaja v srečanju feminističnega gibanja in gibanja za skupno. Z »gibanjem za skupno« mislim na boje za vzpostavljanje in branjenje antikapitalističnih prostorov ter skupnosti solidarnosti in avtonomije. Že nekaj časa ljudje izražajo potrebo po politikah, ki niso zgolj antagonistične in ki ne ločujejo osebnega od političnega, temveč v središče političnega delovanja postavljajo vzpostavljanje bolj sodelovalnih in egalitarnih oblik reprodukcije človeških, družbenih in ekonomskih odnosov.

V New Yorku denimo znotraj gibanja zadnjih nekaj let poteka široka razprava o potrebi po vzpostavitvi »skupnosti skrbi« in splošneje, kolektivnih oblik reprodukcije. Ta pomeni poskus naslavljanja vprašanj, ki »izvirajo iz našega vsakdanjega življenja« (kot sta temu rekla Craig Hughes in Kevin Van Meter iz *Team Colors Collective*). Začeli smo prepoznavati, da moramo biti, če želimo, da naša gibanja delujejo in se razvijajo, zmožni socializirati svoje izkušnje žalovanja, boleznih, bolečin, smrti, torej stanj, ki so zdaj pogosto potisnjena na obrobje ali ven iz našega političnega delovanja. Menimo, da gibanja, ki na svojih agendah nimajo reprodukcije tako svojih članov kot širše skupnosti, ne morejo preživeti, niso »samoreproducirajoča se«, še zlasti danes, ko se toliko ljudi sooča s krizami v svojem vsakdanjem življenju.

Precejšnji viri navdihla za to so bili odgovor Act Up-a na krizo aidsa, anarhistična tradicija »vzajemne pomoči« in predvsem izkušnje feminističnega gibanja, ki je uvidelo, da »se revolucija začne doma«, pri preoblikovanju naših reprodukcijskih dejavnosti in družbenih odnosov, ki jih vzdržujejo. To zlitje feminizma in političnega »ustvarjanja skupnega« (*commoning*) je v zadnjih letih proizvedlo številne lokalne pobu-

de: skupnostne vrtove, solidarnostne ekonomije, časovne banke, pa tudi poskuse vzpostavljanja strukture odgovornosti (*accountability structures*) na ravni grassroots samoniklih struktur skupnostne odgovornosti, ki naslavljaajo pojave zlorab znotraj gibanja na načine, ki ne vključujejo policije ali drugih državnih struktur. Pogosto se je zdelo, da te iniciative ostajajo zamejene na lokalne ravni in da jim manjka moči za povezovanje, ki je potrebno za zoperstavljanje *statusu quo*. Gibanje Occupy nam kaže, da ni nujno tako.

Gibanje Occupy je tudi nadaljevanje študentskega gibanja, ki se je kot odgovor na komercializacijo izobraževanja razvilo v zadnjih desetletjih tako po vsej Severni Ameriki kot v širšem mednarodnem prostoru. Sam koncept 'okupacije' ga povezuje s taktikami, ki so jih privzeli študenti v zadnjih dveh letih, od New Yorka do Berkeleyja in širše, zlasti pa v Evropi. Ne glede na svoja protislovja so ta študentska gibanja izražala isto potrebo: ne le nasprotovanje oblastem, temveč ustvarjanje momentov kolektivne izkušnje in kolektivne reprodukcije pod pogoji, drugačnimi od tekmovalne logike neoliberalnega kapitalizma. Pomembno je opaziti, da so bili med mladimi, ki so začeli Occupy Wall Street (OWS), tudi študenti City University of New York. Ti so bili dejavni pri izvedbi »Bloombergvilla«, tri tedne trajajočega kampiranja pred newyorško mestno hišo, uperjenega proti proračunskim rezom, ki jih je načrtovala administracija župana Bloomberg.

Ne morem pa niti mimo tega, da je izkušnja »šotorskih mest«, ki so jih po Ameriki postavili brezdomni/deložirani ljudje v zadnjih nekaj letih, prispevala k oblikovanju kolektivne imaginacije. Ta zbujaajo tudi zgodovinski spomin na Hooverilles in Bonus Army iz časa velike gospodarske krize, ko je na tisoče brezposelnih družin in veteranov taborilo na prostem ter tako zahtevalo državno intervencijo, hkrati pa so si ti ljudje lajšali lastno preživetje.

MNOGI SO KRITIZIRALI GIBANJE OCCUPY, ČEŠ DA NAJ BI BILO RAZMERO MA OZKO OSREDOTOČENO NA ZLOČINE FINANC, NAMESTO DA BI SE POSVETILO ŠIRŠIM

SISTEMOM MOČI, KATERIH DEL JE TUDI FINANČNI SISTEM. KAJ MENIŠ O SPLOŠNI USMERJENOSTI GIBANJA?

Osebnost ne mislim, da se to gibanje ni ukvarjalo izključno z zločini finančnega sveta. Ob obisku OWS ali katere izmed drugih okupacij, ki so se širile po državi, je bilo opaziti veliko raznoterost obravnavanih tem, mnogoterost procesov organiziranja, pa tudi raznoliko kompozicijo tega gibanja. Okupacije so postajale točka konvergence zelo različnih bojov: nasprotovanja vojni, nasprotovanja zaporniškemu sistemu, podpre zdravstvenim in izobraževalnim reformam. Koordinacija gibanja učiteljev in študentov za abolicijo študentskega dolga je, vsaj v Združenih državah, potekalo prek okupacij. V okviru OWS so novembra 2011 uradno zagnali gibanje proti študentskemu dolgu s tem, ko so se njegovi člani zaobljubili, da bodo nehali odplačevati svoje dolgove, ko bo zaobljubo podpisalo milijon oseb. Gibanje Occupy je poleg tega razvijalo alternativo predstavniki politiki in tako postajala šola direktne demokracije ter samovladanja.

Moram dodati, da se je v obstoječem ekonomskem kontekstu nemogoče zoperstaviti »zločinom« Wall Streeta, ne da bi se ob tem soočili s celotnim ekonomskim sistemom v temeljih njegovih zlorab. Kakor pri vsakem drugem gibanju so tudi znotraj gibanja Occupy obstali različni tokovi. Nekateri bi bili morda zadovoljni že, če bi dosegli bolj reguliran bančni sistem ali se vmili v keynesianizem. Vendar pa ekonomska kriza na dramatičen način razkriva dejstvo, da kapitalistični razred večini populacije nima kaj ponuditi, razen še več bede, okoljskega uničenja in vojne.

V tem kontekstu so bile okupacije prizorišča gradnje nekapitalističnih konceptov družbe in srečevanja praks, ki so v zadnjih letih začele konkretizirati ta projekt. Znak širokega dosega tega gibanja in njegove zmožnosti rezoniranja onkraj središča Manhattan je, da so v Egiptu ljudje na trgih prepoznali skupne točke med njihovim gibanjem in gibanjem OWS ali okupacijo v Oaklandu.

Drugi so že poudarili, da je gibanje Occupy prvo svetovno antikapitalistično gibanje, ki se je po dolgem času pojavilo tudi v Združenih državah. Obenem je prvo gibanje v tej državi, ki je dalo izraz naraščajočemu revoltu proti obstoječemu ekonomskemu in političnemu redu, zato se je tudi tako hitro razširilo in tako močno vzburkalo kolektivno imaginacijo.

KAKO SE JE GIBANJE OCCUPY RAZVIJALO? KAJ JE BILO KLJUČNO ZA NJEGOV USPEH?

Opozorila bi na dve spodbudni dogajanji. Na eni strani so se okupacije organizirale v mrežo, ki je izmenjevala izkušnje, informacije, oblike vzajemne podpore in artikulirala možnosti za graditev nacionalnih in svetovnih mobilizacij.

Hkrati pa se strinjam z Mikom Davisom, da gibanje ne bi smelo biti preveč nestrpno pri produkciji zahtev in bi se moralo namesto tega osrediniti na to, kako povečati svojo vidnost, doseči druge skupnosti ter »znova pridobiti nadzor nad ponovno vzpostavitev skupnega«. Začetek tega procesa so bile selitve okupacij v soseske, kar je bilo bistveno za rekonstrukcijo družbenega tkiva, ki je bilo raztrgano v letih neoliberalnega preoblikovanja ter gentrifikacije in suburbanizacije prostora.

Odločilno vprašanje pa je bilo, ali je gibanje Occupy zmoglo nasloviti delitve, ki so oblikovale zgodovino te celine. Jasno je, da ne moremo imeti egalitarne družbe, ne da bi razpletli zapuščino stoletij suženjstva, genocida in imperialne vojne, posledica česar je družbeno telo, polno globokih ran, brazgotin in delitev. Zoperstavljanje rasizmu, kolonializmu in drugim oblikam zatiranja ter izkoriščanja, tako znotraj gibanja kot v širši družbi in njenih institucijah, bi moralo biti v središču teženj oblikovanja nove konstitucije novega družbenega soglasja, ne glede na to, kakšno obliko bo ta prevzela.

Pozitiven znak je bil, da je bila kompozicija gibanja precej raznolika, čeprav je bila stopnja raznolikosti drugačna v posamičnih delih države. Že dolgo nismo bili priča gibanju, ki bi združe-

valo študente, medicinske sestre, veterane, radikalce in sindikaliste z migranti ter posamezniki iz samoniklih organizacij manjšinskih skupnosti. Ključno vprašanje je bilo, ali lahko gibanje zgradi most do milijonov zaprtih v jetnišnicah ZDA ali do še številnejših, ki ne morejo dvigniti denarja z bank, saj nimajo niti bančnih računov, in pa, ali gibanje zmore v svojo agendo vključiti zahtevo po zaustavitvi kriminalizacije nedokumentiranih migrantov in politik deportacij.

ALI JE BIL FEMINIZEM KLJUČEN ZA TO GIBANJE IN NA KAKŠEN NAČIN?

Feminizem je bil vedno izjemno pomemben za to gibanje, in sicer na več ravneh. Bodri me, da se danes toliko mladih žensk istoveti s feminizmom kljub težnji zadnjih let, da ga odpravimo kot zgolj »identitetno politiko«.

Najprej, številna vprašanja, vgrajena v temelje ženskega gibanja, še niso razrešena. Položaj žensk se je v nekaterih pogledih celo poslabšal. Čeprav ima več žensk dostop do plačane zaposlitve, izvorni vzroki seksizma vztrajajo. Še naprej imamo neenako delitev dela po spolu, saj reprodukcijsko delo ostaja primarno odgovornost žensk, tudi kadar te dodatno delajo zunaj doma, hkrati pa je reprodukcijsko delo na splošno v tej družbi še vedno razvrednoteno. Četudi smo manj odvisne od posameznih moških, smo še naprej podrejene patriarhalni organizaciji dela in družbenih odnosov, ki degradira ženske. Dejansko smo zaradi povečevanja vojne in čedalje večje militarizacije vsakdanjega življenja priča re-maskulinizaciji družbe. Statistike so jasne: na svetovni ravni imajo ženske najdaljši delovnik in opravijo večino neplačanega dela, pomenijo večji delež revnih tako v ZDA kot po svetu in mnoge so tako rekoč sterilizirane, saj si ne morejo privoščiti otrok. V tem času se je moško nasilje do žensk prej okrepiło kot izginilo, ne le na individualni ravni, temveč tudi na ravni institucij: v ZDA denimo, se je število zapornic od osemdesetih let naprej povečalo za petkrat. Zaradi vseh naštetih vzrokov je bil feminizem

ključnega pomena za gibanje Occupy. Nobeno gibanje nikakor ne more biti 'dolgoživo', če ne naslavlja neenakih odnosov moči med ženskami in moškimi ter moškega nasilja do žensk.

Prepričana sem tudi, da se je gibanje Occupy lahko veliko naučilo iz egalitarne vizije družbe, ki jo je v svoji radikalni fazi razvijalo feministično gibanje in ki je bila tudi inspiracija za queer in ekološka gibanja. Sprejemanje odločitev na podlagi konsenza, nezaupanje v voditelje (formalne ali karizmatične) in ideja, da je treba v lastnih akcijah in organizacijah prefigurirati svet, ki ga želimo ustvariti – vse to so razvijala radikalna feministična gibanja. In najpomembnejše, podobno kot Gibanje za državljanske pravice in gibanje *Black Power* je tudi radikalno feministično gibanje začelo naslavlјati vprašanje neenakih odnosov moči v gibanju in v družbi na splošno, denimo z vzpostavljanjem avtonomnih prostorov, v katerih so ženske lahko artikulirale probleme, značilne za svoj položaj. Feminizem je ravno tako promoviral etiko skrbi in sestrstva ter spoštovanje do živali in narave, kar je bilo zelo pomembno za gibanje Occupy in kar je oblikovalo njegovo prakso. Močan vtis sta name naredili strpnost in potrpežljivost, ki so ju ljudje kazali drug do drugega na splošnih skupščinah. To je sijajen dosežek v primerjavi s pogosto surovimi oblikami vedenja, ki so bile tipične za gibanja v šestdesetih letih.

KJE V TEM GIBANJU VIDIŠ FEMINIZEM IN KAJ NA PODLAGI SVOJEGA OPAZOVANJA IN DOŽIVLJANJA MENIŠ O DINAMIKI MED SPOLOMA?

Zdi se mi, da so bile feministke dobro zastopane v tem gibanju, čeprav bi si bilo naivno domišljati, da to zadostuje za odpravo seksizma. Kot je bilo poudarjeno v članku na to temo, objavljenem v časopisu *The Nation*, so bile »ženske povsod«: moderirale so splošne skupščine in na njih govorile, organizirale izobraževalne forume, delale videe, vodile informacijski center, komunicirale z mediji ter širile informacije prek številnih blogov na spletu (<http://www.thenation.com/arti>

cle/164197/where-are-women-occupy-wall-street-everywhere-and-theyre-not-going-away). V taboru OWS so, preden so ga izpraznili, vzpostavili ženski prostor, šotor »od žensk za ženske«, ki je deloval kot varna avtonomna cona. O tem sem se prepričala ob svojih obiskih OWS in ob branju o drugih okupacijah na spletu.

Se zlasti je bila obetavna raznolikost žensk, ki so bile aktivne in prisotne na okupacijah: to je bilo gibanje, ki je združevalo bele in nebele ženske, mlade in sivolase. Vpliv feminizma vidim tudi v tem, da je to gibanje postavilo lastno reprodukcijo v središče svojega organiziranja. Lekcijo feminističnega gibanja – da ne moreš ločevati politične militantnosti od reprodukcije svojega vsakdanjega življenja; dejansko je treba pogosto revolucionarizirati lastne reprodukcijske odnose, da se sploh lahko vključiš v boj – je gibanje prevzelo v širšem obsegu in se je kazalo pri vzpostavitvi nenehne distribucije brezplačne hrane, organizaciji čiščenja in zdravniških ekip ter dejavnosti delovnih skupin, ki so vsak dan razpravljale ne le o splošnih načelih in kampanjah, temveč o vseh vprašanih, ki se tičejo vsakdanjega sobivanja. Dejstvo, da OWS po izpraznitvi trga Liberty ni bil več tabor, omejen na določeno lokacijo, ne zmanjša tega poudarka. Takrat se je odvijalo na stotine okupacij povsod po državi in po svetu. Izguba tabora na Liberty Plaza v New Yorku je bil le začetek nove faze gibanja. Upali smo, da bo to faza, v kateri bo gradnja reproduktivnega skupnega privzela nov pomen in dimenzijo. Dejansko se je gibanje moralo kmalu začeti spraševati, kako ustvariti reprodukcijsko mrežo zunaj trga, recimo prek povezav z obstoječimi projekti urbanega kmetovanja in drugimi elementi solidarnostne ekonomije.

OD ZAČETKA FINANČNE KRIZE LETA 2008 SMO PRIČA ŠTEVILNIM PRIZADEVANJEM ZA RAZUMEVANJE IN KRITIKO SISTEMA, TAKO S STRANI LIBERALNIH KOT S STRANI MARKSISTIČNIH KRITIKOV IN DRUGIH NA LEVICI. NISMO PA SLIŠALI VELIKO FEMINISTIČNIH RAZLAG. KAKŠNA JE FEMINISTIČNA KRITIKA FINANČNEGA KAPITALIZMA?

Finančni kapitalizem se po svoji naravi ne razlikuje od kapitalizma na splošno. Ideja, da je nekaj boljšega v kapitalizmu, ki temelji na materialni produkciji, je iluzija, ki jo moramo opustiti. Ne upošteva namreč dejstva, da finančni kapitalizem ravno tako temelji na produkciji ter na neenakih in izkoriščevalskih razrednih odnosih, čeprav na bolj zapleten način. Feministična kritika finančnega kapitalizma tako ne more biti bistveno drugačna od kritike kapitalizma v njegovih drugih oblikah. Temu navkljub pa lahko, če motrimo finančni kapitalizem s stališča žensk, dobimo vpogled v nekatere načine, kako sta se spremenila naša vsakdanja reprodukcija in razmerje med ženskami in kapitalom.

Najprej opazimo, da so finančne transakcije – prek kreditnih kartic, študentskih posojil, hipotek – postale del naših vsakdanjih sredstev za preživetje. Enako kot moški delavci so se tudi številne ženske začele zanašati nanje, da sestavijo konec s koncem in zadovoljijo svoje želje. To samo po sebi kaže, da svet financ ni nekakšna fiktivna sfera kapitalističnih odnosov, temveč sega globoko v naše vsakdanje življenje. Hkrati to pomeni tudi, da so danes ženske čedalje bolj v neposrednem odnosu s kapitalom in ne več skozi posredovanje moške mezdne, kot je veljalo za ženske, ki so delale izključno doma, oziroma skozi posredovanje države, kot je veljalo za ženske, prejemnice socialne pomoči ali drugih oblik socialnih transferjev. Vsekakor je financionalizacija skozi vpletenost finančnega kapitala v delovanje našega vsakdanjega življenja postala eno glavnih bojišč med ženskami in kapitalom, kar je mednarodni fenomen.

Enaki dinamiki sledimo pri razvoju mikro kreditov v Afriki, Latinski Ameriki in predelih Azije. Mikrofinance so postale eno glavnih orodij, s katerim mednarodne agencije poskušajo postaviti cele populacije žensk, ki so bile pred tem vključene v samooskrbna gospodarstva, pod nadzor svetovnih monetarnih odnosov. To se dogaja prek spodbujanja žensk, da postanejo podjetnice na trgu in najemajo posojila za manjša podjetja.

¹ Gre za predavanje z naslovom *Wages For Housework and the Crisis*, ki ga je imela Slivia Federici februarja leta 1975 na mednarodni konferenci *Second Wages For Housework* v Torontu (op. a.).

Medtem ko so te programe izdatno promovirali investitorji, banke in »razvojniški« strokovnjaki globalnega severa, so se izkazali za ene spornejših politik, usmerjenih proti ženskam po vsem svetu. Njihovi učinki so namreč daleč od »opolnomočenja« žensk (kakor gre retorika), saj jih spremenjajo v dolžnice in tako transformirajo njihove dnevne mikroreprodukcijske/tržne dejavnosti v vire ustvarjanja vrednosti in akumulacije za druge. V nekaterih primerih (denimo v Boliviji leta 2002) so ženske v protest proti dolgovom in oderuškim politikam, ki so jim jih vsilile banke in posojilodajalci, oblegale banke. Obstajajo pa tudi primeri žensk, ki so se obesile, ker niso zmogle odplačevati svojih dolgov.

Navedena situacija nam kaže, da moramo biti zelo previdni, ko govorimo o »finančni krizi«, in zato ne smemo govoriti o zgolj eni realnosti. Množična zadolženost, v katero so prek kreditnih kartic, posojil ali mikrokreditov padle ženske tako na severu kot na jugu, je zagotovo finančna kriza sama po sebi! Glede druge finančne krize – te, ki jo je razglasil kapital leta 2008 in še vedno traja –, pa vidimo, da gre le še za en zavoj oziroma obrat v procesu, ki se odvija že 35 let in se je začel sredi sedemdesetih let, ko sem napisala svoj prvi prispevek o ženskah in krizi.¹

Tedaj je globalni kapitalizem sprožil trajni napad na sredstva za preživetje ljudi, predvsem žensk, kar je še zlasti uničujoče za ženske v Afriki, Latinski Ameriki in Aziji. Tokratna faza se od prejšnje razlikuje po tem, da so v režim krize potisnjene populacije, ki so do danes ostale brez vsega, hkrati pa se je napad razširil tudi na relativno premožne ljudi v Evropi in Severni Ameriki. Vendar pa so cilji in učinki tega napada, ki jih ima na ženske, predvidljivi. Ne preseneča nas, da so poročila o tem, ki jih izdajajo mednarodne institucije (kot so Združeni narodi), čedalje bolj dogmatska. Spet poslušamo, da so »konvencionalni konceptualni okviri, uporabljeni pri oblikovanju makroekonomskih politik, spolno slepi«. Poslušamo o »nesorazmernem bremenu, ki ga v finančni krizi nosijo ženske«, ter o negativnem učinku, ki ga bo imela kriza na njihov dostop do

izobrazbe in zdravstvene oskrbe. Govorijo nam, da kriza »ogroža bome dohodke žensk« in vodi k nadaljnemu povečevanju obsega ženskega neplačanega in »neformalnega« dela. Kolikokrat smo že slišali te tožbe, in to pogosto od žensk (vključno s samoooklicanimi feministkami), ki so v tesni navezi z institucionalnim sistemom, odgovornim za politike, ki so povzročile krizo, nad katerimi zdaj pretakajo krokodilje solze?

Očitno je, da delodajalci in država tudi zdaj pričakujejo od žensk, da bodo absorbirale ceno novih programov politik zategovanja pasov, ki jih vpeljujejo, ter da bodo z dodatnim delom, tako doma kot zunaj doma, plačale za reze v socialnih storitvah in za višje cene hrane, goriva in nastanitve. Za to gre pri programu *Big Society* britanskega premiera Davida Camerona: prenesti stroške reprodukcije z družbe in vlade na ženske – ne zahtevajoč ob tem večji delež od korporacij in kapitala kljub dejstvu, da so odvisni od te reprodukcije. Finančna kriza je izgovor za širitev teh politik.

KAKO LAHKO IZBOLJŠAMO MEDGENERACIJSKO UČENJE V NAŠIH GIBANJIH?

V šestdesetih letih je obstajal rek, da si že na drugi strani, ko si prestopil trideseto. Nikoli ni bilo čisto tako in prispevek aktivistov starejših generacij je bil vedno pomemben za gibanje. Vendar pa so aktivisti danes zagotovo bolj odprti za medgeneracijsko učenje. A vprašanje je, kakšne vrste struktur potrebujemo za prenos znanja in za omogočanje medgeneracijskega sodelovanja v obeh smereh.

Vzpostavitev arhivov in reprodukcija materialov sta zelo pomembna koraka, ki pa ne zadostujeta. Menim, da morajo današnji aktivisti premisliti zgodovino gibanj iz šestdesetih: njihove prispevke in omejitve, vprašanja, ki so jih pustila odprta. Na enak način, kot so ta gibanja rekonstruirala zgodovino delavskega gibanja in stare levice iz predvojnih in povojnih obdobj.

Razmišljam denimo o feminističnem gibanju, katerega zgodovino so tako izkrivili mediji in o subsumpciji s strani Združenih narodov, da se je v zadnjih letih veliko mlajših žensk distanciralo od njega. A zdaj odkrivajo, da se še vedno soočajo s številnimi enakimi problemi, ki so pripeljali do vzpostavitve »gibanja za emancipacijo žensk«. S tem ne merim zgolj na to, da v družbenih gibanjih še vedno obstaja seksizem, temveč tudi na to, da lahko danes ženske v najboljšem primeru dosežejo nekaj več ekonomske samostojnosti le, če »postanejo kot moški«, torej za ceno privolitve v delovne režime, ki ne puščajo prostora za druge odnose: otroke, prijatelje, družino in politični aktivizem. Vedno znova poslušam pritoževanje mladih žensk, kako morajo loviti ravnotežje na delovnem mestu, kjer se od njih pričakuje, da so »feminilne« in kompetentne obenem. Temu dodajmo, da so številni dosežki feminističnega gibanja danes postavljeni na kocko. Dostop do splava, recimo, je nenehno pod napadom in se krči. V številnih zveznih državah v ZDA poskušajo sprejeti zakone, ki bistveno povečujejo nadzor vlade nad ženskimi reproduktivnimi zmožnostmi in tako denimo omogočajo obtožbe nosečih žensk za umor, če se udeležujejo v kakršnih koli aktivnostih, ki jih lahko razlagajo kot ogrožanje fetusa. Zaradi te obtožbe je trenutno zaprtih okrog 50 žensk. V vseh teh letih smo vsekakor videli, da nobenih pridobitev, ki so jih dosegle ženske, ne smemo jemati z gotovostjo. Prepričana sem, da je učenje zgodovine preteklih bojev ključno v tem kontekstu, saj nam omogočajo razumeti, kakšnim silam se zoperstavljamo.

Splošneje, obstaja neznansko veliko znanja, ki bi si ga morali ponovno pridobiti zato, da mlajši aktivisti ne bi ponavljali enakih napak kot njihovi predhodniki, zato, da lahko bolje razumemo, kaj je novega in specifičnega v današnjih bojih, in tudi zato, da se lahko učimo anticipirati strategije, ki jih bodo uporabili vladajoči v poskusih, da nas porazijo. Iz tega jasno izhaja, da so bile okupacije velik trenutek medgeneracijske izmenjave in prepričana sem, da bodo s širitvijo

gibanja mlajši aktivisti prepoznali potrebo po reappropriaciji radikalne preteklosti in da bodo aktivisti in aktivistke iz starejše generacije, kot sem jaz, raje kot da poskušajo točiti novo vino v stare mehove, zmogli slaviti novosti tega gibanja.

Prevod: Sara Pistotnik

Subjektivni obrat kot metodologija organiziranja

Članek obravnava metodologije organiziranja, ki so se razvile v slovenskem delu gibanja 15. oktober (#15o) po 15. oktobru 2011. #15o je bilo evropsko gibanje, ki je izšlo iz srečanja *Hub meeting* v Barceloni, na katerem so se zbrali aktivisti iz vse Evrope. Na številne načine je bilo to gibanje kvalitativno drugačno od vstaj, ki smo jih v Sloveniji izkusili med novembrom 2012 in aprilom 2013. Pričujoči članek je bil skiciran v predstajniškem kontekstu, zato se osredinja izključno na metodologije organiziranja v okviru #15o. To so bile metodologije, ki jih ni bilo mogoče aplicirati v času vstaj, saj so te, še posebno v prvih tednih, privzele drugačne oblike protesta. Temu navkljub pa je določene njihove vidike vredno znova pretehtati, in sicer kot znanilce tega, kako so se ljudje izražali med presenetljivimi meseci vstaj. Pomembno izhodišče zadnjih so bile med drugim globoke frustracije zaradi let prelomljenih obljub in zniževanja življenjskega standarda. #15o si je prizadeval, da bi izluščil te iste frustracije in jih povezal s kriznimi politikami, ki se uveljavljajo po vsej Evropi. Subjektivni obrat je bil del procesa, ki je to omogočil; spodbujal je organiziranje kolektivnega znanja in bojov, osredinjenih na koncept osebnega.

Preden natančneje definiram in teoretiziram subjektivni obrat, moram nujno podati kontekst #15o. V izjavi, ki je bila sprejeta na srečanju v Barceloni, je zapisano, da se bo #15o skušal opredeliti kot politični subjekt, ki bo naslovil krizo tako na ekonomski kot na politični ravni. Zbrani so pozvali k zavrnitvi varčevalnih ukrepov, privatizacije, nadaljnje fleksibilizacije trga dela ter k reappropriaciji politike prek neposredne participacije. Izjava je tako premestila nacionalne boje na evropsko in celo svetovno raven, saj je poudarila skupne okoliščine vseh ljudi, ki živijo pod kriznimi politikami in oblastjo transnacionalnih institucij, bank in finančnih trgov. Ta izjava je oblikovala temeljno platformo za razprave in akcije v Sloveniji.

V Sloveniji je #15o kot politično subjektiviteto privzel širok spekter posameznikov in pobud, ki so se organizirali predvsem na podlagi nasprotovanja kriznemu upravljanju ter institucionalno predpisanim odgovorom na krizo (kot je denimo privatizacija) in ki so iskali povezave med socialnimi vprašanji ter krizo in kapitalizmom na splošno. Kot takšno je bilo gibanje izjemno heterogeno in je izražalo raznolike politične pozicije, izkušnje in tradicije. Tako je #15o pomenil bolj platformo za organiziranje in ne toliko sidrišče specifične politične ideologije, ki bi mobilizirala

posameznike na tej podlagi. Gibanje je prvič postalo vidno 14. oktobra 2011 s *teach-inom* na Novi Ljubljanski banki (NLB), pozneje pa je večina organiziranja potekala na zasedenem prostoru Boj za, v taboru pred ljubljansko Borzo.

Fokus prispevka je »subjektivni obrat« (Razsa, 2012). Ta pristop spodbuja reflektiranje lastnega življenja v procesu družbenega oziroma političnega angažiranja, in sicer z namenom iskanja stičnih točk med navidezno raznosmernimi boji in skupnostni, ki izhajajo iz različnih kontekstov. V članku intenzivno črparam iz osebnih izkušenj angažmaja v #15o, predvsem izkušenj s subjektivnim obratom. Sledeč pregledu, kako se je ta metodologija razvila iz interakcij v gibanju, lahko dobimo občutek, kakšen je bil njen prispevek k dogajanju. Ob tem se bom opiral tudi na delo, ki so ga na področju družbene reprodukcije razvijale predvsem radikalne feministične avtorice. Predvsem me bo zanimalo, zakaj je bil subjektivni obrat pomemben v gibanju 15o# in kakšen je bil njegov prispevek za aktiviste, ki so se organizirali v zvezi z lastno prekernostjo.

Metodologije organiziranja

Osnovna metoda, na podlagi katere so bili organizirani odnosi, predlogi in koordinacija akcij ter delavnic, je bila demokracija direktne akcije. Ta oblika neposredne demokracije je temeljila na individualni in kolektivni iniciativnosti, ob tem pa je obšla hierarhizacijo sprejemanja odločitev tako, da je podelila večjo vlogo delavnicam kot dnevni splošni skupščini. Subjektivni obrat se je v tem okviru razvil kot ena izmed metod raziskovanja in snovanja akcij. Začeni s *teach-inom* na Novi Ljubljanski banki 14. oktobra 2011 so bile artikulacije #15o namreč pogosto osredinjene na dnevno realnost našega življenja.

Povedano na kratko, subjektivni obrat je pomenil ključno metodologijo za vpeljavo osebne perspektive, ki je spodbudila poglobljeno razumevanje družbenih hierarhij in umeščenost posameznikov in posameznic znotraj njih. Učinek tega je bil proces spreminjanja lastnih življenj v izhodiščne točke razprav in raziskovanja. V tem širšem razumevanju hierarhij je bilo mogoče začeti razpravo o oblikah prekernosti ter ugotovljati, kje so možnosti za t. i. 'stavko prekernih', organiziran boj prekernih delavcev. A četudi je tovrsten osebni pristop pomenil izhodišče, so ga poznejše razprave v okviru delavnic oziroma artikulacij redko presegle; lahko bi rekli, da niso poglobljale analiz naših lastnih življenj, naših medsebojnih odnosov ali procesov, ki jih sproža kriza.

Le ena delavnica je privzela bolj angažiran pristop k subjektivnemu obratu. Kot bom podrobneje obravnaval pozneje, je Prekerni osir pomenil forum, ki se je tedensko srečeval od decembra 2011 naprej. Uporabil je zelo sistematičen pristop k analizi lastnih življenj prek niza odprtih, nestrukturiranih razprav. Upošteva načela militantnega raziskovanja so se sodelujoči zakopali v naracije lastnih življenj, da bi uvideli, na katerih področjih so onemogočeni, za kaj jim manjka virov, katere institucije obvladujejo njihova življenja, a tudi kakšne so njihove želje. Navedeni ravni subjektivnega obrata, kakor sem ju doživel sam, oblikujeta osi tega članka.

Oživitev gibanja #15o

Kot sem že omenil, sem v okviru #15o sodeloval pri dveh konkretnih izrazih subjektivnega obrata. Pred 15. oktobrom je bilo v zvezi z organizacijo protesta sklicanih več sestankov. Na njih smo sprejeli odločitev, da bomo protest začeli dan prej, in sicer z zasedbo poslovalnice NLB na Trgu repu-

blike v Ljubljani. Zamislili smo si *teach-in*, ki bo transformiral zasebni prostor banke, pomembnega akterja finančne krize v Sloveniji, v skupni prostor za razgaljanje in izmenjavo pričevanj o tem, zakaj zaradi financiranja čedalje težje živimo. Sodelujoči smo med *teach-inom* izmenjevali predvsem osebne naracije o vsiljenih, vnaprej predvidenih družbenih kategorijah, o osebnih dolgovih, ki jih imamo zaradi šolnin, in o dnevni bojih, ki jih bijemo za izpolnitev obveznosti kljub stalnim zaposlitvam. Čeprav so bile nekatere zgodbe bolj nedvoumne kot druge, so vse poudarile jasno povezavo med osebnimi stiskami in dejavnostmi bank kot povzročitelji krize. Enako pomembno pa je, da so se sodelujoči vzdržali preprostih, posplošenih analiz situacije; raje so kampanjo zgradili na podlagi lastnih življenj. Na kratko, akcija je pokazala, da gre za krizo, ki jo vsak od nas občuti na drugačen način, vendar pa smo njenim učinkom izpostavljeni vsi. Dogajanje je bilo deležno znatne medijske pozornosti.

Naslednji dan je bila na Kongresnem trgu velika demonstracija. Ljudje so se v velikem številu zbrali na javni manifestaciji in osebne zgodbe so spet pomenile ključno točko dneva. Aktivisti Socialnega centra Rog so postavili mikrofona, ki je kmalu postal središče demonstracije. A tega niso uporabili, da bi dogodku vsilili vsebino, temveč so vzpostavili odprti mikrofona; posamezniki in posameznice, ki so pristopili, so ponovno nastopili iz osebne perspektive. Nihče si ni prizadeval, da bi nadkodiral trenutek s specifičnimi ideološkimi vsebinami. Ljudje so namesto tega pripovedovali zgodbe, ki so znova vzpostavile povezavo med finančnimi institucijami in državo ter čedalje hujšimi ovirami, s katerimi se spoprijemajo, da bi zadovoljili temeljne dnevne potrebe. S temi dogodki je povezan nastanek subjektivnega obrata pri organiziranju znotraj #150. Demonstracija se je končala z zasedbo trga pred ljubljansko Borzo, kmalu po začetku zasedbe pa je bila črka 'r' v napisu BORZA zamenjana s črko 'j' ter je tako ime prostora spremenila v BOJ ZA.

Delavnice #150, ki so potekale pred Boj za in drugod, so v veliki meri nadaljevale to prakso. V tem kontekstu je subjektivni obrat privzel še eno funkcijo. Podobno kot na demonstracijah je osebna perspektiva omogočila bolj smiselno medsebojno povezovanje, ki se je ogibalo hierarhijam ali golemu govorjenju o »problemih drugih ljudi«. Omogočila pa je tudi ogibanje temu, da bi pogovori postali preobremenjeni z ideološkimi trditvami in pozicijami. To je tako pomenilo, da je subjektivni obrat omogočil tudi izogibanje abstraktnostim v razpravah. Raje kot da bi bil govor denimo o »kapitalizmu«, so se diskusije dotikale dejanskih, praktičnih vprašanj, s katerimi se sooča skupnost. To prakso so še posebej ponotranjile delavnice Direktno socialno delo, Proti prekernosti – za skupno blaginjo ter delavnica o stanovanjskem vprašanju.

Na tej ravni je subjektivni obrat pomemben zato, ker je aktivistom dopustil tako vzpostavitev medsebojnih odnosov kot odnosov s širšo skupnostjo, ki ni organizirana v kakršenkoli politični subjekt, s katerim se identificirajo. Dejansko je bila ena izmed značilnosti tabora Boj za, da so le posamične skupine intervenirale v prostor, vzpostavljen na novo, kot predhodno obstoječi politični subjekti. Več posameznikov in posameznic je bilo namreč dejavnih v različnih pobudah že pred #150 in ves čas njegovega trajanja, a so se le redki v delavnicah in na skupščinah predstavljali kot delegati prej vzpostavljenih političnih subjektivitet. Namesto tega so se mnogi odločili, da se bodo stopili v kontekst Boj za in #150 kot posamezniki.

Gnezdo os

Proces subjektivnega obrata se je poglobil v okviru delavnice Prekerni osir. Prekerni osir, kakor sem ga doživel sam, je bil v svojem bistvu prostor razprav in raziskovanja, vzpostavljen po 15.

oktobru 2011. Nikoli se ni razvil v utrjen politični subjekt, a je v njegovem okviru nastalo znatno število tekstov v obliki kolektivnih avtointervjujev in posamičnih individualnih refleksij. Sodelujoči v Prekernem osirju smo organizirali tedensko »pisarno prekernih« v avtonomnem prostoru ter vzpostavili blog (www.prekerniosir.wordpress.com). Sam sem bil aktiven v Prekernem osirju in sem sodeloval v omenjenih razpravah in dejavnostih, zato za svojo analizo veliko dolgujem tem kolektivnim momentom.

Podobno kot pri osebnih naracijah, uporabljenih v okviru akcij 14. in 15. oktobra, je bila za inspiracijo pri delovanju Prekernega osirja pomembna predvsem aspiracija po razbitju izoliranosti individualnih okoliščin. Kakor je bilo omenjeno v eni izmed kolektivnih razprav, je ta motiv izšel iz želje po premestitvi razprav, ki potekajo za zaprtimi vrati, v javne in skupne prostore.

Eden bistvenih ciljev je bil premakniti osebna vprašanja iz zasebnih prostorov v različne javne prostore. Pomeni poskus premestitve popolnoma zasebnih pogovorov o stiskah v zasebnem vsakdanjem življenju, v drugačna, javna okolja, ki bi ohranila osebni vidik, a bi nam hkrati omogočili razmišljati o teh temah na bolj političen način. Nato pa videti, kaj se zgodi. Proces je bil popolnoma odprt. (2012, 1)

Umestitev osebne situacije v politično perspektivo in njena transformacija v akcijo ni nov koncept. Feministično gibanje iz šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja je vzpostavilo izključno ženske skupine, da bi te v njih razpravljale o svojem položaju in si prizadevale za razkrivanje vidikov lastne podrejenosti. Svoja življenja so vzele za teren raziskovanja in iz tega izhodišča začele osvetljevati načine, na katere so v družbi obvladovane (Sarachild, 1978). Dejansko je bilo to jedro novih, identitetnih politik, ki so v tem času vznikale povsod. A medtem ko je analiza ženskih skupin in drugih ostala zamejena znotraj ene identitetne kategorije, so šle analize Prekernega osirja onkraj tega. Hitro smo razumeli – na podlagi naracij iz 14. in 15. oktobra, delavnic na Boj za in lastnih diskusij –, da je prekernost izjemno raznolik teren, ki danes jasno prehaja običajne družbene in ekonomske kategorije.

Naša ideja ni bila, da bi zgolj raziskovali lastna življenja, temveč smo želeli razmišljati tudi o možnostih za graditev solidarnostnih struktur oziroma struktur, ki bi omogočile takšno ali drugačno upiranje, ki bi bodisi ponudile solidarnost na popolnoma mikroravni bodisi kaj več ... In ker je prekernost tako heterogen koncept, povezujoč zelo različne situacije, ki jih je težko kategorizirati –, ideja na hitro je vedno, da je treba proučiti različne tipe pogodb ter na tej podlagi kategorizirati ljudi –, smo si zamislili, da bi zbrali zgodbe in skoznje videli razlike. Že v okviru delavnic na Boj za smo namreč uvideli, da je prekernost relacijski koncept, ki ni povezan le z delovnimi razmerji, temveč tudi s stanovanjskim vprašanjem, državljanjskim statusom in številnimi drugimi vidiki (2012: 2).

Zadnji poudarek naših razprav, ki ga želim tukaj osvetliti, je vprašanje prekernosti in dela. Za nas je bilo pomembno, da smo se izognili razumevanju prekernosti kot zgolj okoliščin, ki izhajajo iz delovnega razmerja, torej okoliščin, vsiljenih z ohlapno, nestalno ali neobstoječo pogodbo o zaposlitvi. Raje smo prekernost zaobjeli kot širši, relacijski pogoj življenja, ki gre onkraj pogodb, v vse plasti družbenih odnosov, kot so družina, stanovanjsko vprašanje, državljanstvo itn. Ta širši pogled na prekernost je bil ključen za potencial raziskovanja lastnih življenjskih razmer ter dejavnosti znotraj Prekernega osirja in bistven za potencial subjektivnega obrata kot mehanizma organiziranja. V nadaljevanju bom to na kratko obrazložil.

V primerih, ki sem jih navedel zgoraj (izjav, podanih 14. in 15. oktobra, delavnic na Boj za in dejavnosti Prekernega osirja), je subjektivni obrat deloval kot mehanizem organiziranja. A je kot

¹ To analizo dolgujem predvsem delu Leopolda Fortunati, objavljenemu v knjigi *The Arcane of Reproduction* (1980/1993), ter predavanju Silvie Federici leta 2006 v Bluestockings Radical Bookstore v New Yorku.

tak deloval bolj posredno, zato ga ne moremo preprosto razgraditi na posamične korake, ki bi jih lahko kadarkoli in kjerkoli ponovili. Bolje je reči, da je pripomogel k odpravi vsiljenih, a vplivnih razlikovanj med družbenimi kategorijami in s tem omogočil vznik bogatejše slike o prekernosti, kar nas je v zameno spodbudilo k razmišljanju o tem, kako zgraditi gibanje kot skupen boj. V tem procesu je bilo najpomembnejše razumeti široko sliko lastnih razmerij do drugih v boju oziroma preprosteje, pri upiranju.

Razjasnitev teh razmerij je bila plod militantnega raziskovanja (vedno na sebi), ki je potekalo v okviru sestankov Prekernega osirja. Razprave na sestankih nikakor niso bile strukturirane, prej so sledile tokovom misli sodelujočih ter nitim, ki so jih ti razvijali na podlagi prejšnjih komentarjev in srečanj. Prek razprav, refleksij, zajetij vsebin in v posamičnih primerih zapisov so prakse Prekernega osirja izparevale do destilatov mnogoterih manifestacij prekernosti. To je omogočilo pogled iz mikronaracij na širšo sliko tega, kako na vse nas učinkujejo različni družbeni procesi (Brown in Pistotnik, 2012: 3).

Delovanje Prekernega osirja in (v nekoliko manjši meri) osebne naracije, ki so izšle iz 14. in 15. oktobra ter iz aktivnosti v okviru Boja za, so skozi subjektivni obrat odprli osnovna vprašanja o družbeni reprodukciji. Ko smo raziskovanje lastnih življenj vzeli kot teren boja, se je začel pojavljati nekakšen zemljevid mnogoterih načinov, na katere na naše vsakdanje življenje vplivajo kriza in politike, ki jih oblikuje država. Ta proces je razkril številna področja, na katerih čedalje težje zadovoljujemo osnovne potrebe. Z drugimi besedami, dobili smo vpogled v izzive poskusov, da se družbeno reproduciramo, in v njihovo ceno.

Silvia Federici je v svojem newyorškem predavanju iz leta 2006 poudarila, da je eden izmed neuspehov družbenih gibanj ta, da pogosto prezrejo temeljno organiziranje na ravni potreb in reprodukcije skupnosti same. Ni naključje, da je poudarila ravno to kritiko, saj je (in je bila večino svoje intelektualne kariere) del naraščajočega glasu, ki zagovarja tezo, da lahko resnično upiranje družbenim hierarhijam in odnosom moči, ki nam jih vsiljuje kapital, dosežemo le, če radikalno spremenimo svoje razumevanje temeljnih družbenih odnosov, torej tega, kako reproduciramo družbo. Če strnemo, tako je deloval v #15o subjektivni obrat, saj je premestil analizo iz čisto abstraktne ravni na osnovne pogoje, s katerimi se soočamo vsak dan.

Apropriacija »neproduktivne« vrednosti?

Izogibanje abstrakciji je resda pomenilo pomemben del odpiranja procesa, a posebno zgodovinsko poreklo subjektivnega obrata, ki sem ga predlagal zgoraj, od nas zahteva teoretiziranje. Tako lahko umestimo te metodologije in celo te boje v širše transformacije kapitalizma, ki izhajajo iz nenehne dialektike med delom in kapitalom. Feministična kritika nam omogoča pogled onkraj uveljavljenih definicij dela ter nam pomaga uvideti, kako smo zdaj vsi ves čas izpostavljeni kapitalistični akumulaciji. Radikalna feministična kritika¹ je najprej zbudila dvom o pojmovanju, da je žensko domače delo neproduktivna, naravna dejavnost. V kapitalizmu namreč obstaja jasna razmejitev med produktivnim in reproduktivnim delom. Pri produktivnem delu delavec prodaja blago (svoje veščine) v obliki dela za »šefa«. Zato so njegove veščine, in ne njihova oseba, nosilke vrednosti. »Ko prodajajo svojo delovno silo na kapitalističnem trgu, je posamezniki ne morejo ponuditi kot produkt svojega reproduktivnega dela, kot vrednost, ker bi potemtakem *oni sami* imeli vrednost.« (Fortunati, 1981/1995: 11)

Vendar pa se kapitalizem medtem, ko ustvarja iluzijo, da so njihove reproduktivne dejavnosti »neproduktivne«, hkrati zanaša na to isto razmejitev, da si zagotovi popolnoma neplačano delovno silo. Reprodukcijsko delovno silo (rojevanje, vzgojo in socializacijo bodočih delavcev) omeji na dejavnost, ki jo opravljamo iz ljubezni. Čeprav je ta zagotovo del reprodukcije, je obenem tudi esencialna in včasih družbeno vsiljena aktivnost, ki pa vseeno nima nikakršne vrednosti, saj njeni izvajalci ne »prodajajo« svojega dela.

Teorija nam predstavi situacijo, kako delavec izkorišča samega sebe. Ta izhaja iz razlike med *menjalno vrednostjo* in *uporabno vrednostjo*. Kakor da delavec nima nikakršne zgodovine, se ne more prodati kot *uporabna vrednost* reproduktivnega dela, temveč lahko proda le *uporabno vrednost* svojega dela, kar pomeni, da je njegovo delo blago z menjalno vrednostjo, ki ni enako njegovi osebi (Fortunati, 1981/1995: 7). Zato reproduktivno delo ne ustvarja nikakršne vrednosti. Takole je zapisala Leopolda Fortunati:

... ima tako reprodukcija v kapitalizmu dvojni značaj. Glede na posameznika se formalno predstavlja kot ustvarjanje ne vrednosti. Dejansko, za kapital, pa je ustvarjanje vrednosti; z drugimi besedami, le, če je proces reprodukcije predstavljen kot »naraven« in reproduktivno delo kot »naravna sila skrbstvenega dela«, ki je za kapital zastoj, se lahko kapital valorizira. (ibid.: 11)

To analizo je mogoče razširiti onkraj gospodinjenja, vzgoje otrok in afektivnega dela žensk pri vzdrževanju svojih družin na prekerne delavce in odkrili bomo podobne okoliščine.

Prekerni delavci oziroma osebe, ki izkušajo prekernost na drugih področjih življenja (denimo zaradi stanovanjskega vprašanja, družbene izolacije, duševnega zdravja, družine), prispevajo k akumulaciji kapitala, a zato večinoma ne prejmejo nikakršnega nadomestila. Tisti, ki imajo službo, gotovo dobijo nekakšno kompenzacijo, vendar pogosto pogrešajo stabilnost zaposlitve, različne vrste zavarovanja in podpor, pokojnino itn. Obenem pa tudi za določene segmente opravljenega dela sploh niso kompenzirani. Za primer vzemimo samostojnega novinarja. Če ima srečo, dobi prilžnost za objavo članka, za katero bo tudi plačan. A to plačilo pogosto izključuje številne pomembne dejavnike. Prvič, ne bo pokrilo osnovnih stroškov produkcije teksta, kot so stroški interneta, uporabe osebnega računalnika, potni stroški, pisarniški prostor. In drugič, pisec bo pogosto odvisen od virov, ki so na voljo le na zasebnih plačljivih spletnih straneh (denimo JSTOR ali New York Times) oziroma v knjigah, kar oteži dostop do informacij, vsekakor pa ga tudi podraži. Vendar pa sta obe ravni ključni za kariero in reprodukcijo novinarja.

Enako družinskemu članu ali osebi, ki skrbi za ostarelega družinskega člana, ne bo nikoli povrnjena emocionalna cena, ki jo ob tem plačuje, ali kompenzirana čustvena podpora posamezniku, za katerega skrbi (ali celo podpora njegovi širši družini). In vendar je opravljeno delo v obeh primerih bistveno in dobičkonosno za kapital. Novinar z deljenjem svojega znanja (še posebej v odprti, prosti obliki) daje svoj prispevek širši družbi in širi vednost, ki je ključna za reprodukcijo družbe; skrbnik omogoča družini, da deluje »produktivno« s tem, ko nase prevzame del čustvenega bremena.

Tu imamo tako dve ravni: na prvi prekernost izhaja iz nekompenziranih stroškov, povezanih z delom, ne glede na to, ali gre za pisanje, vzgojo otrok ali skrb za ostarelega družinskega člana. Na drugi ravni pa izhaja iz manka nadomestila za delo proizvajanja določenih okoliščin in vednosti, ki neposredno pripomorejo k večanju družbene blaginje. Posebno druga raven nam dopušča misliti, kako raznolike so oblike, ki jih prekernost lahko privzame, in kako globoko se v vsakdanje življenje zažira izkoriščanje.

Prekerni prejmejo malo ali nič v zameno, saj je njihov vsakdanjik sestavljen iz skritih stroškov in »neproduktivnih« dejavnosti; vzgoja otrok je »naravno« delo; dvigovanje cene delnic spletnih socialnih omrežij s prijavo in dnevnim nalaganjem vsebine je zabava; snemanje družabnih dogodkov in njihova objava na spletu je konjiček; uporaba/obnova prostora, denimo zapuščene tovarne, je nelegalna. A vendar vse naštetu so nekompenzirane dejavnosti, ki generirajo družbeno in ekonomsko bogastvo: vzgoja otroka je reprodukcija delovne sile; nalaganje vsebine na splet proizvaja in širi znanje, obenem pa za uporabljeno stran izboljšuje položaj na trgu; uporaba opuščenih prostorov lahko pripomore k družbenemu ravnovesju in preprečuje fizičen propad objekta.

S penetracijo financiranja v vsakdanjik so okoliščine, prej vsiljene ženskam, postale del življenja vseh nas (Marazzi, 2011). Christian Marazzi v svojem delu *Nasilje finančnega kapitalizma* trdi, da so potrošniki zdaj postali soproizvajalci. Z drugimi besedami, čedalje več vrednosti prek potrošnje proizvajajo potrošniki sami. Marazzi poda primer socialnih medijev in ob tem citira esej Tiziana Terranove:

Njihov uspeh temelji na zmožnosti, da pritegnejo množico porabnikov, ki ustvarijo svet družbenih odnosov v okviru platform/okolij, te pa omogočajo strani, kot so Friendster, Facebook, Flickr ... splet 2.0 ni omejen na te nove platforme, temveč vključuje tudi aplikacije, kot so Google, v meri, do katere jim uspe zajeti in valorizirati brskanje uporabnikov; ali druge aplikacije, ki podobno omogočajo ekstrakcijo presežka skozi običajna dejanja, denimo povezovanje spletnih strani, spletnikovanje, modificiranje programske opreme itn. (2011: 52)

Kapital ima zmožnost, da si prilasti ustvarjeno bogastvo, medtem ko imajo prekerni delavci zelo malo moči, da ga reappropriirajo. Organiziranje gibanja prekernih je težavno, saj imajo raznolike potrebe, hkrati pa se nahajajo v razdrobljenih, individualiziranih okoliščinah. Vendar pa njihove dejavnosti ustvarjajo ekonomsko vrednost. Še zlasti finančni trgi so zelo uspešni pri transformaciji stila in afektov, dveh pomembnih produktov nematerialnega in prekernega dela, v dobiček in so tako prizorišča razlastitve in akumulacije. Prekerno delo v vseh svojih oblikah finančnim trgom omogoča visoke dobičke, nam pa je rečeno, da so te dejavnosti neresne, prostočasne in zabavne.

Sklep

Vrnimo se k vprašanju, ki smo si jih zastavili na začetku članka: Zakaj je bil subjektivni obrat pomemben in kakšen je bil njegov prispevek h gibanju? Ena osrednjih značilnosti transformacije evropskih trgov dela v zadnjih desetletjih so bile izguba industrije, zaposlitev za nedoločen čas in socialnega varstva, obenem pa so finančni trgi začeli vplivati na vsakdanje življenje skozi dolg. Čedalje bolj nematerialna narava dela je prinesla fleksibilizacijo, decentralizacijo in prekernost. A to je le del prekernosti, ki pa pogosto prevladuje v analizah. Uporaba subjektivnega obrata v #150 je zarisala precej širšo sliko prekernosti. Dejansko je umestila prekernost kot boj na vseh področjih vsakdanjega življenja in takšno razumevanje je bilo v središču gibanja.

Gibanje je izvabilo mnogoterost perspektiv prekernosti, ko je pritegnilo ljudi, da so govorili o svojih osebnih, dnevnih bojih, včasih le zato, da bi razbili izolacijo, in drugič, da bi bolj sistematično raziskali konstrukcijo prekernosti. Po poslušanju različnih zgodb je postalo očitno, da je prekernost ne glede na to, kako se manifestira v življenju posameznika ali posameznice, del zajemanja bogastva, ki ga ustvarjamo v financirani družbi. Morda je odgovor na »zakaj« potemtakem

preprosto zato, ker je (bilo) jemanje lastnih življenj za teren boja način osvetlitve, kako globoko gre izkoriščanje; nekaj, o čemer so radikalne feministke govorile od sedemdesetih let naprej.

Odgovor na to, kakšen je bil njegov prispevek h gibanju, pa je malo bolj zapleten. En vidik je jasen, dal je novo perspektivo. A je bil tudi priložnost za organiziranje v zvezi s prekernostjo na način, ki ni le pregledal njenih različnih oblik in poskušal intervenirati vanje, temveč je poskušal zgraditi bolj celostno sliko, da bi morda lahko omogočil intervencijo, ki bi šla onkraj posamičnih manifestacij prekernosti. Izhodišče takšne intervencije je pogled na družbene hierarhije, ki predlaga, da lahko različni družbeni položaji ne glede na vse najdejo posamične stične točke in tako zarišejo teren skupnega boja, ki je bil prej pretežno nejasen. Ta družbeni boj pa si zastavijo na podlagi dnevnih mankov, potreb in želja in ne na poenoteni viziji neka-kšne utopične prihodnosti. Ravno ta pogled nam lahko korenito predrugači našo percepcijo o drugih in s tem naš odnos do njih.

Prevedla: Sara Pistotnik

Literatura

- BROWN, D., PISTOTNIK, S. (2012): *DDA and the Subjective Turn*. Ljubljana, neobjavljeno besedilo.
- FEDERICI, S. (2006): *Precarious Labor: A Feminist View Point*. Dostopno na: *The Defenestrator*. <http://defenestrator.org/node/74> (januar, 2013).
- FORTNATI, L. (1995 [1981]): *The Arcane of Reproduction: Housework. Prostitution. Labor and Capital*. Brooklyn, Autonomedia.
- MARAZZI, C. (2011): *The Violence of Financial Capitalism*. Los Angeles, semiotext(e).
- PRECARIOUS WASPS' NEST (2012). *Collective Reflections*. Ljubljana, neobjavljeno besedilo.
- RAZSA, M. (2012): The Subjective Turn: The Radicalization of Personal Experience within Occupy Slovenia. V *Cultural Anthropology*. Dostopno na: <http://culanth.org/?q=node/646> (avgust, 2012).
- SARACHILD, KATHIE (1978): *Consciousness-Raising: A Radical Weapon*. V *Feminist Revolution, Redstockings Collective* (ur.) New York, Random House.

Slovenski 150 in biopolitični diskurz odpora

V pričujočem članku se lotevam problematike subsumpcije procesa demokratizacije slovenske družbe po izstopu iz jugoslovanske skupnosti pod nacijo in kapital ter na podlagi analize oktobrskega dogodka 150 leta 2011 na ljubljanskem Kongresnem trgu iščem odgovor na vprašanje, ali v slovenskem družbenem okolju že obstajajo subverzivni idejni nastavki za sprožitev nastanka nove, na biopolitičnem postajajočem subjektu temelječe postnacionalne biopolitične družbe. V sedanji družbi smo, prosto po Nermeni Mujagić (2010: 7) in Jacquetu Rancieru (2005: 38), postali talci neoliberalnega trga, v katerem nekaj velja le glas vladajočih sebičnih in brezobzirnih subjektov moči, pa naj gre za državo, stranke, evropsko skupnost ali multinacionalke, glas preostalih državljanov pa je ponižan v hrup, ki ni sposoben ubeseditve razumnega govora. Do takšnega stanja so v veliki meri pripeljali tudi sodobni globalizacijski procesi, ki so bolj kot posledica kakršnegakoli demokratičnega konsenza rezultat hierarhije in dominacije (Scholte, 2005: 223). Slovenska družba ni izvzeta iz tovrstnih globalizacijskih procesov. Tudi v slovenskih razmerah je občutek odsotnosti demokratičnega konsenza pripravil ljudi do revolta. Demokratični primanjkljaj neoliberalne globalizacije, povezan s specifičnim demokratičnim primanjkljajem nebalkansko neoliberalnega slovenstva, sta tudi v Sloveniji v ljudeh aktivirala ogorčenje do te mere, da je 15. oktobra 2011 v okviru globalno organiziranega dogodka 150 več kot tri tisoč ljudi okupiralo ljubljanski Kongresni trg. Takšen dogodek si tudi v slovenskih razmerah zasluži znanstveno obravnavo, saj je po nastanku gibanja 150 vprašanje, kaj je demokracija, tudi v Sloveniji nenadoma dobilo dvoimen pomen.

Na eni strani se namreč vprašanje nanaša na položaj trenutnih parlamentarnih predstavnikov demokracij, na drugi strani pa je postalo biopolitično povezano z iskanjem odgovora, kakšen naj bi bil bolj demokratičen sistem in kako naj bi bil organiziran, kriza suverenosti je namreč, kot ugotavlja tudi Kumik (2005: 83), postavila v negotovost vse oblike demokracije, ki jih poznamo, in celo sam koncept demokracije. V tem družbenem preseku želi članek na podlagi izjav, podanih na 15. oktobra 2011 realiziranem protestnem shodu, analizirati in preveriti biopolitičnost pojava in diskurza slovenskega dela gibanja 150 ter ga v slovenskih razmerah v odnosu do globalnega po

možnosti opredeliti kot idejnega nosilca nove biopolitične paradigme, ki po eni strani raste iz odpora do neoliberalnih praks razlaščenja in zastraševanja, po drugi pa iz ljubezni do udejanjenja ideala demokratičnosti, ki se afirmira in utrjuje na podlagi želje postajajočega subjekta po udejanjanju socialne varnosti, produkcije skupnega in horizontalne demokracije (Hardt in Negri, 2010: 226, 272 in 278) ter na pravični delitvi in zahtevah po menjavi biooblastne kapitalistične paradigme z biopolitično paradigmo. Teza članka je, da je gibanje 15o v Slovenijo prineslo novo postnacionalno biopolitično idejo družbene skupnosti, ki jo izraža skozi biopolitični diskurz odpora proti na neoliberalnem principu in nebalcanstvu konstituirani bioblasti.

Demokratični primanjkljaj neoliberalne globalizacije

Svet je čedalje bolj povezan, čedalje bolj globaliziran in prostorsko ter časovno zbližan, a tudi čedalje bolj koloniziran z imperativi postfordistične ekonomije in globalnega, na neoliberalni paradigmi temelječega sistema, nacionalne države so v tem procesu prisiljene v transformacijo in v izgubljanje pomena, družbe v njih pa izpostavljene socialno kulturnim procesom erozije demokratizacije, slabitve tradicionalnih družbenih institucij, disperzije skupnih kulturnih vzorcev in krepite individualizacije. Tudi Slovenija ni imuna na te globalne procese in tudi v Sloveniji smo soočeni z vsesplošno individualizacijo in z vsesplošnim razpadom socialnega solidarnostnega omrežja. Neoliberalna uravnilovka namreč po opažanjih Tanje Petrovič (2008: 197) brezobzirno in brez najmanjšega socialnega čuta z diverzificiranjem po kriteriju učinkovitosti ločuje državljane na zmagovalce in poražence in jih v premnogih primerih spreminja v finančne *homo sacre*, ki se v slovenskih razmerah kažejo v podobah brezposelnih, začasno zaposlenih, sezonsko zaposlenih, imigrantov, beguncev, azilantov in drugih, ki se nevarno približujejo življenju na robu eksistence in je zato njihova človeškost postavljena v negotovost zaradi finančnega ubijanja in delnega ali popolnega izobčenja iz (porabniške) družbe. Posledično se tudi čedalje več ljudi zaveda, da je edina zdrava vzporednica taki ureditvi okrevanje skupnosti. Sistem je globalen, sistem se globalizira – a globalizira se tudi kontramoč, kot v zvezi s tem poudarja Zadnikar (2012). Izraz globalizacije tovrstne kontramochi je tudi gibanje Occupy the World, ki mu je 15. oktobra 2011 v znak protestov proti takšnim razvojnim trendom globalizacije uspelo preplaviti ulice in trge v 82 državah po svetu.

Giddens (1990: 64) globalizacijo opredeljuje kot intenzifikacijo socialnih odnosov v svetovnem obsegu, ki oddaljene lokacije povezuje tako, da so lokalni dogodki oblikovani z dogajanjem, ki se odvijajo na tisoče kilometrov stran in nasprotno, pri čemer posledično nacionalna država postane premajhna za premagovanje velikih življenjskih problemov in prevelika za majhne življenjske probleme. Globlji prelom z obdobjem moderne identificira tudi Harvey (v Held in McGrew, 2000: 47), ki ugotavlja, da je hegemonsko pozicijo z razširitvijo prek celotnega zemeljskega prostora prevzel postmoderni bolj fragmentirani globalni kapitalizem in čas ter prostor reorganiziral po diktatu multinacionalnega kapitala. Po Scholteju (2005: 214) takšen neoliberalni pristop h globalizaciji promovira rast zasebne regulacije in logiko neoliberalizma, ki z lahkoto prehaja od predpisovanja privatizacije produkcije k zastopanju ideje o privatizaciji vladanja, pri čemer so neoliberalci v skrajnosti celo pripravljeni vztrajati pri trditvi, da lahko globalni zasebni sektor skupaj s potrošniki in drugimi deležniki tako vpliva na trg, da ta primerno uravnava samega sebe. Decentralizacija regulacije na račun vladnih institucij povzroča znatno povečanje moči, koncentrirane v zgolj nekaterih državah in socialnih krogih, globalizirajoči svet pa se srečuje s kritičnim demokratič-

nim primanjkljajem, meni Scholte (2005: 223). Zato Hardt in Negri (2010: 336–337) sodobno globalno vladovanje ocenjujeta kot postdemokratsko, saj se ogiba predstavnimi strukturam, ki so v preteklosti legitimirale državno oblast, kar počne v prid pluralističnim oblikam regulacije, ki jih (pogosto posredno) nadzorujejo oligarhične sile. Te sile za vladanje ne potrebujejo stabilnosti in regularnosti, ugotavljata, ampak so oblikovane za upravljanje kriz in vladanje nad izjemnimi pogoji, vendar pa po njunem mnenju vladovanja, čeprav ga sestavljajo relativno odprti in prožni pluralni akterji, ni mogoče zamenjati z demokracijo, saj je njihova mnogoterost omejena zgolj na privilegiran krog globalnih družbenih akterjev (Hardt in Negri, 2010: 210). Po Castellsu (2000: 76–78) so ti akterji povezani v omrežja, ki konstituira novo socialno morfologijo naših družb, tj. nove omrežne oblike vodenja in produkcije ter akumulacije kapitala, ki je globalna in ki prek informacijskih omrežij v brezčasnem prostoru finančnih tokov v sodobnem elektronsko delujočem globalnem casinju kot nekakšna blagovna demokracija ustvarjanja dobičkov izenačuje vse vrste kapitalov, kar privede tudi do transformacije odnosa med delom in kapitalom, saj delo ostaja lokalno, kapital pa se opredeljuje globalno. Transformirano delo tako po Castellsu postane »disagregirano po svoji pojavnosti, fragmentirano v organizaciji, diverzificirano v obstoju in razdrobljeno v kolektivni akciji« (Castells, 2000: 79).

Transformacija dela posledično povzroči razpad kolektivne delavske identitete in konec prve faze globalizacije, ki je prepletena z zgodovino delavskih bojev in protikolonialnih bojev za nacionalno osvoboditev, ter prestop v njeno drugo fazo, ki so jo zaznamovali neuspešni poskusi vzpostavitve in legitimacije nadnacionalnih in nedržavnih organizmov za izvajanje novih oblik suverenosti (Kurnik, 2005: 192). Danes se po Kurniku (ibid.) nahajamo v tretji fazi globalizacije. Zaznamuje jo permanentna globalna vojna kot politični režim globalizacije, ki je nastal na podlagi neuspeha liberalne formule ustavne države na svetovni ravni. Hardt in Negri (2003: 27) ta režim globalizacije prepoznavata kot konstitucijo Imperija, ki ga opredeljuje imperialni model avtoritete, temelječe na pravni moči, da vlada izjemi, in sposobnosti, da razvije policijsko silo. Sodobni globalni red torej ne privzema oblike svetovne države, kakor tudi ne reproducira struktur, ustvarjenih v kontekstu nacionalne države. Namesto tega so zanj čedalje bolj značilne nastajajoče oblike vladanja, ki vladajo, ne da bi se opirale na vseobsegajočo politično avtoriteto, tako da upravljajo in regulirajo na *ad hoc* in spremenljiv način, menita Hardt in Negri (2010: 336), vodilna ideologija globalizacije pa je po zatonu ideologije države blaginje od 70. let naprej postala neoliberalna ideologija (Hardt in Negri, 2010: 138; Klein, 2010: 25), ki pa se je zdaj tudi sama znašla v globoki krizi. Manifestacija krize neoliberalne doktrine se kaže kot cel niz družbenih bojev, od zapatistične vstaje leta 1994, bitke za Seattle 1999, Genove 2001, vstaje v predmestjih in gibanja proti pogodbi o prvi zaposlitvi (CPE) v Franciji štiri leta pozneje, potem gibanja proti privatizaciji šolstva v Italiji, ki je dobilo ime Onda (val), in najnovejših nemirov v Grčiji, ki so sledili policijskemu umoru petnajstletnika (Kurnik, 2008: 128), ter novejših v Tuniziji, Veliki Britaniji, Libiji, Egiptu, Španiji, Portugalski, Italiji, ZDA, Sloveniji, Bolgariji, Turčiji in Braziliji. Povsod, kjer so izbruhnili upori proti globalnemu ali neoliberalnemu kapitalizmu, je šlo in gre za isti protislovni proces, povezan s triumfom neobrzdanega kapitalizma, ugotavlja Kurnik (ibid.), produkt te krize pa je bil tudi izbruh svetovnega gibanja 15o, ki se je uprlo permanentnemu razlaščenju ter prelivanju politične moči odločanja in bogastva k peščici neoliberalnih globalnih kapitalističnih akterjev.

Po propadu sovjetskega socialističnega sistema tudi ne moremo več govoriti o delitvi sveta na dva antagonistična tabora, socialističnega in kapitalističnega, ampak imamo opravka z delitvami na novih osnovah, ki se v evropskem okviru kažejo kot izključujoče prakse latentnega evropskega

režima apartheida, v globalnem pa kot sistematična raba skrajnega nasilja in množične negotovosti, da bi se preprečil razvoj gibanj za kolektivno emancipacijo in preoblikovanje gospodujočih struktur (Balibar, 2007: 126 in 139). Ob tem se v slovenskih razmerah evropska dimenzija identitetne politike apartheida kaže kot izključujoči slovenski nacionalizem (tj. kot nebalcanstvo), pri katerem se prek procesa redukcionistične homogenizacije kot družbenega drugega konstituirajo pripadniki drugih narodov nekdanje skupne države Jugoslavije, globalna dimenzija pa kot že kar represivni pritisk po uvedbi ekonomskih ukrepov, ki naj temeljijo na ideologiji prostega trga (torej na neoliberalizmu). Carl Schmitt (1994) v kritiki liberalne demokracije ugotavlja, da demokracija ne temelji le na tem, da obravnava enakega enako, ampak tudi na tem, da obravnava neenakega neenako. K demokraciji torej po Schmittu nujno spada, prvič, homogenost in, drugič, tudi izločitev ali uničenje, pač, glede na potrebe. Politična moč demokracije se torej, kot ugotavlja Schmitt, kaže tudi v tem, da se zna postaviti po robu ali preprečevati dostop tujemu in neenakemu, ki ogroža homogenost, ki pa se od 19. stoletja naprej kaže predvsem kot nacionalna homogenost oziroma kot na nacionalnem principu vzpostavljeno državljanstvo, institut državljanstva pa je po Balibaru »institucionalni okvir demokratične politike in artikulacije med individualnim in kolektivnim« (Balibar, 2007: 139). V slovenskih razmerah smo bili po tej logiki priča vzpostavitve države na argumentaciji izključujočega nacionalizma, ki je v svoji skrajni posledici udejanjila sprejem zakonodaje, ki je omogočila, da so bile več deset tisoč prebivalcem Slovenije odvzete njihove državljanske pravice, in s tem povečala »delež tistih brez deleža« (Ranciere v Balibar, 2007: 141) v procesu udejanjanja artikulacije med individualnim in kolektivnim.

Svet se čedalje bolj transformira v nekakšen globalni apartheid, ki ob omogočanju prostega pretoka informacij, gibanja blaga in menjave med valutami čedalje bolj nadzira in omejuje premikanje ljudi, da lahko vsaj tendenčno porazdeljuje bogastvo in revščino po ločenih teritorialnih območjih (Balibar, 2007: 136). A te meje še zdaleč ne potekajo več zgolj po zunanjih robovih nacionalnih teritorialnih prostorov, ampak so čedalje bolj izraziti dejavniki omejevanja v samih središčih nacionalnih metropol, tradicionalni zunanji sovražnik pa čedalje bolj prevzema podobo notranjega sovražnika (Balibar, 2007: 7–8 in 146). Priča smo čedalje globljemu razslojevanju znotraj posameznih metropol, čedalje več ljudi je izključenih, realna demokratična politika pa čaka na svoj vznik oziroma na trenutek, ko bodo prosto po Rancieru (2005: 38) posamezniki oziroma družbene skupine, ki naj ne bi smele ali znale uporabljati razumskega jezika, spregovorile, in ko bodo njihovi zdaj živalski glasovi znova upoštevani kot racionalni govor. In ravno to se je zgodilo 15. oktobra 2011 – živalski glasovi so po celem svetu izpostavili zahtevo oblastnikom, da njihov parrhesianistični krik upoštevajo kot racionalni govor.

Prakse ekonomskega in identitetnega izključevanja so tako v globalnih razmerjih posledično pripeljale do nasprotovanja in oblikovanja diskurzivne formacije, ki tem izključujočim praksam nasprotuje ter drugače producira odnose in znanje, saj želi oblikovati neoliberalizmu in izključujočemu nacionalizmu nasprotujoč pogled na svet oz. novo paradigmo postnacionalne biopolitične imaginacije z materialnimi učinki. Ta imaginacija hoče biti postnacionalna, kajti gibanje, ki bo spremenilo politični sistem, bo moralo biti planetarno (Močnik, 2011), postnacionalna imaginacija pa bo morala ustvarjati planetarno ideologijo in materializirati nastavke za transverzalno družbeno gibanje (ibid.). Ta imaginacija hoče biti tudi biopolitična, saj želi temeljiti na postajanju in ne na identiteti, kajti bistvo biopolitične produkcije ni produkcija predmetov za subjekte, tako kot se pogosto razume produkcija, temveč produkcija subjektivitete same (Hardt in Negri, 2010: 9). V tem smislu je treba preverjati tudi biopolitičnost gibanja 15o.

Vključitev hrupne in razumnega govora nesposobne drhali v biopolitični diskurz

Minimalna enota vednosti, ki jo v *Arheologiji vednosti* izloči Foucault, je izjava (Foucault, 2001: 125), izjavo pa je po Dolarjevi interpretaciji Foucaulta vselej treba razumeti kot zgolj tisto, kar je bilo dejansko izjavljeno (Dolar, 2010: 18), pri čemer Foucaultov metodološki korak po Dolarju implicira, da je treba vse dejansko izjavljene izjave vzeti nivelizirano, tj. na isti ravni z enakomerno razporejeno pozornostjo. Na isti izjavni ravni se torej znajdetata izjava znanstvenika, literata, norca, politika, nepomembna pa postane tudi razlika med originalom izjave in ponovitvijo, saj ima ponovitev izjave v tem kontekstu popolnoma enako izjavno vrednost kot original. Glasu elite je s tem pripisan enak pomen kot glasu hrupne, razumnega govora nesposobne drhali. Dogodki, izjave kot dogodki, ne tvorijo struktur, ugotavlja Foucault (v Dolar, 2010: 60), ampak vstopajo v določene regularnosti, tvorijo nize, se navezujejo v določene moduse ponavljanja, se transformirajo, vztrajajo in se hkrati spreminjajo skozi ponovitve, tvorijo omrežja, cele diskurzivne formacije, naloga analize pa je izluščiti različne tipe in moduse teh regularnosti. V arheologiji torej ne gre ne za znanost ne za spoznanje, poudarja Foucault (Foucault, 2001: 197 v Dolar, 2010: 64), temveč za vednost kot opis skupka izjav oziroma za diferencialno analizo modalnosti diskurzov (Foucault, 2001: 150), a ne zato, da bi v njem našli moment ali sled izvora, temveč da bi poiskali specifične oblike kopičenja (ibid.: 137). Slehera izjava je namreč za Foucaulta po eni strani enkratna, po drugi pa prav v dogodkovni singularnosti potegne za seboj referencial, funkcijo subjekta, izjavno polje in ponovljivo materialnost (ibid.: 126). Vselej se pojavi v nekem že obstoječem polju oblastnih sil in ga s svojo pojavitvijo prerazporeja (Dolar, 2010: 60), s čimer pa že vstopa v območje odnosa z oblastjo in v navezavo z genealogijo ter biopolitiko oblasti.

Diskurze je ob tem vedno treba vzeti kot nekaj v sebi prelomljenega in jih nenehno meriti po tem, kar so morali zavreči, in izriniti, da bi se vzpostavili, kar torej v njih na specifičen način manjka, skladno s Foucaultom ugotavlja Dolar (2010: 24), zato vstop oblasti v diskurz nazadnje vselej zahteva analizo notranjih nedogodkov in merjenje ne le teže izjav, ampak tudi teže molka. V tej perspektivi so protestniki na Kongresnem trgu morda izjavljali prav tisto, kar je neobalkansko neoliberalni diskurz zavrgel in izrinil iz izjavnega območja slovenstva, biopolitična reprezentacija, ki afirmira življenje kot politično kategorijo, je namreč zunanja pravno-diskurzivna reprezentaciji (Kurnik, 2005: 144), gonilo te kritike in arhitekture novega družbenega obzorja, ki se imenuje biopolitika, pa tvorijo nova družbena gibanja. Metoda teh gibanj je nepokorščina, ki si prizadeva zlomiti temeljni pravni odnos pokornosti in odpreti plastični in diferencialni horizont, na katerem nastajajo singularne subjektivitete (ibid.: 145). Na biopolitiki zasnovana gibanja prek nepokorščine razvijajo kritiko modernega subjekta in so nosilci nove politične paradigme, ki temelji na konstituirajočem družbenem procesu udejanja socialne varnosti, produkcije skupnega in horizontalne demokracije (Hardt in Negri 2010, 226, 272 in 278), na pravični delitvi in zahtevi po menjavi biooblastne kapitalistične paradigme, ki jo opredeljuje oblast nad življenjem, z biopolitično paradigmo, definirano kot moč življenja, da se upira in določa alternativno produkcijo subjektivitete (Hardt in Negri, 2010: 62 in 63). Če se s tovrstnim arheološkim instrumentarijem lotimo preverjana biopolitičnosti izjav s protestnega shoda 15o, moramo torej dokazovati, da se izjave, zbrane v arhiv izjav s protestnega shoda, kopičijo oziroma združujejo okrog petih modusov: modusa socialne varnosti, produkcije skupnega, horizontalne demokracije, pravične delitve in menjave politične paradigme. Tisto soboto, 15. oktobra 2011, je bilo potemtakem na Kongresnem trgu mogoče slišati, kot tudi na transparentih videti, korpus enakovrednih, hierar-

hično neurejenih, z originalnostjo neobremenjenih izjav, ki kot take tvorijo arhiv kot končen in omejen nabor izjav, uperjenih proti izgubi prihodnosti.

Kot smo pred tem ugotovili, je ena bistvenih značilnosti biopolitike, da si prizadeva za udejanjanje socialne varnosti. Če sledimo Hardtu in Negriju (2010: 226), da je osrednja značilnost dela, izhajajoča iz fleksibilnosti in mobilnosti, ki sta mu vsiljeni v biopolitični produkciji, njena prekerna narava, to je njeno pomanjkanje zagotovljenih pogodb, stalnih urnikov in varnih zaposlitev, v katerih se čas dela in čas življenja mešata v nalogah in izzivih neformalnih in spreminjajočih se služb, je jasno, da tovrstno družbeno stanje znižuje standarde socialne varnosti in s tem povečuje zaskrbljenost ljudi, ki so jo na protestih izrazili z naslednjimi v *modusu socialne varnosti* zbranimi izjavami: *smo del 99 odstotkov, smo tisti, ki proizvajajo družbeno bogastvo, in smo se odločili upreti nenehnemu razlaščenju in potiskanju* v kot (www.rtvsllo.si, 2011); želimo oblikovati to, čemur pravimo osvobodilno gibanje proti politikam zategovanja pasov, proti politikam, ki jemljejo generaciji proizvajalcev družbenega bogastva prihodnost (STA, 2011); *NO JOBS NO APPLES*; hočemo UTD. Biopolitika si prizadeva tudi za udejanjanje produkcije skupnega. Hardt in Negri (2010: 272) tako ugotavljata, da je biopolitični krogotok v celoti vsebovan v proizvodnji skupnega, ki je sočasno produkcija subjektivitete in družbenega življenja. Gre namreč za proces, ki ga lahko obenem razumemo kot produkcijo subjektivitete skozi skupno in kot produkcijo skupnega skozi subjektiviteto, zato moramo krizo biopolitičnega krogotoka po Hardtu in Negriju razumeti kot zaviranje produkcije subjektivitete ali kot oviranje produktivnosti skupnega. Izjave z zborovanja, ki ilustrirajo zahteve po sprostitvi produkcije subjektivitete in skupnega, sem zbral v *modusu produkcije skupnega*. Te izjave so: *obstajata alternativa in drug izhod iz krize, ki je dokapitalizacija skupne blaginje* (www.rtvsllo.si, 2011); *dokapitalizirajmo ljudi, ne bank* (www.rtvsllo.si, 2011); *izobrazba, zdravje, prebivališče – to niso izbire, to je potreba* (v Potočnik, 2011); *izobrazba, znanje, stanovanje, zdravje, okolje, dohodek, mobilnost ... morajo postati brezpogojna pravica, del vsem dostopne skupne blaginje* (www.rtvsllo.si, 2011); *brezplačno šolstvo za vse*. Biopolitika se močno navezuje tudi na idejo neposredne demokracije, potrebe biopolitične produkcije po Hardtu in Negriju (2010: 278) namreč neposredno nasprotujejo političnemu predstavništvu in hegemoniji. Dejanje predstavništva, ki v zgradbi identitete zamegli ali homogenizira singularitete, omeji produkcijo skupnega s spodkopavanjem njune svobode in pluralnosti, zatrujeta, iz česar lahko izpeljemo nasprotni sklep, da je horizontalna demokracija – in ne aristokracija, ki jo določa predstavništvo in hegemonija – tista, ki je nujna za pospeševanje produkcije skupnega in širjenje produktivnih sil. Temu sklepu so množice na Kongresnem trgu pritrdile z naslednjimi v *modusu horizontalne demokracije* zbranimi izjavami: *sile oblasti delajo v korist peščice, ne upoštevajo volje velike večine, a človeško in okoljsko ceno moramo plačati vsi* (www.rtvsllo.si, 2011); nihče nas ne predstavlja; zakaj nismo postavili odra – ker ga ne potrebujemo, ker ne želimo vertikalne, ampak horizontalno demokracijo; želimo začeti demokratizirati ekonomijo in družbo ter oblike obvladovanja v ekonomiji in družbi (STA, 2011); želimo odprtje skupnega javnega prostora za diskusijo, za destigmatizacijo brezperspektivnosti, revščine, za to, da se začnemo pogovarjati, organizirati po načelih neposredne demokracije, direktne akcije, mreže (STA, 2011); predstavniška demokracija = voljena aristokracija. Velik del izjav protestnikov je temeljil tudi na ogorčenju proti finančnemu kapitalizmu in zahtevi po pravični delitvi družbenega bogastva, ki naj omogoči, da imamo vsi osnovna sredstva za življenje in dobro zdravje, ustvari razmere srečevanja v enakosti, z vednostjo in veččinami družbene interakcije ter vsem priskrbijo odprt dostop do akumuliranega skupnega bogastva, ki je osnova srečanj in se hkrati z njimi bogati (Hardt in Negri, 2010: 345). Izjave v zvezi s pravično delitvijo združujem v *modus pravične delitve*: s protestom se upiramo finančnemu kapi-

talizmu, ki razlašča skupno bogastvo in ga pretaka v žepe enega odstotka ljudi (www.rtvlo.si, 2011); destigmatizirajmo našo revščino in brezperspektivnost, saj zanju nismo krivi sami, kriva sta pohlep in razlaščanje, ki sta značilna za finančni kapitalizem (www.rtvlo.si, 2011); nismo blago v rokah bank in politikov; teta Boni vidno hira, evro kožo ji odira, enim daje plače zlate, bankam naše zadnje gate; Wall Street = War Street; rada bi imela svojo prihodnost in ne le odplačevala kredite staršev in države – sem 99%; money talks, 99% walks; dovolj suženjstva pohlepnim bankirjem; želimo si pravično delitev premoženja; vzemite tistim, ki imajo, ne tistim, ki nimajo. Nerazporejene preostale izjave pa lahko zberemo v *modusu nove biopolitične paradigme* in jih uredimo v pesem, ki izraža željo po odpravi kapitalizma in vzpostavitvi nove biopolitične vizije: globalizacija je orožje za ustvarjanje masovne bede; smrt kapitalizmu; jeza ni dovolj – treba je ustvariti novo vizijo, ki ne bo temeljila na pohlepu, izkoriščanju in izigravanju drug drugega; ljubezen je rešitev; tokrat bomo zmagali; adijo neoliberalnemu kapitalizmu.

Alternativa obstaja, drugačen svet je spet mogoč

Odziv in diskurz protesta, organiziranega 15. oktobra 2011 na Kongresnem trgu v Ljubljani, ki ga je v Sloveniji spodbudilo tudi prek svetovnega spleta koordinirano gibanje Occupy, dokazuje, da Slovenija dejansko ni imuna na sodobne globalne procese. Biopolitični alternativni, izraženi prek združitve različnih glasov, ki jim z neoliberalno doktrino kontaminirani parlamentarni strankarski sistem odreka demokratično politično legitimnost, je na ta dan s čustvenimi in ogorčenimi izjavami udeležencev protesta uspelo ustvariti biopolitični diskurz in prebiti totalitarne ideološke ščite neoliberalizma. Analiza izjav, združenih v biopolitični diskurz, ki se navezuje na zahteve po udejanjanju socialne varnosti, produkcije skupnega, horizontalne demokracije, pravične delitve in menjave kapitalistične z biopolitično paradigmo, je pokazala, da neoliberalni sistem ljudi čedalje bolj ovira pri samorealizaciji in osmišljanju njihovega življenja. Izjave s protesta potrjujejo, da čedalje večjo izločenost iz procesov demokratičnega odločanja kot posledice demokratičnega primanjkljaja, izhajajočega iz neoliberalne globalizacije, čutimo tudi v Sloveniji. Zato so ljudje v svojih izjavah izrazili željo po ustvarjanju drugačnega, na netržnih osnovah temelječega sveta in utrdili prepričanje, da alternativa neoliberalizmu in njegovim praksam latentnega evropskega režima apartheida, ki se v Sloveniji kaže kot nestrpnost do prebivalstva nekdanjih jugoslovanskih republik oz. držav tako imenovanega Zahodnega Balkana obstaja. Analiza izjav kaže, da tudi ljudje v Sloveniji neoliberalizem že prepoznavajo kot sistem, ki namenoma ustvarja množično negotovost, da bi s tem utišal glas odpora proti neoliberalnim zastraševalnim praksam, a ogorčenje v ljudeh zaradi tega ni manjše, temveč se še povečuje, tako da je skrb neoliberalcev pred družbenim revoltom dejansko utemeljena.

Da ogorčenje lahko pomeni politično silo, ki lahko spreminja politične odnose družbenih sil, nas prepričuje tudi analogija s padcem socialističnega političnega bloka. Če je ogorčenje ljudi sesulo berlinski zid socializma, kdo lahko z zanesljivostjo trdi, da za kapitalistično malto ni dovolj močne *intelektualne macole*. Gibanje Occupy (in slovenski 15o kot del tega gibanja) v tem pogledu prav gotovo igra vlogo postajajočega *intelektualnega bagra* za razrušitev *kapitalistične neoliberalne stene*. Ta *intelektualni bager* bo rasel in se ne bo ustavil, dokler ne bodo odpravljeni vzroki za njegovo rast. Podobno je ob prvi obletnici vstaje globalne generacije ugotavljala tudi skupščina 15o (2012), kajti razlogov za to, da se organiziramo za revolucijo, je po njihovem mnenju danes kvečjemu še več: »Pred letom smo z geslom »nihče nas ne predstavlja« protestirali proti kapitulaci-

ciji javnih oblasti pred diktati finančnih trgov, oligarhij in lokalnih tajkunov, zdaj pa se soočamo z aktivno kolaboracijo nacionalnih oblasti, ki v razlaščevalskem pohodu finančnih trgov vidijo priložnost za uveljavitev projekta konservativne restavracije Slovenije.« (Skupščina 15o, 2012) Politična emancipacija človeka od potrošništva in emancipacija države od ideologije svobodnega trga in neoliberalizma na splošno očitno še ni uresničena. Boj za to, da neoliberalizem preneha biti človeški temelj družbe in postane le ena od posvetnih izbir, ki prečijo biopolitični subjekt na poti njegovega kontinuiranega procesa postajanja, ostaja nekončan. Še vedno ostajamo talci neoliberalnega trga, v katerem nekaj velja le glas vladajočih egoističnih in brezobzirnih subjektov moči, kot so država, stranka ali multinacionalka, glas drugih državljanov pa je še naprej ponižan v hrup, ki ni sposoben ubeseditve razumnega govora. Neoliberalna biooblast še naprej obvladuje naša telesa, a prepričanje, da alternativa obstaja, je oživelo. Drugačen svet je spet mogoč.

Literatura:

- BALIBAR, E. (2007): *Mi, državljani Evrope? Meje, država, ljudstvo*. Ljubljana, Založba Sophia.
- CASTELLS, M. (2000): The Network Society. V *The Global Transformations Reader*, D. Held, A. McGrew (ur.), 76–81. Cambridge, Polity Press.
- DOLAR, M. (2010): *Kralju odsekati glavo: Foucaultova dediščina*. Ljubljana, Krtina.
- FOUCAULT, M. (2001): *Arheologija vednosti*. Ljubljana, Studia humanitatis.
- GIDDENS, A. (1990): *The Consequences of Modernity*. Cambridge, Polity.
- HARDT, M. in NEGRI, A. (2003): *Imperij*. Ljubljana, Študentska založba.
- HARDT, M. in NEGRI, A. (2010): *Skupno*. Ljubljana, Študentska založba.
- HELD, D. in MCGREW, A., ured., (2000): *The Global Transformations Reader*. Cambridge, Polity Press.
- KLEIN, N. (2010): *Doktrina šoka: razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- KURNIK, A. (2005): *Biopolitika: novi družbeni boji na horizontu*, Ljubljana, Sophia.
- KURNIK, A. (2008): Reakcionar Sarkozy zahteva političen odgovor. V *Ime česa je Sarkozy?*, A. Badiou, 121–139. Ljubljana: Sophia.
- MOČNIK, R. (2011): Prebudili so se srednji razredi. V *Mladina*, 7. junij. Dostopno na: <http://www.mladina.si/106356/dr-rastko-mocnik-prebudili-so-se-srednji-razredi/> (12. maj 2012).
- MUJAGIĆ, N. (2010): *Tihi govor Bosne: analize nesvakidašnjih politika: politika, mediji, medunarodna zajednica*. Sarajevo, Fondacija Heinrich Böll Stiftung.
- PETROVIĆ, T. (2008): Institucije in »Homo sacer«. V *Poligrafi – Svoboda in demokracija*, 13 (51–53): 191–198. Ljubljana, Nova revija.
- POTOČNIK, A. (2011): *Danes je ustala globalna generacija*. Dostopno na: http://www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/1042480677 (15. oktober 2011).
- RANCIÈRE, J. (2005): *Nerazumevanje. Politika in filozofija*. Ljubljana, Založba ZRC SAZU.
- SCHMITT, C. (1994): *Tri razprave*. Ljubljana, Študentska organizacija Univerze.
- SCHOLTE, J. A. (2005): *Globalization. A Critical Introduction. Second Edition*. Houndmills, Basingstoke, Macmillan Press.
- STA, (2011): *Protestniki že tretji dan vztrajajo pred Ljubljansko borzo*. Dostopno na: <http://www.demokracija.si/v-fokusu/slovenija/8494-protestniki-e-tretji-dan-vztrajajo-pred-ljubljansko-borzo> (17. oktober 2011).
- SKUPŠČINA 15o. (2012): *Poziv 15o h konspiraciji za boj in revolucijo in vabilo na skupščino 15o ob obletnici ustaje globalne generacije*. Dostopno na: <http://www.15o.si/index.php/sl/ne-spreglej/925-poziv-15o-h-konspiraciji-za-boj-in-revolucijo-in-vabilo-na-skupscino-15o-ob-prvi-obletnici-vstaje-globalne-generacije> (15. oktober 2012).

WWW.RTVSLO.SI, (2011). Video: *Obstaja alternativa. Čas je, da se združimo!* Dostopno na: <http://www.rtvlo.si/slovenija/video-obstaja-alternativa-cas-je-da-se-zdruzimo/268415> (15. oktober 2011).

ZADNIKAR, D. (2012): Ljudje nimajo več niti svoje realnosti. V *Mladina*, št. 3, 20. januar 2012. Dostopno na: <http://www.mladina.si/108497/dr-darij-zadnikar-ljudje-nimajo-vec-niti-svoje-lastne-realnosti/> (18. november 2013).

Ali se je gibanje Occupy dejansko zrušilo kmalu potem, ko so novembra 2011 deložirali tabore?¹

¹ Pričujoče besedilo je prevedeno po: Graeber, D. (2013): *The Democracy Project. A History, a Crisis, a Movement*, 2. poglavje (Why did it Work?), 7. podpoglavje (Question 7: Why did the Movement Appear to Collapse so Quickly after the Camps were Evicted in November 2011?), 84–95. New York, Spiegel & Grau.

Tako rekoč v trenutku, ko so novembra 2011 nasilno izpraznili tabore, so mediji začeli poročati o koncu gibanja Occupy Wall Street. Po kmalu prevladujoči naraciji ameriških medijev je gibanje začelo razpadati celo pred evikcijami. V svoj čas idealistične eksperimente so se domnevno začeli naseljevati kriminalci, odvisneži, brezdomci in norci; sesuli so se higieniški standardi; nastala je epidemija spolnih napadov. Razvpita fotografija brezdomca, zanemarjenega in s spu-

ščenimi hlačami, ki se očitno pripravlja, da bo olajšal črevesje na policijski avto newyorške policije blizu parka Zuccotti, je postala protipodoba razvpitega videa s Tonyjem Bologno in njegovim razpršilom s solzivcem (gre za policista, ki ga videokamera ujame, kako na uličnem protestu s solzivcem arbitramo poprši naravnost v obraz dve mladi ženski, ujeti za barikadami, nato pa ležerno odide, op. prev.); ta podoba brezdomca se je vsepovsod ponujala kot ikona tega, kako nizko smo padli. (Dejstvo, da ni nobenega dokaza, da je brezdomec sploh bil zasednik, je veljalo za nebitveno.) Večina takih trditvev je izpuhtela v trenutku, ko se jih je začelo preiskovati. Na primer, kljub trditvam o epidemiji posilstev se je izkazalo, da sta bili med vsemi zasedniki – bilo jih je več sto – spolnega napada obtožena natančno dva človeka. Kot je poudarila Rebecca Solnit, v ZDA zaznavajo najvišji odstotek spolnih napadov na ženske na svetu in mediji tega podatka tako rekoč nikoli ne dojemajo kot moralni problem. Vendar medijska zgodba o Occupyu ni govorila o tem, da je aktivistom uspelo v središčih najnevarnejših ameriških mest ustvariti okolje, v katerem je odstotek napadov na ženske očitno strmo padel, temveč o škandalu, da niso popolnoma izkoreninili vseh tovrstnih napadov.

Še več, takole o razmerah v Oaklandu v Kaliforniji pripoveduje Rebecca Solnit:

Tukaj se dogaja nekaj presenetljivega. V času okupacije se je kriminal v Oaklandu zmanjšal za 19 odstotkov in to statistiko je mesto skrbno skrivalo. 'To utegne biti v nasprotju z našo izjavo, da gibanje Occupy negativno vpliva na kriminal v Oaklandu,' je pisal šef policije županu v elektronski pošti, ki jo je pozneje pridobila in z malimi fanfarami objavila lokalna televizijska

postaja KTVU. Bodite pozorni: Occupy je bil tako vpliven, imel je tako moč vplivanja na nenasilje, da je reševal kronične oaklandske probleme s kriminalom in nasiljem že zgolj s tem, da je ljudem ponudil upanje, obroke, solidarnost in pogovor.²

Odveč je reči, da se v časopisih nikoli niso pojavili naslovi, ki bi glasno razglašali: »Nasilni zločini so med okupacijo strmo padli,« in da policija kljub lastnim statističnim dokazom še naprej trdi prav nasprotno.

In medtem ko so se v nekaterih taborih začele kazati notranje težave, teh ni sprožila prešibka policijska navzočnost – v resnici jih je policija obkrožala 24 ur in sedem dni na teden tako, da bi morali biti to teoretično najvarnejši prostori v Ameriki –, temveč so težave nastale prav zato, ker je policija naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da jih je povzročila. Veliko brezdomnih nekdanjih kaznjencev, denimo tistih, ki so se nazadnje naselili v parku Zuccotti, je povedalo, da so jih v resnici po izpustu stražniki iz zapora na Rikers Island z avtobusi pripeljali v park Zuccotti in jim rekli, da bodo v parku dobili brezplačno hrano in prenočišče. To je razširjena taktika. O Grčiji mi je skoraj vsakdo, s komer sem se pogovarjal in se je udeleževal splošnih skupščin na trgu Syntagma, pripovedoval zgodbe o žeparjih in preprodajalcih drog, ki jih je policija poučila, da ne bodo obdolženi za izvajanje svojih poslov med protestniki. Nekako neverjetno je, da je pod takimi pritiski ostala večina taborov sorazmerno varen prostor in da se niso sesuli v nekakšen hobbessijanski kaos, kakor so mediji in mestne oblasti nenehno trdili.

Kaj se je v resnici zgodilo?

Predvsem moramo razumeti, da se vse skupaj ni dogajalo v izolaciji. Occupy moramo razumeti v širšem globalnem kontekstu. Kot nenehno poudarjam, je Occupy preprosto severnoameriška manifestacija demokratične vstaje, ki se je začela v Tuniziji januarja 2011 in je do konca tistega leta vsepovsod pretela, da bo omajala obstoječe strukture oblasti.

Težko si predstavljamo, da obstoječe oblastne strukture ne bi bile zaskrbljene zaradi takega razvoja dogodkov ali da ne bi poskušale brzdati nevarnosti veljavnemu redu in seveda so to storile. ZDA sedijo v središču vseh aparatov političnih, administrativnih in »varnostnih« mehanizmov, ki so bili vzpostavljeni v zadnjih generacijah predvsem za obvladovanje prav take vrste nevarnosti, in ki zagotavljajo, da bodisi ne prihaja do tovrstnih množičnih vstaj ali vsaj ne povzročajo velikega spora in da jih je mogoče hitro demobilizirati. Na Bližnjem vzhodu so ZDA uprizorile kompleksno intervencijo uravnoteževanja, ko so dopustile nasilno zatrtje nekaterih demokratičnih gibanj (najbolj znan primer je Bahrajn), druge pa poskušale kooptirati ali nevtralizirati s pomočjo in nevladnimi organizacijami. V Evropi je prišlo do vrste zaporednih, lahko jih imenujemo zgolj finančnih državnih udarov, ko je politična elita bogatih, severnih držav uspešno odstranila izvoljeni vladi v Grčiji in Italiji in državama vsilila »nevtralne tehnokrate«, da so izsilili varčevalne proračune, ki so jih spremljale čedalje bolj sofisticirane policijske operacije proti vsem, ki so se zbrali na javnih trgih v teh državah. V ZDA je policija po dveh mesecih obotavljanja začela sistematično čistiti taborne, pri čemer je pogosto uporabljala pretirano militarizirano silo in, kar je bolj ključno, zasednikom je jasno povedala, da bo takoj fizično napadla vsako skupino državljanov, ki bi kjerkoli nameravala znova vzpostaviti taborne.

Vlada ZDA je vedno trdila, da fizični napadi niso bili koordinirani. Mi pa naj bi verjeli, da se je več sto mestnih oblasti nekako neodvisno druga od druge odločilo deložirati lokalne taborne,

² Solnit, R. (2012): *Why the Media Loves the Violence of Protestors and Not of Banks*. Tomdis patch.com, 21. februar 2012. Prispevek televizijske postaje KTVU se nahaja na: <http://www.ktvu.com/news/news/emails-exchanged-between-oakland-opd-reveal-tensio/nGMkF/>. Številke o spolnih napadih so bile napihnjene, temeljijo pa na seštevku vseh poročil o spolnih napadih, ki so se zgodili v bližini zasedenih taborov ne glede na to, ali so napadalci kdaj sploh vstopili v taborne.

pri čemer so uporabile enake (sanitarne) izgovore, enake taktike, vse sočasno in da so se vse prav tako odločile, da se po deložaciji ne sme vzpostaviti noben tabor, tudi če ga bodo zasedniki skušali ustvariti legalno. To je seveda absurd. Prizadevanja za zadržanje gibanja za globalno pravičnost v letih 1999, 2000 in 2001 so bili brez dvoma koordinirani in po 11. septembru 2001 je vlada ZDA dodala številne nove plasti varnostne birokracije z jasnimi cilji, da koordinirajo reakcije na vse, kar obvelja za nevarnost za javni red. Če bi vodje takih institucij resnično samo sedeli v naslonjačih in ne bi opazili nenadnega vznika velikega, nenehno rastočega in potencialno revolucionarnega vsedržavnega gibanja, ne bi opravili svojih nalog.

Kako so se zadeve lotili? Tega, ponovno, ne vemo in verjetno še dolga leta ne bomo vedeli. Več desetletij smo potrebovali, da smo se podrobno poučili o značilnostih FBI-jevih prizadevanj pri zadušitvi gibanja za državljanske pravice in mirovnega gibanja v šestdesetih letih. Kljub temu širše skice tega, kar se je moralo zgoditi, ni prav težko rekonstruirati. Pri poskusu zatrtja demokratičnega gibanja uporablja skoraj vsaka vlada razmeroma standardni scenarij in tokratna se ga je držala skoraj dobesedno. Takole gre. Najprej poskušajo izničiti moralno avtoriteto radikalnega krila, ki pravzaprav poganja gibanje, tako da ga prikazuje kot podlega in (vsaj potencialno) nasilnega. Nato poskuša iz gibanja ločiti njegove zaveznike srednjega razreda. To naredi s preračunano kombinacijo koncesij in popuščanja ter strašljivih zgodb – ali celo, če je avtentična revolucionarna situacija videti neizogibna, z načrtnim ustvarjanjem javnih nemirov. (To je tako famozno storila Mubarakova vlada v Egiptu, ko so iz zaporov začeli izpuščati zakrknjene kriminalce in umikati policijsko zaščito iz sosesk srednjega sloja, s čimer so hoteli prepričati stanovalce, da lahko revolucija vodi samo v kaos.) Potem napadejo.

Leta 2000 sem veliko časa namenil dokumentiranju, kako je prva stopnja delovala neposredno po protestih proti Svetovni trgovinski organizaciji v Seattlu. V tistem času sem pogosto delal pri aktivistični medijski zvezi in ukvarjati smo se morali z eksplozijo bizarnih trditev, za katere se je vedno zdelo, da so se nenadoma pojavile na obzorju, čeprav so očitno izvirale iz več uradnih virov in so prišle na dan vse hkrati. Nekega tedna poleti leta 2000, na primer, so nenadoma vsi začeli govoriti, da so tako rekoč vsi protiglobalistični protestniki bogataški otroci s skrbniškimi fondi. Kmalu zatem smo začeli poslušati cel seznam skrajno nasilnih oblik ravnanja, ki naj bi jih izvajali protestniki v Seattlu – uporabljali naj bi frače, metali molotovke, kamne, iztrebke; vodne pištole naj bi polnili z urinom, belilom ali kislino; s kljukami naj bi dvigovali kocke, ki so jih nato metali v policijo. Opozorila o teh nevarnih ravnanjih so se tik pred vrhom trgovinske organizacije začela redno pojavljati v medijih, vir pa so bili strokovnjaki, ki so prišli urit lokalne policije, s čimer so ustvarjali razpoloženje grozeče panike, čeprav med samim seattelskim protestom ni nihče niti omenil, da bi kdor koli počel kaj takega. Ko so se take zgodbe pojavile v *New York Timesu*, so se člani tamkajšnje mreže Direct Action, vključno z mano, zbrali na protestu pred časopisno hišo, ki je bila prisiljena objaviti demanti potem, ko so poklicali seattelsko policijo, ki je potrdila, da nimajo prijav in dokazov o uporabi takih metod. Toda take zgodbe so se v medijih vseeno še naprej pojavljale. Medtem ko je nemogoče natančno ugotoviti, kaj se je dogajalo, pa koščki dokaza, ki smo jih lahko sestavili, nakazujejo, da sledi vodijo nazaj do nekakšne mreže zasebnih varnostnih služb, ki sodelujejo s policijo, desničarskih skupin *think tank* in verjetno nekakšnih policijskih obveščevalnih enot. Kmalu so si načelniki policije v mestih, kjer je prišlo do aktivacije množic, začeli izmišljati podobne zgodbe, ki so vedno postale senzacionalne novice za nekaj dni, dokler nismo ugotovili, da se nasilna dejanja sploh niso zgodila, seveda pa do takrat celoten problem ni več veljal za medijsko zanimivega.

Ko na take zmazke pogledamo iz zgodovinske perspektive, nedvomno nastanejo jasni vzorci. Najbolj dramatičen je nenehno skupno pojavljanje izločkov človeškega telesa in moških v uni-

³ Kot sem že omenil, so bile trditve, da so med globalizacijskimi protestniki številni »otroci skrbstvenih skladov«, odlično umerjene za doseg želenega cilja: kakor da bi rekli: »Ne misli na to, kar delaš, ko braniš trgovinski vrh in z njim skupino debelih mačkov, ki prezirajo tebe in tebi podobne; o tem raje misli kot o priložnosti, da napadeš njihove razvajene otroke (toda ne ubij koga od njih, ker nikoli ne veš, kdo so njegovi starši).«

formi. Nisem prepričan, da sem kdaj videl eno samo policijsko klevetanje protestnikov, ki so se zavzemali za demokracijo, brez vsaj ene omembe, da je nekdo metal ali nameraval metati iztrebke. Verjetno vse to sega nazaj k podedovani podobi protestnikov iz šestdesetih let, ki so pljuvali vračajoče se veterane, podobne, ki se je trdno zasidrala v ljudski predstavi, čeprav ni nikakršnih dokazov, da se je to resnično zgodilo, toda celo v sedemdesetih so postale nore prikazni hipijev, ki mečejo drek, hit desničarskih medijev in zdi se, da se vedno znova pojavijo tik pred tem, ko se ženskam in moškim v uniformah ukaže, da napadejo miroljubne protestnike – seveda vedno brez najmanjšega dokumentiranega dokaza. Snemalci videov so ujeli na tisoče prizorov policistov, ki tepejo zasednike, novinarje in naključno mimoidoče. Nikoli ni nihče ujel prizora, kako zasednik meče gnoj.

Poudarjanje iztrebkov je učinkovito zato, ker ima dva psihološka cilja. Prvi je osvojitve srca in duše niže rangiranih policijskih uslužbencev, od katerih se pravzaprav zahteva, naj v resnici z gumi-jevkami zamahnejo proti nenasilnim glavam idealistov,³ in ki so bili kot posamezniki na začetku gibanja Occupy velikokrat popolnoma dobrohotni. Januarja in februarja, ko je represija dejansko postala sistematična, pa aktivisti, ki so imeli priložnost za daljši pogovor s policijskimi uslužbenci, ko so jih aretirali, niso mogli več prepričati policistov, da zasedniki niso kar naprej obmetavali javnih uslužbencev z iztrebki.

Drugi učinek je seveda uničenje moralne avtoritete aktivistov v očeh javnosti s tem, da so jih prikazovali kot zaničljive in nasilne. Za fotografijo brezdomnega moškega, ki čepi poleg policijskega avtomobila, se zdi, da zelo priročno služi prvemu namenu. Problem z drugim namenom – zlasti v New Yorku – je bil, da preprosto ni bilo mogoče ustvariti verodostojne trditve o aktivistih, ki napadajo policijo. Tako so spremenili smer in policija naj bi morala posredovati zato, da bi preprečila, da aktivisti ne bi bili nasilni drug do drugega!

Dejansko je bil to samo podaljšek simbolične strategije, ki se je verjetno snovala v prvih tednih gibanja, ko so lokalne oblasti ukvarjale s tem, kako splesti pretvezo za kriminalizacijo pogosto predvsem prebivalcev srednjega razreda, ki so postavljali šotore. Kako opravičiti dejstvo, da so močno oborožene policijske specialce za posredovanje v nemirih poslali nad državljane, ki večinoma celo ne kršijo niti zakona, temveč edinole nekatere mestne predpise o taborjenju? Od vsega začetka je bila rešitev jasna: sanitarni predpisi. Taborje so morali identificirati z nesnago. (Navzočnost pogosto zelo pikolovskih sanitarnih delovnih skupin je bila seveda v tem pogledu nepomembna.) Že drugi ali tretji teden okupacije so aktiviste iz med seboj tako oddaljenih mest, kot sta Austin v Tekssasu in Portland v Oregonu, obvestili, da je mesto zaskrbljeno zaradi higienskih razmer, zato morajo tabor zaradi posebnega čiščenja vsak dan popolnoma izprazniti. Za to čiščenje se je pozneje izkazalo, da vsak dan traja štiri ali pet ur. Iz 'nesnažne jazbine' je bilo povsem preprosto podaljšati imaginarij v »kloako nasilja, kriminala in degradacije«. In seveda, ko so taborje deložirali, čeprav so župani to opravičevali s potrebo po zaščiti vsakogar vključno z zasedniki pred kriminalom, so kot uradni razlog skoraj v vseh primerih navajali potrebo po zagotovitvi dostopa javnim sanitarnim enotam.

Vse, kar sem zapisal doslej, neposredno ne odgovarja na vprašanje, zakaj se zdi, da je gibanje po deložacijah tako hitro upadlo. Toda priskrbi nam več kot potrebni kontekst.

⁴ Tragedija v New Yorku je bila, da so model predstavnikov zborov uvedli na višku konflikta in od zgoraj navzdol tako, da so ga večinoma dojemali kot model, ki ločuje. Zdaj si v New Yorku prizadevajo obnoviti model predstavnikov zborov na veliko bolj demokratičen način.

Najprej je treba poudariti, da govorimo o pojavnostih. Če rečemo, da je gibanje *domnevno* upadlo, to še ne pomeni, da dejansko je upadlo. Brez dvoma so napadi na tabore, uničenje domov zasednikov, kuhinj, klinik in knjižnic, zaradi česar je v številnih mestih nastala begunska populacija aktivistov, zagotovo imeli posledice – mnogi, ki so pustili službo in dom in se pridružili protestnikom v

taborih, so se nenadoma znašli na ulicah ali pa se zatekli v kleti cerkva, številni so se ubadali s psihološkimi posledicami aretacij, poškodb, zapora in izgube svoje najdragocenejše lastnine. Najprej je gibanje zašlo v veliko zmešnjavo. Veliko je bilo obtoževanj; ogorčenja zaradi rasnih, razrednih vprašanj in vprašanj spolov, za katere se je zdelo, da so bili v vihravih časih okupacije potisnjeni ob stran, in zdi se, da so vsa hkrati in nenadoma prihajala v ospredje. Kakor da bi se vsak začel tepsti za denar; v New Yorku se je nabralo več kot pol milijona dolarjev; v nekaj mesecih smo ga porabili za nastanitve in transport (cerkve so nam zaračunavale nastanitev) za več sto ljudi, ki so bili brezdomci. Nekatere organizacijske oblike, kot je splošna skupščina, ki je v taborih tako čudovito delovala, se je v novih razmerah izkazala za popolnoma neprimerno. V večini mest so pozimi splošne skupščine večinoma razpadle, čeprav so večinoma večje delovne skupine z nekim neposrednim namenom – v New Yorku so delovna skupina Direct Action in različne druge skupščine delale na posameznih projektih, kot je mobilizacija za May Day – opravljale bolj ali manj enako delo.

Pogled nazaj razkrije, da sesutje modela splošne skupščine ni bilo zelo presenetljivo: večni, ki smo bili udeleženi v gibanju za globalno pravičnost, se je zdela ta ideja na začetka nekoliko nor eksperiment. Vedno smo menili, da bi za velike sestanke, zagotovo pa za vsak sestanek, ki se ga udeleži na tisoče ljudi, proces konsenza deloval le, če sprejmemo nekakšen model predstavnikov zborov (*spokescouncil*), po katerem se protestniki razporedijo v skupine z začasnim »predstavnikom«, ki sam posreduje predloge in sodeluje v razpravi (čeprav se je to vedno uravnoteževalo z razbitjem v manjše skupine, v katerih je lahko vsakdo povedal svojemu predstavniku, kaj naj govori, oziroma ga je lahko nadomestil). Model predstavnikov zborov je razmeroma dobro deloval med množično mobilizacijo med letoma 1999 in 2003. Pri splošni skupščini pa je zelo pomembno, da je ta model sploh deloval in da je deloval, ko je bilo treba dejansko iz oči v oči podpirati skupnost. Nihče od nas ni bil zelo presenečen, da so splošne skupščine razpadle, kakor hitro so izpraznili tabori⁴.

Tisto, kar je dejansko upočasnilo zadeve in številne napeljalo k prepričanju, da se je gibanje sesulo, je bila nesrečna zgotitev več dejavnikov: nenadna sprememba policijske taktike, ki je aktivistom onemogočila, da bi oblikovali kakršno koli vrsto svobodnega javnega prostora v ameriških mestih, ne da bi jih takoj fizično napadli; zapustili so nas liberalni zavezniki, ki te nove politike in taktike niso hoteli več javno problematizirati; in nenadna medijska zatemnitev, ki je zagotovila, da se večini Američanov niti sanjalo ni, da se to sploh dogaja. Ohranjanje javnega prostora, kot je bil park Zuccotti, je povzročalo veliko problemov in nazadnje so številni organizatorji v resnici rekli, da so si malo oddahnili, ker jim ni bilo treba več ves čas skrbeti za ustrezno coniranje in so se lahko začeli posvečati načrtovanju direktnih akcij in realnih političnih kampanj. Toda kmalu so spoznali, da je brez enega centra, kamor lahko kadarkoli pride vsakdo, ki ga zanima gibanje, se vanj vključi, izrazi podporo ali se samo pozanima, kaj se dogaja, delovanje postalo veliko težje. Vendar so bili poskusi ponovne vzpostavitve takega centra sistematično onemogočeni. Propadel je poskus, da bi prepričali nekdanjega zaveznika na spodnjem Manhattnu, cerkev Trinity, da bi zasednikom dovolila uporabljati veliko opuščeno zemljišče, ki je bilo njena nepremičninska investicija; potem ko so celo pozivi Desmonda Tutuja naleteli na gluha ušesa, je več škofijskih škofov vodilo pohod za miroljubno okupacijo prostora. Takoj so jih aretirali in iz neznanih razlogov celotna zgodba

njihovega angažmaja nikoli ni prišla v medije. Šest mesecev po okupaciji, to je 17. marca, so nekdanji zasedniki priredili v parku Zuccotti improvizirano zabavo. Čez približno eno uro jih je napadla policija, nekaj aktivistov so hudo ranili in so končali v bolnišnici; eni skupini je uspelo uiti in razprostrti spalne vreče v parku Union, ki je bil kot javni park tradicionalno vedno odrt 24 ur na dan. Po petih dneh so se okoli njih pojavile mize z zasedniško literaturo, postavili so kuhinjo in knjižnico. Mesto se je odzvalo z odločbo, da se park odtlej naprej zapira opolnoči, kar je povzročilo nastanek tako imenovanega »nočnega deložacijskega gledališča«, ko se je vsak večer ob enajstih zbralo več sto policijskih specialcev, da bi opolnoči izgnali peščico taborečih v spalnih vrečah. Predpise o »prepovedi taborjenja« so uveljavljali tako agresivno, da so aretirali aktiviste, če so bili ognjeni z odejo, ali, v nekem primeru, ki sem mu bil priča, so protestnika vrgli ob pločnik in mu nadeli lisice zato, ker se je sklonil in pobožal psa (policijski poveljnik je pojasnil, da se je protestnik s tem dejanjem preveč približal tlom).

V tistem času je pri aretacijah dramatično naraslo nasilje. Celo med najbolj miroljubnimi protesti so protestnike, ki niso bili na pločniku, ali pa so samo opazovali proteste, zgrabili in takoj z glavo treščili ob beton. Policija je začela uporabljati nove, eksotične metode zastraševanja, za katere se zdi, da so jih uvozili iz tujine. Ko so novembra in decembra leta 2011, na primer, nekateri revolucionarji v Egiptu hoteli ponovno okupirati trg Tahrir, je policija odgovorila s sistematično kampanjo spolnih napadov na protestnice; aretiranih žensk niso samo pretepali, temveč so jih slekli in otipavali, pogosto predrzno pred njihovimi soborci. Egiptovski prijatelji so mi pripovedovali o dvojnih ciljnih teh metod: maksimalna travmatizacija aktivistk in izzivanje moških aktivistov k nasilni obrambi žensk. Ko so se marca v New Yorku pojavili poskusi ponovne okupacije, smo opazili hitro in intenzivno naraščanje policijskih spolnih napadov na aktivistke – pred tem se je to dogajalo zelo redko. Neka ženska mi je povedala, da jo je med nočno evikcijo parka Union pet policistov grabilo za prsi (v drugem primeru ji je policijski uslužbenec pošiljal poljube); druga je kričala in vpila, da jo policist perverzno ljubkuje, nato pa sta jo skupaj s še enim policistom odvedla za policijsko črto in ji zlomila zapestje. Toda tudi ko se je zelo znana predstavnica Occupyja pojavila na programu *Democracy Now!* in pokazala za dlan veliko modrico na prsih, se mediji preprosto niso lotili te teme. Nova pravila angažmaja, da mora vsakdo, ki se pojavi na velikih, še tako mirnih protestih, razumeti, da ga lahko aretirajo ali spravijo v bolnišnico, so kratko malo obveljala za neka-kšno »novo normalnost« in noben skrajni primer policijskega nasilja ni bil več vreden medijske pozornosti. Medijski viri so ubogljivo poročali o pojemajočem številu ljudi, ki so prihajali na shode, na katere je zaradi očitnih razlogov kmalu prihajalo predvsem čvrsto jedro aktivistov, pripravljenih na udarce in zapor, shodi pa so bili oropani za množico otrok in starejših ljudi, ki so se pridružili našim prejšnjim akcijam in jih tako humanizirali. Čeprav so mediji poročali o upadajočem številu udeležencev, pa niso hoteli poročati o razlogih za to.

Zato se pravo vprašanje glasi: Kako so se ta pravila spremenila in zakaj se je preprosto dopustilo, da se ni nasprotovalo tako učinkoviti razveljavitvi prvega amandmaja (vsaj v točki, ki se nanaša na svobodo zbiranja)? Kot ve vsak izkušen aktivist, sta za pravila angažmaja na ulicah najpomembnejša kakovost in uspešnost njegovih zavezništev.

Eden od razlogov, da je Occupy sprva zbudil toliko medijske pozornosti – večina prekaljenih aktivistov, s katerimi sem se pogovarjal, se je strinjala, da takega odziva še nismo doživeli –, je, da se

je naši stvari tako hitro pridružilo toliko *mainstream* aktivističnih skupin. Pri tem mislim predvsem na tiste organizacije, ki bi jih lahko definirali kot levo krilo Demokratske stranke: na primer MoveOn.org ali Rebuild the Dream. Z vznikom gibanja Occupy so te skupine dobile velikansko spodbudo. Toda, kot sem že omenil, večina je verjetno predvidevala, da sta načelna zavrnitev politike volitev in oblika organiziranja od zgoraj navzdol preprosto prehodna faza, otroštvo gibanja, ki bo, kot so predvidevali, dozorela v nekaj, kar bi lahko bil levičarski ekvivalent gibanju čajank. Iz njihove perspektive so tabori hitro postali motnja. Pravi posel gibanja bi se začel, ko bi Occupy postal vzvod za vodenje mladih aktivistov v zakonodajne kampanje in morebitne nabiralne akcije za pridobivanje glasov za progresivne kandidate. Kar nekaj časa so potrebovali, da so ugotovili, da jedro gibanja s svojimi načeli misli resno. Povsem jasno je tudi, da se ob deložacijah taborov niso samo te skupine strateško odločile, da bodo gledale stran, temveč se je širše tako odločil celoten liberalni esteblišment.

Iz perspektive radikalcev je bilo to ultimativno izdajstvo. Od vsega začetka smo se nedvoumno zavezali horizontalnim načelom, ki so bile esenca vsega, kar smo hoteli doseči. Obenem pa smo vedeli, da je v ZDA vedno obstajal tihi dogovor med radikalnimi skupinami, kakršna smo bili mi, in njihovimi liberalnimi zavezniki. Poziv radikalcev k revolucionarni spremembi zaneti ogenj za liberalno levico, zaradi katerega se zdijo njihovi liberalni predlogi reform bolj razumna alternativa. Mi smo jim priskrbeli prostor za mizo. Oni so nas varovali, da nismo šli v zapor. V tem pogledu se je liberalni esteblišment izkazal za popolnoma nevrednega zaupanja v kupčiji. Occupyu je sijajno uspelo spreminjati nacionalno razpravo pri naslavljanju vprašanj finančne moči, koruptivnosti političnega procesa in socialne neenakosti in vse to je koristilo liberalnemu esteblišmentu, ki se je boril za to, da bi postal glasnik teh tem. Toda ko so prišli taserji (orožje, ki z elektrošokom povzroča nevomuskularno onesposobljenost, op. prev.), gumijevke in SWAT (kratica za enoto Special Weapons And Tactics, ki uporablja lahko vojaško orožje in posebno taktiko v visoko tveganih operacijah, v katerih regularna uniformirana policija po navadi ne sodeluje, op. prev.) je liberalni esteblišment preprosto izginil in nas prepustil usodi.

Morda se vsa ta zgodba zdi v retrospektivi neizogibna, toda v preteklosti stvari niso potekale v tej smeri. Seveda nasilno zatrtje družbenih gibanj ni nič novega. Pomislimo samo na Red Scare, ki je bil reakcija na radikalno delavsko gibanje med 1. svetovno vojno, ali pa na politično gonjo in umore, usmerjene proti Gibanju ameriških Indijancev ali temnopoltih radikalcev v šestdesetih letih in na začetku sedemdesetih. Toda v skoraj vsakem primeru so bile žrtve bodisi iz delavskega razreda ali nebelci. V redkih primerih, ko je bila veliko bolj prizanesljiva sistematska represija usmerjena v večje število belopolnih ljudi srednjega razreda – v času McCarthyjevih čistk ali študentskih protestov med vietnamsko vojno – je to hitro postalo nacionalni škandal. In čeprav bi bilo napačno pojmovati Occupy Wall Street kot gibanje belopoltega srednjega razreda – bilo je veliko bolj raznoliko –, ni dvoma, da se mu je pridružilo zelo veliko belopolnih ljudi srednjega razreda. Kljub temu se vlada ni obotavljala pri napadih nanje, pri čemer je pogosto uporabila močno militarizirano taktiko, ki jo lahko imenujemo samo teroristično nasilje – če »terorizem« definiramo kot zavestno pretehtane napade na civiliste zaradi političnih ciljev, ki ustvarjajo teror. (Zavedam se, da je to stališče lahko kontroverzno. Toda ko je, na primer, losangeleška policija streljala z gumijastimi naboji na skupino, ki je pisala s kredo na povsem legalnem, dovoljenem »umetniškem sprehodu«, z očitnim namenom, da pouči državljane, da lahko udeležba pri kakršni koli aktivnosti, povezani z Occupyem, povzroči fizično poškodbo, je težko razumeti, zakaj se ne bi smela uporabiti ta beseda.)

Toda, kaj se je spremenilo? Prvi odgovor je, da je to bilo prvo družbeno gibanje v ZDA, ki se je pojavilo po 11. septembru. Toda ali je vojna proti terorju resnično spremenila pravila?

Priznati moram, da sem bil na začetku okupacije nekoliko presenečen, da se nam ni bilo treba ukvarjati s čustvenimi posledicami 11. septembra. Park Zuccotti je od Wall Streeta oddaljen dva stavbna koreja, toda prav tako je dva stavbna koreja oddaljen od točke nič in spomnim se, da sem pričakoval vse vrste obtožb o svetoskrunstvu in nespoštovanju žrtev terorističnega napada. To se nikoli ni zgodilo. Toda nazadnje smo ugotovili, da je 11. september na veliko bolj subtilne načine spremenil okolje, v katerem smo delali. Seveda, za trenutek se je odprla razpoka, v kateri je gandijevska formula – delegitimacija oblasti z izvajanjem skrupuloznega nenasilja in pri čemer je družba priča temu, kako je reakcija države kljub temu brutalna – delovala, pravzaprav zdelo se je, da deluje. Toda to je bilo zelo kratkotrajno. Ni dovolj zgolj omeniti, da so se po deložacijah liberalne organizacije verjetno strateško odločile, da ne odpirajo vprašanja nasilja. Vprašati se moramo, zakaj so se lahko temu vprašanju uspešno izognile, zakaj njihovi privrženci niso bili dovolj močno šokirani in ogorčeni zaradi nasilja, da bi zahtevali neko oceno. Mislim, da lahko prav v tej točki vidimo realne psihološke učinke 11. septembra.

Takoj po streznitvi po terorističnih napadih se je ameriška policija močno militarizirala. Za zagotovitev »protiteroristične opreme« in urjenje policijskih oddelkov so bile namenjene milijarde – tudi v drugače podfinanciranih mestih, kot je Dayton v Ohio, ki mu brez dvoma ni grozil nikakršen teroristični napad. To nam pomaga razložiti včasih bizarno pretirane reakcije na številne naše akcije, kot je bil poskus ducata aktivistov, da zasede zaseženo hišo v New Jerseyju, ali ko smo hoteli imeti govore na stopnicah Zvezne dvorane na Manhattnu, pa so nas pričakale do zob oborožene enote SWAT. V drugih časih bi tako pretiravanje izzvalo izgrede. Leta 2012 tega nihče ni opazil. Kako to, da se je liberalni srednji razred tako sprijaznil z militarizacijo policije? Predvsem z njeno absolutno, odločno reakcijo na vse, kar bi lahko samo kazalo na možnost nasilja protestnikov. Tudi ko je policija napadla miroljubne protestnike in izstreljevala pločevinke solzivca naravnost v glave protestnikov, kar je bilo brez dvoma vnaprej načrtovano – to se je nekajkrat zgodilo v Oaklandu –, je bila prva reakcija tako medijev kakor tudi liberalnih komentatorjev spraševanje, ali je vsak zasednik v katerem koli trenutku odgovoril na napad kako drugače kot s pasivnim odporom. Če je samo en človek vrgel pločevinko s solzivcem nazaj proti policistom, zgodba ni več tekla, »policisti so streljali s solzivcem na protestnike« ali celo »veteran marinec je v kritičnem stanju, ker so ga ustrelili v glavo s pločevinko solzivca«, temveč prej »protestniki so se spopadli s policijo«.

Ena največjih ironij zgodovine je, da je invokacija duha Gandhija in Martina Luthra Kinga postala glavno sredstvo za opravičevanje na novo nastale militarizacije ameriške družbe, tako da bi bila zagotovo oba, če bi bila priči temu dogajanju, osupla in zgrožena. Occupy je izjemno nenasilno gibanje. Verjetno je največje in najbolj nenasilno gibanje v ameriški zgodovini, in to kljub odsotnosti mirovnih dogovorov, maršalov ali uradne mirovne policije oziroma mirovnih enot. Jeseni je bilo vsaj petsto okupacij, pri katerih so sodelovali zagovorniki presenetljivo različnih filozofij, od evangeličanskih kristjanov do revolucionarnih anarhistov, in na tisoče pohodov in akcij, in vendarle so najbolj »nasilna« dejanja, ki jih pripisujejo protestnikom, štiri ali pet razbitih izložb, kar je manj, kot jih pričakujejo na začetku ne preveč razgrajaške hokejske tekme v Kanadi. To je izjemen zgodovinski dosežek. Toda ali so ga kdaj obravnavali temu ustrežno? Namesto tega so peščico izložb spremenili v moralno krizo. Neposredno na začetku evikcije, ko so Američani šele dobili priložnost dojeti vso razsežnost vsega, kar se je zgodilo – množične aretacije, pretepanja, sistematično uničevanje domov in knjižnic –, so na liberalni blogosferi namesto tega skoraj popolnoma prevladali preperi o zapisu »Rak v gibanju Occupy«, ki ga je napisal nekdanji novinar *New York Timesa*, v katerem je razglabljal o podporniku gibanja Occupy z imenom Chris Hedges in njegovi trditvi, da sta eden ali dva incidenta z razbitimi izložbami v Oaklandu

⁵ V zvezi z Gandhijem naj opozorim na novo delo Normana Finkelsteina (2012): *What Gandhi Says: About Nonviolence, Resistance and Courage*, New York, OR Books. V njem so navedeni številni citati, ki jasno kažejo, da je bil za Gandhija najhujši zločin pasivnost. Zapisal je tudi znamenite besede, da če kljub manifestni nepravilnosti »obstaja edina izbira med nasiljem in malodušnostjo, bi priporočal nasilje«.

pravzaprav nasilno dejanje, ki ga je povzročila fanatična anarhistična frakcija *Black bloc*, in da je najpomembnejše, kar lahko stori gibanje, to, da odkriva in izključi take elemente, ker dajejo pretvezo policiji. Glede na to, da skoraj nobena navedba v zapisu ni bila resnična (*Black bloc* v resnici ni skupina, temveč formacija, in da 95 odstotkov okupacij ni videlo takih formacij), se je zdelo, da je bila vsebinska netočnost teksta vsem samo opravičilo za preprič. Kmalu je med liberalnimi komentatorji nastal konsenz, da problem Occupyja ni akt dejanskega fizičnega nasilja, ki se je

zgodil (in ga je pravzaprav v celoti izvedla policija), temveč da v nekaterih okupacijah obstajajo elementi, ki menijo, da je poškodovanje lastnine lahko *upravičiti*, čeprav sami niso bili nasilni. Naj ponazorim to nesorazmernost s primerom: celo v New Yorku je marca še vedno trajala neskončna razprava o eni sami izložbi bara, ki ga je morda, ali pa tudi ne, razbil aktivist, ki so ga povezovali z *Blac bloc*om v Oaklandu med novembrskim pohodom; posledica tega je bila, da ni bilo razprave o prvi razbiti izložbi, ki so jo povezovali z gibanjem Occupy v New Yorku, kar se je zgodilo 17. marca. Izložbo trgovine na spodnjem Manhattnu je razbil policist newyorške policije, ki je pri tem uporabil aktivistovo glavo.

Da bi razumeli, kako perverzna je v resnici ta invokacija Gandhija, s katero se opravičuje državno nasilje, se moramo spomniti Gandhijevih besed in dejanj. Za večino anarhistov je Gandhi ambivalentna osebnost. Na eni strani se je njegova filozofija močno napajala pri Tolstojevem in Kropotkinovem anarhizmu. Na drugi strani pa vsebuje nekakšno mazohistično puritanstvo in je podpirala kult osebnosti, ki lahko povzroči samo skrajno škodo pri ustvarjanju resnično svobodne družbe. Gandhi je zavračal vse oblike nasilja. Toda vztrajal je tudi, da je pasivno sprijaznjenje z nepravilno družbo še bolj nesprejemljivo. Spomnim se konference o Occupy Wall Street na New School v New Yorku za začetku evikcij, na kateri so liberalni mirovniki nenehno opozarjali organizatorje, da je šel Gandhi tako daleč, da je »ustavil svojo kampanjo *Quit Indija* zaradi nasilnega incidenta«. Pri tem pa niso omenili, da so bili v ta incident vpleteni Gandhijevi privrženci, ki so na kose razsekali dvaindvajset policistov in vse skupaj nato zažgali. Zagotovo nam ni treba ugibati, kaj bi se zgodilo, če bi odkrili, da so člani, recimo, clevelandskega ali denverskega Occupyja rezali ud za udom večjemu številu policistov. Naše gibanje bi se prav tako na mestu popolnoma ustavilo tudi brez karizmatičnega voditelja, ki bi nam moral to povedati. V svetu, v katerem so bila taka dejanja mogoča, je tudi predstava, da bi se sam Gandhi razburil zaradi nekaj razbitih izložb, nič manj kot nora. Dejansko se je Gandhi kot politik nenehno upiral zahtevam, da obsodi tiste, ki so delovali v bolj militantnih oblikah protikolonialnega upora – seveda, če niso bili pripadniki njegovega gibanja. Celo ko je šlo za gverilske napade na policijske postaje in razstrelitve vlakov, je vedno omenil, da čeravno je prepričan o nenasilju kot pravi poti, so bili to dobri ljudje, ki so poskušali storiti tisto, kar je po njihovem prepričanju prav. Vztrajal je, da je nasprotovanje krivici z nenasiljem vedno moralno superiorno nasilnemu nasprotovanju, vendar pa je tudi poudarjal, da je nasprotovanje krivici z nasiljem še vedno moralno superiornejše od tega, da popolnoma ničesar ne storimo.⁵

Človek bi si samo želel, da bi vsi, ki trdijo, da govorijo v Gandhijevem imenu, priložnostno delovali kot on.

Ne glede na vse to ostaja vprašanje, ali se je gibanje dejansko nenadoma ustavilo na mestu. Absolutno ne. Trdih šest ali osem mesecev smo skušali najti tla pod nogami v radikalno novem in veliko bolj fizično sovražnem okolju brez podpore naklonjenih medijev. Vzniknile so nove dramatične kampanje: zasedba zaseženih hiš, zasedba kmetij, stavka najemnikov, izobraževalne iniciative. Bilo je nešteto delavnic o novih uličnih taktikah, velik poudarek je bil usmerjen na dramo in komedijo deloma tudi zato, da bi zaradi represije dvignili moralo. Večinoma pa smo iskali nova zavezništva.

Potem ko so nas liberalci večinoma zapustili, smo naslednji korak usmerili v utrjevanje vezi s tistimi, ki smo jih vedno imeli za naše prave zaveznike: sindikati, skupnostne organizacije, skupine, ki se zavzemajo za pravice imigrantov. Prva resnično velika iniciativa newyorškega Occupyja po evikcijah je bila udeležba pri pripravi vsedržavne »splošne stavke« May Day. To je bil vsakokrat tvegan podvig, saj smo vsi vedeli, da objektivno ne moremo organizirati splošne stavke v tradicionalnem pomenu in da bi jo mediji skoraj zagotovo razglasili za neuspelo. Toda ko je na ulice po vsej državi prišlo več milijonov ljudi in smo oblikovali forum za nastajanje novih iniciativ, se je zdelo, da je to zadovoljiva zmaga. In čeprav nam je v New Yorku uspelo prepričati vodstva skoraj vseh sindikatov (vključno s sindikatom voznikov *Teamsters* in *Central Labor Council*), da podprejo poziv za »revolucionarno spremembo«, nas je končni rezultat streznil. Izkazalo se je, da so zlasti sindikalne birokracije preprosto preveč odprte za pritiske od zgoraj, da bi lahko sklepali učinkovita zavezništva. Tako kot v Bloombergvillu so sindikalni voditelji v pripravljalni fazi navdušeno govorili o ideji civilne nepokorščine, potem pa so se v zadnji minuti prestrašili: ambiciozni načrt o zapori mesta se je počasi raztopil v preprost dovoljen pohod, pri čemer se sindikati niso niti toliko potrudili, da bi nanj pritegnili svoje članstvo, ker so se bali napadov newyorške policije.

Do sredine maja je večina jedrnih skupin Occupy Wall Street ugotovila, da je bolje, da se ne ukvarjajo več z oblikovanjem zavezništva in začnejo premišljevat o svoji bazi. Katera so bistvena vprašanja, ki najbolj neposredno vplivajo na realne dnevne probleme zasednikov, na naše prijatelje in družine? Kako naj organiziramo kampanje, da bodo neposredno privzele te probleme? Odločili smo se, da bomo organizirali serijo tedenskih odprtih forumov z različnimi temami – podnebne spremembe, dolg, policija in zapori – in tako ugotovili, katera je najbolj pereča. Izkazalo se je, da je bil forum o dolgu tako zelo uspešen, da so se vsi prejšnji forumi takoj znašli v njegovi senci. Takoj smo organizirali Skupščine dolžnika in vsake se je udeležilo več sto ljudi, mnogi med njimi so bili novinci v gibanju, polni projektov in idej. V času pisanja tega besedila je nastala kampanja Stavka dolga, za katero agitirajo imena, kot so Invisible Army, Rolling Jubilee, Debt Resistor's Operations Manual in People's Bailout, ki je brez dvoma zanimivejši nov izrastek gibanja. Occupy se je vrnil h koreninam.

Seveda ostaja nešteto vprašanj. Ali je v ZDA resnično mogoče ustvariti množično gibanje odpora proti dolgu? Kako premagati občutke sramu in izolacije, ki jih vedno zaseje dolg? Povedano drugače, kako zagotoviti temeljno demokratično podporo in javni forum za milijone Američanov (po nekaterih ocenah eden od šestih), ki že učinkovito prakticirajo civilno nepokorščino proti finančnemu kapitalizmu s tem, da zavračajo plačilo svojih dolgov? To ni očitno. Kljub vedenju bo ob izidu te knjige nastala neka nova kampanja v nekem drugem mestu, ki se bo navsezadnje izkazala za še bolj inspirativno.

Če merimo v času družbenega gibanja, eno leto ne pomeni veliko. Gibanja, ki imajo takojšnje zakonodajne cilje, po navadi hitro zaživijo in hitro ugasnejo; v ZDA so gibanja, ki so si prizadevala za široko moralno spremembo družbe (od abolicionistov do feminizma), delovala

veliko dlje, preden so videla konkretne rezultate. Toda ti rezultati so bili temeljni in stanovitni. V enem letu je Occupyu uspelo identificirati problem – sistem razredne oblasti, ki je učinkovito zлил skupaj finance in vlado – in predlagal rešitev: ustvariti resnično demokratično kulturo. Verjetno bo tajalo zelo dolgo, da bo uspel. Toda posledice bodo epohalne.

Prevedla: Nina Kozinc

Virtualno vstajništvo

Da se vsaka revolucija najprej začne doma, je mantra, ki v dobi interneta dobiva mnogotere (nove) pomena tudi pri premišljevanju o vstajništvu. Prek igre performacij pomenov besede virtualno lahko govorimo najprej o uporabi konvencionalnih družbenih omrežij, s katerimi se pospešujejo procesi politične participacije, nato o hektivističnih procesih prilaščanja skupnega, obenem se implicira fizična pojavnost vstajnikov na javnih mestih, ki predstavljajo deluzovsko virtualno kot neaktualizirane potencialnosti, ter navsezadnje tudi virtualnost kakršnihkoli uspehov pri predrugičenju družbenopolitične realnosti. Kakšno mesto imajo torej uporabe interneta/virtualnega znotraj vstajniških gibanj?

Že skoraj nepregledna množica variirajočih odzivov plebsa na spletnih omrežjih (je) priča(la) o neenotnosti tako protestnikov kot tudi tako imenovanega naroda, čemur v politično-filozofskem terminu pravimo multituda. Toda niti koncept multitudine nima enoznačnega moralnega podtona znotraj raznolikega nabora paradigmatičnih šol, ki ga ponuja akademija. Pripadniki nekaterih smeri politične filozofije in teorije ga razumejo oz. bolje rečeno konstruirajo kot psovko (pred očmi se nam zarisujejo predvsem liberalni kontraktualisti in njihovi priležniki, ki jim lahko sledimo do današnjih pravnih pozitivistov in procesualistov), spet drugi kot subjekt prihajajoče revolucije (z začetki pri Spinozi in nedavni postkomunistični predelavi Negrija in Hardta). Multituda, ki jo to pot razumemo kot [nemoralno ovrednoten] družbeni pojav množstva različnih mnenj, želja in afektov, se je pred letom dni tudi po slovenskih ulicah klatila brez enoznačnih zahtev in kolektivno usklajenih mnenj. Kakorkoli, multituda, kot jo razumemo na tem mestu, ne pomeni množstva užitkov, ki obstojijo sami zase na neki mikroravni in tako apriori tvorijo revolucionarno matrico prihajajočega sveta. Multitudo razumemo kot udejanjeno možnost spektakularizacije mnogoterosti. Povedano drugače, multituda v obliki protestirajoče množice v območje vidnosti postavi performativnost v vsem svojem sijaju. Tretja artikulacija se glasi: multituda kot eksces množstva s pojavitvijo v javnem ontološko utemeljuje mnogoterost, kontingenco in odprtost znotraj družbeno-političnega. Multituda kot eksces množstva tako nastopa kot trajno nelagodje parlamentarne demokracije in

njenega institucionalnega ustroja kot tudi aktualizirano poststrukturalistično razumevanje sveta kot radikalno kontingentnega. Spektakularizacija multitudine, to je njen pompozni vstop v sfero javnega, kaže na arbitrarost binarnih delitev v družbi (javno/zasebno, levo/desno, kapitalizem/socializem, moško/žensko ...) in njihov razpad, na arbitrarost konceptov (pravna država, demokracija, pravičnost ...) ter na nereduktibilnost multiplicite mnenj v družbi na univerzalno identiteto.

V isti sapi, ko omenjamo spektakularizacijo multitudine, moramo odmeriti tudi prvi paradoks, ob katerem se zaleti. Multituda je nemudoma ujeta v diskurzivne prakse, ki so se začrtale skozi vznik vstajniškega momenta v tukajšnji družbi. Diskurzivno umeščanje vstajniškega gibanja bi na abstraktni ravni lahko postavili znotraj treh grobih sklopov družbeno-politične naracije, brez katerih sama ne bi mogla obstajati. Prvič znotraj medijskega diskurza, drugič skozi diskurz političnih elit in nazadnje v mnogoteri diskurz (vstajniške) multitudine.

V medijskem diskurzu, ki se je v številnih pogledih pokrival s diskurzom političnih elit, smo lahko opazovali na eni strani, pozitivno moralno ovrednotenje prakticiranja demokratične pravice ljudstva, po drugi strani pa negativno moralno ovrednotenega nasilja in odsotnosti jasno artikuliranih zahtev. Zakon ulice se je v medijskem diskurzu pojavljal kot skrajna grožnja, ki se je izražala kot prekoračena zunanja meja predstavnike demokracije. S tega toposa se zdi, kot da so mediji in politične elite v Sloveniji zapečatili usodo vstajniške multitudine in jo postavili pred navidezno izbiro: pasti mora odločitev – programska civilna družba na podlagi liberalne konstitucije (kot konstrukt socialne države, kjer se vlada med ekonomsko in pravno sfero) ali nereduktibilna pluralnost zahtev multitudine, ki se ogne tako državi kot trgu in znotraj katere se locira relativna avtonomna produkcija subjekta! Paradoksalna povezanost spektakularizacije multitudine (kot diskurza neartikuliranih zahtev) in hkratne medijske zahteve po imobilizaciji vstajniškega diskurza izkazuje shizofren odnos med zgoraj naštetimi diskurzi, ki so ujeti v kompleksno prepletenost poznih kapitalističnih družb, prežetih s pravno kodificiranimi civilnimi pravicami.

Slovenska vstajniška multituda, ki je svoj izraz iskala prek zbiranja (protestiranja, kulturnega udejstvovanja, nasilja itd.) na ulicah in trgih, je svoje komunikacijske kanale locirala tudi (in predvsem) na internetnih socialnih omrežjih, najočitneje na Facebooku in Twitterju. Ti relativno na novo nastali tehnološki izumi več kot očitno vplivajo na procese političnega aktivizma. Earl in Kimport (2011) identificirata dve paradigmatiki šoli, ki proučujeta vpliv IKT na aktivistične procese. Prvič, t. i. *supersize* modele aktivizma, ki uporabo IKT povezujejo predvsem s povečanjem velikosti, hitrosti in dosega aktivizma, pri čemer pa se naj ne bi spreminjal proces, ki omogoča organizacijo in participacijo. IKT je torej pogoj za hitro, poceni in neposredno komunicirano organizacijo gibanj, kar posledično omogoča povečanje participacije (ibid., 24–27). Drugemu sklopu razumevanj uporabe IKT avtorici dodeljujeta ime teorije 2.0, kjer avtorji opozarjajo na vplive internetnih tehnologij na sam proces organizacije in/ali participacije znotraj gibanj. Inovativna uporaba novih spletnih tehnologij naj bi odpravljala potrebo po centraliziranem vodstvu gibanj, zmanjšala naj bi se tudi pomembnost (oz. vzniknila naj bi odsotnost) formalne organizacije družbenega gibanja; Bennet in Fielding (1999) slednje pojmujeata s konceptom *flash* aktivizma – ni potrebe po stalnem članstvu, mobilizacija je izjemno hitra in poceni, aktivist lahko postane tako rekoč vsakdo, participacija ni zaznamovana z osebno (individualno) povezavo z dotičnim gibanjem; na kratko, govor je o hektivizmu.

V kontekstu zgoraj omenjenih teorij 2.0 ima posebno mesto koncept tehnoloških možnosti, ki je v svojem prvotnem pomenu tip ali lastnost dejanja, ki ga omogoča tehnologija skozi svoj ustroj. Earl in Kimport pa konceptu dodajata komparativno razsežnost, s tem ko ga definicijsko razširita na dejanja in uporabe, ki neko tehnologijo naredijo kvalitativno lažjo ali mogočo, ko jo primerja-

¹ Ko ljudje rokujemo s stroji, se od nas ne zahtevajo nikakršne intelektualne veščine, temveč zgolj upoštevanje vnaprej določenih mehanskih pravil. Če ta pravila kršimo, smo izključeni iz sistema (zavržen dostop). Lazzarato kot primer navede kreditno kartico in posledično neizogibno predindividualno strojno vpetost v ekonomijo dolga, sami pa na tem mestu predlagamo razširitev tega koncepta na rokovanje z računalniki.

mo s predhodnimi podobnimi tehnologijami. Poseben poudarek avtorici pripisujeta kompleksnosti internetne tehnologije (strojna oprema, programska oprema in protokoli) ter načinom, kako jih ljudje uporabljajo, tj. kako ljudje vplivajo na realizacijo tehnoloških možnosti. Tovrstna definicija tehnoloških možnosti in potencialnosti njenih realizacij zavzame materialne vidike tehnologije, ne da bi jim dovoljevala determiniranje človekovega vedènja ali družbenih izidov (ibid., 32–35).

Zanimiv pristop proučevanja tehnologije lahko izpeljujemo tudi iz Deleuzovega razumevanja koncepta virtualnega, ki ni nasprotno realnemu, temveč aktualnemu (Deleuze, 2011). Aplikacija Deleuzovega virtualnega na tehnologijo se kaže kot razumevanje objekta (v našem primeru tehnologije) kot skupa potencialnosti, ki niso materializirane, vendar se skozi človeško apropiacijo lahko aktualizirajo in v neki izpeljani instanci politično aplicirajo. Tovrstna intervencija v odnos tehnologija–družba torej posega v sam ontološki in epistemološki status objekta ter ‘preprost’ družbeni konstruktivizem prestavlja na področje kompleksnega radikalnega konstruktivizma, ki v svojo analizo vključuje tudi performativno naravo tehnologij. Operativni pojem tehnoloških možnosti v smislu politične analize lahko dopolnimo z Deleuzovim konceptom virtualnega in tako dobimo filozofski skup, s katerim bomo skušali razložiti hektivizem na primeru dinamične konstelacije hektivističnega gibanja Anonymous.

V nasprotju s konvencionalno uporabo socialnih omrežij tipa Facebook in Twitter (oz. poljubnega socialnega omrežja, ki ne temelji na anonimnosti uporabnikov), hektivizem nastopa kot marginalen pojav tako v splošni uporabi medmrežja kot tudi znotraj vstajniških gibanj. Preden pa vkorakamo v analizo hektivizma, se za trenutek zadržimo pri politično-teoretski obdelavi socialnih omrežij tipa Facebook, ki se jim pripisuje pomembno mesto pri organizaciji in agitaciji za (slovenske) vstaje. Prav na primeru zadnjega lahko opazujemo propad dihotomije javno-zasebno, tako na individualni ravni varnosti in vidljivosti kot tudi v sferi družbene reprodukcije, kjer javna oblast izgublja svoj primat nasproti zasebnim akterjem trga. Govorimo o zbiranju informacij prek tehnik manipulacije s subjekti, manipulacije teh informacij za iztržek (oglaševalskih) dobičkov, medtem ko na drugi strani teče množična produkcija subjektivitet, ki se nenehno prilagajajo novim vedenjskim vzorcem, ki jih diktira programirana uporaba omenjenih socialnih omrežij. Povedano s Foucaultom, gre na eni strani za disciplinirajoče tehnike (podjetniških/kapitalističnih) subjektifikacij na eni strani ter biopolitičnih normalizacij na drugi. Še več, velika večina populacij je vpetih v dvojne procese subjektivizacij v poznokapitalističnem sistemu, kot to ugotavlja Lazzarato (2012: 158–160); prvič družbenemu podrejanju, to je sledenju družbenih norm, ‘moral’, zakonov ter drugič strojnemu podjarmljanju, to je molekularnemu primežu, kjer subjekti zgolj delujemo, namesto da bi razmišljali¹.

Kakorkoli, na podlagi branja Deleuza in koncepta tehnoloških možnosti ter s subverzijo in ciničnim obratom Viriliovega (2007) koncepta integralne napake bi lahko internetni aktivizem opredelili kot inherentno lastnost digitalnih tehnologij, ki uzurpira njihovo konvencionalno uporabo (v našem primeru komunikacijske možnosti, ki jih ponujajo socialna omrežja). IKT in internet nista prinesla samo večje učinkovitosti pri ustvarjanju dobička ter večjih in hitrejših možnosti komunikacije in deljenja informacij kot podpornega sistema protestom v fizičnem svetu, temveč sta odprla tudi prostor za aktivne oblike politične participacije v samem kiberprostoru. Potenciala sta prisotnost in možnosti delovanja hektivizma, ki je s pomočjo informacijske tehnologije lahko omniprisoten. Na primeru gibanja Anonymous (ki še zdaleč ni osamljen primer internetnega aktivizma, je pa zato spektakelsko najvidnejši) lahko v zadnjih letih opazu-

jemo 'nov' način prilaščanja in graditve interneta kot skupnega. Gibanje, ki gradi na konceptih anonimnosti, lulz², decentraliziranosti (Coleman, 2012) in izrabe tehnoloških možnosti, ponuja nove politične *akcije* (nasproti artikulaciji). Inovativne uporabe digitalnih tehnologij (*doxing*³, *DDoSing*⁴ ter razvoj programske opreme za skupinske virtualne napade *Low Orbit Ion Cannon*, izumljanje in uporaba programske opreme za anonimnost *Tor*, *vnp*, *freenet* in *i2p*) z namenom obrambe/zaščite in ofenzive pred kazenskim pregonom lahko razumemo kot relativizirano možnost za predrugačenje dominantnih družbenopolitičnih konstrukcij. Tovrstno reappropriacijo in hkrati tudi graditev skupnega v socioekonomskem pomenu (jezik, afekti, vednosti, kode, informacije ...) sta teoretsko opredelila že Negri in Hardt (2009). Medmrežje lahko na takšen način konceptualiziramo kot dodano dimenzijo realnosti, ki na nikakršen način ni avtonomno v svojem delovanju.

Na tem mestu lahko načrtamo kratko genezo globalnega gibanja Anonymous, ki se v jedrnatih oblikah glasi: od prve faze čistih kulturnih oblik politično nestrukturirane 'nezavedne' subverzije trollovskih a-kultur⁵ (performacije družbeno-kulturnih praks) prek druge faze polstrukturirane destruktivne subverzije progresivne faze (puritanska veja) do zadnjih faz strukturiranega političnega upora z lastno moralno in ideološko agendo (*moral fags*). Ob tem moramo povedati, da tovrstni moralno iniciiran aktivizem zadnjih faz razvoja kolektiva Anonymous do neke mere še vedno sledi podstati samoustvarjene avtonomije a-kulture, tj. etosu (destruktivnega) cinizma in satirizacije dominantnih oblik političnega, družbenega in kulturnega. Moralna agenda Anonymous izhaja iz tovrstnih desubjektivacijskih linij a-kultur, saj prvotni (in glavni) motiv za politično organizacijo njihovega aktivizma ostaja cenzura tako svobode govora kot uporabe interneta (kot habitata kolektiva).

Virtualno vstajništvo, ki se v niz vstajništva tudi pri nas vključuje s spektakularizirano akcijo proti mednarodnemu sporazumu ACTA, ponuja pomemben uvid v problemska sklopa lokalnega in globalnega v odnosu vstajništvo–institucionalizirana oblast ter medijske reprezentacije vstaj. Kolektiv Anonymous je nekaj časa precej aktivno deloval tudi v okviru slovenske fantomske celice, katere delovanje lahko uvrstimo v pozno fazo geneze gibanja Anonymous, tj. v fazo, kjer deležniki uporabljajo simboliko kolektiva Anonymous, medtem ko sami interpretirajo mandat gibanja in tako tudi usmerjajo svoje politične aktivnosti. Akcije so se osredinile predvsem okoli operacije Petarda, ki se je izvajala v kontekstu globalne operacije Anti-ACTA. Deležniki slovenskega gibanja Anonymous so izvedli številne DDoS napade na spleten strani političnih strank in njihovih podmladkov (SDS, SDM, PS, SD), Zvezo potrošnikov Slovenije, SAZAS, občino Ljutomer, NLB, vladne strani, razkrili so seznam državnih uradnikov, ki skrbijo za podeljevanje certifikata SI GOV-CA, razkrili premoženje RKC, blokirali so dostop do spletne strani ribiškega katastra kmetijskega ministrstva (Belovič, 2012; K. Š., 2012; Ni. Č., 2012). Operacija Petarda se je končala s kulminacijo v protestu 17. februarja 2012 v Ljubljani proti mednarodnemu sporazumu ACTA. Čeprav so

² Lulz je množinska izpeljanka kratice lol (*laugh out loud*), ki se je v nekaterih a-kulturah ustalila kot hkraten razlog in vzrok za množico različnih početij (hekanje, trollanje, medsebojno žaljenje itd.). Na kratko, lulz pomeni norčav odnos do življenja sploh.

³ Doxing je proces (s pomočjo hektivističnih prijemov) pridobivanja in javne objave informacij o posameznikih ali podjetjih.

⁴ Napad DoS je dejanje (ali niz dejanj), ki tarčo napada (tehnoško napravo nekega subjekta) preobremenijo s komunikacijskimi zahtevki do te mere, da se napadena naprava ne more več odzivati z normalno (pričakovano) hitrostjo. Rezultat tovrstnih napadov je bodisi upočasnjevanje bodisi začasna zrušitev internetnih strežnikov. Napad lahko sproži eden ali več gostiteljev, pri čemer se je uveljavil splošni konsenz, da se napad s strani več gostiteljev hkrati poimenuje DDoS (*distributed denial of service*) (Abliz, 2011: 3–4).

⁵ A-kultura je termin, ki ga Auerbach (2012) uporablja za poimenovanje družbenih omrežij tipa *4chan*, ki temeljijo na anonimnosti. A-kultura temelji predvsem na satiriziranem preziru vsega dominantno družbenega (tako splošnega kot posamičnega), ki se lahko manifestira znotaj a-kultur (produkti skupnostnih praks) ali pa tudi navzven (pojav trollanje z destruktivnimi posledicami za okolico).

⁶ »Zabolelo me je oziroma vznemirilo me je, ker so menda študentke prava demonstrirale proti odločitvi ustavnega sodišča. In predsednika, seveda. Pazite! Študenti prava zahtevajo na ulici, naj ustavno sodišče odloči drugače. To pa je nevarna pot. Če se študenti prava vzgajajo v tej miselnosti, potem se nam napovedujejo slabi časi.« (Ernest Petrič, predsednik Ustavnega sodišča Republike Slovenije, V *Dnevnikov izbor*, 2012)

vs ti dogodki predhodili slovensko vstajniško gibanje, pa se, vsaj v retrospektivi, kažejo kot nadaljevanje boja proti biopolitičnemu primežu globaliziranih neoliberalnih politik, ki so se spektaklesko začeli z gibanjem *Occupy* in se nadaljujejo do današnjih družbeno-političnih vstajniških bojev. Morda je slovenska sekcija gibanja Anonymous dosegla bore malo, je pa z izborom svojih tarč, kot so ribiški kataster, občina Ljutomer in SDM, uspešno odigrala vlogo dežurnega cinika, ki uteleša etos globalnega gibanja Anonymous.

Osmišljanje gibanja Anonymous lahko začnemo utemeljevati skozi polnopravno foucaultovsko vprašanje – zakaj se znotraj hektivističnega upora poznejših faz geneze gibanja Anonymous pojavi prav želja (če ne drugače vsaj kot filtrirano sporočilo znotraj spektakulariziranega medijskega diskurza) po problematizaciji svobode govora in boja proti cenzuri? Na eni strani se lahko ozremo proti hegemonским legalističnim diskurzom (človekovih pravic), ki (deklarativno) prevzemajo instrumentalno vlogo dominacije v času neoliberalnega vladovanja, medtem ko se na drugi strani lahko opiramo na konceptualizaciji interneta kot *prostora* neke dotične svobode (*'interstitial' space* v Žižkovem jeziku (Žižek, 2010: 261–9)) in interneta kot Deleuzovega virtualnega. Skozi prizmo gibanja Anonymous se kiberprostor zarisuje kot politični prostor, kjer se odpira možnost boja za apropiacijo še nepolitiziranega prostora – internet lahko razumemo kot ovojnico, kot pogoj možnosti za vzpostavitev prostora boja, kjer so pravila boja še ne(popolnoma) kodificirana. Znotraj dane tehnološke infrastrukture se kažeta dva načina bivanja: prvi, institucionaliziran formalni del kot internetno vladovanje s strani mrež zasebnih akterjev trga, državnih institucij in multilateralnih mednarodnih pogodb (ACTA) ter drugi, neformalni del interneta kot odprtokodni sistem dezorganizacije, kjer se zarisuje prostor ustvarjanja skupnega. Relativizirana avtonomija želje je prvič locirana v samem subjektu in drugič v nezmožni polnosti kateregakoli človeško ustvarjenega sistema. S tega stališča se boj proti cenzuri svobode govora lahko razkrije tudi kot boj proti redukciji množstva mnenj (neartikuliranih imobiliziranih zahtev vstajniške multitudine), ki se razliva skozi okupacije tako virtualnih kot fizičnih prostorov.

Prvi problemski sklop, ki vznikne skozi virtualni vstajniški moment gibanja Anonymous, je torej vprašanje prava. Zakaj nihče ne presprašuje pravne države kot koncepta? Še več, na vstajah v Sloveniji smo videli veliko transparentov s pozivi k več pravne države (oz. invokacije k 'resnični' pravni državi), pri čemer lahko namignemo, da že živimo liberalno idejo pravne države – živimo skozi zakon, smo vanj subjektivirani prek nešteto izpolnjenj obrazcev, postavljanja v vrste sodišč, delovnih (ne)razmerij itd. Ali niso človekove pravice branik (neo)liberalne ideologije lastnine, ki nas sili v dolžniško razmerje? Ali nismo potemtakem subjektivirani v subjekte dolga in individualizma, ki preprečujejo solidarnostne in skupnostne projekte zunaj vstajniških realnosti, ki so zgolj hipni momenti aktualizirane in spektakularizirane kolektivne agonije?

Opravimo kratek ekskurz v december 2012, ko Ustavno sodišče Republike Slovenije odloči, da zadrži referendum o slabi banki in slovenskem državnem holdingu, sindikati umaknejo zahtevo za razpis referendum o proračunu. Institucionalizacija hegemonškega diskurza je bila več kot očitno uspešna in učinkovita. Hegemonški diskurz vlada tudi med protestniki na ulicah. Veliko je transparentov, ki zahtevajo bodisi več pravne države, pravo pravno državo ali zgolj resnično uveljavitev pravne države. Hegemonški diskurz postavlja zakon mišljenja; brez pravne države ni države, vlada anarhija oz. zakon ulice. »Pravna država se ne ustvarja na ulici!« se sliši krik z njenega prestola⁶. Kljub vsemu zapoved mišljenja, ki jo predpisuje hegemonški diskurz, ni totalna. Produkcija subjektivitet ne teče zgolj po liniji afirmacije Zakona diskurza, temveč

se cepi tudi v proizvodnjo raznolikih nadomestnih identitet in želja, ki niso vnaprej vprežene v vajeti Zakona. Opozorimo, te nedvomno izhajajo iz Zakona samega, vendar so kot nemisljive znotraj družbenega (kulturnega) obnem izrinjene iz dominantne kulture.

Boj proti pravni državi pomeni tudi boj proti hegemonski ureditvi neoliberalne ekonomije in hegemonskega diskurza predstavnike demokracije, vsaj če si pogledamo prakse vrhovnega sodišča ZDA, kjer na račun drobtinic širjenja civilnih pravic (npr. istospolno usmerjenih) potih in brez medijskega spektakla prosperirajo zasebni gospodarski subjekti. Poglejmo si odločitve US RS, ki prepovedujejo ljudske referendumne na podlagi hegemonke neoliberalne logike in ne nazadnje, pogledajmo si sam ustroj prava EU, kjer odločitve sodišča evropskih skupnosti, katerega pristojnost je v glavnem interpretacija evropske zakonodaje (i. e. ekonomskih zadev), pretehtajo nacionalne ustave držav članic. Dinamična konceptualizacija demokracije ne opozarja zgolj na sebi inherentne destruktivne posledice (zakon ulice), temveč tudi na inherentne avtodestruktivne elemente predstavnike demokracije s svojimi liberalnimi institucijami, ki temeljijo na legitimizaciji ekspertiz pravnega pozitivizma in fetišizacije pravne države. Pravna država in, če želite pravo samo, nikakor ni avtonomno področje. Vpeto je med druga področja življenja, kot so institucionalna politika, civilna družba, ekonomija itd., in prav skozi zadnje je vpeto v asimetričen odnos moči, ki vlada v vseh kapitalističnih družbah. Da le ne bi ponovilo napak Weimarske republike na eni strani in pasti Radbruchove formule na drugi ... Namreč, ali ne bi bilo sklicevanje na pravičnost prav tako absurdno kot sklicevanje na procesualnost pravne države, če oba pojma ležita znotraj iste mašinerije dikurzivne produkcije družbenega pomena?

Kolektiv Anonymous sicer ne nastopa aktivno proti legalnemu okviru liberalne države. Kar ponudi Anonymous, je simbolno rušenje legalističnega okvira, ki presega nacionalno državo, tj. globalni legalni sistem regulacije interneta in njemu inherentnega prostega pretoka informacij (in širše mnogoterih diskurzov). Ta boj se je jasno izvajal skozi akcije, osredinjene okoli globalnega boja proti mednarodnemu sporazumu ACTA. Anonymous, ker v določeni meri pomeni eksces, simbolno preizprašuje tudi nepredstavljivo – ideal demokratičnega pravnega okvira (pravne države). Na drugi strani pa se gibanje Anonymous ogiba problemu reprezentacije, saj ne deluje znotraj moralnega aparata države ali fizičnega prostora družbenih gibanj. Prav nasprotno, znotraj kiberprostora kot svojega prostora bivanja politična reprezentacija ne pomeni nikakršne ovire za njihovo obliko hektivizma, ki temelji na anonimnosti, ki si jo s posedovanjem tehnološkega *savoir-faire* lahko tudi adekvatno zagotavljajo. Še več, ogibajo se celo dosegu kulturnih študij identitet, saj v zavetju tehnološkega ustroja svojega habitata ne potrebujejo več klasične nocije identitete, temveč se izživljajo v vsej barvitosti koncepta performativnosti. Ne glede na to, kako površinsko razpršene in paradokсне so videti aktivnosti gibanja Anonymous, so nedvomno potrkale na vrata globoke demistifikacije političnega *statusa quo*, ne da bi v zameno postavljale kakršnekoli utopistične vizije ali metastrateške načrte.

Razsrediščeno gibanje Anonymous odpira tudi temo diagonalnega reza skozi dihotomijo javno-zasebno kot ene glavnih potez novih (virtualnih) družbenih gibanj. Pričujoče branje kolektiv Anonymous obravnava kot hibridni stvar postmoderne na primeru tehnološke strukture. Politično-filozofska aplikacija zgornje trditve se artikulira v nizu naslednjih izjav: Ni ekonomskega boja brez kulturnega boja. Ni identitarnega boja brez legalističnega boja. Ni postmodernega boja brez kontradikcij, ki se ne razrešujejo niti v najčistejši obliki dialektike. V tovrstnem poststrukturalističnem okviru se odpira možnost odprtega branja novih oblik vstajništva, v katere lahko vključimo alterglobalistična gibanja vse od zapatistov, prek Seattla do gibanja Occupy, ki jih združuje alterglobalen (na)boj, ki se odmika od dominantnega neoliberalnega modela upravljanja družb.

Ne nazadnje Anonymous zarisuje odtenke družbene brezbržnosti in ciničnosti, ki s svojimi včasih naravnost absurdnimi akcijami orisujejo tradicijo družbenega in političnega uporništva (situacionizem, dadaizem, popart itd.), ki temelji v množtvu shizofrenih oscilacij in družbi postavlja ogledalo. Deležnik gibanja Anonymous, ki z lahkoto koketira s četrto stoletja starim konceptom kiborga Donne Haraway, se kaže kot shizofreni subjekt postmoderne *par excellence*: »Kiborg je trdno zavezan parcialnosti, ironiji, intimnosti in sprevrženosti. Je opozicijski, utopičen in povsem brez nedolžnosti. Nič več razpet med polaritetami javnega in zasebnega.« (Haraway, 1999: 244) Živimo v dobi shizofrenega subjekta, ki je simptom razpada ostre ločnice med vsemi modernimi binarnimi opozicijami, razvoja poznega kapitalizma in njegovih (dolžniških) antagonizmov ter neoliberalnih globalizacijskih trendov. Ali nam teza o shizofrenem subjektu lahko pomaga povezati simptomatičnost simbolne povezave hektivizma in vstaj?

Poglejmo si nekaj shizofrenih umestitev v današnjem poznokapitalističnem sistemu. Na podlagi premislekov o mezdi lahko ugotovimo, da t. i. proletarec s tem, ko varčuje, postaja del Kapitala, zanj dela in upa na ustvarjanje čim večjega dobička, s čimer bi bil potencialno upravičen do višje mezde. Velika večina prebivalstva prek vključitve v bodisi zavarovalne sheme (zdravstvene, pokojninske, za primer brezposelnosti, življenjsko zavarovanje itd.) bodisi finančne sheme (varčevanje, poslovanje z vrednostnimi papirji, najem posojila itd.) avtomatično postane hkrati upnik in dolžnik, posojiljemalec in investitor. Finančni kapital se je z nezadržno hitrostjo prebil v vse pore družbene reprodukcije, shizofreniziral posameznika (razmerje zasebne vrednote–javne politične zahteve) in ga v istem zamahu naredil odgovornega za lasten brezizhodni položaj (neoliberalna individualizacija in eksternalizacija socialnih problemov). Zgornja shizofrenizacija subjekta teče po makroekonomski sistemski liniji vključitve v državo ter vpetosti v režime treh dolgov: zasebnega (ekonomija), suverenega (pravo) in družbenega (socialna država) (Lazzarato, 2011: 134–9). Radikalne ideje o zaprtju vseh bank, ki naj bi bili vampirji današnjega izkoriščevalskega poznega kapitalizma, niso brez humorja, saj popolnoma spregledajo zgoraj navedene strukturne vpetosti in posledične vplive na skupen življenjski standard.

S tega vidika vstajništvo v obliki protestirajoče multitudine (oz. subverzija strukturacije, unifikacije, linearizacije) vedno teče najprej na individualni ravni shizofrenega posameznika, ki je postavljen pred dejstvo, da so ustaljeni družbeni konsenzi v antagonističnem odnosu, prvič do vrednot posameznika samega in drugič do samih med seboj. Hkrati pa te subverzije tečejo tudi po moralni ravni, ki je konstruirala shizofrenega posameznika samega. »Sramotnost življenjskih možnosti, ki so nam ponujene, se pokaže od znotraj. Ne počutimo se zunaj dobe, nasprotno, nenehno z njo sklepamo sramotne kompromise.« (Deleuze in Guattari, 1999: 112) Pri tezi o shizofrenem subjektu ne govorimo več o klasičnih dialektičnih vpetostih v moderne binarizme, temveč za medsebojno konstituirajoče in hkrati diferencirane neskončne serije modusov bivanja, ki jih ni mogoče enosmerno moralno vrednotiti z disjunktivno-sintetično teoretično operacijo. Ker razrešitve dialektičnih mediacij ni pričakovati, se morajo shizofreni subjekti z mnogoterimi razpetostmi spopadati na vsakdanji ravni. S tega vidika dezorganizacija multitudine in njene mnogotere vstajniške zahteve v kontekstu dezorientiranega shizofrenega subjekta niti niso več tako nepredstavljen fenomen.

Sotočja vstajništva in hektivizma se torej zarisujejo kot potrebe shizofreniziranih subjektov po iskanju prostorov in načinov boja proti imobilizacijam hegemonskih tehnik vladanja. Povedano z besedami Judith Butler (v Butler in Athanasiou, 2013: 153) so okupacije javnega (in, dodajmo, virtualnega) prostora za gibanja nedvomno ključnega pomena, vendar v nekaterih pogledih pomembnejša naloga postaja ustvarjanje, vzdrževanje in branjenje javnih prostorov. V isti sapi

pa se z Bonnie Honig (2001: 99) lahko sklicujemo tudi na Madisonovo razumevanje svobode kot na zmogljivost molarne demokracije, kjer ne gre za to, da bi bila moč dobronamerno podeljena hvaležnim subjektom, temveč si jo morajo slednji vzeti, (ponovno) razdeliti, (ponovno) uzakoniti in reartikulirati skozi množična politična dejanja. To pa se ne more dogajati samo na ravni predstavniške demokracije in oprto na nocijo klasičnega upora, ki naziva že obstoječe mesto oblasti. Smotrnejše se je zateči k subverziji kot hkratnemu uporu in ustvarjanju novih (mikro)realnosti. V takem kontekstu bombardiranje oblastnikov (tako javnih kot finančnih in industrijskih) z nejasnimi zahtevami dobiva ekspresionističen izraz nereduktibilne pluralnosti v družbi, obenem pa skozi okupacije (fizičnih in virtualnih) prostorov dobiva potencial za *izumljanje* solidarnostnih praks oz. predrugačenje molekularnih zasnov posameznikov, ki se (kot shizofreni subjekti) hkrati *morajo* in *ne morejo* več zanesti na države in trge. Če nič drugega, se od Anonymousa lahko (na)učimo nekaj zanimivih taktik ciničnega upiranja brez pretiranega moraliziranja. V grotesko in absurd ponavljajočega se dogodka v mestu Gogi lahko interveniramo tudi s (samo)ironijo vstajniških gibanj, ki živijo (morda bi bila včasih na mestu tudi beseda podlegajo) z medijskimi in oblastnimi pacifikacijami, subjektivacijami, redukcijami in jih v isti sapi tudi sama proizvajajo/reproducirajo.

Utilizacija anonimnosti na primeru interneta in delovanja Anonymousa kot skupine, ki z roko v roki odhaja od smeri delovanja dispozitiva neoliberalne dolžniške ekonomije in pripadajočih legislativnih subjektivacijskih praks, kaže na svojevrstno pojavnost libidinalne neumnosti (Lyotard, 1993), ki temelji na izgubi identitete, zasnovane na destrukciji subjekta, ki bi bil v konvencionalnem pogledu odgovoren za svoja dejanja in besede. Morda bi bilo vredno dodati še naslednjo misel Deleuza in Guattarija (1999: 112): »Nismo odgovorni za žrtve, temveč pred njimi.« Ne samo, da produkcije shizofrenih subjektov, ki so vpeti in razpeti med antagonizme današnjega incestuozno prepletenega globalnega ekonomsko-političnega sistema, ni mogoče pripisati enemu samemu izvornemu kreatorju, še več, prav ta anonimnež jih sili, da so za svoj položaj odgovorni sami. Ob vsej tej silni shizofrenizaciji, ki ima svoj temelj v asimetriji deleuze-guattarijevske enoglasnosti produkcije subjektivitete in ekonomije, se nam rešitve lahko zarisujejo le še na ravni sistemskih floskul: vstaje si morajo začrtati cilj prefiguracije hegemonskega diskurza neoliberalizma individualizacije, dolžništva in razpada vseh skupnostnih potez družb; boj se mora osrediniti proti diskurzivni logiki normalizacije neoliberalnih politik skozi transnacionalno zavezništvo izumljanja solidarnih in komunitarnih skupnostnih praks (nove oblike obvoznih ekonomij nepovezanih držav) na eni strani ter molekularne revolucije na individualni ravni na drugi; še posebej aktualen primer se zdi evropsko povezovanje, kjer je že podan (očitno nedotakljiv) legislativen teren za tovrstno povezovanje, vendar se v praksi še vedno lomi na izolirane nacionalne boje proti lokalnim elitam, ki smo jih večinsko lahko opazovali na vstajniških primerih Maribora in Slovenije; treba bo doseči konsenz skupnega, čeprav smo znotraj njega nereduktibilno drugačni.

Vstajništvo ni načelo teme, ki se z naše pozicije zdi najočitnejša – kako smo vsi vključeni v procese subjektivacije neoliberalnih politik in z njim povezanih dolžniških ekscesov? Prav s pojmom shizofrenega subjekta bi želeli referirati na to dimenzijo vključenosti. Morda lekcije virtualnega vstajništva in njihove anonimnosti le niso tako nerelevantne, kot se zdijo na prvi pogled. Anonymous kot desubjektivacijska živeta praksa, ki hodi nasproti ustaljenim uporabam medmrežnih tehnoloških možnosti tipa Facebook, uteleša maksimo Deleuza in Guattarija (1999: 112): »Ne manjka nam komunikacije, nasprotno, preveč je imamo: manjka nam kreacije.«

Literatura

- AUERBACH, D. (2012): *Anonymity as Culture: Treatise*. Dostopno na: http://canopycanopycanopy.com/15/anonymity_as_culture__treatise (18. november 2013).
- ABLIZ, M. (2011): *Internet Denial of Service Attacks and Defense Mechanisms*. Dostopno na: <http://people.cs.pitt.edu/~mehmud/docs/abliz11-TR-11-178.pdf> (18. november 2013).
- BELOVIČ, M. (2012): Operacija Petarda se bo nadaljevala. *Delo*, 13. februar. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/slovenija/operacija-petarda-se-bo-nadaljevala.html> (20. oktober 2013).
- BENNET, D., FIELDING, P. (1999): *The Net Effect: How Cyberadvocacy is Changing the Political Landscape*. Merrifield, Virginia, e-advocates Press.
- BUTLER, J., ATHANASIOU, A. (2013): *Dispossession: The Performative in the Political*. Cambridge, Malden, Polity Press.
- COLEMAN, G. (2012): *Our Weirdness is Free*. Dostopno na: http://canopycanopycanopy.com/15/our_weirdness_is_free (16. oktober 2013).
- DELEUZE, G. (2011): *Razlika in ponavljanje*. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- DELEUZE G., GUATTARI, F. (1999): *Kaj je filozofija?* Ljubljana, Študentska založba.
- EARL, J., KIMPORT, K. (2011): *Digitally Enabled Social Change. Activism in the Internet Age*. London, the MIT Press.
- HARAWAY, J. D. (1999): *Opice, kiborgi in ženske*. Ljubljana, Študentska založba.
- HONIG, B. (2001): *Democracy and the Foreigner*. Princeton, Oxford, Princeton University Press.
- K., Š. (2012): Anonymous znova grozi Sloveniji. *RTVSLO*, 11. februar. Dostopno na: <http://www.rtvlo.si/svet/anonymous-znova-grozi-sloveniji/276612> (20. oktober 2013).
- LAZZARATO, M. (2012): *Proizvajanje zadolženega človeka: esej o neoliberalnem stanju*. Ljubljana, Maska.
- LYOTARD, J-F. (1993): *Libidinal Economy*. London. New York, Continuum.
- HARDT, M., NEGRI, A. (2009): *Commonwealth*. Massachusetts, The Belknap Press Of Harvard University Press.
- NI. Č. (2012): Anonymous razkriva premoženje cerkve. *Delo*, 22. februar. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/slovenija/anonymous-razkriva-premozenje-cerkve.html> (20. oktober 2013).
- TV SLOVENIJA, 1. program. (2012): Dnevnikov izbor. Ljubljana, 26. december.
- VIRILIO, P. (2007): *The Original Accident*. Cambridge, Polity Press.
- ŽIŽEK, S. (2010): *Living in the End Times*. London, New York, Verso.

Militantno raziskovanje: nov narativ za dekriminalizacijo vstajništva

Ko govorimo o vstajah, ki so od novembra 2012 naprej dodobra poživile zemljevid političnega dogajanja v Sloveniji, moramo nujno govoriti tudi o reakcijah na te prakse žive demokracije. Čeprav se morda na prvi pogled ne zdi tako, so le-te vsaj tako pomembne kot vzroki in rezultati večmesečnega boja, ki smo mu bili in smo mu še priča. Ravno reakcije so namreč tiste, ki so politično najpregnantnejše, ki s svojimi posledicami najradikalneje posežejo v politično krajino in definirajo dogajanje v prihodnosti. Vstaje namreč niso enkratni dogodek niti po številu ponovitev niti po njihovi pojavnosti. Lahko bi rekli, da so vstaje žakerija (Hardt in Negri, 2010: 216–224), izraz ogorčenja multitude, ki pa samo po sebi še ne pomeni političnega instituiranja. Drugače povedano: vstaje so dogodek čiste potencialnosti, nujen za poznejše instituiranje političnega, katerega najpomembnejši element so ravno reakcije nanje.

Reakcije na mariborske in pozneje povsod- in vseslovenske vstaje, ki so vplivale na spremembo politične krajine v Sloveniji, so bile izrazito mešane in so bile posledica različne percepcije samega dogajanja ter so segale vse od skrajnega skepticizma, katerega glasniki so podcenjevali tako časovno kot prostorsko kvantitativne kot tudi vsebinske, to je kvalitativne razsežnosti dogajanja, ki se je občutno razlikovalo od do takrat videnega v Sloveniji, pa do skrajnega navdušenja tistih, ki so dogajanje ne le z veseljem opazovali, ampak se ga prav tako aktivno udeleževali ter menili, da je končno nastopil trenutek, ko bodo korumpirane politične in ekonomske elite »odnesene vun«. Med tema dvema poloma – onkraj katerih so tisti, proti katerim so bile vstaje naperjene – smo lahko našli mavrico pozicij. Ker politično definiramo zelo široko, in sicer kot vsako akcijo, ki ima opraviti s sistemskimi spremembami in spremembami v razmerjih moči ter izhaja iz potrebe in želje po razširitvi moči delovanja, politično nikakor ni omejeno na delovanje znotraj institucionalnega in institucionaliziranega, ampak je še posebej močno povezano z vsakdanjim, med drugim z bojem na ravni konceptov, interpretacij in raziskovalnih praks.

¹ Del na temo militantnih metodologij in epistemologij je nebroj, napisali pa so jih v veliki meri raziskovalci militanti, ki izhajajo iz kolektivov, kot sta *Colectivo Situaciones* (glej npr. *Colectivo Situaciones*, 2003, 2005, 2011) in *Precarias a la Deriva* (glej npr. Toret in Sguiglia, 2006), tradicij kot je operaizem (za analizo operaističnih praks militantnega raziskovanja glej npr. Wright, 2002), ter ciklov bojev, kot je *Occupy* (glej Bookchin et al., 2013), pogosto zato, da bi premislili in osmislili političnost svojega delovanja ter pokazali, kako in zakaj so manjšinske epistemologije za mišljenje sveta pregnantnejše od epistemologij nepolitičnosti in objektivnosti. Tudi v Sloveniji obstaja tradicija militantnega raziskovanja in njenega osmišljanja, predvsem na področju migracij (glej npr. Kurnik, 2009), v zadnjem času pa tudi socialnega dela s poudarkom na duševnem zdravju (glej npr. dokumentarec *Gibanja Iz-hod* (2012), enega od rezultatov kritike uveljavljenih metodologij na področju institucionalizacije). Nobeno od teh del pa ne temelji zgolj na teoretskem pre-mišljanju metodoloških prijemov, ampak izhaja iz raziskovalne prakse, ki kaže, da so drugačne metodologije potrebne. Zato lahko za militantne raziskovalce označimo npr. tudi pripadnike gibanja, kot je *Industrial Workers of the World (IWW)*, ki so na prelomu iz 19. v 20. stoletje s praksami alternativnih načinov upiranja in organiziranja pisali drugačno zgodovino delavskega gibanja. Da so to zgodovino napisali, so morali ubrati drugačno pot mišljenja delavskega položaja, njihova metodologija je torej morala biti drugačna od metodologije velikih sindikatov *American Federation of Labour (AFL)*. Za analizo teh bojev glej Bock, 1987. Vse te debate so za našo razpravo in same prakse militantnega raziskovanja izjemno pomembne; kot bomo videli pozneje pri militantnem raziskovanju namreč ne gre za modele, preslikave, norme, ampak za premikanje meja mogočega, kar lahko storimo le skozi pre-mišljanje teh meja samih in tvorjenje drugačnih praks, katerih inspiracija so zapisi preteklega.

² Termin militant uporabljamo kot pod-pomenko terminu aktivist. Za to smo se odločili zaradi izjemno široke rabe termina aktivist (danes se za aktiviste oprede-

Znotraj militantne tradicije je vprašanje metodologije na globalni ravni eno osrednjih že dlje časa, vstaje pa so ga znova odprle na lokalni ravni¹. Tako je bilo vprašanje reakcije tistih, ki so se do vstaj (samo-)definirali kot militanti², izjemno pomembno za ponovno preizpraševanje pozicije, ki jo militanti zavzemamo kot raziskovalci, še posebno zato, ker je nenadna, vendar ne nujno nepričakovana erupcija vstaj, pokazala na šibkosti do tedaj razvitih pristopov v militantnem raziskovanju. To se je kazalo v začasni totalni blokadi raziskovalne aktivnosti, ki se je začela ponovno vzpostavljati relativno pozno, vzrok zanjo pa je po našem mnenju nelagodje in pomanjkanje izkušenj v situacijah, v katerih se boji, v katere so militanti vključeni, ne bijejo več na marginah, ko torej boji preplavijo celotno družbo, ko se jih ne more zaježiti. Kako razumeti, da bi lahko participirali, a brez vsiljevanja narecij? Kaj se torej zgodi, ko nisi niti sprožitelj niti usmerjevalec dogajanja?

Ko rečemo, da se je raziskovalna aktivnost začela znova vzpostavl-jati relativno pozno, govorimo o tukaj in zdaj, o še trajajočih in potekajočih iskanjih novih pristopov in metodoloških rešitev. Zato je morda prenačljeno pisati o rezultatih metodoloških premikov, ki so jih prinesle vstaje, bomo pa poskušali razumeti teoretska izhodišča, s katerimi utemeljemo nujnost uporabe militantnega raziskovanja, da bi vstaje sploh lahko razumeli, in ki jih moramo aplicirati na osvobodilne prakse njihovega militantnega raziskovanja.

Nemogoče je opredeliti, kaj naj bi bilo militantno raziskovanje. Predvsem zato, ker ne gre za uporabo posebnih raziskovalnih metod, na katere je običajno tudi na višjih ravneh študija reducirana metodologija v kurikulumu, ampak gre prej za epistemološko izhodišče, ki tisto, kar sami imenujemo militantno raziskovanje, sploh omogoča, v nadaljevanju pa definira kot izključno transformativno družbeno in politično prakso. Skratka, govor o militantnem raziskovanju nujno vključuje govor o raziskovalni etiki, ki izhaja iz *nepodredljivih* praks mišljenja vednosti, s tem pa se odmakne od epistemologij in metodologij, ki se pod krinko akademske objektivnosti oddaljujejo od tistega, kar je za militantno raziskovanje osnovni cilj, to je transformacija družbe, ki se dogaja skozi produkcijo subjektivitet v upor. Od tod izhaja tudi teza tega članka: *ker gre pri vstajah primarno za produkcijo subjektivitet in ker je primarna naloga militantnega raziskovanja produkcija subjektivitet v upor, je naša naloga produkcija narativa o vstajah, ki bo najmanj dobrodejne učinke samih vstaj spremenil v najbolj osvobodilne*. To konkretno pomeni, da se moramo pri analizi vstaj osrediniti na ustvarjanje diskurza in atmosfere, ki bosta vstaje dekriminalizirala in kriminalizirane žrtve spremenila v najupornejše akterje. Da pa bi to lahko naredili, moramo kot metodologijo uporabiti militantno raziskovanje, saj je to edina epistemologija,

ki dopušča popolno razumevanje živodemokratskih praks vstajnikov. Vendar moramo, da bi razumeli, zakaj je poglavitni cilj militantnega raziskovanja odkrivati načine produkcije upornih subjektivitet v metropoli³, najprej analizirati sodoben način proizvajanja subjektivitete produkcije.

Vprašanje človekove narave in proizvajanje subjektivitete v času transformacij dela

FOUCAULT: Vojno bojuješ zato, da zmagaš, ne pa zato, ker bi bila pravična.

CHOMSKY: S tem se ne strinjam.

(Foucault in Chomsky 2007, 49)

Leta 1971 sta Michel Foucault in Noam Chomsky pred televizijskimi kamerami zagovarjala svoji različni poziciji do vprašanja človekove narave. Čeprav partnerja v zagovarjanju upora in potrebe po družbenih spremembah, pa se nikakor nista mogla uskladiti glede vprašanja, zakaj so upor in spremembe potrebni. Chomsky je skladno z nekaterimi lingvističnimi teorijami zagovarjal stališče, da obstajajo univerzalni temelji, ki določajo človekovo bivanje, prav tako kot obstaja prirojen okvir za učenje jezika in njegovo kreacijo. Foucault je na drugi strani zanikal vsakršno univerzalnost in govoril o singularnosti ter odvisnosti političnega od zgodovinskega trenutka, ekonomskega, kulturnega in družbenega konteksta; postavil se je torej na pozicijo zagovora neskončnih invencij brez vnaprej danega zamejenega okvira možnosti. Zato Chomsky dejanja civilne nepokorščine legitimira skozi transcendentno idejo univerzalne pravičnosti, za Foucaultovo pozicijo pa lahko rečemo, da dejanja legitimacije niti ne zahteva, saj izhaja iz imanentne analize struktur moči in razmerij znotraj njih. Debata med Foucaultom in Chomskim je za nas pomembna v luči Vimove analize: Paolo Virno namreč v spremljevalni razpravi (glej Virno, 2007) poudarja, da ne gre za to, s kom se strinjamo, ampak za to, da poskušamo človekovo naravo, če pristanemo, da ta obstaja, razumeti. Sam tako v nasprotju s Foucaultom pristaja na obstoj človekove narave, vendar njena osnovna karakteristika ni, kot zagovarja Chomsky, obstoj univerzalnih temeljev, ki bi uokvirjali mogoča dejanja, temveč ravno čista *potencialnost*. Tako pravi (2007: 97): »V nenehno dezorientirani človeški naravi obstajajo sposobnosti, tj. *zmožnosti*, ki se ne izčrpajo v nekem številu nespremenljivih navedb, ampak se ohranjajo kot takšne in lahko proizvedejo vedno znova povnanjanja.«

Prav to, kar Virno imenuje za človekovo naravo, torej čista *potencialnost*, pa je tisto, na čemer temeljijo sodobni produkcijski procesi oziroma drugače povedano, poglavitna lastnost postfordističnega kapitalizma je ta, da to človekovo naravo vprega v sam produkcijski proces. Tako Virno pravi, da je postfordistični proizvodni način *virtuozen*, pri čemer je virtuoznost lastnost tistih dejanj, ki imajo za cilj dejanje samo. Da bi upodobil ta princip, uporabi metaforo glasbenika, ki igra zato, da bi bil slišan. Kar takšen način proizvodnje razlikuje od tistega, ki ga imenujemo fordističen, je,

ljujejo vsi, od Bona in Georgea Clooneyja prek sodelavcev Greenpeacea in Rdečega križa vse do aktivnih znotraj izključujočih praks in realnosti), ki zabriše tisto razsežnost koncepta, ki jo želimo poudariti v tem članku. S terminom militantnost, iz katerega izhaja označevalec subjekta militantnosti, torej militant, namreč označujemo radikalno levo tradicijo, ki jo povezujemo z osvobajajočimi in emancipatornimi boji izkoriščanih in izključenih in ki je močno vezana na direktno akcijo. Militantnost je tako vedno praksa, katere primarni cilj je produkcija radostnih srečanj in širjenje potencialnosti. Od tu tudi poimenovanje militantno raziskovanje, ki je osrednji koncept tega članka.

³ Metropolo definiramo kot tovarno prekrernih delavcev v sferi biopolitične proizvodnje, tistih torej, ki jim je bil skozi procese olastninjenja, ki so skupno spremenili v javno oziroma zasebno, odtujen dostop natanko do tistih dobrin, katerih proizvodnjo največkrat omogočajo prav sami. Ker je metropola vedno živ laboratorij nepredvidenih srečanj, ki jih je treba organizirati, da bi proizvajale dobrodejno skupno, in ker je hkrati prostor izkoriščanja in hierarhij, ki so posledica koruptivno organiziranih srečanj –, pri čemer so za nas koruptivna vsa srečanja, ki ne proizvajajo dobrodejnega skupnega –, je treba v metropoli vedno delovati v smeri produkcije subjektivitet, kot jo zagovarjamo v tem članku.

⁴ Primernege slovenskega prevoda izraza *sharing* v slovenščini nimamo. V angleščini obstaja razlika med *sharing* in *splitting*, v slovenščini pa za oboje uporabljamo izraz *deliti*. Izraz je neroden, ker ima dvojni pomen: delimo lahko nekaj materialnega in končnega (npr. jabolko) in s tem zmanjšujemo količino, ki jo prejme posamezna oseba, lahko pa delimo tudi nekaj nematerialnega in neskončnega (npr. zgodbo), pri čemer tako tisti, ki deli, kot tudi tisti, kateremu je deljeno, ne izgubljata, ampak pridobivata (delitelj poslušalca, poslušalec pa zgodbo). Danes pogosta oblika *sharinga* je širjenje internetnih vsebin. Če bi šlo za *splitting*, potem bi vsebine sčasoma poniknile, ker pa gre za *sharing*, se, ravno nasprotno, multiplicirajo in dosegajo čedalje večje število ljudi.

⁵ Za analizo koncepta telesa brez organov glej Deleuze in Guattari, 2004, za analizo koncepta postajanja in vloge, ki ga ima ta znotraj militantne tradicije, pa Tamše, 2010.

da je za njegovo dovršitev vedno potrebna prisotnost drugega, ki bo »izdelek« ovrednotil onkraj vnaprej določene mere; postfordističen način tako ne temelji na vnaprej determiniranem repertoarju, ampak na vedno novih variacijah, ki nastajajo v komunikaciji z užiivalci. Tako se sama človekova narava – »zmožnost v čisti obliki, ki je načeloma na voljo za najrazličnejše performanse« (Virno, 2007: 97) – vpleta v proizvodni proces (Virno, 2004: 47–71). Podobno pišeta o transformacijah tudi Hardt in Negri. Menita, da sodobne oblike dela zaznamujejo vsaj trije trendi: hegemonija nematerialne produkcije v procesih kapitalističnega vrednotenja, ki temelji na produkciji človeka po človeku, feminizacija dela, ki uvaja fleksibilnost in briše meje med produktivnim in reproduktivnim delom, ter novi trendi v migracijah in procesih rasnega in družbenega mešanja, ki ustvarjajo globalne trge (Hardt in Negri, 2010: 127–130). Ti trije trendi zaznamujejo prehod v tisto, kar imenujeta biopolitično delo, katerega glavna lastnost je, da ima korenine v skupnem. Tega avtorja v grobem razdelita na dve kategoriji, in sicer na naravno skupno, ki ni rezultat dela človeških rok in ki ga najočitneje predstavljajo končni viri, zato v tej kategoriji vlada zakon pičlosti, in proizvedeno skupno, ki je družbeno proizvedeno in zato inherentno vsem družbenim sferam ter ki mu

vlada zakon obilja in neskončnosti. Proizvedeno skupno namreč nastaja prav skozi *sharing*⁴ – bolj ko ga uporabljamo, več ga je. *Sharing* tako pomeni splošno človekovo sposobnost kooperacije, ki jo zaznamuje čista potencialnost, gre torej za naravno stanje, ki se kaže kot v skupnem zasidrana biopolitična produkcija subjektivitet, ki nastajajo natanko v afektivnih procesih, skozi komunikacijo in kooperacijo. »V biopolitični sferi je življenje oblikovano tako, da služi produkciji, in produkcija tako, da služi življenju.« (Hardt in Negri, 2003: 39), pri čemer »skupno služi kot podlaga bodoče proizvodnje« (Hardt in Negri, 2005: 192).

Transformacije produkcijskega procesa, v katerega sodobni kapital vprega samo človekovo naravo, nam odkrijejo optiko biopolitičnega oziroma postfordističnega, kar odpre dvoje vprašanj, in sicer (1) vprašanje produkcije subjektivitet, ko je človekova narava zgolj neskončna *potencialnost* in (2) vprašanje, kako kot subjektivitete proizvajamo vednost, ki naprej proizvaja nove subjektivitete. Drugo vprašanje je pravzaprav podvprašanje prvega, vendar osrednje vprašanje tega prispevka.

Vloga vednosti v proizvodnji subjektivitet

Če je torej človekova narava čista potencialnost, potem dopušča nastanek mnogoterih subjektivitet. Subjektiviteta tako kot multituda ne more biti dobra sama na sebi. Vprašanje dobrega in zlega je v tem primeru pravzaprav povsem odvečno, saj so naša izhodišča dosledno imanentna, medtem ko vprašanja dobrega in zlega spadajo v domeno transcendentnega. Koncept multitudine, ki ga razumemo kot nenehno spreminjajočo se kompozicijo subjektivitet, *postajajoče telo brez organov*⁵, številni zavračajo ravno zaradi njene strašljivosti, saj v njej ni ničesar zagotovljenega. Virno na primer meni, da morata biti poglobitvi namen in naloga države – ki temelji na transcendentnem *redu*, ki zavira, omejuje in onemogoča potencialnost – zajezitev naravnega stanja ter njegova orga-

nizacija v »civilno stanje«, saj ni »nikakršnega razloga za domnevo, da so politične odločitve in akcija multitudine usmerjene k osvoboditvi« (Hardt in Negri, 2010: 158). Ravno zato je multitudine, z njo pa subjektivitete, *organizirajoče samo*.

Produkcija subjektivitet je namreč, če sledimo Deleuzu, ki izhaja iz Spinoze, vezana na tip srečanj, ki usmerjajo naše delovanje. Deleuze Spinozovo vprašanje, kaj lahko naredi telo, vzame zares. Zanj je telo »mnogoter pojav, saj ga sestavlja množica sil, ki jih ne moremo zvesti eno na drugo; njegova enotnost je enotnost mnogoterega pojava, 'enotnost dominacije'.« (Deleuze, 2011: 60) Telo torej ni sestavljeno iz *reda*, saj v njem prevladujejo *odnosi, intenzitete*. Telo je vedno znova pripravljeno na dekompozicijo, da bi si pustilo biti razumljeno skozi koncept *moči*. Če je vsako telo že samo zase dinamično, saj ga definirajo ravno te intenzitete, potem logično sledi, da niso samo odnosi med telesi dinamični, ampak so dinamični odnosi znotraj telesa, ki jih sprožijo odnosi med telesi in nasprotno, dinamičnost posamičnega telesa, ki omogoča iskanje notranjih vitalnih razlik, torej singularnosti, povzroča dinamične odnose med telesi. Potemtakem je vsak odnos med telesi odnos vplivanja in spremembe, transformacije – je odnos produkcije subjektivitete, ki se dogaja skozi srečanja, ki naj bodo, če želimo proizvajati moč razširjajoče, radostna. Ni namreč vsako srečanje dobrodejno. Kriterij, po katerem naj sklepamo, kakšna morajo biti srečanja, naj bo povezan z vprašanjem moči. Hardt (1995: 92) pravi:

Na prvi ravni našega modela moči ugotovimo, da je moč biti vplivan napolnjena z aktivnimi in pasivnimi afekcijami. Pomembnost te distinkcije je jasna: če je naša moč biti vplivan napolnjena z aktivnimi afekcijami, potem je neposredno povezana z našo močjo delovanja, toda če je napolnjena s pasivnimi afekcijami, je povezana le z našo močjo čutenja ali trpljenja (*puissance de pâtir*). Pasivne afekcije v resnici zaznamujejo naše pomanjkanje moči.

Tisto, čemur Nietzsche pravi volja do moči, je kakovost aktivnih sil, sil afirmacije, kritike in kreacije, ki so superiorne reaktivnim silam negacije, ohranitve, prilagoditve in koristi. Po Deleuzu (2011: 59–63) je aktivno tisto, ki definira moč transformacije. Če naj le-te, torej sposobnost telesa, da je afirmirano, pomenijo grajenje osvobajajoče multitudine, s tem pa torej singularitet, potem morajo biti ta srečanja čim bolj radostna, saj lahko le tako povečujejo moč. Moč biti je moč dinamičnega telesa, da vpliva na in da si pusti biti vplivano med srečanja, ki pa naj ne bodo reaktivna, četudi so pasivna. Pasivnost, torej naključnost srečanj, je lahko tudi aktivna, če je le-ta naključno tvorjen odnos odnos povečevanja moči. Takšna srečanja so radostna oziroma dobrodejna in če v njih prepoznamo skupno, postanejo aktivna. Za produkcijo subjektivitet so relevantna vsa srečanja in vplivanja in tukaj se izriše politični projekt transformacij: *produkcija srečanj, ki naj povečujejo moč, tj. produkcija radostnih, aktivnih srečanj*.

Če naj bo produkcija vednosti produkcija takšnih srečanj, potem je jasno, kje naj se dogaja: nikjer drugje kot na terenu, v tistem nedefiniranem prostoru vmes, ki je odprt in dinamičen prostor intenzitet. Takšen odprti prostor sta Deleuze in Guattari imenovala prostor nomadske znanosti. Avtorja v delu *Micelij (Rhizome)*, ki je bilo najprej izdano samostojno, potem pa kot uvodni plato v *Tisoč platojev*, razmišljata o dejanju pisanja in o nečem tako vsakdanjem, kot so knjige. Med tem razmišljanjem se izkristalizirajo tri podobe knjige: prva je knjiga korenina, ki je podoba sveta, druga knjiga stranska korenina, ki nastopi, ko se prva izjalovi, tretja pa knjiga micelij, tj. podzemeljsko steblo ali sistem rogov, za katerega sta značilni bežečnost in neulovljivost (Deleuze, 2000). Micelij je torej telo brez organov, kar je pomembno za razvoj dveh konceptov, ki ju avtorja razvijeta v *Tisoč platojih*, tj. konceptov državne oziroma kraljevske in nomadske znanosti. Plato *1227: Razprava o nomadologiji – Vojni stroj* je namenjen vprašanju nomadskosti in statusu, ki ga ima nomadizem

v konstituciji statičnega: nomadsko je zaradi svoje narave, ki jo definirajo intenzitete, relacije in potencialnost, nezaželeno, saj je onkraj, če se vrnemo k Virnu, »civilnega stanja«. Skladno s tem definirata tudi dva koncepta vedenja oziroma znanosti in njegove produkcije: državna oziroma kraljevska znanost je drevesna znanost, statična, transcendentna znanost reda, hierarhije, uniformiranosti in determiniranosti, medtem ko je nomadska znanost rizomatska, imanentna znanost nehierarhičnosti, mnogoterosti, postajanja in produkcije subjektivitet. Nomadska znanost je vedenje telesa, vedenje neklasifikatornega vojnega stroja, cilj katerega je »začrtanje kreativne linije bega, kompozicija gladkega prostora in gibanje ljudi v tem prostoru.' Orožje tega vojnega stroja so nomadske linije pobega in invencije. (...) ... invencija bega, ki hkrati začena, vzpostavlja, proizvaja, je specifična kvaliteta vojnega stroja. V Deleuzu najljubši formaciji: 'bežati, da, toda med begom iskati orožje'.« (Raunig, 2010: 57) Vojni stroj je moč, čista potencia, ki jo zaznamuje *spodobnost* kreacije, moč, ki izkorišča človekovi naravi inherentno potencialnost za ustvarjanje novih svetov. Ta moč umanjka raziskovanju, ki temelji na reaktivnih silah, tj. na uveljavljenih modelih – kraljevskih metodologijah –, ki raziskovano proučujejo, ne da bi merile na transformacije v obliki produkcije subjektivitet. Nomadsko raziskovanje je tisto, ki ne le beži uveljavljenemu, ampak se med begom upira, »išče orožje«, je raziskovanje, ki producira subjektivitete. Je militantno raziskovanje.

Končno: militantno raziskovanje

Glede na zapisano lahko povzamemo naslednje: *militantno raziskovanje je metodologija politične transformacije, katere glavni cilj je biopolitična produkcija uporniških subjektivitet*. To počne skozi *organizacijo* aktivnih dobrodejnih srečanj, torej skozi organizacijo takšnega raziskovanja, katerega namen je buditev volje do moči in do njenega povečevanja. Naša uvodna izjava, da je militantno raziskovanje nemogoče opredeliti v klasičnih terminih, v katerih se v družboslovju običajno opisujejo metodološki pristopi, je bila pojasnjena, kot še dodatno kaže spodnji navedek, pa ne gre za izkušnjo raziskovalca, ampak za zmožnost, sposobnost izkušenj in srečanj, ne za misel, ampak za moč misliti, ne za koncepte, ampak za situacije, v katerih se koncepti pokažejo kot močni ali pa ne, ne za identitete, ampak za postajanja. »Na kratko: intenzivnost se ne skriva v proizvedenem (tistem, kar je mogoče komunicirati), ampak v procesu produkcije same (tistem, kar je med komunikacijo izgubljeno).« (Colectivo Situaciones, 2005: 604) Holdren in Touza, pisca predgovora k zborniku Colectiva Situaciones, to ubesedita takole:

V poskusu, da bi predstavila to knjigo drugim, je izziv, ki je v središču militantnega raziskovanja. Kako pisati o *potenciji* izkušnje/poskusa, vedoč, da potencije ni mogoče prenesti v pisanje? Kakšno pisanje lahko poskuša iskati vsaj resonance? Gotovo to ni pisanje, ki samo sebe vidi kot načrt, osnutek, napoved. Pisanje mora biti antipedagoško. Militantno raziskovanje ne uči, vsaj ne v smislu razlage, ki predpostavlja neumnost in nemoč tistih, ki jim razlaga. Militantno raziskovanje je kompozicija volj, poskus ustvarjanja tega, kar je Spinoza imenoval radostne strasti, ki izhajajo iz in povečujejo moč (*potencijo*) vseh vpletenih. Takšna perspektiva je mogoča le, če si od začetka priznamo, da nimamo odgovorov, in s tem opustimo željo po vodenju drugih in po tem, da bi nas ti videli kot eksperte. (Houldren in Touza, 2011: 11)

Zdaj se postavlja vprašanje, kako naj ta dobrodejna srečanja organiziramo, kako naj širimo moč. Namreč: militantno raziskovanje skladno s svojimi izhodišči ne postavlja raziskovalnih idealov in se ne ravna po transcendentno določenih pravilih, zato ga je skoraj nemogoče artikulirati v abstrak-

tnih terminih, na kar kaže tudi literatura, ki govori o njem – večina raziskovalcev ugotavlja, da je govor o militantnem raziskovanju onkraj objave dokumentov, opisovanja in analiziranja samih praks nesmislen⁶. Nekatere dodatne karakteristike militantnega raziskovanja pa lahko zaznamo s primerjavo dveh raziskovalnih tradicij, in sicer med militantnim in akcijskim raziskovanjem; primerjava se zdi smiselna, saj pokaže, kako pomemben je načina dojemanja pomena moči v konkretnih situacijah, kar nam lahko pomaga pri prepoznavi moči povečujočih praks. Akcijsko raziskovanje je namreč v preteklosti nosilo potenciale transformacije, vendar je ravno zaradi svoje intepretacije pomena moči kmalu postalo del etabrirane raziskovalne sfere. Kljub njeni selitvi s področja nomadske znanosti v domeno državne oziroma kraljevske znanosti pa je ta metodologija obdržala svoj sloves produkcije transformirajoče vednosti, tj. produkcije dobrodejne proizvodnje subjektivitet. Zakaj v resnici ni tako?

Akcijsko raziskovanje se tako kot militantno ukvarja z vprašanji razmerij moči, vendar koncept moči definira povsem drugače: če militantno raziskovanje vidi moč kot nekaj, kar se lahko skozi srečanja povečuje in širi ali pa zmanjšuje in oži ter če je osrednji poudarek koncepta moči na potenciji, potem je akcijsko raziskovanje osredinjeno okoli statičnega koncepta moči, ki ga utelešajo institucije, »večje od nas samih«. Tako akcijsko raziskovanje ostaja znotraj liberalne konstitucije, tj. konstitucije, ki zagotavlja pravice (manjšin), ne išče pa skupnega ter ne odpira novih horizontov boja. Išče sicer mogoč potencial in prostor za spremembe, vendar znotraj obstoječega odnosa, medtem ko militantno raziskovanje o obstoju tega potenciala in prostora ne dvomi, ampak ga skozi produkcijo takoj že tudi spreminja. Tako akcijsko raziskovanje sodeluje, militantno pa deluje. Prav tako poskuša akcijsko raziskovanje skozi sodelovanje in načrtno udeležbo različnih profilov ljudi v raziskovalni skupini zabrisati mejo med raziskovalcem in raziskovanim; militantno raziskovanje v nasprotju s tem ne pozna osnovne delitve na profile, ki bi jo potem poskušalo zabrisati, ampak apriori vključuje uporne subjektivitete v postajanje, eksperte za lastna življenja, ki transformirajo. V tem kontekstu lahko rečemo, da je akcijsko raziskovanje postalo reakcijsko, saj temelji na transcendentalno postavljenem raziskovalnem idealu, medtem ko je primarni cilj militantnega raziskovanja aktivna organizacija imanentnosti boja za politične transformacije.

Razlike med metodologijama postanejo izrazite, ko vzamemo v vpogled primere. Akcijsko raziskovanje je pristop, ki se ga najpogosteje poslužijo različne nevladne organizacije, še posebej tiste, ki se identificirajo s tradicijo profesionalnega raziskovanja življenjskih razmer identitetno zaprtih »marginaliziranih« skupin. Napetosti, nezaupanje in upor, na katere opozarjajo nekateri avtorji, ki pišejo o ovirah akcijskega raziskovanja (glej npr. Reardon et al.), so pričakovani odziv na tovrsten hierarhiziran pristop. Ta hierarhizacija se še poglobi z lastninjenjem raziskovalnih rezultatov, ki se prepogosto nikoli ne vrnejo v samo skupnost, da bi pripomogli k njeni emancipaciji. Po končanju raziskave sta spremljanje in sodelovanje končana, iz procesa pa obe strani prideta netransformirani, pri čemer transformacijo definiramo kot političen proces »elaboracije skupne ravnine« (Houdren in Touza, 2005: 609). Če za kontrast postavimo primer militantne raziskave, kaj hitro vidimo, kako drugačen je njen jezik. Militantno raziskovanje se ne ukvarja toliko s tem, *koga*, kot s tem, *kaj* raziskuje. Ta *kaj* so praviloma določena razmerja

⁵ Poglavitni namen tovrstne produkcije vednosti namreč ni razglašanje znanstvenosti, ampak »aktivnost brez končnega produkta« (Malo de Molina, 2004b), ki temelji na spoznanju, da so »šeše z opustitvijo (razrešitvijo) razmerja med raziskovalcem in raziskovanim zagotovljeni temeljni pogoji za generiranje nove vednosti in novih spoznanj« (Gregorčič, 2011: 33), aktivnost, ki v akademskem svetu ne more biti ovrednotena, saj zanjo ni vzpostavljena prava mera. Na to neskladje, ki ga prinese »prelom z dominantnimi kartografijami« (Holmes, 2005: 742) in ki tvori odnose izključitve, pogosto opozarjajo tisti raziskovalci, ki so sicer del akademske sfere, saj osebno občutijo, da je »militantno raziskovanje pogosto v konfliktu z akademskimi standardi« (Cancian, 1993: 92).

⁷ Tukaj se namenoma poigravamo s frazo »ostati nekomu kaj dolžan«. Ta fraza ima dvojen pomen: po eni strani jo lahko razumemo v materialnih, običajno denarnih terminih, po drugi pa v relacijskih terminih, ki jih zaznamujejo razmerja med ljudmi. Ko danes govorimo o dolgu, seveda takoj pomislimo na dolgove, povezane s trenutno krizo: na suveren dolg ter na individualne finančne dolgove, zelo redko pa na dolg, ki ga imamo do soljudi (beseda *dolžnost* ne nazadnje izvira iz istega korena kot beseda *dolg!*), ki niso nujno neka abstraktna predstava človeštva, ampak nam bližnji, na katere nas vežejo prijateljska in intimna razmerja. Na pozabo na tovrsten dolg je na nedavni poletni šoli Humboldtске univerze *Teaching the Crisis – Geographies, Methodologies, Perspectives* opozoril Stefano Harney, raziskovalec in teoretik avtonomizma in postkolonializma, trenutno zaposlen kot predavatelj na *Singapore Management University*: »Ko se pogovarjamo o dolgu, vedno govorimo o tem, da smo prezadolženi. Kaj pa, če je ravno narobe? Mislim, da smo ravno premalo zadolženi. Premalo smo zadolženi drug do drugega, ne čutimo se dolžni vračati tistega človeškega, kar dobimo od drugih.« (Zapiski avtorice, Berlin, 9. september 2013)

⁸ Seveda je takšnih primerov veliko, mi pač jemljemo enega tistih, ki nam je prostorsko in časovno blizu. Lahko bi seveda govorili tudi o drugih primerih, npr. o tem, kako so prakse militantnega raziskovanja vplivale na produkcijo subjektivitete *piqueterosa*, ki s telesom blokira infrastrukturo kapitalskih tokov, migranta iz gibanja *Justice for Janitors*, ki doseže regularizacijo, mladeniča iz revnega pariškega *banlieueja*, ki se upre evropskemu apartheidu, prekernega izobraženca, ki zasede madridski *Plaza del Sol* itd.

največ, kar lahko v dani situaciji, ko azilno politiko v osnovi določajo mednarodne pogodbe, storijo, je bila užaljenost in globoko nerazumevanje nujnosti vodenja procesa premikanja meja azilne politike s strani samih prosilcev.

Obravnavani primer nam pokaže način, kako militantno raziskovanje pristopa do in postopa v konkretni situaciji, ko moči ne vidi kot nečesa statičnega, kar lahko (morda) izzivamo, ampak kot dinamičen proces razstavljanja in sestavljanja potencialov, ki producirajo subjektivitete. Zgodilo se je namreč, da so bili vsi tisti, ki so se v gibanje vključili, na začetku sicer izpostavljeni intenzifikaciji

moči, ki kličejo po intervenciji, ne glede na to, kakšne so osebne identitete tistih, ki jih ta razmerja zadevajo. Tudi iz takšnega pristopa se sicer lahko kmalu razvijejo hierarhije, vendar je možnost zanje toliko manjša, saj v razmerja vstopajo subjektivitete, ki so kljub svoji različnosti radikalno enake in katerih cilj je vzajemna transformacija tako razmerij moči na terenu kot samih sebe. Takšna koncentracija na delovanje potisne vprašanje raziskovalnih rezultatov v ozadje, predvsem zato, ker postanejo delujoči *dolžni*⁷ drug drugemu.

Pa vzemimo konkreten primer, v katerem sta trčili obe raziskovalni tradiciji. Za to nam ni treba daleč: ostanemo lahko v Ljubljani, junija 2008⁸. Na mednarodni dan beguncev, 20. junija, je konzorcij nevladnih organizacij, katerih člani delujejo znotraj azilnega doma v Ljubljani, na Prešernovem trgu organiziral nekakšno proslavo tega dne, ki je bolj kot na kaj drugega spominjala na farso. To je bil namreč čas, ko so se prosilci za mednarodno zaščito po nekaj letih znova organizirali v gibanje, tokrat z imenom *Svet za vsakogar* (glej <http://njetwork.org/Svet-za-vsakogar>), da bi najprej opozorili na pogoje življenja v azilnem domu (povezanih z vsakodnevnim šikaniranjem, podtikanjem nedovoljenih dejanj in iskanjem vzroka za dodelitev negativnih odločb, kršenjem mednarodno predpisanih standardov, povezanih s postopki itd.) in jih nato tudi spreminjali ter prakse dodeljevanja mednarodne zaščite (vprašanje evropskih migracijskih politik je bilo poudarjeno v vsakem dejanju, izjavi). Proslava je bila farsa preprosto zato, ker so bili živeči v azilnem domu potisnjeni v položaj eksotičnega reproducenta namišljene tradicije njihove države izvora, medtem ko sta bila dva od povabljenih govorcev predstavnik ministrstva za notranje zadeve, ki je takrat močno discipliniralo uporne prosilce za mednarodno zaščito, in župan Mestne občine Ljubljana, ki je prav takrat z evikcijo grozil prostoru, kjer so se lahko ti prosilci svobodno politično organizirali. Militanti, ki so raziskovali možnosti za širjenje meja svobode prosilcev in ki so skupaj z njimi vzpostavljali »svet za vsakogar«, so proslavo dobesedno preglasili in organizatorjem ter nastopajočim sporočili, da »kdor utiša druge, ne bo govoril«. Reakcija nevladnikov, ki so z akcijskim delovanjem v azilnem domu prišli do spoznanja, da je treba prosilce za mednarodno zaščito opolnomočiti, da se bodo lažje integrirali, saj je to

⁹ Termina generacija ne razumemo časovno, glede na čas rojstva posameznikov, ampak politično, torej glede na družbena dogajanja, ki so definirala in vplivala na njihovo življenje.

pritisikov na njih, vendar so pozneje zaradi svoje močne politične organiziranosti ter neizprosne in nepopustljivega upiranja, ki je skozi čas samo pridobivalo na moči in začelo izvajati pritisk na upravo azilnega doma ter ministrstvo, s čimer sta se vlogi močnejšega in šibkejšega obrnili, na koncu dobili pozitiven odgovor na njihovo vlogo za ureditev statusa. Militanten boj je tako z razumevanjem moči kot potencialne, nečesa, kar je prožno in imanentno, ustvaril pogoje za dobrodejne učinke. Natanko to mora narediti tudi v primeru vstaj.

Mi smo ... Kriminalizirani?

Uvodoma smo postavili tezo, da »je naša naloga produkcija narativa o vstajah, ki bo najmanj dobrodejne učinke samih vstaj spremenil v najbolj osvobodilne«. To je naš dolg, ki se je nabral v času pred mariborskimi vstajami med njimi in po njih, na katerih smo bili tako različni, a tako radikalno enaki, na katerih so se naša telesa dekomponirala, da bi bila razumljena skozi koncept moči. Če močno strnemo in poenostavimo, so bile vstaje izraz ogorčenja generacije⁹, ki ima dovolj lastne brezperspektivnosti in brezizhodne situacije. Potisnjeni v frustrirajočo prekernost, brez obetov in vere v lepšo prihodnost, ki naj bi prišla, »če bomo le še malo potrpeživi«, so ob še enem očitnem primeru korupcije in klientelizma v Sloveniji preplavili ulice Maribora, s tem pa sprožili vrsto procesov.

Eden teh je bil sprožen potem, ko so vstaje prešle okvire običajne kulture protestiranja, ko so iz nosilcev moči naslavljajočega vzklikanja »hočemo-pravice« prešle v dejanja zavzetja moči na ulicah, ko so se telesa sestavila v subjektivitete žakerije. Takojšnja reakcija oblasti ob zanje strašljivi manifestaciji moči, ki so jo ta telesa ter njihovo ponovno sestavljanje pokazala, je bilo vnašanje razdora med vstajnike skozi kriminalizacijo »nespodobnih« dejanj, povezanih z direktnimi akcijami in napadi na simbole struktur moči političnih in finančnih elit. Rezultat kriminalizacije teh dejanj je dvojen: (1) vnašanje normativnosti, zasnovane na moralističnih sodbah o »pravilnem« in »napačnem« načinu protestiranja, na same vstaje ter (2) pridržanja in aretacije »nespodobnih« in »nasilnih« vstajnikov, tako v Mariboru kot v drugih krajih po Sloveniji, h katerim so marsikdaj z denuncijacijami ostudno pripomogli tudi protestniki, ki so privzeli držo moralne avtoritete, ki določa primernost ravnanja. Ko se danes (dobro leto dni po prvi mariborski vstaji) pogovarjamo o rezultatih in spremembah, ki so jih vstaje prinesle, pogosto pozabimo na to pomembno dimenzijo, ki je ojačila atmosfero strahu v družbi in skozi proces nadkodiranja zapeljala kompozicijo tvorjenja zgodovinskega narativa in kolektivnega spomina povsem v svojo smer: to je smer konformističnega podrejanja uniformiziranim »skupnim ciljem«, ki ne pušča prostora za radikalnejše izraze, ki izzivajo samo liberalno konstitucijo in tako na ravni »rešitev« kot na ravni izraza potiskajo meje mogočega.

Slika, ki smo jo narisali, je precej črna in brez dvoma redukcionistična: med vstajami so se izoblikovale in preoblikovale številne pobude, marsikatera med njimi še danes ohranja vstajniškega duha ali pa to vsaj poskuša. Vendar je dejstvo, da te pobude ne zmorejo mobilizirati družbe v takšnih proporcijah, kot je bilo to mogoče pred letom dni. Morda niti ni čas za to – morda je čas za produkcije subjektivitet na lokalnih ravneh. To pa še ne pomeni, da smo odvezani od dolga, ki ga imamo do vstaj, in to je dolg dekriminalizacije pravice do upora skozi dekriminalizacijo posameznih vstajnikov, ki nas na to pravico opominjajo, in ustvarjanje narativa oziroma diskurza, ki ne bo izpuščal glasov manjšine, ampak bodo ti osrednja referenca nastajajočega kolektivnega spominjanja.

Na vstajah se je represivni državni organ pod poveljstvom takratnega ministra za notranje zadeve, ki je policistom – »robokopom« v Mariboru med drugim sporočil, da »imajo proste roke«, poslužil do tedaj v Sloveniji še nevidenih in brutalnih taktik »obvladovanja« protesta: galopiranje s konji med protestnike, uporaba gumijevk, vodnega topa in solziveca (v nekaterih primerih čez protestnike, tako da so jih ujeli med varovalne ograje in solzivec), udarci s škornji v glavo, naključne aretacije, pozneje v priporu odrekanje zdravniške pomoči, neseznanjanje priprtih z dogajanjem in postopki, brskanje po njihovih mobilnih telefonih ter brisanje fotografij in drugega dokaznega gradiva itd. Kot pričajo številni, je poleg tega v policijskih vrstah nastala popolna zmeda, saj marsikateri policist ni vedel, kako ravnati v postopkih, kar je poleg njihovih spreminjajočih se zgodb v nemalo primerih rezultiralo v nekakšnem bizarnem bazarju členov, po katerih naj bodo priptri obtoženi (povzeto po pričevanjih različnih priprtih in nepriprtih vstajnikov).

Reakcije javnosti na represijo in zapiranje so bile po prvih aretacijah na drugi mariborski vstaji, 26. novembra 2012, na kateri je bilo med približno 10.000 vstajniki 31 aretiranih, precej različne, vendar lahko na splošno rečemo, da so bile bolj pozitivne kot ne, na kar kaže serija solidarnostnih protestov, ki so vstaje razširili po vsej državi. Vendar pa se je slika začela obračati po 30. novembru, ko je organizirana neonacistična skupina na ljubljanskem protestu, na katerem je bilo približno 10.000 vstajnikov, prevzela primat nad uporabo sile, s tem pa dala prosto pot tistim, ki so le čakali na priložnost, da vsakršno obliko direktne akcije spremenijo v »huliganstvo«, »vandalizem« in »ulično nasilje« ter na proteste vnesejo normativen moment. Tretja mariborska vstaja, ki je na ulice pripeljala kar 20.000 (!) protestnikov in videla 119 aretacij, je že potekala v atmosferi popolne kriminalizacije »nespodobnih« dejanj in njihovih izvrševalcev, njihovega obsojanja ter impotentnosti širše javnosti, ko je prišlo do vprašanja ukrepanja proti tej kriminalizaciji. To ukrepanje, sposobnost delovanja je ključna, saj kriminalizacija nikoli ne zadeva samo tistih, ki so v njej neposredno udeleženi (v našem primeru nekaj deset vstajnikov, ki so še danes v sodnih postopkih in ki jim grozi tudi več let zavora), ampak družbo kot celoto. Od vstaj naprej smo sumljivi vsi, ki ne protestiramo tako, kot se od nas pričakuje; ker imamo zakrit obraz, ker policistu ne želimo podariti cvetlice, ker nosimo z barvo napolnjene vodne balončke, ker se protesta udeležujemo v oblikovanih formacijah, ker tresemo ograjo. Produkcija podobe spodobnega, »kulturnega« protestnika in »pravilnega« načina protestiranja, ki je potekala skozi vzpostavljanje negativne razlike v odnosu do kriminaliziranih, je popolno nasprotje oziroma čista redukcija tiste potencialnosti, ki naj bi jo vstaja utelešala; je rezultat reaktivnih srečanj, ki pa jih moramo spremeniti v aktivna.

Sklep

Postopek spreminjanja reaktivnih srečanj v aktivna pa lahko v primeru obravnavanih vstaj poteka po našem mnenju zgolj na en način: skozi ustvarjanje dekriminalizirajočega narativa, ki nam bo ponovno prinesel pravico do samodefinicije primernosti načina upiranja in protestiranja. To je namreč tisto, kar smo skozi kriminalizacijo vstaj(nikov) v zadnjem letu izgubili. Poleg vsega dobrodejnega so vstaje, ki so vedno buren laboratorij produkcije subjektivitet, proizvedle tudi subjektiviteto priprtega, aretiranega, pretepenega, razžaljenega, poraženega; zelo jasno so pokazale, da multituda, tj. kompozicija subjektivitet, ni nekaj moč razširjajočega *na sebi*, je čista potencialnost, ki jo moramo šele organizirati. Če torej v vstajah iščemo prostor vstopa v transformirajoč proces iskanja mest, ki nosijo potencial produkcije upornih subjektivitet, moramo začeti pri vračanju moči tistim, ki so jim jo poskušali brutalno vzeti – priprtim, tistim, ki so še vedno

v sodnih postopkih. Zapisovanje njihovih zgodb, analiza in ustvarjanje dokumentov, grajenje solidarnostnih mrež skozi zbiranje finančnih sredstev za pravno pomoč in pomoč družinam priprtih, manifestacije in direktne akcije, pritiski na ustvarjalce javnega mnenja ter globalno širjenje informacij lahko skupaj ustvarijo nov narativ, narativ, ki bo normativne transcendentne modele primernosti, spodobnosti, strahu in represije zamenjal z radostnimi imanentnimi silami širjenja moči in svobode upiranja.

Literatura

- BOCK, G. (1987): »Drugo« delavsko gibanje v ZDA od 1905 do 1922. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- BOOKCHIN, N., BROWN, P., EBRAHIMIAN, S., COLECTIVO ENMEDIO, JUHASZ, A., MARTIN, L., MTL, MIRZOEFF, N., ROSS, A., SAAB, A. J. IN SITRIN, M. (2013): *The Militant Research Handbook*. New York, New York University.
- CANCIAN, F. M. (1993): Conflicts between Activist Research and Academic Success: Participatory Research and Alternative Strategies. *The American Sociologist* 24(1): 92–106.
- COLECTIVO SITUACIONES (2003): *On the Researcher-Militant*. Transversal. Dostopno na: <http://eipcp.net/transversal/0406/colectivosituaciones/en> (23. november 2013).
- COLECTIVO SITUACIONES (2005): Something more on Research Militancy: Footnotes on Procedures and (In) Decisions. *Ephemera, Theory and Politics in Organization* 5(4): 602–614.
- COLECTIVO SITUACIONES (2011): *19 e 20: Notes for a New Social Protagonism*. New York, Minor Compositions.
- DELEUZE, G. (2000): *Micelij*. Koper, Hyperion.
- DELEUZE, G. IN GUATTARI, F. (2004): *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. New York, London, Continuum.
- DELEUZE, G. (2011): *Nietzsche in filozofija*. Ljubljana, Krtina.
- FOUCAULT, M., CHOMSKY, N. IN VIRNO, P. (2007): *Človeška narava in zgodovina*. Ljubljana, Krtina.
- GIBANJE SVET ZA VSAKOGAR. DOSTOPNO NA: <HTTP://NJETWORK.ORG/SVET-ZA-VSAKOGAR> (23. november 2013).
- GREGORČIČ, M. (2011): *Potencia. Samoživost revolucionarnih bojev*. Ljubljana, *cf.
- HARDT, M. (1995): *Gilles Deleuze. An Apprenticeship in Philosophy*. Minneapolis, LONDON, UNIVERSITY OF MINNESOTA PRESS.
- HARDT, M. IN NEGRI, A. (2003): *Imperij*. Ljubljana, Časopis za kritiko znanosti, Študentska založba.
- HARDT, M. IN NEGRI, A. (2005): *Multituda. Vojna in demokracija v času imperija*. Ljubljana, Časopis za kritiko znanosti, Študentska založba.
- HARDT, M. IN NEGRI, A. (2010): *Skupno. Onkraj privatnega in javnega*. Ljubljana, Časopis za kritiko znanosti, Študentska založba.
- HOLMES, B. (2005): Continental Drift: Activist Research, From Geopolitics to Geopoetics. *Ephemera, Theory and Politics in Organization* 5(X): 740–743.
- HOULDREN, N. IN TOUZA, S. (2011): Translator's Preface. V *19 e 20: Notes for a New Social Protagonism*, J. Blair, M. Kanuga in S. Shukaitis (ur.), 1–14. New York, Minor Compositions.
- IZHOD, DOKUMENTARNI FILM. (2013): Dostopno na: <http://www.youtube.com/watch?v=w9xxL0INAwY> (23. november 2013).
- KURNIK, A. (2009): *Aktivistična raziskava, biosindikalizem in subjektiviteta migrantskih delavcev*. Časopis za kritiko znanosti XXXVII (238): 53–65.
- MOLINA, M. M. DE. (2004a): *Common Notions, Part 1: Workers-Inquiry, Co-Research, Consciousness-Raising*. Transversal. Dostopno na: <http://eipcp.net/transversal/0406/malo/en/print> (6. november 2013).

- MOLINA, M. M. DE. (2004b): *Common Notions, Part 2: Institutional Analysis, Participatory Action-Research, Militant Research*. Transversal. Dostopno na: <http://eipcp.net/transversal/0707/malo/en/print> (6. november 2013).
- RAUNIG, G. (2010): *A Thousand Machines*. Los Angeles, Semiotext(e).
- REARDON, K., WELSH, J. KREISWIRTH, B. IN FORESTER, J. (1993): Participatory Action Research from the Inside: Community Development Practice in St. Louis. *American Sociologist* 24 (1): 69–91.
- TAMŠE, D. (2010): *Gilles Deleuze in koncept postajanja v mišljenju političnega aktivizma: diplomsko delo*. Ljubljana, FDV. Dostopno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska_dela_1/pdfs/mb11_tamse-danijela.pdf (9. november 2013).
- TORET, J. IN SGUIGLIA, N. (2006): *Cartography and War Machines: Challenges and Experiences around Militant Research in Southern Europe*. Transversal. Dostopno na: <http://eipcp.net/transversal/0406/tsg/en> (23. november 2013)
- VIRNO, P. (2004): *A Grammar of the Multitude. For an Analysis of Contemporary Forms of Life*. Los Angeles, Semiotext(e).
- WRIGHT, S. (2002): *Storming Heaven: Class Composition and Struggle in Italian Autonomist Marxism*. London, Pluto Press.

Socialna država med oblastjo in uporom

Ena najpomembnejših zahtev protestov, ki se odvijajo na Slovenskem v zadnjih letih, je zahteva po socialni državi. Na tablah v rokah protestnikov lahko beremo o grobarjih socialne države, o čedalje slabšem dostopu do zdravstva, izobraževanja in socialnega varstva, o čedalje večjih družbenih neenakostih in peščici bogatih ter množici revnih. Kljub dokaj soglasnemu pritrdjanju tem zahtevam ostaja občutek, da tudi med protestniki ni enotnega mnenja o tem, kaj je socialna država in kaj natančno naj bi zagotavljala država. V razpravah, ki smo jih poslušali po televiziji in radiu ali brali v tiskanih medijih, smo redkokdaj kaj slišali o socialni državi, kaj šele, da bi se pogovor spuščal malo globlje od osnovnih socialnih pravic. Na nekaj okroglih mizah, kjer sem sama sodelovala s to temo, pa smo se lahko prepričali, da tudi nekateri vstajniki menijo, da je treba bolj zaostri dostop do socialnih pravic, saj da prejemniki pogosto goljufajo ali pa so odvisni od denarnih pomoči. Prepričanje, da morajo prejemniki denarnih socialnih dodatkov te prejeme nekako oddelati in jih povrniti, ima deloma legitimnost tudi v vstajniških vrstah¹.

¹ Eden teh dogodkov je Delova javna tribuna v Kinu Šiška, 7. 3. 2013. Dostopno na: <http://www.delo.si/revolt/revoltirani-video-koticek.html> (17. 11. 2013).

Goljufanje in goljufi

Goljufanje pri uveljavljanju socialnih pravic postaja čedalje bolj aktualno politično izhodišče, ki se širi nenavadno hitro. Pregarjanje goljufov ima dolgo tradicijo v ZDA, kjer v administracijah vseh zveznih držav obstajajo oddelki za sporočanje sumov zlorab. Kalifornija na primer objavlja natančne sezname ljudi, telefonskih števil in elektronskih naslovov, kamor je mogoče ovaditi znanca, soseda ali kogarkoli, ki po presoji ljudi goljufa tako, da na podlagi zamolčanih ali lažnih podatkov uveljavlja socialno pomoč, otroški dodatek ali živilske kupone (California Government Department for social services: welfare fraud, 2012). Na spletni strani za prijavljanje zlorab preberemo imena in priimke ljudi, ki so bili obsojeni tudi do enega leta zaradi prikrievanja podatkov in neupravičenega prejemanja denarne pomoči. Pregarjanje goljufij pri

Uveljavljanju socialnih pravic postaja resen posel. Ustanavljajo se službe in zasebna podjetja, ki jih lahko najamejo za iskanje in dokazovanje zlorab in goljufij. Vendar se ideja o ovajanju ljudi, za katere občani menijo, da zlorablajo sistem denarnih socialnih pravic, širi čez meje ZDA. Posebne telefonske številke za sporočanje zlorab imajo v Kanadi in na Irskem, ker se je število prijav zvišalo s 600 v letu 2006 na več kot 16.000 v letu 2011 (RTE News, 2012). Porast je mogoče pripisati predvsem čedalje večji sumničavosti ljudi do prejemnikov socialnih denarnih pomoči, zato se prej odločajo ovaditi znance, sosede, prijatelje ali sovražnike.

Nova vlada v Veliki Britaniji je goljufom napovedala pravo vojno. Ustanovila je preiskovalne time, ki preiskujejo ovadbe, dobljene od policije, zavodov za zaposlovanje ali anonimnih članov javnosti. Spletna stran za prijavo veliko pove o razumevanju goljufij. Na spletni strani vidimo fotografijo ženske srednjih let, nekoliko močnejše postave in krivega videza. Fotografija ne sviri toliko pred tem, da je nevarno goljufati, temveč vzpostavlja tipično goljufinjo sistema. V rokah drži bel papir z napisom »kriminalna datoteka« (Department for Work and Pensions, 2012). Moto kampanje je: »Ni vprašanje, ali te bomo dobili, temveč kdaj te bomo dobili (*It's not if we catch you, it's when!*).«

Preiskovalci goljufij pri uveljavljanju denarnih socialnih prejemkov uporabljajo detektivske metode za odkrivanje državnih sovražnikov, v kar se čedalje hitreje spreminjajo prejemniki. Zasedovalci s skritimi kamerami snemajo prihode in odhode iz stanovanja prejemnikov, zasledujejo jih, opazujejo iz avtomobilov, kjer na domnevne storilce čakajo tudi več dni in noči. Eno osebo zasledujejo tudi po štirje preiskovalci in vse skupaj lahko traja tudi eno leto, kar povzroča visoke stroške preiskovanja, vsekakor veliko višje, kot so socialni prejemki dotičnega človeka. Poleg tega država obljublja nagrado ljudem, ki ovadijo domnevnega goljufa (Gentlemen, 2011). Podatki o goljufijah v Veliki Britaniji kažejo, da jih je bilo v letu 2010 le 0,8 odstotka, kar so tudi finančno zanemarljive vsote (Fraud and Error in the Benefit System, 2011). Preiskovanje je določeno s pravilnikom o pooblastilih preiskovalcev (*Regulation of Investigatory Powers Act* (Ripa)), ki so ga v Veliki Britaniji sprejeli leta 2000 za boj proti kriminalu in terorizmu (ibid.). Na Irskem odstotek prevar ni veliko večji, je približno 2-odstoten. Podatki kažejo, da je le odstotek anonimnih prijav upravičen (Social Justice Ireland, 2012), vse druge prijave pa so vsebovale premalo podatkov, da bi jih lahko preiskovali, ali pa so bile le natolcevanje ali poskus namenskega povzročanja škode prejemnikom socialnih denarnih pomoči.

Prezare in goljufanje pri socialnih pomočeh so del retorike politikov, ministrov in šefov vlad povsod po Evropi, imune niso niti tradicionalne države blaginje, kot je Švedska (Jesilow, 2012; Lundström, 2011), pa tudi Francija (Murard, 2002). Govor o prevarah je popularen tako v Vzhodni kot v Zahodni Evropi, v novih in starih socialnih državah. Ideja o zajedavskem prejemniku davkoplačevalskega denarja se hitro širi iz ZDA v Evropo in tako se zabrisujejo tradicionalne razlike med ameriško in evropsko idejo o socialni državi.

V prispevku se bom osredinila predvsem na spremembe v razumevanju socialne države v Evropi. Uvoz diskurza o socialni državi iz ZDA je potekal hkrati z uvajanjem neoliberalne ekonomske paradigme, ki predvideva svobodni trg in tanko državo, ki postaja čedalje bolj kaznovalna in vedno manj socialna.

Ideje in pomeni socialne države

Socialna država je koncept, ki je že od vsega začetka sprožal burne odzive. Daly (2011) poudarja, da se govor o socialni državi spreminja, sam pojem se uporablja čedalje bolj poredko. Uporabljajo

² Pri uporabi termina Evropa se moramo zavedati, da gre za pluralen pojem, za posploševanje, ki se ponavadi združuje v pojmih evropski blaginjski model, socialna politika in podobno. Države se razlikujejo pri razumevanju socialne države in izvajanju socialne politike.

se fragmentirane različice, ki odražajo sedanje poglede. Govori se o materialni zadostnosti, osebni blaginji, zadovoljstvu in željah in podobno (ibid.: 13). ZDA imajo dolgo tradicijo označevanja in moralnega presojanja ljudi, ki prejemajo socialne pomoči. Liberalno prepričanje, da si morajo ljudje svoje preživetje zagotavljati sami, so zagovarjali nasprotniki socialne države že od samega začetka, od nastanka koncepta. V tem je bila pomembna razlika v razumevanju socialne države v ZDA in v Evropi po drugi svetovni vojni, ko je večina držav uvedla neko različico socialne države. Evropa² je razvijala socialno državo, ki je temeljila predvsem na idejah enakosti, socialne pravičnosti in solidarnosti. Čeprav je socialna država kapitalističen koncept, so tedanje države želele modificirati kapitalizem in vzpostavljati razmere za večjo enakost in solidarnost. Prvi korak sta bili regulacija trga in vzpostavitev sistema progresivnega obdavčenja (Rus, 1990: 94). Briggs (2006: 16) socialno državo razume kot namensko uporabo državne moči za regulacijo trga, ki ima vsaj tri cilje: 1. da bi posameznikom in družinam zagotovila vsaj minimalni dohodek ne glede na tržno vrednost njihovega dela ali njihovega premoženja; 2. da bi zmanjšala nevarnost tveganj z zagotavljanjem določenih socialnih pravic, ko gre za bolezen, starost, invalidnost, ki lahko vodijo v krizne situacije družin ali posameznikov; 3. da bi zagotovila vsem ljudem, ne glede na družbeni status ali razred, najboljši mogoči standard v skupno določenem obsegu javnih služb. Tretji cilj pomeni spremembo od prejšnjih sistemov socialne zaščite, ker namesto minimuma zagotavlja optimum in ker se ne osredinja le na zmanjševanje razrednih razlik, temveč zagotavlja večjo mero enakosti. Socialna država ne onemogoča vladavine trga, usmerja pa se na neenakosti, ki jih vzpostavlja trg. Produkt industrializacije je namreč bolj množična brezposelnost, ki v največji meri vpliva na razvoj in delovanje socialne države (Leskošek, 2012).

Evropske države so uveljavile socialne pravice tako, da so jih povezale z državljanstvom in tako zagotavljale univerzalnost pravic ter pripomogle k temu, da so ljudje s tem dohodkom lahko preživeli ne glede na vrednost, ki so jo kot delavci imeli na trgu. S tem pa niso več le vzdrževale neenakosti na preživetveni ravni, temveč so delavce naredile vsaj deloma neodvisne. Raven enakosti je odvisna od štirih elementov (Marshall 2006: 37): 1. ali so pravice dane vsem ali so omejene na določen razred; 2. ali so dane v denarju ali v ustrezni funkcionalni obliki; 3. ali je minimum določen visoko ali nizko in 4. kako je pridobljen denar za prejeme. Denarni prejemki, ki so dodeljeni na podlagi izpolnjevanja pogojev (*means tested*) in pod določenim minimumom, imajo učinek izenačevanja, ker zagotavljajo preživetje. Problem pa je, ko so povezani z razredno diskriminacijo, in sicer tako, da se skupini prejemnikov pripišejo negativne značilnosti in so zato izpostavljeni resocializacijskim tehnikam, kar je značilen argument nasprotnikov socialne države.

Že na samem začetku javnih razprav o socialni državi so nasprotniki konceptu očitali, da omejuje trg in zato škodi nacionalni ekonomiji. Po eni strani naj bi omejevala možnost investiranja in po drugi ne spodbuja ljudi k zaposlitvi oziroma da bi delali tako trdo, kot to zahtevajo pogoji dela. Tretji očitke se je nanašal na previsoke davke in razraščanje državne birokracije, kar naj bi bilo nestimulativno za razvoj gospodarstva. F. A. Hayek nasprotuje redistribuciji bogastva, ki temelji na ideji enakomernejše porazdelitve dobrin, kar je po njegovem mnenju diskriminatorsko in ni v skladu s svobodno družbo in vodi v socializem (1960: 257–267).

Murray (1982: 12) se strinja s kritiko socialne države, ki jo konservativci usmerjajo predvsem v nesposobnost denarnih prejemkov, ki zmanjšujejo pripravljenost ljudi, da sprejmejo vsako delo, kar dokazuje s študijo o brezposelnosti v ZDA. Murray trdi, da je zaposlenost upadala, ko

je bila brezposelnost najnižja, in ne toliko v času, ko delovnih mest ni bilo na voljo. Izpad pripiše socialni državi, ki zagotavlja dohodek in omogoča, da ljudje lahko delo tudi zavrnejo ali pa ga ne iščejo tako zavzeto. Še naprej gre v svoji razpravi Mead (1991), ki ugotavlja, da je problem revnih v njihovem vedenju in osebnostnih značilnostih, ki so jih razvili pod okriljem socialne države. To imenuje politika odvisnosti, ki preprečuje, da bi nedelavci (ne govori o brezposelnih, temveč o *'nonworkers'*) vstopili v zaposlitev. 'Nedelavce' enači z disfunkcionalnimi ljudmi, za katere so značilni kriminal, neizobraženost, brezdomnost in podobne 'patologije'. Revščino pripiše le dejstvu, da revni niso zaposleni in se ne trudijo zaposliti. Zato predlaga strukturne reforme, ki bi odpravile državni paternalizem v obliki socialne države.

Najpomembnejša izhodišča zgodovinskega spora o socialni državi bi lahko povzeli v nekaj točk:

1. *Vloga države.* Medtem ko nasprotniki trdijo, da sta dostojanstvo in preživetje odgovornost vsakega posameznika, zagovorniki trdijo, da ga mora zagotavljati država. Vzrok različnih mnenj je v razumevanju virov družbenih neenakosti, ki jih nasprotniki vidijo predvsem v osebnih odločitvah in značilnostih posameznika, zagovorniki pa v strukturnih značilnostih, ki jih proizvaja kapitalizem oziroma trg. Ravno zato mora država sprejeti odgovornost in zagotoviti vsem ljudem najboljši mogoči standard v razmerju do določenega razpona javnih storitev. Vendar je za nasprotnike to prej znak državnega paternalizma, ki z določanjem potreb oblikuje posameznika po lastnih merilih, medtem ko se posameznik na prostem trgu odloča po lastni volji, ker ima svobodo izbire. Vloga države bi se morala omejiti le na kaznovanje napačnih izbir.
2. *Regulacija trga.* Medtem ko nasprotniki trdijo, da lahko le prosti trg zagotavlja pravičnost, ker na njem lahko uspe vsakdo, če le hoče, zagovorniki trdijo ravno nasprotno. Trg proizvaja neenakosti, vloga države pa je, da zagotavlja socialno pravičnost tako, da uporablja svojo moč za regulacijo trga. Za nasprotnike je uporaba te moči sporna, saj naj bi po njihovem mnenju škodila nacionalnim ekonomijam, ker zmanjšuje vlaganja. Država naj bi zlorabljala moč, saj se sama odloči, kje in kako bo intervenirala in kaj bo določila za merilo enakosti. Socialna država je v nasprotju s prostim trgom deviacija, ki povzroča patologije.
3. *Redistribucija.* Država prevzema svoje obveznosti za zmanjševanje učinkov trga, ki povzročajo neenakost, in sicer tako, da prerazporeja razpoložljiva sredstva, ki jih pridobi z davki in drugimi viri. Redistribucija je pogoj, da socialna država sploh lahko deluje, zato je deležna hudih nasprotovanj. Nasprotnike motita progresivno obdavčenje in javni sektor, ki omogoča dostopnost vsem na področju zdravstva, šolstva, socialnega varstva, bivanja in otroškega varstva. Vse to naj bi omejevalo svobodo in povzročalo nesvobodno in diskriminatorno družbo, ki jo nadzoruje država tako, da določa potrebe in oblikuje storitve. Širjenje birokracije pa naj bi destimuliralo gospodarski razvoj.
4. *Delo in zaposlitev.* Pomembna funkcija socialne države je dekomodifikacija, ker posameznikom in družinam zagotavlja vsaj minimalni dohodek ne glede na tržno vrednost njihovega dela ali lastnine in ker zagotavlja javne storitve, kot so otroško varstvo, omogoča ženskam lažji vstop na trg dela, poleg tega jim zagotavlja neodvisni dohodek, ki zmanjšuje njihovo odvisnost od moških, kar nasprotniki označijo za državno dezintegracijo družinskega življenja. Nasprotniki trdijo, da takšne politike preprečujejo, da bi ljudje našli zaposlitev in delali tako trdo, kot določajo okoliščine. S tem država ustvarja kulturo odvisnosti, ki producira disfunkcionalne ljudi, za katere so značilne različne patologije in kriminal.
5. *Kapitalizem.* Čeprav je socialna država kapitalističen koncept, ker ne problematizira načinov produkcije oziroma ne problematizira ekonomske ali politične moči kapitala, ima vendarle namen kreirati takšne družbene in tržne razmere, ki temeljijo na idejah socialne pravičnosti,

enakosti in solidarnosti. Ravno zato je pravično posegati v trg z regulacijo, progresivnim obdavčenjem, redistribucijo in javnim sektorjem, ki je neodvisen od kapitalskih interesov. Kolektivizem, skupnost, skupno dobro in človeško dostojanstvo so ključne besede zagovornikov socialne države. Nasprotniki vse to razglasijo za goljufijo, državni paternalizem in omejevanje človekove svobode. Edini rezultat je po njihovem mnenju moralno izprijeni posameznik, ki ga država popolnoma podredi in nadzoruje. Pravično je tisto, kar se v medsebojnem boju preizkuša na trgu. Glavno jabolko spora je torej vrsta kapitalizma, da lahko deluje bodisi socialna država bodisi prosti trg.

Povzeta konceptualizacija socialne države je seveda idealnotipska. Tukaj ne problematiziramo univerzalnosti ali selektivnosti,³ pomena človekovega dostojanstva, socialnih služb, položaja uporabnikov in storitev, socialne politike ter številnih drugih tem in kritik, ki so pomembno pripomogle k razumevanju in oblikovanju socialne države. Osredinili smo se predvsem na tiste argumente, katerih namen je uničiti socialno državo, ker so za današnje dogajanje pomembnejši. Čeprav se zdi, da nasprotnike skrbi predvsem ekonomija, razprave pokažejo, da je za delovanje trga treba spreminjati družbeno strukturo. Ustvariti je treba razmere, v katerih je preživetje odvisno od dela in ne od državnih podpor. Dekomifikacijski učinek socialne države omogoči, da ljudje preživijo, ne da bi morali svoje delo prodajati na trgu za vsako ceno in pod vsakršnimi pogoji (Esping-Andersen, 1990), k čemur pripomorejo tudi sindikati in delovna zakonodaja, ki postavlja standarde dostojnemu delu. Esping-Andersen poudarja, da je ravno socialna država omogočila ženskam bolj množičen vstop na trg dela, ker je s programi, kot je na primer otroško varstvo, zagotovila ustrezne razmere in tudi sama postala pomemben vir zaposlitev (Esping-Andersen, 1990: 148). V nasprotju s tem svobodni trg bolje deluje v razmerah brez regulacije, ker le tako lahko maksimira dobiček, vendar s cenejšo in bolj prožno delovno silo, kar je mogoče le, če se država umakne iz regulacije. Zato imajo pozivi k tanki državi, ki svojo moč pokaže le v preganjanju kriminalcev, drugo pa prepusti trgu, jasen cilj, ki je v podreditvi preživetja ljudi razmeram na trgu, kjer tekmujejo za zaposlitev in si sami znižujejo ceno svojega dela oziroma privolijo v ceno in pogoje, ki jih narekujejo lastniki kapitala. Ena od strategij za doseg tega cilja je tudi stigmatizacija in kriminalizacija tistih, ki uveljavljajo socialne pravice, predvsem pravice do socialne varnosti.

Od socialne k delovni državi (*welfare to work state*)

Sedanji javni govor o socialni državi je podoben in tudi drugačen od govora v prvih desetletjih nje-nega nastanka. Spremembe čedalje bolj vodijo v prepričanje, da si morajo ljudje svoje preživetje zagotavljati sami s svojim delom, zato je politika zaposlovanja in novih delovnih mest nadomestila vse druge socialne politike oziroma socialna politika se je podredila zahtevam trga po fleksibilnosti zaposlitev (Torfink, 1999: 7). Uvajanje delovne etike kot osnovne ideje, na kateri temelji socialna država, je nadomestila prejšnjo paradigmo socialnih pravic, ki je zagotavljala, da skupnost poskrbi za vse člane, ne glede na njihove zmožnosti prodajati se na trgu. Vendar je bila delovna etika prisotna ves čas razvoja kapitalizma, saj je bila potreba po poceni delovni sili vedno prisotna, pa je bil kljub temu mogoč razvoj socialne države. Eden pomembnih vzrokov je, da se je razvijala v posebnih razmerah po drugi svetovni vojni, ko je bil spomin na grozote vojne še vedno živ in vrednost človekovega življenja posledično večja. Podpora enakosti in socialni pravičnosti je bila velika, prav tako solidarnost, ki je vodila k temu, da je bila skupnost pripravljena poskrbeti tudi za tiste, ki niso mogli poskrbeti zase. Za sedanji čas je značilno izgubljanje spomina na boje, ki so jih predniki bili

⁴ Zygmunt Bauman opozarja na učinke selektivnih, *mens-tested* storitev, ki »razdelijo skupnost na dvoje, in sicer na tiste, ki dajejo, ne da bi kaj dobili, in tiste, ki dobijo, ne da bi kaj dali« (Bauman, 2005: 50). Nadaljuje s primerom nekdanjega ministra v Blairovi vladi Davida Blunketta, ki je za *Guardian* izjavil: »Ideja socialne države je, da denar prehaja iz enega dela skupnosti v drugega.« (ibid.) Pozneje se je beseda prehajanje spremenila v transfer in socialne pravice so postale socialni transferji, kar pomeni, da vzamemo denar od energičnih, uspešnih in varčnih in ga damo lenim, zgubam in nepodjetnim (Boyson, 1971 v Bauman, 2005: 50).

⁵ Bourdieu and Wacquant sta pisala o spremembah v jeziku, ki opisuje socialno državo v članku Neoliberalni novorek: zabeleške o novi planetarni vulgati. *Družboslovne razprave*, 19(43): 57–63.

⁶ Kadarkoli in v katerihkoli krogih se odpre razprava o denarnih socialnih prejemkih, se zgodi, da nekaj ljudi pozna nekaj ljudi, ki zlorablajo prejemke, sploh pa večina pozna koga, ki zlorablja prejemke in vozi otroke v vrtec z mercedesom.

za pridobitev pravic. Ne le v času vojne, pomembni so tudi delavski boji, boji za pravice žensk in drugi, ki so pomembno pripomogli k razvoju civilnih, socialnih, ekonomskih in političnih pravic. Politika visoke gospodarske rasti in polne zaposlenosti, ki zdaj vodi Evropsko unijo, je izključila iz svojega besednjaka vse klasične pojme socialne države. Spremenil se je besednjak, ki danes vključuje pojme, kot so moderna socialna država, ki označuje prehod iz socialne v delovno državo (iz *welfare* v *workfare*), govor o socialnih pravicah je nadomestil govor o socialnih transferjih, ki fokus prestavi iz pravic v porabo davkoplačevalskega denarja, saj denar transferira iz njihovih žepov v žepe nedelavcev,⁴ brezposelni so postali neaktivni oziroma pasivni, prejemniki socialnih denarnih dodatkov se spreminjajo v odvisnike od državne dobrote in tako naprej⁵. Govor je o ljudeh, ki se po denarno pomoč pripeljejo s mercedesom, uživajo v brezdelju, se predajajo razvadam in tako izkoriščajo delovne ljudi.

Posledice spremenjenega govora se reflektirajo v sedanji socialni politiki. Najpomembnejši ukrep je uvajanje programov, ki so pogojeni z delom (Gough, Therborn, 2010; Daly, 2012: 103) in individualizacija odgovornosti za tveganja, ki jih proizvaja trg. Sprememba od pravic k povračilu za prejeto pomoč je paradigmatična in kaže na to, da je že dosežen konsenz o minimiziranju vloge države pri zagotavljanju preživetja ljudi. Čeprav je govor o konsenzu prenašen, izhaja iz dejstva, da ni več nikakršne opozicije

mnenju, da zlorabe sistema socialnih denarnih pravic kažejo na nemoralnost prejemnikov, zato sta uvedba povračila prejetega denarja in zaznamba države na premoženje prav tako splošno sprejeta. To lahko podpremo z dogajanjem ob sprejetju zakonodaje v Sloveniji, ki ureja denarne prejemke in je prvič začela veljati 1. januarja 2007 in drugič 1. januarja 2012. V obeh primerih je bila zakonodaja v parlamentu sprejeta brez komentarjev, z nekaj pomisleki, z malo razprave v podporo spremembam in s splošno podporo javnosti, ki je idejo o goljufih z veseljem posvojila⁶.

Pri tem gre za več diskurzov. Prvi izhaja iz prepričanja, da si ljudje neutemeljeno kopičijo socialne prejemke in tako izkoriščajo sistem socialnih pomoči. Drugi diskurz govori, da ljudje goljufajo in zlorablajo sistem socialnih pomoči. Tretji patologizira prejemnike s tem, da poudarja razvijanje odvisnosti od denarnih pomoči. Vsi trije diskurzi so bili temeljni argumenti za krčenje socialnih pravic in za omejevanje dostopa do njih v letu 2010, ko je bil v javni obravnavi Zakon o socialnovarstvenih prejemkih (Ur. l. RS: 61/2010).

Že spremenjeni Zakon o socialnem varstvu iz januarja 2007 (Ur. l. RS, 3/2007) je zaostril dostop do socialnih pravic z uvedbo vrste pogojev za pridobitev prejemkov in tudi vrste izključitvenih razlogov. Omejili so privarčevani znesek na bančnem računu, vrednost avtomobila, v dohodek se šteje stanovanje, v katerem prejemnik biva, vendar le del nad obsegom, ki je določen kot primerno stanovanje. Uvedenih je deset razlogov, zaradi katerih osebe ne morejo dobiti denarne pomoči, četudi izpolnjujejo kriterije. Večina pogojev se veže na način izgube službe. Uvedeno je bilo obvezno (prisilno) delo kot zakonska kategorija, in sicer morajo prejemniki denarnih pomoči, ki ne najdejo službe, delati v humanitarnih in dobrotelčnih organizacijah. Uvedba prisilnega dela povzroči obrat od socialnih pravic k povračilu. Z vključitvijo v kakršnokoli delo, ki je plačano ali pa tudi ne, prejemniki denarnih pomoči povrnejo vsaj del tega, kar jim država domnevno velikodušno

podarja, in tako prispeva k njihovi pasivnosti. Takšna ideologija nasprotuje konceptu socialnih pravic, ki bi morale biti nepogojevane.

Novi Zakon o socialnovarstvenih prejemkih (Ur. l. RS: 61/2010) je pogoje za dostop do denarnih pravic še zaostрил in uvedel poglobljen nadzor nad prejemniki, saj imajo strokovni delavci dostop do več kot 30 baz podatkov o prejemnikih, uvedenih pa je več kot 30 razlogov, zaradi katerih se pomoč ne dodeli, imenujejo pa se krivdni razlogi. Delijo se na pogoje za dostop do pravice in na vedenje v zvezi z iskanjem zaposlitve. Pravica se ne dodeli, če je delavec izgubil delo iz naslednjih razlogov (navajam le nekaj razlogov, ki najbolj očitno kažejo na intence zakonodajalca, da si ljudje svoje preživetje lahko zagotovijo le sami z lastnim delom):

- izredne odpovedi pogodbe o zaposlitvi po delodajalcu prenosniku, ker je delavka ali delavec odklonil prehod in dejansko opravljanje dela pri delodajalcu prevzemniku,
- odpovedi pogodbe o zaposlitvi po delodajalcu, ker delavec ni sprejel predloga delodajalca za sklenitev nove pogodbe o zaposlitvi za ustrezno delo in za nedoločen čas,
- izredne odpovedi pogodbe o zaposlitvi po delodajalcu iz razlogov na strani delavca,
- če sodišče ugotovi, da je odpoved pogodbe o zaposlitvi delavcu nezakonita, pa delavec ni želel nadaljevati delovnega razmerja,
- odpovedi pogodbe o zaposlitvi v nasprotju z 89., 113., 115., 116. in 117. členom Zakona o delovnih razmerjih, če zavarovanec ni zahteval arbitražne odločitve ali sodnega varstva,
- odkloni vključitev v ukrep aktivne politike zaposlovanja ali krši obveznosti, sprejete s pogodbo o vključitvi v ukrep aktivne politike zaposlovanja,
- odkloni ustrezno ali primerno zaposlitev ali si pri pogovoru za zaposlitev ne prizadeva za njeno pridobitev,
- dela ali je zaposlena na črno,
- ni aktivni iskalec ali iskalka zaposlitve, razen če je te obveznosti oproščena z zaposlitvenim načrtom,
- brez utemeljenih razlogov odkloni podpis zaposlitvenega načrta.

Tem razlogom je treba dodati še tiste, ki sledijo, ko nekdo že prejema pravico ali se o njej še odloča. Strokovne delavke in delavci lahko odločajo o tem, da neke pravice ne dodelijo kljub temu, da nekdo zadosti vsem vstopnim pogojem, ker ocenijo, da je zunanji videz osebe v nasprotju z izkazanimi dejstvi (izgleda predobro, da bi bil reven). Imajo pravico do nenapovedanega obiska na domu, kjer prav tako iščejo dokaze, da nekdo živi v nasprotju z navedenimi dejstvi (npr. živi v partnerstvu, pa je rekel, da je samski). Samske matere (ali očetje), na primer, morajo dokazati, da so brez partnerjev, čeprav ni povsem jasno, kako lahko to dokažeš. Čedalje glasnejše je mnenje, da je treba resneje upoštevati delovno obveznost prejemnikov denarnih pomoči. Pomembno je poudariti, da je uvedba zakona povzročila zmedo na centrih za socialno delo, saj je bil celoten projekt implementacije slabo pripravljen, hiter, brez ocen učinkov in brez ustrezne podpore za izvedbo. Izdaja odločb je zamujala več mesecev, v tem času so ljudje ostajali brez denarja za osnovno preživetje, stiske pa so se poglobljale. Država je zaposlila večje število varnostnikov, ki naj bi skrbeli za varstvo zaposlenih, kar kaže na zavedanje države o učinkih nove zakonodaje.

Sklep

Primer sprememb v Sloveniji ni eksotika vzhodnoevropske države, podobne ukrepe najdemo tudi v zahodnoevropskih državah, kot so Velika Britanija, Irska in Švedska. Znanstvene članke o ukrepih zoper goljufije beremo na primerih Francije (Murard, 2002), Avstrije in Finske (Fuchs,

2009), Grčije (Matsaganis, 2011), Švedske in Velike Britanije (Lundström, 2011; Connor, 2007), kar dokazuje, da gre za širši, evropski proces. Glavni paradigmatški premik, ki se odvija v sedanjosti, je premik od pravic k podreditvi pogojem na trgu s pomočjo moraliziranja oziroma moralnega označevanja tistih, ki uveljavljajo pravice. Izkazalo se je, da je učinkovita strategija za čim cenejšo delovno silo, ki omogoča dobičke lastnikom kapitala, državi pa gospodarsko rast, ravno moralna diskvalifikacija prejemnikov denarnih dodatkov. Omogoča konsenz o vstopnih pogojih, ki postajajo čedalje kompleksnejši in ožijo krog upravičencev do pravice in omogoča uvajanje prisilnega dela za tiste, ki pridobijo pravico. Vezanost pogojev na načine zaposlitve in vedenja v času brezposelnosti kaže na to, da je treba obdržati zaposlitev za vsako ceno, ne glede na to, kaj se delavkam in delavcem dogaja, kako se kršijo njihove pravice, kako jim plačujejo za njihovo delo in kako z njimi ravnajo. Uvajanje diskrecijske pravice pri odločanju o tem, ali bo nekdo pravico dobil ali jo obdržal, pa kaže na odnos države do prejemnikov denarja. Naveza med državo in lastniki kapitala je več kot očitna. Prepoznanje procesov, ki pripomorejo k spreminjanju države iz socialne v kaznovno, je ključno, vendar tudi zapleteno. Težko je prepoznati te procese, saj je retorika pri njihovi uveljavitvi prekrita s celo vrsto tehnik nove propagande o izbiri, pravičnosti, moralnosti in podobno močnih besed, ki prekrivajo resničnost in ustvarjajo ozračje, ki je izrazito sovražno do vseh, ki so spodaj in na obrobju. V ozadju gre za uvajanje tehnik nadzora, ki so mogoče le pri teh skupinah ljudi. Direkten vpogled v vse razpoložljive baze podatkov (od bančnih računov, davčnih podatkov, zemljiškoknjižnih, osebnih podatkov na upravnih enotah in množice drugih), diskrecijska pravica pri odločanju, preiskovanje stanovanj, sledenje in zasledovanje so prakse, ki jih ne bi mogli izvesti na drugih skupinah ljudi z več družbene moči, čeprav se prave in velike zlorabe dogajajo prav tam. Zato namen nadzora in kriminaliziranja ni preprečevati zlorabe, saj iz tega ne izhaja kakšna konkretna finančna korist za državo, temveč je namen podrediti ljudi trgu, kjer naj sprejmejo vsako delo pod vsakimi pogoji, če hočejo preživeti.

Zato je treba ob klicanju k socialni državi v vstajniških vrstah jasno postaviti konceptualni okvir, za katerega se je pomembno zavzemati. Prepoznati je treba nove mehanizme podrejanja in hegemonij, vedeti je treba, kako se ustvarjajo družbene neenakosti, kako se utrjujejo in širijo. V sedanjem času je pomembno prepoznati in podpreti parcialne boje, ki se vijejo vse od pravic do štipendij, do brezplačnega šolanja, do stanovanj, do pravic iz zdravstvenega varstva, do pravic iz dela in zaposlitve. Preprosto zato, ker so spremembe hitre, množične in se dogajajo na več področjih hkrati, da jim je težko slediti in jih razumeti.

Fragmentacija upora na čedalje več manjših vstajniških skupin s svojimi parcialnimi agendami kaže na podoben proces, ki se dogaja na ravni političnih strank, kjer se stranke ustanavljajo kar po vrsti, ker je lažje ustanoviti novo kot konkurirati centrom moči in oblasti znotraj obstoječih strank. Pomanjkanje komunikacije, medsebojne povezanosti, zaupanja, spoštovanja in solidarnosti v gibanjih preprečuje skupno delovanje, ki je ključno za uspeh pri postavljanju zahtev. Vse te značilnosti pa so ključne za delovanje socialne države, saj moramo sprejeti dejstvo, da revščina in obrobnost nastajata kot posledici strukturnih značilnosti družbe in ne osebnostih značilnosti posameznikov. Zaupanje, spoštovanje in solidarnost so temeljni pogoji za delovanje socialne države, ker brez teh vnaprejšnjih in brezpogojnih načel ni mogoče doseči konsenza o obsegu in kakovosti pravic in storitev.

Literatura:

- BRIGGS, A. (2006): The Welfare State in Historical Perspective. V: *The Welfare State Reader*, C. Pierson in G. F. Castles (ur.), 16–29. Cambridge, Polity Press.
- BOURDIEU, P., WACQUANT, L. (2003): Neoliberalni novorek: zabeležke o novi planetarni vulgati. *Družboslovne razprave*, 19(43): 57–63.
- CALIFORNIA GOVERNMENT DEPARTMENT FOR SOCIAL SERVICES: WELFARE FRAUD. Dostopno na: <http://www.dss.cahwnet.gov/fraud/PG270.htm> (19. julij 2012).
- CONNOR, S. (2007): We're onto you: A Critical Examination of the Department of Work and Pensions' 'Targeting Benefit Fraud' Campaign. *Critical Social Policy*, 27/2: 231–252.
- DEPARTMENT FOR WORK AND PENSIONS: TARGETING BENEFIT THIEVES (2012). Dostopno na: <http://campaigns.dwp.gov.uk/campaigns/benefit-thieves/penalties.asp>, (20. julij 2012).
- ESPING-ANDERSON, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge, Polity Press.
- FRAUD AND ERROR IN THE BENEFIT SYSTEM: April 2009 to March 2010. (2011). Dostopno na: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130128102031/http://statistics.dwp.gov.uk/asd/asd2/fem/fem_apr09_mar10.pdf (20. julij 2012).
- FUCHS, M. (2009): Social Assistance – No, thanks? The non_Take up Phenomenon and its Patterns in Austria and Finland after 2000. *Policy Brief*. Vienna, European Centre.
- GENTLEMAN, A. (2011): Benefit Fraud: Spies in the Welfare War. *Guardian*, 1. feb. 2011. Dostopno na: <http://www.guardian.co.uk/society/2011/feb/01/benefits-fraud-investigators> (20. julij 2011).
- GOUGH, I. (1979): *The Political Economy of the Welfare State*. London, Macmillan.
- HAYEK von F. (1960): *The Constitution of Liberty*. Chicago, The University of Chicago Press.
- LESKOŠEK, V. (2012): Vpliv socialne države na (ne)odvisnost delavcev od tržnih pogojev zaposlovanja. *Časopis za kritiko znanosti*, 39(247): 103–112.
- LUNDSTRÖM, R. (2011): Between the Exceptional and Ordinary: A Model for the Comparative Analysis of Moral Panics and Moral Regulation. *Crime media culture*, 7/3: 313–332.
- MARSHALL, T. H. (1961): The Welfare State: A Sociological Interpretation. *European Journal of Sociology*, 1(2): 284–300.
- MARSHALL, T. H. (2006): Citizenship and Social Class. V: *The Welfare State Reader*, C. Pierson in G. F. Castles (ur.), 30–39. Cambridge, Polity Press.
- MATSAGANIS, M. (2011): The Welfare State and the Crisis. *Journal of European Social Policy*, 21/5: 501–512.
- MEAD, M. L. (1991): The New Politics of the New Poverty. *The Public Interest*, 103: 3–20.
- MURRAY, R. (1982): Two Wars Against Poverty: Economic Growth and the Great Society. *The Public Interest*, 62: 3–16.
- MURARD, N. (2002): Mating Welfare and Workfare. *Ethnography*, 3/3: 299–315.
- PAGE, M. R. (2007): *Revisiting the Welfare State*. Maidenhead, Open University Press.
- RUS, V. (1990): *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana, Domus.
- RTE News <http://www.rte.ie/news/2011/1228/welfare.html> (20. julij 2012).
- SOCIAL JUSTICE IRELAND: <http://www.socialjustice.ie/book/export/html/26> (20. julij 2012).
- TACKLING SOCIAL WELFARE FRAUD: <http://www.socialjustice.ie/sites/default/files/file/Policy%20Issues/Poverty%20and%20Income%20Distribution/2011%20-%20Tackling%20Social%20WelfareFraud%20-%20Oireachtas%20Research%20Unit.pdf> (23. julij 2012).
- TITMUSS, R. (2006): Universalism vs. Selection. V: *The Welfare State Reader*, C. Pierson in F. G. Castles, 40–47. Cambridge, Polity Press.
- ZAKON O SOCIALNOVARSTVENIH PREJEMKIH. Uradni list RS 61/2010. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=99232> (14. junij 2012).

Vstajništvo, revolucija in vprašanje nasilja¹

¹ Pričujoči prispevek je nastal na podlagi in kot refleksija članka, ki je bil spisan *in medias res* v času še polnega razmaha vstajniškega gibanja in je bil 7. 2. 2013 objavljen v *Mladini* kot odgovor na izjemno zgoščeno dogajanje tistega tedna: najprej zasedba mariborske občine, na koncu tedna pa še popoldanski Zbor za republiko na Kongresnem trgu in vnovična Vseslovenska vstaja na Trgu republike.

Zimo nazaj, torej v času, ko je bilo vstajniško gibanje še zimzeleno in v živem razmahu po malodane vseh slovenskih mestih, skoraj ni bilo časa za kontemplativno refleksijo in sivo teorijo, saj je vročica političnega delovnja prevzela celotno državo, ki je prav s tem postala država državljanov – dandanes pa, z enoletnim časovnim zamikom, ko se je vseslovensko vstajništvo krčevito skrčilo nazaj na njen začetni položaj, tako da se je država zopet reducirala na mrtvaški ples okostenelih institucij, se zdi, da ni ničesar pomembnejšega kot to, da stvari dodobra premislimo.

Naj si o filozofiji, teoriji, refleksiji in mišljenju mislimo kar koli – in večina ljudi, žal še zlasti tistih delujočih, beži pred vsemi temi abstraktnimi rečmi, ki jih označuje za »meglene«, s skoraj večjo vnemo kot beži pred policijskimi solzivci, pri čemer v filozofiji ne zna ali noče uvideti natančno nasprotnega, namreč njene zmožnosti razblinjanja megle – vsekakor je neizprosna teoretska refleksija v dani situaciji primernejša kakor udobno predajanje melanholičnemu jadikovanju nad zamujeno priložnostjo v preteklosti ali brezupno žolčno nerganje nad pokvarjenostjo sedanosti. Tovrstna neplodna nerganja v sedanosti, ki niso nepovezana s težnjo po idealizaciji preteklega, so dosegla že skoraj absurdno stopnjo meglotvorja – vzemimo, na primer, vprašanje razmerja vstajništva do strank: medtem ko eni negodujejo nad tem, da vstajniško gibanje ni bilo zmožno ponuditi realne alternative, ali da ni bilo zmožno ustanoviti take ali onake stranke, drugi temu nasprotujejo z argumentom, da nobena stranka nima pravice zastopati občih interesov vstajništva s svojega partikularnega vidika, še zlasti pa ne z vnaprej skorumpirane parlamentarne pozicije; spet tretji pa čisto preprosto nergajo nad nergači in nasprotujejo nasprotujočim in se v tem krogotoku vrtijo okoli neke določene travmatične točke, ki se je odprla znotraj samega vstajništva.

Filozofija pač vedno pride prepozno in se vedno pojavi kot ona Heglova Minervina sova šele takrat, »ko pade mrak«, in četudi ne brsti z istim zelenjem kakor delovanje, pa vendarle slika svojo

² *Zurückforderung der Denkfreiheit von den Fürsten Europas, die sie bisher unterdrückten* (»Zahteva evropskim vladarjem, naj nam vrnejo svobodo mišljenja, ki so jo doslej zatirali«), pri katerem sta kraj in čas označena s pomenljivo razsvetljenjsko metaforiko: *Heliopolis, im letzten Jahre der alten Finsterniss* (»Heliopolis, v zadnjem letu stare teme«), kmalu zatem pa še precej obsežnejši *Beiträge zur Berichtigung der Urteile des Publicums über die Französische Revolution* (»Prispevki h korekturi sodb občinstva o francoski revoluciji«).

specifično *tableaux s »sivo na sivo«*. V tem marsikdo vidi nemoč in mejo filozofije, tako da se takšni ljudje rade volje predajajo skušnjavi, da bi – prav tako kot Marx – heglovski sovo po ovidijevsko preobrazili v galskega petelina in iz filozofske refleksije naredili preroško vedoslovje revolucije, ki bi na podlagi proučevanja minule historične nujnosti »črpala svojo poezijo iz prihodnosti«. A vendar ni naloga filozofije v tem, da prerokuje revolucionarno prihodnost, ki pa zaradi tega še zdaleč ni vnaprej določena po usodnem žrebu bogov ali znanstveno eksaktnim napovedim njihovih sekularnih nadomestkov: prihodnost je pač stvar odločanja in političnega delovanja, kajti edinole skozi delovanje lahko nagovarjamo prihodnost (predvideti je pač ni mogoče, celo takrat ne, ko gre za znanstveno eksperimentiranje z ljudmi) in edinole skozi delovanje se bo odločala nadaljnja prihodnost vstajništva in njenega revolucionarnega potenciala.

Naloga filozofije je – še vedno sledeč Heglu – »svoj čas zajeti v misli«, toda toliko kolikor je mišljenje nekaj, kar se dogaja v času, toliko je tudi samo mišljenje zgolj »sin svojega časa«: naloga pričujočega prispevka je potemtakem mišljenje vstajniškega gibanja, nemara najbolj političnega dogodka našega časa; kolikor pa je vstajništvo porodilo sledečo refleksijo, toliko je tudi tale prispevek zgolj sin samega vstajniškega gibanja, ki se bo tukaj razgibalo na ravni misli.

Francoska revolucija (in naša)

Raznolika razumevanja vstajništva in posledično vprašanje razmerja teorije do političnega dogajanja je mogoče omejiti na štiri različne države, ki so jih zavzeli filozofi nemške klasične misli (Fichte, Kant, Hegel in Marx, čeprav zadnji veliko pozneje) v takratnem kontekstu odvijajoče se francoske revolucije – naravnost paradigmatske revolucije in političnega dogodka *par excellence*, po katerem so se navdihovale ali vsaj ozirale vse nadaljnje, od sovjetske do kitajske pa vse tja do revolucije maja 68' in dandanašnjih, ki velikopotezno aspirirajo opraviti z ustaljenim redom stvari in postaviti novega.

Fichte je natanko takrat, ko je nastopil teror in ko je marsikdo zgroženo obrnil hrbet revoluciji, objavil dva anonimna teksta, oba iz leta 1793 (prim. La Volpa, 1989: 130–2)²: osnovna ideja obeh spisov je zagovor pravice do revolucije, ki izhaja iz naravnega prava; kolikor je človek po naravi umno in svobodno bitje, toliko ima ne samo pravico, marveč celo dolžnost, da naj ravna v skladu s svojo naravo in izpelje revolucijo, če mu pač država nastopa kot neka tuja, zavojevalna sila, ki krati njegovo umnost in svobodo, pri čemer revolucijo razume kot neposreden izraz filozofije (revolucija izhaja iz naravnega prava, ki človeku priznava umnost in svobodo), tako kot v drugem pogledu samo filozofijo razume kot neposreden izraz revolucije (osvoboditev mišljenja kot nadaljevanje revolucije s filozofskimi sredstvi). S tega stališča in v paraleli s Fichtejevim razumevanjem razmerja med filozofijo in francosko revolucijo se vstajniško gibanje (vsaj pri določenih akterjih, še zlasti pa tistih, ki izhajajo iz intelektualnih krogov in se imajo za razsvetlence, ki naj razsvetlijo in ozavestijo množice) razume kot neposreden izraz ideje demokracije in nasprotno, demokracija naj bo neposreden izraz filozofije, ki naj jo izpričuje teorija, zavezana vstajniškemu gibanju.

Precej bolj hladnokrvno dogajanje komentira Kant, ki se francoske revolucije ne loti tako frontalno kot Fichte, temveč precej bolj obrobno v *Sporu fakultet* iz leta 1794 in v kontekstu razsve-

³ Nikakor ni zanemarljivo dejstvo, da je bil že Hegel in ne šele Marx tisti, ki je prvi uvidel in uvedel historično perspektivo v filozofijo, poleg tega da je filozofsko utemeljil zgodovino kot nekaj, kar ne operira z dejstvi, marveč z idejami (prim. Ritter, 1989); v tem pogledu je Marx ostal heglavec *malgre lui*, samo da je idejo »ideje« vseskozi nadomeščal z idejo »materialnega« in tako namesto o »idejni« realnosti govoril o »materialni« realnosti (glej recimo: Marx, 1979 in 1979a).

⁴ Na splošni ravni vsaka tovrstna kritika izhaja iz nekega določenega operiranja z dvomljivimi binarnimi opozicijami, v najbolj vulgarni obliki reduciranimi na kulturno-politično razliko med Francozi in Nemci: na eni strani Rena vročekrvni, angažirani, udejanjajoči se Francozi – na drugi strani hladnokrvni, premišljeni, pre-mišljajoči Nemci; na eni strani revolucija, ki v enem samem bliskovitem trenutku nasilno pomete s celotnim *ancient régime* – na drugi strani reformacija, ki potrpežljivo opravi vsa potrebno predhodno preno-vo za miroljuben prehod v moderno.

tljenskega vprašanja napredka v smislu »ali človeški rod napreduje k boljšemu«, ki se zaključí s skeptično primerjavo (prim. Kant, 1987: 14–37): zdravnik svojega pacienta vedno znova tolaži z obeti izboljšanja, na kar mu na vnovično vprašanje o zdravju odgovori: »Umiram od samega izboljšanja!« Pomembno je poudariti, da je Kantova skepsa bolj na strani napredka in ne toliko na strani revolucije, kolikor pač med obema ne teče enačaj, saj je revolucija zgolj *znamenje* napredka, *signum – rememorativum, demonstrativum, prognosticon* – priča preteklosti, demonstracija sedanjosti, napoved prihodnosti. Racionalno gledano, s stališča napredka in primere z zdravnikom se revolucija seveda ne splača in se je noben razumen človek ne bi lotil, ker »je lahko tako polna gorja in grozodejstev, da bi se naklonjen človek, če bi lahko upal, da jo bo vdrugeč srečno izpeljal, kljub temu nikoli ne odločil opraviti ta eksperiment za takšno ceno«. Revolucija ni racionalna zadeva in zato tudi njenega pomena ni mogoče iskati v sferi racionalnega, marveč drugje, v registru simbolnega, kjer se revolucija izkaže za znamenje, ki zmore pri opazovalcih spodbuditi »željo po soudeležbi, ki meji na navdušenje«. Entuziazem kot entuziazem je resda zgolj afekt in potemtakem nekaj patološko nerazumnega, toda revolucionarni entuziazem je neka posebna vrsta afekta, ki »meri na idealno, in sicer na čisto moralno«, torej na neki nepatološki in

celo umni afekt. Enako bi lahko trdili o vstajništvu, ki je celo pri tistih bolj kantovsko naravnanih skeptičnih opazovalcih zbujalo umni afekt navdušenja in željo po soudeležbi.

Vidimo, da je revolucija za Fichteja neposreden izraz filozofije, filozofija pa podaljšek revolucije z drugimi sredstvi, medtem ko se za Kanta revolucija kaže kot nekaj sublimnega in potemtakem za privilegirani objekt filozofskega uma. V obeh primerih se reproducira distinkcija med revolucijo kot zgodovinskim dogodkom in filozofijo kot mišljenjem dogajanja, pri čemer je Heglova pozicija precej drugačna, kolikor pač filozofija zanj ni nekaj ločenega od historičnega dogajanja: najprej zato ne, ker je zanj »vsakdo sin svojega časa« (Hegel, 19: 58), tudi filozof, in je potemtakem tudi sama filozofija historična –, nato pa in še pomembneje zato, ker je sama zgodovina filozofska, nekaj, kar se že vseskozi dogaja v idejnem registru (Hegel, 1999: 41), od koder ravno izhaja, da je filozofija »njen čas, zajet v mislih«³. Navzklic temu je prav Hegel (ne pa denimo Kant ali Fichte) utelešal tarčo, ki so jo kritiki od Marxa naprej obstreljevali z oznakami, da gre za tipično nemško ideologijo, za *Deutsche Misère* (»nemško mizerijo«) in tako naprej v seriji pikrih puščic, vse dokler ne zmanjka streliva (streliva pa Marxu seveda nikoli ne zmanjka). Celotno serijo očitkov je mogoče spraviti na preprosto poanto: filozofija je razumljena kot kvintesenca nemške ideologije, nemška ideologija pa kot kvintesենčno filozofska drža, ki ostaja v razmerju do francoske revolucije pasivna⁴. Nikakor ni naključje, da se je marsikdo med vstajniškim dogajanjem skliceval natanko na tako razumljeno opozicijo med teorijo in prakso, toda ne toliko zato, da bi drugo stran, tarčo priložnostne kritike, reduciral na golo refleksijo, ki da je nasproti delovanju nemočna, marveč predvsem zato, da bi lastno teoretsko pozicijo zakamuffliral v preobleko delovanja in se tako ognil neposrednemu teoretskemu soočenju z lastnimi predpostavkami.

Ampak: mar ni že za samega Marxa »nemška ideologija« najprej in predvsem »ideologija« (in sploh ne nekaj specifično »nemškega«), filozofija pa se v skrajni instanci (vsaj po Althusserjevi

interpretaciji) izkaže bodisi kot ultimativna ideologija bodisi kot edino mogoče neideološko stališče, nemara pa kar oboje hkrati (Cf. Althusser, 2000: 1985)? Hegel se tako lahko ravno nasprotno izkaže za najbolj lucidnega teoretika t. i. »nemške ideologije«, kar je že natanko branje, ki ga proti toku običajnega razumevanja ponuja Rebecca Comay, ki v Heglovi filozofiji vidi obenem reprodukcijo in dekonstrukcijo tega specifično filozofskega zamika mišljenja glede na izkustvo:

Nemčija je v razmerju do francoske revolucije tisto, kar je Ahil do želve – večno odlašanje srečanja z objektom, ki ga je že prehitelo, konstantno prehitevanje nečesa, kar ne more nikoli doseči. Revolucija s tega vidika funkcionira, psihoanalitsko rečeno, kot nemogoče Realno, 'nemška ideologija' pa kot fantazma, ki cirkulira okoli tega. Filozofija se hrani s premeščanjem obskurnega objekta želje – predaleč, preblizu, vedno pomnjenega in nenehno anticipiranega, večno nedosegljivega natanko zato, ker vselej že doseženega. Nemški idealizem pa ni s tega vidika nič drugega kot uprizarjanje kronološko zamujenega srečanja. (Comay, 2011: 23)

Nemško spodletelo srečanje z realnim francoske revolucije, ki producira travmo »nemške mizerije«, okoli katere se strukturira fantazma »nemške ideologije«, se iz te perspektive kaže zgolj kot ekstremen, potenciran primer strukturnega anahronizma, ki determinira vsako historično izkustvo – tudi in predvsem naše lastno historično izkustvo vstajništva: na srečanje z zgodovino nikoli ne pridemo ob uri, vselej že pridemo prezgodaj ali prepozno, nikoli nismo ob pravem času na pravem mestu; tisto, kar se je poprej zarisovalo kot »nemška mizerija«, pa tako ni zgolj »nemška«, marveč kar naravnost »človeška, prečloveška« mizerija, revolucija, za katero nikoli ni pravi čas, pa je natanko izkustvo spodletelega srečanja *par excellence*.

Revolucija, oblast in nasilje

Političen pomen vstajništva – ali vsaj enega izmed pomenov – je potemtakem vsekakor mogoče razumeti na podlagi njegovega notranjega, travmatičnega revolucionarnega momenta, ki se je porodil med lanskim intenzivnim dogajanjem, toda samega tega momenta ni mogoče razumeti, ne da bi razumeli sam pojem revolucije.

Pri pojmovanju revolucije se kaže opreti na politično misel Hannah Arendt, ki je opozorila, da se je pojem revolucije najprej nahajal v naravoslovnem registru (Kopernikova *De revolutionibus orbium coelestium*), od koder se je pozneje, med angleško revolucijo, preselil v političnega: »V znanstveni rabi je izraz natančno odražal latinsko rabo, ki opisuje regularno, zakonito vrtenje zvezd, ki (ker se je pač vedelo, da je to onkraj vpliva človeka in torej neustavljivo) ni bilo okarakterizirano ne z novostjo in ne z nasiljem.« (Arendt, 2006: 42) V angleškem primeru, kjer je vse prej kot za *Glorius Revolution* šlo pravzaprav za *Glorius Restoration*, se je torej izraz uporabljal še nadvse točno v naravoslovnem pomenu tega regularnega vrtenja in vračanja na izhodiščni položaj: »'The Glorius Revolution', dogodek, prek katerega je sam izraz na zelo paradoksalen način našel svoje mesto v politični in zgodovinski govorici, sploh ni bil mišljen kot revolucija, temveč kot restavracija monarhične oblasti nazaj na njeno prejšnjo upravičenost in slavo.« (ibid., 2006: 33) Če bi se smeli malce cinično pošaliti, bi lahko dejali, da če je bilo vstajništvo revolucija, potem je bila to revolucija v predmodernem smislu restavracije, torej dolgega ovinka, po katerem so se stvari vrnile na isto mesto; toda ker je že na splošno dovolj cinizma v zraku, raje pogledjmo na neki drugi, bistveno modernejši moment.

Angleški revoluciji, ki je bila sicer kronološko prva, a se je začela kot reformacija in se je končala kot restavracija, je sledila najprej ameriška, nato pa še francoska: ameriška se je začela kot upor

⁵ V slovenskem jeziku razpolagamo z dvema besedama, ki se uporabljata kot sopomenki: ena je »ustanovitev«, druga pa »konstitucija«, tujka in izpeljanka iz romanskih jezikov; prednost rabe izraza »ustanovitev« je dovolj očitna, kolikor že sam v sebi vsebuje tako dobeseden pomen »ustanovitev« kakor tudi besedo »ustava«.

kolonij proti angleški kroni, torej kot osvoboditev izpod kolonialnega jarma, iztekla pa se je v republikansko konstitucijo Združenih držav; francoska se je začela kot reforma in se nadaljevala v serijo uporov, ki so kmalu zadobili značaj revolucije v smislu osvoboditve izpod monarhičnega jarma in konstitucije francoske republike. Šele ameriška izkušnja osvoboditve izpod kolonialnega jarma in konstitucija Združenih držav, ki je v tem pogledu analogna fran-

coski ukinitvi *ancient regime* in ustanovitvi republike, je torej dala revoluciji moderen pomen. Distinktivna poteza tako ameriške kot francoske revolucije ni toliko upor in osvoboditev izpod britanskega kolonialnega jarma na eni strani in odprava starega fevdalnega režima na drugi, kolikor je ravno gesta ustanovitve novega političnega telesa: revolucija je konstitucija, v obeh pomenih besede, kolikor namreč pomeni tako ustanovitev kot ustavo, pri čemer je poglavitna težava razumevanje zveze med revolucionarno gesto ustanovitve in ustanovljenim političnim telesom najprej povsem etimološke narave:⁵ »Izraz ‘ustanovitev’ [*constitution*] je dvoumen, saj pomeni tako ‘dejanje ustanovitve’ kot ‘zakone ali pravila vladavine’, ki je ‘ustanovljena’«. (ibid., 2006: 136) Hannah Arendt je opozorila na pogosto zmoto zgodovinarjev in interpretov, ki je bila v tem, da so se ob proučevanju zgodovine revolucij vseskozi poudarjale »zgodnje, nasilne faze upora in osvoboditve, revolt proti tiraniji«, vendar pa se je puščala »druga, mirnejša faza revolucije in konstitucije«. (ibid., 2006: 133) Ne samo najbolj vročekrvne glave, marveč marsikdo si v upanju ali strahu fantazmatsko predstavlja, da ne moremo imeti revolucije brez nasilja, torej brez unogavičenih steklenic, zabojev nabojev ali briljantne giljotine. Čeprav se še nobena revolucija (niti angleška industrijska revolucija, če smo že pri tem) ni izpeljala brez nasilja in krvi, s katero so se pisale ustave prihodnosti, vseeno ne drži, da je nasilje bistvo revolucije – kaj šele, da bi bilo njen smoter. Nasilje je vselej že lahko izključno sredstvo in kot sredstvo potrebuje vsakokratno legitimacijo, po čemer se med drugim razlikuje od sorodnih pojmov moči in oblasti, kar je povsem nekonvencionalno pojmovanje, ki je v nasprotju z utečenim, tj. tako levičarskim kot desničarskim pojmovanjem oblasti kot nečim, česar ultimativni izraz naj bi bilo nasilje (prim. Arendt, 2013; Jalušič, 2013).

Takrat leto nazaj, ko so se na prvih mariborskih vstajah dogodili izgrede, so se vsi poskušali znebiti nasilja tako, da so si ga začeli podajati sem ter tja, kakor da bi šlo za neko takšno nelagodno reč, ki se je lahko znebiš že s tem, da jo skriješ v nahrbtnik ali zapreš v zapor ali preprosto pometeš pod preprogo. Vstajniki so dejali, da so bodisi zgolj reagirali na policijsko nasilje bodisi da tisti nasilneži sploh niso bili del protestov, policija pa je tako kot vedno poskušala naturalizirati nasilje v neosebno silo, kakor da bi bila zgolj naravni pojav in ne organizacija odgovornih ljudi. Na podlagi tega, kar se je zgodilo v Mariboru, so se zvrstile številne vstaje po mestih in krajih na Slovenskem, predvsem pa v Ljubljani, kjer je gibanje aspiriralo postati vseslovenska vstaja in s tem poskus združenja disperznega dogajanja pod skupen dežnik. No, tam pod tem dežnikom (in zatem tudi povsod drugod, kjer pa je sijalo zvezdno nebo in ni bilo treba dežnikov) je bil ključen moment ravno odgovor na skušnjava nasilja: vsi so pričakovali nasilne izgrede, toda ljudje so si v duhu onega znanega dialektičnega Rodosa dejali »tukaj je roža, tukaj zaplešimo« in nasilje je bilo z nekaj cveticami nevtralizirano. Nekaj časa se je zdelo, da se bo dogajanje zopet zaostriilo pri zasedbi mariborske občine: protestniki so vztrajali, da ne morejo in nočejo biti reprezentirani s strani obstoječe garniture, marveč so nadaljevali v duhu neposredne politične prakse demokracije in znova sklenili zastaviti svoje misleče glave in delujoča telesa, toda tokrat ne na ulici, marveč v javnem, po definiciji skupnem prostoru, od koder so bili pregnani z nasiljem po nareku tistih, ki naj bi jih reprezentirali s svojimi strankami; pri vsem tem je policija znova poskušala naturalizirati

svoje nasilje tako, da ga je preobrazila v nevtralno silo, odgovorni pa so se znova poskrili v birokratsko anonimnost, v tole totalitarno tvorbo, v kateri so odgovorni vsi in zato nihče⁶.

Mariborski vstajniki, ki so celotno zadevo začeli, so znova pokazali svojo politično moč s tem, da se ne samo upirajo in vztrajajo pri svojem *Gotof je!*, marveč da delujejo neposredno in neposredovano kot pluralno množstvo, kar edino omogoča generiranje tiste oblasti, ki se razlikuje od nasilja. Ob tem je treba omeniti vsaj še tole, da pluralnost protestnikov in protestov, ki se razlikujejo od mesta do mesta, ni znak njihove šibkosti, temveč, ravno nasprotno, glavni adut pri prevračanju obstoječega enodimenzionalnega sveta, v katerem smo vsi ujetniki in talci. Ravno v tem je bistvo revolucionarnega prevrata obstoječega: v neposredni praksi politike, v delovanju množstva enakih nasproti neenakosti skorumpirane in privilegirane elite, ki se še vedno zombijastično obnaša in spreneveda, kot da ne ve, da je *gotofa!*

⁶ Za poročilo iz prve roke, tako celotnega poteka mariborskega vstajniškega gibanja kot tudi in še zlasti glede onega zgoščenega dogajanja na mariborski občini, glej prvovrstno politično refleksijo s pomenljivim naslovom *Gotof je!*, ki je prišla izpod peresa takrat tudi tepenega in v ječo vrženega poliščana Maribora in doktorja sociologije Franca Trčka (prim. Trček, 2013), za katerega smo, med drugim, na *Časopisu za kritiko znanosti* tudi spisali podporno pismo.

Sklepni premisleki

Smoter revolucije je uničenje starega in porajanje novega, pri čemer prvega ne kaže nujno razumeti v smislu materialnega uničevanja ljudi in reči, kakor tudi drugega ne kaže razumeti v smislu tega, da bo novo prišlo nenadoma, kakor pride blisk z neba; prvemu ustreza Heglov koncept »furije uničenja«, ki se v kontekstu francoske revolucije nanaša ne toliko na empirično nasilje, kakor na prevračanje na ravni občega – drugemu pa Marxov koncept revolucije kot ponovitve nečesa radikalno novega, nečesa, česar ne more nihče preprosto napovedati, še zlasti pa ne tisti, ki izdelujejo šablonske načrte, vzete s smetišča zgodovine. Natanko nerazdružljiva dvojica uničenja in porajanja je tisto, brez česar ne moremo govoriti o vstajništvu kot o revoluciji: upor je premalo in ne zadostuje, ker je prekretek po dosegu, uničenje vsega obstoječega pa je že preveč, saj od njega ne ostane nič (tudi francoska revolucija konec koncev ni pometla z vsemi institucijami starega režima, marveč se je nanje oprla pri svojem radikalnem predruženju obstoječega); premalo je tudi golo podajanje zahtev obstoječemu gospostvu, saj izpade kot pisanje pobožnih želja Božičku, ki naj jim ustreže ali pa jim ne ustreže po pokroviteljskem merilu pridnosti, kakor ga je pač volja, prav tako kot je preveč pričakovati, da se bodo stvari same od sebe, kot po čudežu, razpletle v prid najvišjemu dobremu, kakor da bi se vse odvijalo po scenariju kakšne ruske pravljice za otroke ali ameriškega filma za dementne odrasle. Podobno tudi revolucija ni nekaj, kar bi se prišlo z neba kakor Zevsov grom, kakor tudi ne gre za veliki Dogodek kot sekularni čudež vseh čudežev: kolikor pač gre za politični dogodek, toliko je odvisna od naših lastnih političnih zmognosti mišljenja, odločanja in delovanja. Zaradi vsega omenjenega so najbolj revolucionarne vse tiste vstajniške pobude, ki s svojim mišljenjem, delovanjem in preiščljenimi dejanji poskušajo podati alternative, še zlasti ustavodajne – arendtovski mišljeno v smislu – konstitutivne alternative obstoječemu parlamentarnemu režimu, ki nas dolgo, že predolgo tlačí in dela za talce v lastni državi. Država bi morala biti – kakor je zapisal Hegel, ki je bil vseskozi najbolj vnet zagovornik in obenem najbolj kritičen spremljevalec francoske revolucije – »trajna bit svobode«, ne pa da postaja vse bolj in bolj »ječa biti nesvodoben«, kajti država, ki je v lasti enega moža ali zgolj ene garniture ljudi, sploh ni država.

Literatura

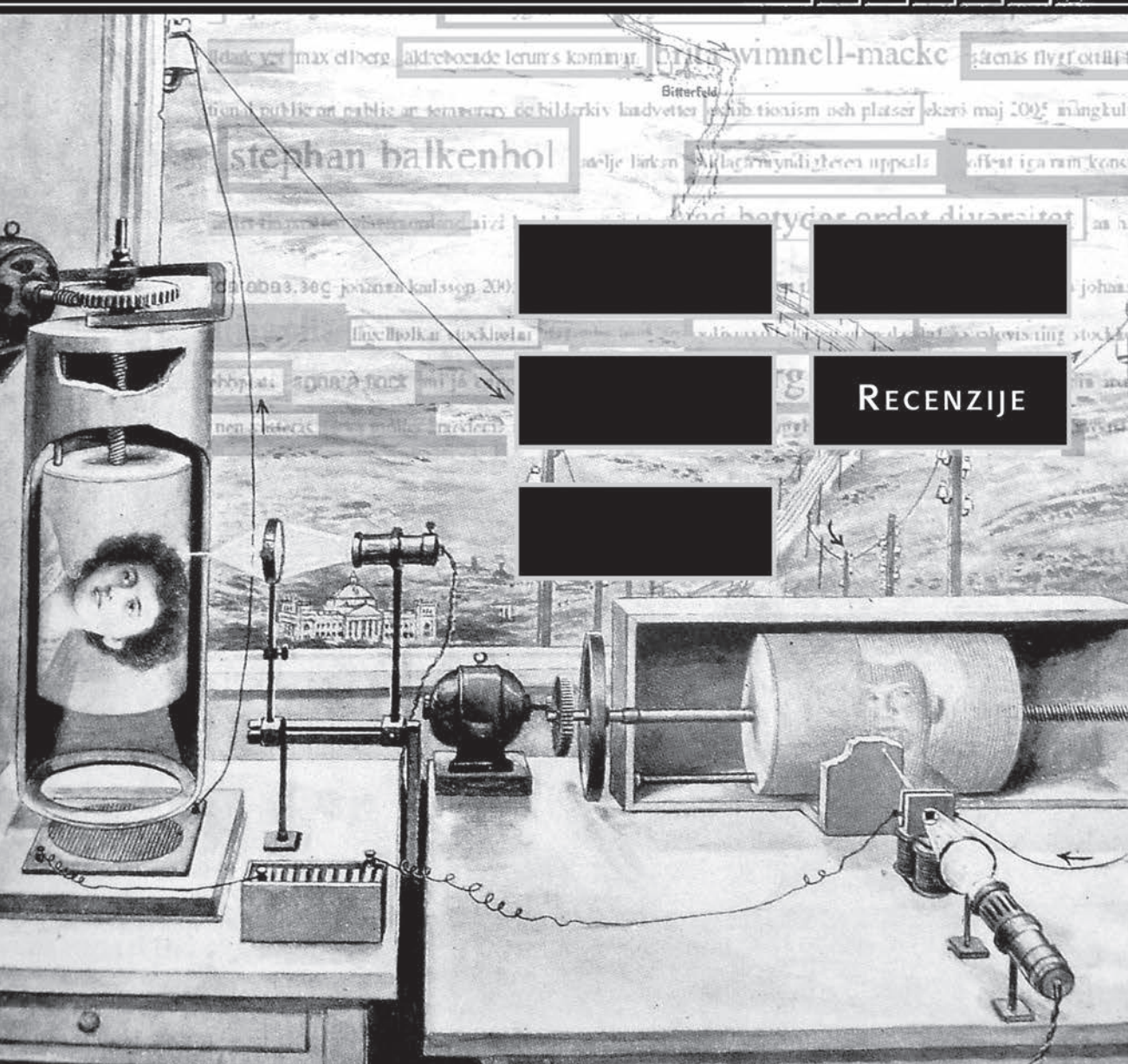
- ALTHUSSER, L. (2000): Ideologija in ideološki aparati države. V *Izbrani spisi*, 53–110. Ljubljana, Založba *cf.
- ALTHUSSER, L. (1985): *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov*. Ljubljana, Studia humanitatis.
- ARENDT, H. (2013): *O nasilju*. Ljubljana, Založba Krtina.
- ARENDT, H. (2006): *On Revolution*. New York, Penguin.
- COMAY, R. (2010): *Mourning Sickness: Hegel and the French Revolution*. Stanford, University Press.
- HEGEL, G. W. F. (1998): Osnovne črte filozofije prava. *Problemi* 36 (7/8): 49–61, Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- HEGEL, G. W. F. (1999): *Um v zgodovini*. Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- JALUŠIČ, V. (2013): *Razumeti nasilje (in oblast)*. V ARENDT, H. (2013): *O nasilju*. Ljubljana, Založba Krtina.
- KANT, I. (1987): Spor fakultet. *Filozofski vestnik* 8 (1): 14–37. Ljubljana, ZRC SAZU.
- LA VOLPA, A. J. (1989): The French Revolution in Germany and Austria. *Central European History* 22 (2): 130–159. Cambridge, University Press.
- MARX, K. (1979): *Kritika Heglove pravne filozofije: uvod*. V *MEAD I*, 189–208. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- MARX, K. (1979a): *Nemška ideologija*. V *MEAD II.*, 5-352. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- RITTER, J. (1989): *Hegel i francuska revolucija*. Sarajevo, Svjetlost.
- TRČEK, F. (2013): *Gotof je!* Maribor, Subkulturni azil.

get a report face to face with the police and the
agency

Security, military veteran, FBI agents, intelligence operations, reservists, duty, damaged, military

Republi

the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words
the power of words

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

RECENZIE

[Redacted]

Upori na periferiji

VIDEMŠEK, B. (2013): Arabška pomlad in evropska jesen. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Kapitalizem nikoli ne reši svojih kriz, ampak jih seli po sektorjih in geografsko. To tezo vztrajno, jasno in dodelano zagovarja angleški marksistični ekonomist in geograf David Harvey, še bolj pa ji pritrjuje realnost sama. Kriza se seli od države do države, od sektorja do sektorja, od skupnosti do skupnosti. Kapitalizem kot ekonomski sistem tako seli svoje lastne kontradikcije, a jih nikoli neposredno ne naslavlja. Podobno bi lahko rekli za kapitalizem kot političen sistem urejanja človeških odnosov. Tudi teh ne razreši, ampak jih zgolj krpa z bolj ali manj človeškimi institucijami blaginje (beri pacifikacije in podrejanja), ki se kažejo kot korenček socialnih pravic ali pa kot palica puškinega kopita. Ker pa vsako oblast spremlja upor, ki ji je inherenten in ker (kot ugotavljajo Nieti v Ritmu človeštva) vsak upor prepogosto spremlja nova oblast, lahko pota in stranpota liberalnih demokracij spremljamo prek odzivov na izbruhe demokracije, se pravi preko uporov.

Lahko bi rekli, da če želimo spremljati bodoče selitve krize kapitalizma in nove ofenzive kapitala na človeštvo, moramo spremljati popotovanja Boštjana Videmška, ki se seli za človeškim trpljenjem. Je eden od: »padalcev, ki skačemo iz krize v krizo, iz vojne v vojno. Kot gasilci. Delamo po najboljših močeh. Se učimo, beremo, nabiramo izkušnje, vire, se povezujemo med seboj.« Tako delo raziskovalnih poročevalcev, ogrožene vrst v dobi varčevalne norije, instant novic in povzemanja virov,

opiše David Berian v predgovoru k Videmškovi prvi knjigi *Vojna terorja*. Dereguliran kapital beži po zemeljski obli, kjer išče mesta dobičkonosnih naložb (izkoriščanja in človeške bede), a za petami mu sledi novinar, ki angažirano popisuje uničenje, družbeni razkroj, mrtve in tiste, ki životarijo. Ljudje morajo biti zaprti, zato da je denar lahko svoboden, je nekje zapisal Eduardo Galeano. Vendar od časa do časa tudi zakričijo, rečejo dovolj in zahtevajo, da so pripoznani kot subjekti pravic. Potem in stranpotem tega trenutka, praksam upiranja in praksam opustošenja sledi knjiga *Arabška pomlad in evropska jesen*.

Središče zgodbe o upiranju sta Egipt in Grčija. Prvi kot upanje, druga kot opomin. Če nas je egiptovska vstaja navdajala z upanjem in nas je zasedba trga Tahrir opomnila, da je drugačen svet mogoč, pa grško zgodbo spremljamo z veliko mero žalosti in tesnobe. To dvojnost izpostavlja že sam naslov. Podoben je tudi duh pisanja v delu. Če Videmšek arabsko pomlad popisuje precej analitično, v tekste vpleta geostrateške premisleke in natančno spremlja islamično ter vojaško kontrarevolucijo, pa tekste o evropski jeseni prepreda jeza, razočaranost, groženost. Prvi del knjige, ki opisuje zgodbe upora v Egiptu ter državljanske vojne v Libiji in Siriji (ki je mimogrede največji pozabljen vojaški konflikt in humanitarna katastrofa sedanosti), se bere kot odličen vodnik po političnem in geopolitičnem stanju v Severni Afriki. Poleg velike količine podatkov, razmerij, političnih igrice in vpletanja Zahoda uspe avtorju v preplet teh »velikih« zgodb vnesti tudi zgodbe vsakdanjika, upanja, trpljenja in razočaranja človeka z ulice. Tako dobijo številke in metanaracije človeški obraz in usodo. Eric Selbin v delu *Power of the Story* opiše štiri sklope zgodb o revoluciji, pri čemer prvi dve govorita o revolucij kot o veliki zgodbi, z velikimi imeni in dejanji, medtem ko drugi dve govorita o dejanjih množic, mikropraksah upiranja, dejanjih, ki so izgubljena in pozabljena. Videmšku uspe pri opisu združiti oba načina pripovedi, ko fokus na zgodovino pušk in bobnov ne zamegli pogleda na zgodbe

iz vsakdana, se pravi mesta, kjer se odvijajo resnična človeška življenja.

Drugi del je posvečen evropski jeseni in tu Videmškovo pisanje dobi ostrino, saj, kot trdi sam, v Grčijo hodi gledat svojo lastno prihodnost. Ostri, odrezani stavki (kot da varčujemo še z besedami) se berejo kot tok misli in občutkov ob pogledu na socialno devastacijo, ki jo kriza prinaša na evropski periferiji. Če bi lahko pisano v tem delu očitali, da je premalo analitično, da se premalo pogloblja v strukturne vzroke in politične boje, bi s tem zgrešili namen in pristop projekta. »Moja »novinarska tehnika« je zelo preprosta. Pogovarjati se s čim več ljudmi in biti kolikor se le da blizu,« zapiše v uvodu svoje prve knjige *Vojna terorja*. Nadaljuje: »Tako sem postal priča zgodovine.« Kot novinar, ki je bil priča vojnem terorja v Iraku, Afganistanu, Sudanu, Kongu, Somaliji, se zdaj skupaj s kriznimi žarišči seli v Evropo, kjer je razpad socialnega tkiva na periferiji mogoče primerjati zgolj s stanjem vojne. Ko (p)opisuje doktrino šoka na Cipru, uvažanje tretjega sveta v Grčijo, ogorčenje (indignados) brezposelnih mladih v Španiji in ne nazadnje pohod stricev iz ospredja v Sloveniji, se na trenutke počutimo, kot da beremo poročila iz centra vojne. In vojna poteka na vseh frontah. Vojna kapitala proti ljudem, profita proti človeku, privatnega nad zasebnim, enega odstotka nad devetindevetdesetim.

Družbeno opustošenje je prisotno na ulicah Grčije, velikega eksperimenta finančnih trgov in evropskih birokratov. A največjo travmo ne povzroča revščina, temveč razpad socialnega tkiva, družbene kohezije, zaupanja, skupnega. »Po bližnjih ulicah, prizorišču velike evropske tragedije, ki bi si jo morali v živo ogledati prav vsak zagovornik »evropskega varčevanja«, tavajo izgubljene duše izgubljenih pogledov in izgubljenih iluzij. Nedolžne žrtve padle evropske ideje je zločin proti človeštvu – neposredne dogme o učinkovitosti in konkurenčnosti, ki neoliberalno ponavlja, naj se vsak znajde po svoje in da »kaj takega, kot družbe, ne obstaja,« zapiše. Družba umira na vseh

frontah in Videmšek opisuje ravno ofenzivo kapitala na vsakdanja življenja ljudi. Opisuje brezup, popisuje mladoletne prostitutke in pretepe migrante, odvisnike v zadnjem stadiju, razpadle družine in obubožane delavce. Opazi, da se nevidna roka trga pogosto in vse trdneje sklepa v stisnjeno pest policijske represije, ki ji neonacistične tolpe čedalje bolj pomagajo in njihovo delo dopolnjujejo. Trditev, da družba ne obstaja, se materializira v zasebne travme, probleme in skrbi, tesnobno nemoč, pokornost, poteptano dostojanstvo. Ključen vidik neoliberalizma in opustošenja kapitala, vidik, ki je prepogosto zanemarjen, je prav privatizacija problemov, uničenje skupnih prostorov, zapiranje za štiri stene domov in objokovanje svoje usode. Od tod črpajo svojo moč tako politične kot ekonomske elite. Razbita družbena skupnost, ki dojema svoje lastne probleme zgolj kot svoje in ki dojema javno sfero zgolj kot izmenjavo bolj ali manj uspešnih individualnih rešitev za zasebne probleme, je ključen oblastni mehanizem produkcije družbene nemoči. Močan del knjige je tako ravno povezava zgodb, ki so na prvi pogled videti medsebojno povsem ločene. V že prej omenjeni knjigi *Power of the Story* Seblin opiše, kako je za revolucionarni proces nujna zgodba, ki poveže individualne usode in jih formira kot nekaj skupnega. Pogoj upiranja je deljenje skupne usode, dožemanje individualnih problemov kot kolektivnih, usode posameznika kot nujno prepletene z družbenimi tokovi. To je namen povezave zgodb iz Severne Afrike in evropske periferije. Spoznanje, da nas meljejo isti finančni mlini, podobna razmerja oblasti, izkoriščanja in podrejanja. Če je kapital že globalen, je nujen in edini pogoj, da globalen postane tudi upor, poznavanje in povezovanje raznolikih zgodb trpljenja in upora ter spletanje teh v neko skupno naracijo.

Videmšek se tega projekta loti s popisom skupnega trpljenja v različnih conah finančnega izkoriščanja. Vendar bi bilo mogoče bolj produktivno, če bi bolj popisoval prakse upora. Če lahko kaj očitamo njegovemu delu, je cinizem,

ki je morda odraz njegove velike razočaranosti nad nemočjo radikalne levice. Njegovo delo lahko beremo kot poskus opozorila gibanjem in političnim akterjem, da se zresnijo in pokopljejo neoliberalizem ter elite, a se žel lahko bere predvsem kot depresivno popisovanje vojne katastrofe. Če naj bi bil namen teoretičnih del, da krepijo krik upora, potem to pisanje povzroča predvsem tesnobo in občutek nemoči.

Hkrati pa je prav natančno popisovanje propada lahko močan del knjige in bo postal vse močnejši v trenutku, ko nam bodo začeli evropski birokrati in politični tehnokrati prodajati zgodbo o izhodu iz krize. Vsakič ko nam bodo mediji povedali, da Grčija raste, da smo se rešili krize, da se je eurozona stabilizirala, moramo prebrati Videmškovo knjigo in se vprašati za kakšno ceno. Še več, iz krize so izšle zgolj številke in finance, medtem ko je človeški vsakdan vse bolj na dnu. Kriza se ne bo rešila, dokler se ne bo rešilo ljudi ali bolje, dokler se ljudje sami ne bodo rešili. Kot zapiše v zaključku uvoda v svojo knjigo Videmšek: »Nekaj dni po tem, ko je Orwell prispel v republikansko Barcelono, je zapisal: »Tako ko sem prišel, sem vedel, da se za to stvar splača boriti.« Tako se danes splača boriti za Grčijo. Španijo. Ciper. Slovenijo. Zdaj! Jutri bo absolutno prepozno.«

Monolitni zombi

ZAJC, Lenart (2013): Vstaja zombijev: Dnevnik protestnika. Ljubljana, Sanje.

Revolucija se konča, ko se ji začno postavljati spomeniki, kar v prevodu pomeni, da je uspelo nekaterim silam znotraj heterogenega polja bojov revolucionarnega vrenja vzpostaviti monopol nad naracijo in jo zdaj poskušajo materializirati še v obliki knjižnih del, kipov ali ritualov spominjanja. Takšni spomeniki so seveda vedno pristranski, saj so pisani z določene točke boja, hkrati pa vedno poskušajo homogenizirati prostor pripovedi, torej svoje videnje predstaviti kot objektivno, nujno, nepristransko, univerzalno. Eno leto po vstajah tudi pri nas začenjamo dobivati takšne spomenike, ki pa so različnega videza in imajo različno vsebino. Dobivamo obrise vstajniških strank, imamo komemorativne shode in članke (rituali spominjanja), razstave fotografij, in raznolike eseje, spise, manifeste, dnevnike, sodne epiloge (na tem mestu je potrebno odločno opozoriti, da se vstaje za politične zapornike iz Maribora nikakor še niso končale, saj jih še naprej preganjajo na sodiščih, pestijo jih visoke kazni in družbena izolacija). Eden takšnih spomenikov je *Dnevnik protestnika Lenarta Zajca*.

Kratko delo je nekakšna mešanica romana, pamfleta in dnevnika, kjer se različne pripovedne zvrsti med sabo prepletajo v ne prav jasnem zaporedju. Mešanje zvrsti pogosto pripelje do zmede. Če v začetku spremljamo jasno popisovanje dogajanja na vstajah skozi oči avtorja, pa se v ta popis nekje na polovici knjige nekako nasilno vpletejo fantazijski popisi zombi apokalipse in napada čivkajoče jate ptic (seveda gre za

romaneskno predelavo Janševih tvitov). S tem retrospektivno dnevniški opis za nazaj izgubi legitimnost kronološke pripovedi in podobni nadaljnji posegi domišljije v datumsko nizanje dogodkov delegitimirajo popise resničnosti. Hkrati se v to mešanico romanesknega stila in dnevniško opisnega postopka vmešavajo še popolnoma pamfletni medklici, zaradi katerih je *Vstaja zombijev* na trenutke nerazumljiva, večinoma pa zmedena in nedodelana. Če je to roman, potem nima kredibilnosti dnevniškega opisa, če je dnevnik, potem ključni dogodki (kot so skupščine, sestanki ...) manjkajo in jih nadomešča bolj ali manj zabavna domišljija, če je to pamflet ima resne pomanjkljivosti na ravni analize trenutka in na ravni zahtev.

Vendar ključna stranpota dela niso stilske nedovršenosti ali prepletanje različnih pripovednih postopkov, ampak nivo analize vstaj ter interpretacija njenih heterogenih zahtev. Če pustimo ob strani pogosto omenjanje naroda, nacije, Slovencev in podobnih zamišljenih skupnosti (se pravi nacionalistične dimenzije vstaje) ter se raje posvetimo samim vrednostnim opisom vstaje, hitro ugotovimo, da avtor riše jasno mejo med civiliziranim protestnikom in nasilnim provokatorjem. Sam takole opiše to mejo: »Zelo različni pogledi, od revolucionarnih, prekucniških, nasilnih do miroljubnih, demokratičnih, odprtih za dialog.« (str. 91) Seveda hkrati poudarja, da je ključen dialog, spoštovanje in avtonomija, a je iz zgomje izjave jasno razvidno, kdo je v očeh avtorja problematičen in kdo ne. Če postavimo trditev, da vsako gibanje razpade zgolj od znotraj, ker ga prečijo mnogoteri konflikti, potem lahko ugotovimo, da je eden ključnih konfliktov, ki je prečil slovenske vstaje, ravno vprašanje nasilja protestnikov. Zajc v delu implicitno zavzema zelo jasno držo. To je drža t. i. civiliziranega protestnika, ki na miroljuben način izraža svoje mnenje, ki spoštuje mnenje policistov (mogoče celo predaja izgreznike silam reda), se vede zakonu in legitimnemu državnemu nasilju primerno. Na drugi strani so provokatorji, ki »običajno prihajajo na proteste zamaskirani, saj jih je strah, da

bi jih kdo prepoznal« (str. 127), nasilneži, tisti, ki se jim mudi in ki ne razumejo položaja. Ali kot trdi avtor, na eni strani so uspešni, miroljubni (severni?!) Islandci, na drugi pa nasilni, nedorasli in seveda neuspešni (južni?!) Španci in Grki. Kot zapiše: »Če se nimate namena udeležiti spopadov s policijo, se izogibajte skupin, ki kažejo takšna nagnjenja.« (str. 127) Razlika med namenom in nagnjenji je več kot očitna, saj besedi rišeta ločnico med razumom in strastmi. Kljub deklarativni drži dialoga, sodelovanja in spoštovanja avtonomije, se avtor implicitno zelo jasno opredeli do protestniškega nasilja, kot problematičnega, nepotrebne, ne(kontra)produktivnega in predvsem nedoraslega.

Ta odnos se najbolj očitno kaže pri odnosu do policistov, ki jih opisuje kot profesionalne, zaupa njihovi presoji in njihovem delu. To v spomin priključuje Graeberjevo politično definicijo razredov, ki opredeli posameznikov stan glede na odnos do policije. Če meniš, da te policija ne brani, ampak napada, potem si nižji razred, če misliš da te brani in se motiš, potem si srednji, če pa meniš, da te branijo in imaš prav, pa pripadaš višjemu sloju. S tem ko avtor opisuje mirne proteste kot civilizirane, ko brani delo policistov in hvali njihov pristop, se jasno samodefinira kot srednji razred, saj je bilo v času vstaj več kot očitno, da policija ni branila protestnikov, ampak elite. Dodaten paradoks te drže se jasno pokaže v poglavju *Mariborski politični talci*, kjer opisuje policijske zlorabe nad Mariborčani, policijsko nasilje na ulici in v priporu, avtoritarno redefinicijo prava, ki raztegne termin ponovitvena nevarnost do nerazpoznavnosti, s tem pa mlade nedolžne zapornike spremeni v talce. Kljub jasnemu popisu policijskega kršenja pravnih postopkov, tožilske pristranskosti, legalnega a nelegitimnega nasilja, uporabe represivnega aparata za potrebe ohranjanja privilegijev elite, avtor ostaja neomajen ter te »prekrške« razglasi za napake nesposobnih, skorumpiranih posameznikov, še vedno pa ohrani dobro mnenje o policiji kot o aparatu miru in reda. Rečeno s psihoanalizo: priča smo fetišističnem zanikanju v

obliki »saj vem, ampak ... Prav dobro vem, da so policisti izvajali nasilje v Mariboru, da so branili elite, ampak vseeno še vedno verjamem, da me varujejo, branijo, skrbijo za dobrobit vseh ... «

Iz te drže izhajajo tudi zahteve, ki jih je avtor detektiral kot ključne zahteve vstajnikov. Če spet pustimo ob strani poskus homogenizacije protestnikov na skupni imenovalec (pod zahtevo vlada mora past), je mogoče v zahtevah, željah in aspiracijah avtorja prepoznati značilen liberalen zven. »Ne glede na raznolikost skupin je naš cilj skupen, hočemo konec tiranije korupcije in hočemo našo državo nazaj. Nazaj iz rok kapitala, nazaj iz rok pokvarjenih politikov, nazaj od tistih, ki ne spoštujejo našega pravnega reda. Nazaj od tistih, ki ne razumejo, da se država vodi z lastnim zgledom, ne pa s praznimi obljubami in z vsiljenimi zakoni.« (str. 63) Ključne probleme države vidi v korupciji, klientelizmu, netransparentnosti, nesposobnih elitah, rešitve pa v vladavini prava, neposredni demokraciji (iz teksta je mogoče razbrati, da jo razume kot neposredno glasovanje v obliki referendumov in možnega sooblikovanja zakonov), odpravi sistemske korupcije, izvolitvi sposobnih elit, debirokratizaciji ... Tem zahtevam lahko očitamo, da so prekratke, da ne napadajo sistema kot takšnega, ampak želijo zgolj idealno verzijo sedanjega stanja, se pravi pravno državo in sposobno elito (ki jo dopolnjuje neposredna demokracija). Še bolj problematičen pa je duh na katerem temeljijo te zahteve. To so zahteve močne vladavine prava (se pravi jasnih pogodbenih razmerij), jasnih zakonov (urejeno ter stabilno poslovno okolje), sposobnih in izobraženih elit (tehokratov) in neposredne participacije v obliki glasovanja (privatizacija problemov in štetje le-teh). Seveda lahko v teh zahtevah in njihovih implicitnih predpostavkah jasno prepoznamo obrise duha, iz katerega izvirajo. Gotovo ni naključje, da se v domišljijemskem opisu požrtije zombijev, najdlje upira Virant, ob njegovem boju z zombiji Lukšič, Erjavec in Jankovič pa avtor pristavi: »Viranta mi je kar malo žal!« in »Virant je kar spreten! Dobro se drži!« S tem

nikakor ne želim namigovati na osebne vezi med avtorjem in največjim zagovornikom pravne države, ampak želim ponazoriti miselno vez, ki veže oba. To so zahteve vitke, poslu (in mogoče ljudem) nemoteče države, pravnega varstva pogodb (mogoče tudi ljudi), ugodnega okolja za zagon gospodarstva, večje vloge posameznika, ki naj ga ne ovira skupnost. Seveda ni težko v teh zahtevah prepoznati nujno dopolnilo neoliberalne ekonomske politike, ki naj jo spremlja jasen pravni sistem, v duhu vsi naj bomo enaki pred zakonom, tako reveži kot milijonarji.

Odnos do policije in vrsta zahtev, ki jih avtor spiše, se lepo združijo v njegovi temeljni želji, da bi Slovenija postala mala Švica. Hvali Švico kot državo z močno neposredno demokracijo (serija referendumov vsako leto), z močno vladavino prava, nizko korupcijo in klientelizmom, močnim gospodarstvom in sposobno elito. Seveda ima lepa, mirna, sončna, alpska Švica (kot vsaka lepo urejena srednerazredna soseska) svojo temno podstat, ki je njeno nujno dopolnilo. Ženske so dobile volilo pravico šele 1971, država je zelo negostoljubna do tujcev (še posebej če je njihova barva kože napačna, kar pomeni, da je celo Oprah onemogočen nakup torbic v nekaterih trgovinah), prepovedana je gradnja novih minaretov, njena politična nevtralnost je pogosto pomenila tiho kolaboracijo z najbolj nasilnimi, rasističnimi režimi (‘Ne moreš biti nevtralen na premikajočem se vlaku,’ bi zapisal Howard Zinn), nekatera mesta prepovedujejo migrantom obiskovanje javnih prostorov in uporabo javnega prometa ... Kakor je Marx očital Platonu, da je njegova idealna država zgolj ideal obstoječega reda in ga nikakor ne presega, lahko enako očitamo tudi aspiraciji po biti mala Švica. To so sanje urejene, srednerazredne (WASP?), mime družbe, ki jo branijo jasni zakoni in meje, kjer se tiste, ki izstopajo preprosto izloči, kjer je pogoj za neposredno demokracijo rasi, spolna, etnična, idejna homogenizacija, kjer najšibkejši še vedno živijo v bedi, so izolirani ali pa jim celo ni dopušče-no, da vstopajo v čisto, mirno, urejeno okolje

vsakdana. Nujno dopolnilo urejene, bogate in mirne Švice, so strogo varovane meje in preganjana drugačnost. Švica ni ideal, temveč je resnica današnje svetovne ureditve, kjer je pogoj dobrega življenja etnično homogena manjšina zatiranje, omejevanje, izkoriščanje celotne heterogene pleade drugačnosti. Kot je bilo nujno dopolnilo cvetoče Evrope kolonializem, tako so nujno dopolnilo Švice tisoče umirajočih migrantov na mejah Evrope.

Če bi avtor resno vzel deklarativne trditve o solidarnosti, avtonomiji, sodelovanju, spoštovanju in dialogu z drugim, potem bi moral resno premisliti implicitne predpostavke, ki so name-tane skozi to delo. Direktne izjave so morda dobronamerne in smiselne, a žal avtor pogosto implicitno spodbuja ustaljeni red z branjenjem dela policistov, z grajanjem raznolike kreativnosti vstajništva, z aspiracijo po Švici in pravni državi, z opustitvijo kritike sistema kot celote in s kritiko zgolj manjših napak, ki naj bi prepre-čevale idealno delovanje. Radikalna kritika in kreativno vstajniško zahtevata mnogo več kot nam ponuja *Vstaja zombijev*, saj je delo v svoji kritiki sistema prekratko, v analizi pomanjkljivo in v zahtevah naivno. Delo moramo brati kot opomin in kot začetek samokritike.

»Bistvo demokracije izhaja iz razlik med nami«

TRČEK, Franjo (2013): *Vstajniški dnevnik*. Maribor, Subkulturni azil, knjižna zbirka Frontier.

V rokah držimo *Vstajniški dnevnik*, zadnje delo Franja Trčka, profesorja in raziskovalca na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, ki se je od samega začetka močno angažiral v procesu vstajniškega postajanja v Mariboru, pa tudi širše v Sloveniji. Hiter prelet malo manj kot 150 strani dolgega dnevnika, ki ga avtor posveča »*deci*« (glede na to, da sam v različnih situacijah pogosto pravi »*sve su to naša djeca*«, si drznemo predvidevati, da smo med njimi tudi mi), nam da vedeti, da bodo tisti, ki pričakujejo leporečnje, razočarani – dnevnik, ki je nastajal v času vstaj, od 14. decembra 2012 (prvi zapis) do 10. marca 2013 (zadnji zapis), je popolno nasprotje tega. Brez vsakršnega olepševanja namreč zareže neposredno v družbeno realnost našega vsakdana, in čeprav se ne more pohvaliti z najvišjo ravno jezikovne spretnosti, gre z vsebinskega vidika za odlično analizo stanja v Mariboru, kot ga vidi v njem živeči slehernik.

Trček, ki je Mariborčan šele kratek čas, se je povsem angažiral že ob začetku vstaj: hodil je na proteste in direktne akcije, bil izredno aktiven na straneh Facebook, povezanih z vstajo, sodeloval je v različnih vstajniških skupinah, bil aretiran, izkusil pa je tudi blatenje v medijih, ki so po aretaciji pograbili lažno zgodbo o njegovem predvidoma nasilnem karakterju. Vse te izkušnje nam skupaj s kritičnim pogledom na stanje v visokem šolstvu, ki avtorja najbolj nepo-

sredno zadeva, ponudijo sliko vzdušja nekega prostora, v katerem je posttranzicijska beda skupaj z varčevalnimi ukrepi privedla do eksplozivne situacije, v kateri so ljudje zavzeli ulice; najprej zato, da bi odstavili skorumpiranega župana, skupaj z njim pa tudi mestni svet in »hobotnico«, pozneje se je ta zahteva prenesla na državno raven, potem pa ...

Kaj je prišlo potem? Avtor je na javni predstavitvi dnevnika v Ljubljani, 28. novembra 2013, na moderatorjevo vprašanje, ali je vstaja mrtva, saj so ji nekateri začeli postavljati oboležja, nekoliko oksimoronično odgovoril, da je morda sploh ni bilo, da pa so njeni učinki vseeno vidni. Ne kažejo se le v odstopu župana Mestne občine Maribor in razpadu takratne koalicije, ampak imajo realne posledice tudi na organiziranje na lokalni ravni in vznik številnih pobud, ki si poskušajo nazaj vzeti »pravico do mesta«. Ob tem se seveda srečujejo s številnimi preprekami in ugotavljajo, da to niti približno ni tako preprosto, saj vključuje različne ravni delovanja, predvsem pa nas sili v učenje tega, kaj je demokracija. S tem vprašanjem pa se Trček ukvarja tudi v samem dnevniku. Pravi:

Bistvo demokracije ni v zmanjševanju razlik med nami na nekakšen najmanjši skupni imenovalc, ki nam omogoča, da se ne pobijemo. Bistvo demokracije ni, kot tuli naša prestrašena politika in starejši z njo povezani intelektualci in kakšna redka dama med njimi, da bi se morali 'dati vsi skupaj in ne biti razdiralni'. Seveda pri tem v svoji sveti preproščini mislijo, da bodo oni neukemu ljudstvu povedali, na kakšen način mora le-to delovati za to 'naše skupaj', ki pa bo na ta način vedno 'skupaj' po modelu Živalske farme. Bistvo demokracije je, da izhajamo iz razlik med nami, da v razpravah odpiramo konflikte in jih rešujemo v skupno dobro. (Trček, 2013: 26–27)

Takšni premisleki so v dnevniku zelo pogosti, kar kaže ne le na avtorjevo močno vpletenost v samo dogajanje, ampak tudi na njegovo

lucidnost. Tisti, ki Trčka osebno poznamo, od njega pravzaprav ne bi pričakovali ničesar drugega: pri njem ni prostora niti za nesmiselno in neproduktivno blebetanje niti za »egotripe« (kako avtor definira egotrip, glej predvsem stran 14, kjer pravi, da »nam ne gre za egotripe, za elitistično skupino 'intelektualcev in intelektualk', ki se že pojavljajo in težko skrivajo osebne interese«). Trček je oster, strog in neizpros, kar kažejo njegove analize procesov in podajanje zelo konkretnih treznih predlogov za spremembe. Tako na primer skladno s svojo prostorsko-urbanistično ekspertizo skozi dolg pregled vsebine nekih terenskih vaj pri predmetu Prostorska sociologija za bodoče arhitekto in arhitektke v Mariboru, analizira stanje v Ljubljani, na strani 120 pa predlaga rešitev za prostorski nered v Mariboru, in sicer odbor,

ki bi ga sestavljala širša skupina strokovnjakov, ki se ukvarjamo s prostorskimi problematikami ter bi bili posvetovalni organ župana. Iz tovrstnega odbora za družbeno-prostorski razvoj in urbanizem pa bi bili soudeleženi člani v mednarodnih komisijah ob konkretnih razpisih in iskanjih urbanističnih rešitev. Ša bolj optimalna rešitev bi bila, če bi tovrstni odbor deloval na ravni celotne mariborske (sub)urbane regije, se seveda povezoval s civilno-družbenimi akterji ter bil empatičen do želja in težav prebivalcev in prebivalcev naše regije in pozoren na potrebe in predloge njenih obiskovalcev.

To je le eden od primerov, ki jih je v dnevniku precej, nanašajo pa se v veliki meri na vstaje in na trenutno politično in ekonomsko stanje v Sloveniji (glej na primer razmišljanje o predčasnih državnozbornih volitvah na strani 43) in v visokem šolstvu, natančneje na Fakulteti za družbene vede (glej na primer opis dogajanja na strani 81). Ti predlogi so zanimivi zaradi njihovega realizma, praktičnosti in politične nevtralnosti – vsakega začena z majhnimi koraki, ki bi lahko dolgoročno izboljšali socialne (z vidika socialne pravičnosti), politične (z

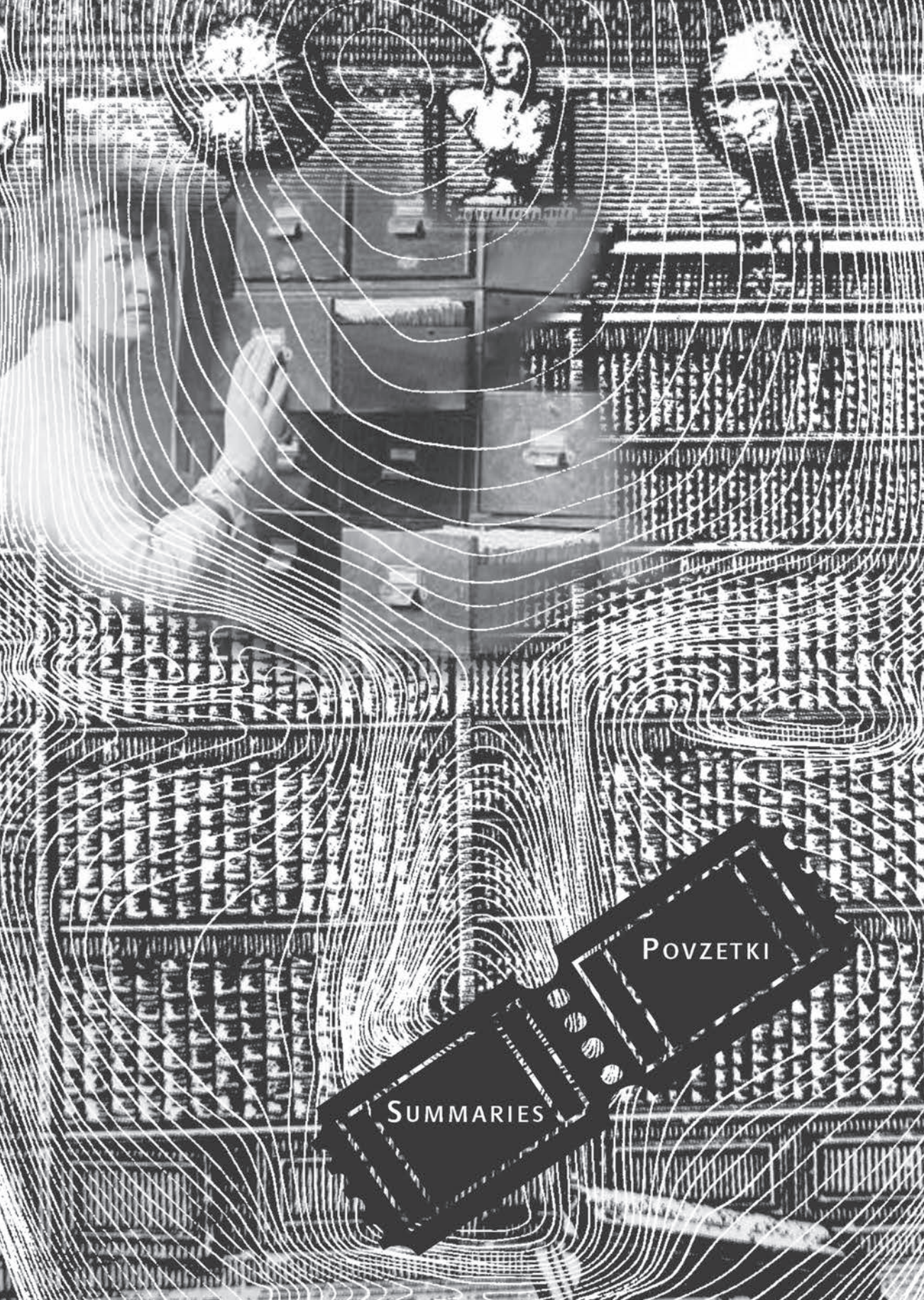
vidika vzpostavljanja neposredne demokracije v procesih odločanja na lokalni ravni) in ekonomske (z vidika dostopa do dobrin) razmere, kar so tudi najpomembnejši kriteriji odločanja o relevantnosti neke politike (v pomenu *policy*). Trček nikakor ni utopičen, še manj pa ideološki, kar ga oddaljuje od številnih glasov, ki so se med vstajami in po njih oblikovali na podlagi abstraktnih idej in ozkih političnih interesov. Trček se do njih ne opredeli posebej, v dnevniku pa jih tematizira le takrat, ko ga neposredno nagovorijo – na primer, ko so ga po odstopu prejšnjega župana prepričevali, da naj kandidira za njegov stolček, pa je neki novinarki odgovoril, da ne bo kandidiral, saj »se mi zdi, da v tako kratkem času nisem izvoljiv, saj ne govorim štajerskih dialektov« (str. 42), tej šaljivi pripombi pa je dodal še pravi razlog, ki odseva njegovo zmožnost (samo)refleksije, in sicer, da noče »vnašati razdora v koordinacijo vstajniških gibanj« in da ne vidi »možnosti tvornega sodelovanja med novim županom ali županjo ter starim mestnim svetom« (ibid.). Med prej omenjeno predstavitevijo v Ljubljani in po njej je pogovor nanesel prav na vprašanje potencialnih razdorov med vstajniki, ki bi temeljili na ideoloških razhajanjih, ki se kažejo v poskusih utrjevanja položaja določenih skupin bodisi v obliki strank bodisi kot »glasnikov generacije«. Trček je svoj odnos do tega vprašanja, če parafraziramo, opredelil kot »hoteli so me zraven, a sem odklonil in ne vem, kaj trenutno počnejo« oziroma »so mi simpatični; niso v moji špuri, se mi pa zdi dobro, da so«. Takšen odnos, ki odseva tudi skozi ves dnevnik, je popolnoma skladen z njegovo definicijo demokracije, ki smo jo povzeli zgoraj, in kaže na Trčkovo sposobnost mišljenja drugačnih načinov sobivanja, ki v veliki meri temelji na zaupanju, da zmoremo.

Dnevnik ima tudi svoje pomanjkljivosti. Poleg uvodoma omenjene jezikovne nespretnosti, ki se je avtor zaveda, saj na koncu zapiše, da ve, »da je stilistično neroden, saj je pisan tako kot se dnevnik piše. Iz dneva v dan. Med drugimi opravki,« (str. 142), moramo omeniti

tudi pomanjkljivost, ki jo vsebuje sama forma dnevnika. Avtor se je z odločitvijo zanjo namreč odpovedal možnosti poznejše refleksije napisanega. Vprašanje, katera forma bi bila najprimernejša za ubeseditev dogajanj v vstajniški zimi 2012/2013, je povezana z vprašanjem, kaj želimo povedati. Trček na koncu (str. 142) pojasni, da je delo »moja resnica o naši vstaji« in zdi se, da je dnevnik več kot primeren za izražanje te resnice. Prednost te forme, kot jo je uporabil Trček, je namreč njena surovost, občutek, da gre za polizdelek, kar sproži časovni preskok – bralec se znajde »v trenutku«, kar je najuspešnejši način, da avtor pričara turbolentni vstajniški čas nekomu, ki ga ni (do)živel ali pa ga želi zgolj (po)doživeti.

Zato se zdi sama forma primerna, vprašanje pa je, kako preiti njeno omejenost, kako se ne zadovoljiti s predlogi, ki jih v samem delu sicer mrgoli, a ne ponudijo analize samih vstaj in ne zarišejo prihodnje vizije. Morda risanje vizij takemu delu niti ne pritiče, saj spada prav na tisti pol, ki ni v avtorjevi »špuri«, kljub temu pa se bralci ne bi branili *post festum* poglavja, ki bi bilo napisano v času med koncem pisanja dnevnika in njegovim izidom in v katerem bi avtor reflektiral tako vstaje kot proces nastajanja dnevnika.

Kljub tej pomanjkljivosti pa je Trčkov dnevnik prepotrebno delo, saj je svojevrsten dokument nekega časa. Pomen zbiranja zgodb, ki naj tvorijo naš zgodovinski spomin, se je pokazala že med vstajami, ko so prve aretacije povzročile splošni občutek kaosa, ki bi ga bilo treba osmisliti, in kaže se danes, ko v povstajniškem času ponovno iščemo navdih, da bi zavzeli ulice.

SUMMARIES

POVZETKI

»NESIMO JIH VUN!«

PREMISLEKI VSTAJNIŠTVA

11–19 Andrej Kurnik

Artikulacije rabijo neartikuliran bes

Vstaje pozimi 2012/2013 so bile izraz krize in vse večje nevzdržnosti interesnega ter političnega predstavnštva. Kriza ima nacionalne in globalne korenine. Nacionalne so povezane s tradicijo korporativizma, globalne s hegemonijo neoliberalizma in finančnega kapitalizma. S finančno krizo protislova tako zakoreninjenega predstavnštva eksplodirajo. Sicer so na krizo predstavnštva že pred zadnjimi množičnimi vstajami opozarjale vstaje na mikroravni. Tako lahko že nekaj časa sledimo delavskim in družbenim bojem, ki so preplavili kanale interesnega in političnega predstavnštva. Ti boji so obenem že zastavljali vprašanje, ki postane z množičnimi vstajami osrednje: kako definirati skupno na osnovi heterogenosti in mnogoterosti današnjega dela in družbe.

Ključne besede: vstaje, predstavnštvo, korporativizem, neoliberalizem, finančni kapitalizem, politična rekonpozicija, skupno.

Andrej Kurnik predava na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Je nosilec predmetov Politična filozofija, Genealogija državljanstva, Nova političnost in globalna družbena gibanja, Biopolitika, Politika migracij. Kot aktivist se ukvarja z razvojem metodologij aktivističnega raziskovanja. (andrej.kurnik@fdu.uni-lj.si)

21–28 Cirila Toplak

Od jeznih protestov do
trajnih družbenih sprememb

Članek z enoletne časovne razdalje podaja argumentirane analitske uvide v vzroke, posledice, kontekste in dogodkovno obzorje protestov v Sloveniji in še zlasti v Mariboru. Podaja argumente za interpretacijo nekaterih elementov teh procesov s pomočjo analitskih orodij politične teorije in zgodovinske komparacije. Prav posebej se osredinja na spoznanja, ki so lahko vodila za nadaljnji antisistemski politični aktivizem, ki bi temeljil na političnih inovacijah in ne na preigravanju ali nadgradnji obstoječih paradigmatičnih družbenih konceptov.

Ključne besede: protesti, lokalna oblast, politični aktivizem, državljanstvo.

Cirila Toplak je leta 1996 doktorirala iz Zgodovine mednarodnih odnosov na Sorboni v Parizu. Od leta 2001 uči in raziskuje na ljubljanski Fakulteti za družbene vede. (cirila.toplak@fdu.uni-lj.si)

29–49 Skupina »Svoboda vstajnikom!«

Sestavljanke za dekriminalizacijo vstaj

Na tretjo mariborsko vstajo 3. decembra 2012 so se oblasti odzvale z množičnimi aretacijami in sodnim pregonom osemindvajsetrice, ki je bila kot opozorilo drugim udeležencem vstaj mesec dni preventivno priprta. Po obsodbi sedmerice na zaporne kazni smo oblikovali skupino »Svoboda vstajnikom!«, ki je na osnovi intervjujev s kriminaliziranimi vstajniki pripravila sodelovalno analizo represije in kriminalizacije vstaj. Analiza ne daje končnih odgovorov, temveč z organiziranjem znanja priprtih o takratnih dogodkih, odpira številna vprašanja, na katera lahko odgovorimo le kolektivno. Odgovori na vprašanja, kako se v formalni demokraciji uvajajo izredne razmere, kako je kriminalizacija vstaj izraz sistematičnega potiskanja socialnega nemira v črno kroniko, kako se lahko zoperstavimo represiji in sistemskemu nasilju, se razkrivajo s sestavljanjem razbitih koščkov življenj kriminaliziranih vstajnikov in s tem razbitih koščkov te družbe. Sode-

lovalna raziskava, katere prvi rezultati so objavljeni v tem dokumentu, je zato orodje gradnje solidarnostne mreže z žrtvami uvajanja izrednih razmer, katerih namen je ohranjanje odnosa vladajoči-vladani v družbi sistematičnega razkranjanja socialnega tkiva.

Ključne besede: vstaja, represija, kriminalizacija, sodelovalna raziskava, solidarnostna mreža.

50–59 Nina Pohleven

Maribor, metropola!

Prva mariborska vstaja, ki je izbruhnila 21. novembra 2012, je zaradi svoje silovitosti presenetila. Povod za vstajo so bili radarji, ki jih je župan Kangler postavil na mariborske ulice in zaradi njih je pozneje odstopil. Njegovi odstavitvi je sledila razprava o prihodnosti Maribora, ki je potekala znotraj različnih civilnih pobud, nastalih med mariborskimi vstajami. Članek oriše dogajanja v Mariboru pred vstajami in med njimi ter dejavnosti civilnih pobud, oris pa prepleta z refleksijo o idejah in praksah zapatistov in *piqueterosov* kot dveh 'šolskih' primerov sodobnih družbenih gibanj. Opozori, v čem se mariborsko gibanje odmika od zapatistov in *piqueterosov* in v čem se jim približuje, ko skuša ugotoviti, ali je mariborsko vstajništvo presešlo delitev na sodobna gibanja z obrobja in gibanja iz globalnega središča, ki je vpeljana v tekstu. Izkaže se, da so pasivna telesa iz neoliberalnega središča kljub spremembam, ki jih je v svetovno ureditev prinesla svetovna ekonomska kriza, še vedno nesposobna ustvariti novo družbeno realnost, ki bi nam omogočila življenje onkraj neoliberalnih praks.

Ključne besede: mariborske vstaje, *piqueterosi*, zapatisti, civilne pobude.

Nina Pohleven je študentka 4. letnika Evropskih študij na Fakulteti za družbene vede na Univerzi v Ljubljani, prostovoljka na področju človekovih pravic pri Ekvilibri Inštitutu, koordinatorica projekta Banka idej Mladinsko-kulturnega centra Maribor in aktivna mariborska vstajnica. (nina.pohleven@gmail.com)

60–70 Franc Trček

Ugasimo Facebook – premislek o mariborski vstaji

V prispevku se najprej posvetim vlogi in dosegu družbenih spletnih omrežij pri generiranju protestnega gibanja. Slabosti in prednosti t. i. »facebook revolucije« analiziram na primeru FB-skupine *Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora*. Sledi kritična analiza poteka mariborskega in tudi vseslovenskega protestnega vala, v kateri opozorim na pretirano personifikacijo krivcev za politično razvojne težave ter na nedoraslost intelektualcev izzivom upora, ki se je kazala v pretirani »kulturizaciji« upora ter distanci med intelektualci in vstajniškim ljudstvom. Celotno dogajanje je treba premisliti ter umeščati ne le v zgodbe o dokončanju tranzicijske primarne akumulacije kapitala s strani nacionalnih elit. Treba ga je razumeti znotraj potekajočih dinamik in dialektik odnosa med delom in kapitalom, zato uvodoma razmejim miselno obzorje minimalnega področja kompleksnosti, ki ga moramo sočasno preiščevati, četudi se (navidezno) ukvarjamo z nekim lokalnim procesom, ki smo ga v Mariboru poimenovali kanglerizem.

Ključne besede: mariborska vstaja, kritična analiza, (re)kolonizacija, facebook revolucije, sublateralna misel.

Dr. Franc Trček je protestnik, sociolog, doktorski študent balkanskih študij. (franc.trcek@guest.arnes.si)

72–83 Sandra Bašić Hrvatinić

Drznost, drznost, še in še drznost

V prispevku analiziram, kako so mediji ozgodbili dogajanje na vstajah, kakšne okvire so uporabili, kako so interpretirali, o čem so poročali ter na katerem položaju in gledišču so se umestili pri ocenjevanju vstaj. Teza je, da medijsko poročanje determinira sistem, v katerem mediji delujejo, ga vzdržujejo in jim zato dovoljuje poročanje samo znotraj natančno definiranih okvirov, ki jim je skupno, da podpirajo in legitimizirajo obstoječi družbeni red. V drugem delu besedila skušam razložiti, zakaj so vstajniki ostali samo na ravni »politične revolucije« (in ne ekonomske, pojme uporabljam po Rosi Luxemburg). Še

več, zakaj se je večina vstajniških skupin trudila loviti medijsko pozornost in privolila v njihovo »dvorjenje«, zakaj niso bile poudarjene zahteve za radikalno spremembo tudi medijskega prostora? Ali je vstajništvo, vstajniško gibanje ali pa revolucija, sploh mogoča brez vstajniških medijev? Odgovor je: Ne. V prihodnosti bo politični boj temeljil na tem, katerim interesom bo služila država – državljanom ali kapitalu. Obenem pa je treba v tem boju razmejiti kapitalizem in demokracijo. Ključno vprašanje je tako zelo preprosto: Ali bomo reševali kapitalizem ali demokracijo? Oboje ne bo mogoče.

Ključne besede: (množični) mediji, medijski sistemi, novinarsko poročanje, medijsko uokvirjanje, politika, oglaševanje, javni interes, medijska politika, reprezentativna demokracija, javnost.

Sandra Bašić Hrvatini je predavateljica na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem in medijska aktivistka. (sandra.hrvatini@guest.arnes.si)

84–92 Renata Šribar

»Tiha ikona« in »govor brez glasu«

Robovi slovenskega upora

Razprava tematizira vstajništvo na način avtoetnografije, s fokusom na ravni medosebnega, pri čemer se osredotoča na kompleksnosti, medpresečnosti družbenih delitev. Temeljni koncept, privzet iz feministične teorije, je telo/telesnost. Skozi mišljenje tega in kompleksnosti v družbeni pozicionalnosti se konstruira rob slovenskega upora, ki ga je avtorica metaforizirala s tiho prisotnostjo razgrajenega »subjekta« in tišino kot potezo upora proti vstajniškim razmerjem oblasti. Slednja reciklirajo tehnologijo vladajoče oblasti, »vladnosti« (Foucault), ki se v slovenskih vstajah kaže prek različnih simptomov, a vendar paradigmatško; ključen element paradigme je molk, s katerim oblastne instance oblikujejo krogotoke informiranih vključenih in ustvarjajo neinformirane izključene, instrumentalizirane za izvrševanje (določenih) nalog. Šele poudarek na pripoznanju utelešenih drugih, ki jih v medsebojnih presekih prečijo družbene delitve, omogoča delovanje z izhodišča na polju medosebnega in razlik, producirajočih množenje družbeno-političnih

zahtev – na poti do radikalizirane, pluralizirane, agonistične demokracije (Mouffe).

Ključne besede: »vladnost«, molk/tišina, utelešena prisotnost, medosebno, resubjektivacija.

Renata Šribar je raziskovalka na področju sociologije in kulturne in socialne antropologije ter docentka za antropologijo. Njena raziskovalna in civilnodružbena perspektiva je feministično teoretska, zanimajo jo predvsem paradigme feministične subjektivacije in kulturne konstrukcije ženske telesnosti. (renata.sribar@guest.arnes.si)

93–101 Igor Koršič

Druga faza vstaj

Iz povzetka razmer v politiki in gospodarstvu v državi, EU in svetu avtor predlaga, kakšne naloge naj bi opravilo vstajništvo v prihodnosti. Iz primerjave Slovenije in Francije, ki imata v primerjavi s preostalimi članicami EU sorazmerno ugodne gospodarske kazalnike in s pomočjo analiz ekonomistov Paula Krugmana in Catherine Samary sklepa, da pritiski na Francijo in Slovenijo *de facto* niso namenjeni deklarirani stabilizaciji proračuna, ampak so del pritiskov globalnega kapitala, da bi neomejeno rušil socialni sistem, prelagal ceno krize na šibke in revne in čim ceneje prišel do državne lastnine. Vsekakor je jasno, da nemška varčevalna politika krize ne odpravlja, ampak povzroča mednarodno gospodarsko krizo. Vstajniško gibanje ima zato v prihodnosti nalogo z vstajami zaščititi svoje interese, preprečiti nadaljnje plenjenje države, šibkih skupin in posameznikov, organizirati alternativno parlamentarno politično silo in pripravljati trajnosti politični sistem za prihodnost. Bistveno je, da vstaje ostanejo hkrati pragmatične in vizionarske in se izogibajo doktrinarstvu.

Ključne besede: vstajniško gibanje, strukturne reforme, recesija, Evrocona, fiskalna politika, varčevanje, socialna država, državna lastnina, trgi, odgovoren državljan.

Dr. Igor Koršič, koordinator KOKS-a, izredni profesor Zgodovine in teorije filma na AGRFT. (igor.korsic@gmail.com)

Nazaj k uporu!

Članek prinaša premisleke o vstajniških praksah, o »kulturi upora«, ki je konec leta 2012 zajela slovenski prostor. Poudarjena sta dva sklopa: vpetost lokalnih manifestacij vstajništva v globalne matrice uporov, kar je tematizirano skozi akcije solidarnosti in mreženja s turškimi aktivisti, večinoma študentov v Ljubljani (primer aktivacije s pomočjo skupnosti »Occupy Gezi – Ljubljana«), in vsebinski poudarki in izostanki, to so centralizirane osrednje vsebine vstaj in obrobnejši upori, kakršna sta bila »Protest iz obupa« in solidariziranje z mariborskimi livarji. Nove kristalizacijske točke uporov se bodo verjetno odvijale na področju socialnih in delavskih pravic, ki so osrednje »novo« bojišče družbenih neenakosti, revščine in preživetja. »Nazaj k uporu!« kliče novodobni prekerni delavec, ki lahko kadarkoli izgubi službo, stanovanje, socialno zavarovanje.

Ključne besede: kultura upora, »OccupyGezi – Ljubljana«, »Protest iz obupa«, globalni upori, slovenska vstaja.

Doc. dr. Simona Zavrtnik je raziskovalka na Centru za prostorsko sociologijo na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani ter aktivistka-protestnica. Področja raziskovanja so: migracije in azil, človekove pravice, javno mnenje in ranljive družbene skupine. (simona.zauratnik@fdv.uni-lj.si)

Emancipacija na robu estetskega režima

Estetski režim umetnosti po J. Rancièreu ne zagovarja revolucije, temveč nov način življenja med besedami, podobami in blagom. Izhajajoč iz predpostavke, da ima potemtakem ta režim dvojni obraz, v tekstu poskušam osvetliti vprašanje njegovega (anti)revolucionarnega potenciala. Pri tem estetskemu pripisujem ustrezno predrugačene pomene, v skladu s predrugačenim razumevanjem samega fenomena/problema imenovanega umetnost. V tej zvezi komentiram štiri primere konsenzualnih in disenzualnih umetniških praks, ki hočejo biti akti-

vistične. Iz primerjalne analize izhaja, da je estetika direktne akcije estetika, ki se izmika vsem začrtanim pravilom, pri tem pa je časovno in kontekstualno omejena; velja v določenem trenutku, na določenem kraju, v določenem performativnem, uporniškem kontekstu. Estetsko neke emancipatorne umetniške prakse – ki je nekaj drugega kot umetnost – je *rekonfigurirano estetsko*.

Ključne besede: emancipacija, estetski režim, disenzualne umetniške prakse, estetika direktne akcije, rekonfigurirano estetsko.

Nenad Jelesijević, kritik sodobne umetnosti, doktor filozofije in teorije vizualne kulture in (ne)umetnik v tandemu KITCH. (nenad@kitch.si)

Včeraj je bil nov dan [danes pa smo gotovi]

Prispevek se ukvarja z vprašanjem (ne)uspešnosti vstajniškega gibanja na Slovenskem, tematizira razloge in ponuja alternative. V izhodišču nas zanima vprašanje, kako in zakaj se je splošno nezaupanje v politični sistem razširilo na vstajniška gibanja. Za opolnomočeno civilno družbo je nujno razviti nove prijeme, izkoristiti možnosti novih tehnologij in uporabljati tiste koncepte družbene kritike, ki so bili razviti za analizo novih interpelacijskih praks. Potrebujemo platformo, ki bo vzpostavila povezavo med fizičnim in virtualnim svetom, omogočala širšo razpravo in poiskala boljše rešitve za partikularne problematike, saj digitalne vstajniške prakse niso pokazale vseh svojih potencialov. Pokažemo na alternativne možnosti institucionalizacije kritične misli, ki upošteva nove okoliščine civilnodružbenega organiziranja v okolju novih tehnologij, spremenjenih definicij subjektivnosti in utelešenja ter »tekočih« identitet.

Ključne besede: slovenska ljudska vstaja, digitalna telesa, interpretativna psihoanaliza, e-demokracija, nove tehnologije.

Nika Mahnič je dodiplomska študentka kulturologije, sodelavka redakcije za kulturo in humanistične vede

na Radiu Študent, časopisa Tribuna ter članica Danes je nov dan, Inštituta za druga vprašanja. (nmahnic@gmail.com)

Jasmina Ploštajner je diplomantka Akademije za likovno umetnost in oblikovanje, smer industrijsko oblikovanje. Poklicno se ukvarja z interaktivnim oblikovanjem. Je članica Danes je nov dan, Inštituta za druga vprašanja. (maschinna@gmail.com)

Karmen Šterk je predavateljica socialne in kulturne antropologije na FDV in FF ter članica Danes je nov dan, Inštituta za druga vprašanja. (karmen.sterk@fdv.uni-lj.si)

132–138 Max Haiven

Intervju s Silvio Federici

V intervjuju Silvia Federici premišljuje o gibanjih Occupy, njihovih predhodnikih in njihovem potencialu. Gibanje odraža nov način političnega delovanja, ki je izšlo iz krize alterglobalističnih in protivojnih gibanj zadnjega desetletja in se napaja v srečanju feminističnega gibanja in gibanja za skupno

Ključne besede: gibanje Occupy, feminizem, skupno, reprodukcija.

139–146 David Brown

Subjektivni obrat kot metodologija organiziranja

Članek obravnava organizacijsko metodologijo »subjektivnega obrata«, ki se je razvila v času gibanja 15. oktober (#15o) v Sloveniji, in sicer med zasedbo prostora pred Ljubljansko borzo. Z etnografskim pristopom razloži, kako se je metodologija razvila iz interakcij v gibanju, ko je »subjektivni obrat« postal del skupnega delovanja na okupiranem prostoru in kako je skupina Prekerni osir angažirano vstopila v ta proces. V drugem delu besedilo teoretično obravnava »subjektivni obrat« v kontekstu finančne krize, še zlasti skozi analizo finančnega kapitalizma. Pri tem se poslužuje marksistične in feministične

kritike kapitalizma, pri čemer se osredini na prisvojitve »neproduktivne« vrednosti dela. V zaključku sugerira ponovni premislek o tem, kako definiramo delo v kontekstu finančnega kapitalizma..

Ključne besede: gibanje 15o, subjektivni obrat, Prekerni osir, feminizem, financializacija.

Dawid Brown je na Univerzi Bologna magistriral iz vzhodnoevropskih študij na temo družbeno gibanje »#15o«

147–155 Igor Grošelj

Slovenski 15o in biopolitični diskurz odpora

Članek obravnava problematiko subsumpcije procesa demokratizacije slovenske družbe pod nacio in kapital po izstopu iz jugoslovanske skupnosti. Razvoj demokratičnega procesa sta namreč deformirali v slovenski postsocialistični družbi močno prisotna ideja neoliberalnega svobodnega trga in ideja o nujnosti bega z območja Balkana. Demokracija je postala žrtev političnih elit in izključujočega nacionalizma. Ljudje so čedalje bolj nezadovoljni s posledicami takšne politike, kar so jasno izrazili tudi 15. oktobra 2011 na ljubljanskem Kongresnem trgu na protestu v sklopu svetovnega dogodka 15o. Avtor analizira diskurz tega protesta in išče znake za napoved družbenih sprememb v smeri biopolitične družbe. Analiza pokaže, da je 15o v Sloveniji pomembno, na biopolitičnih predpostavkah temelječe gibanje, ki se legitimira in utrjuje na podlagi želje po udejanjanju socialne varnosti, produkcije skupnega, horizontalne demokracije, pravične delitve in menjave kapitalistične z biopolitično paradigmo.

Ključne besede: Balkan, demokracija, neoliberalizem, biopolitika, gibanje 15o, globalizacija.

Igor Grošelj je univerzitetni diplomirani komunikolog in doktorski kandidat s področja Balkanskih študij. (igor.ljubljana@gmail.com) za svojo monografijo s področja okoljske etike z naslovom Odenki zelene prejel nagrado Glasnik znanosti 2012. (tomaz.grusovnik@zrs.upr.si)

156–166 David Graeber

Ali se je gibanje Occupy dejansko zrušilo kmalu potem, ko so novembra 2011 deložirali tabore?

Besedilo je prevod podpoglavja iz knjige Davida Graeberja *Democracy Project: A History, a Crisis, a Movement*. Avtor analizira elemente, ki so dejansko upočasnili dinamiko gibanja Occupy in številne napeljalo k prepričanju, da se je gibanje sesulo. Trdi, da je šlo za zgostitev več dejavnikov: nenadna sprememba policijske taktike, ki je aktivistom onemogočila, da bi oblikovali kakršno koli vrsto svobodnega javnega prostora v ameriških mestih, ne da bi jih policija takoj fizično napadla; odhod liberalnih zaveznikov, ki nove politike in policijske taktike niso hoteli več javno problematizirati; in nenadna medijska zatemnitev, ki je povzročila, da večina Američanov ni bila več obveščena o dogajanjih.

Ključne besede: gibanje Occupy, horizontalnost, policija, mediji, liberalni zavezniki.

168–176 Blaž Škerjanec

Virtualno vstajništvo

S pozicioniranjem na poststrukturalistično misel besedilo problematizira vstajništvo v Sloveniji kot pojav multitudine. Znotraj tovrstne konceptualizacije multitudine se članek obrača proti eksplikaciji hektivizma kot marginalizirane forme vstajništva in ga umešča nasproti ustaljenim uporabam internetnih socialnih omrežij. Prek kratkega pregleda hektivizma (gibanje Anonymous) tudi v Sloveniji skuša članek širiti interpretacijski doseg slovenskih vstaj in ga razširiti na problemske sklope, ki jih vpeljuje hektivizem (mediji, pravo, cenzura, lokalno/globalno, anonimnost itd.). V sklepnem delu se članek obrne proti združitvi virtualnih in realnih form vstajništva ter skozi tezo shizofrenega subjekta zarisuje osrednje točke boja globalnega alterglobalizacijskega gibanja in težav, ki so v tem kontekstu vzniknile znotraj slovenskega vstajniškega momenta.

Ključne besede: vstajništvo, hektivizem, Anonymous, shizofreni subjekt.

Blaž Škerjanec je brezposeln magister politologije. (blaz.skerjanec@gmail.com)

177–188 Danijela Tamše

Militantno raziskovanje

Nov narativ za dekriminalizacijo vstajništva

Avtorica se v besedilu ukvarja s vprašanjem vloge, ki jo ima metodologija militantnega raziskovanja pri proizvodnji uporniških subjektivitet, konkretno z nalogo, ki naj jo militantno raziskovanje igra pri dekriminalizaciji vstajništva in vstaj zadnjega leta v Sloveniji. Izhajajoč iz teorij, ki v ospredje potenciala za politično transformacijo postavljajo proizvodnjo subjektivitet, ki skozi aktivna srečanja širijo moč, postavi tezo, da je naloga militantnega raziskovanja produkcija narativa o vstajah, ki bo njihove najmanj dobrodejne učinke spremenil v najbolj osvobodilne. Kot pokaže v sklepu, je takšno ravnanje nujno, saj si lahko le tako povrnemo pravico do samodoločanja načina upiranja, ki nam je bila odvzeta v procesu kriminalizacije vstajnikov, s tem pa tudi samega vstajništva.

Ključne besede: militantno raziskovanje, produkcija subjektivitet, potencialnost, moč, upor, vstaje, kriminalizacija.

Danijela Tamše je doktorska študentka na Fakulteti za družbene vede. Od leta 2007 je vključena v različne militantne kolektive, v katerih se ukvarja s vprašanji prekernosti, transformacij dela, produkcije vednosti in migracij. (danijela_tamse@yahoo.com)

189–197 Vesna Leskošek

Vstajništvo, revolucija in vprašanje nasilja

Avtorica se ukvarja z vidikom sprememb, ki ni pogosto v ospredju govora o socialni državi in o socialnih pravicah: z zaničljivim in sovražnim diskurzom, ki diskreditira in moralno označi tiste, ki uveljavljajo denarne socialne pravice, da bi dosegla širši družbeni konsenz o minimiziranju vloge države pri zagotavljanju teh pravic. Namen moralne diskreditacije revnih je ustvariti ozračje, v katerem se zdi oteževanje dostopa do pravic moralno

upravičeno dejanje, saj je v ospredju moralne presoje prepričanje, da gre za ljudi, ki goljufajo, so leni in izkoriščajo pravice, zato je vsaka praksa dovoljena, pa naj bo še tako v nasprotju s človekovimi pravicami. Moralne oznake se gibljejo vse od goljufov in lenuhov pa do izrazov, kot so aktivni, nemotivirani ali pasivni nezaposleni. Te značilnosti naj bi bile del njihove osebnosti, njihovih psiholoških značilnosti. Učinki tega govora so večplastni, dotikajo pa se tudi razumevanja socialne države. Govor o goljufijah pripomore k razvoju prepričanj, da je socialna država, kakršno smo poznali do zdaj, s svojo obsežnostjo pripomogla k razvoju teh patologij. Zato so spremembe videti upravičene, če ne že kar pravične.

Ključne besede: socialna država, goljufije, socialne pravice, reforme, spremembe zakonodaje.

Vesna Leskošek je docentka na Fakulteti za socialno delo, kjer predava Družbena gibanja in globalne neenakosti, Študije spola in Študije mladine. Raziskovalno se ukvarja s socialno državo, družbenimi neenakostmi in spolom. Objavila je monografijo Zavrnjena tradicija in vrsto člankov v domačih in tujih revijah in knjigah. (vesna.leskosek@guest.arnes.si)

199–210 Mirt Komel

Vstajništvo, revolucija in vprašanje nasilja

Izhajajoč iz izkušnje vstajniškega gibanja na slovenskem avtorjev prispevek presprašuje razmerje med filozofsko refleksijo in političnim delovanjem, preko tega prespraševanja pa poskuša razbrati štiri temeljne drže do vstajništva, ki je samorazumljeno kot nekaj, kar se razlikuje tako od upora kot od revolucije na podlagi nadaljnje distinkcije med oblastjo, močjo in nasiljem.

Ključne besede: vstajništvo, revolucija, moč, oblast, nasilje.

Mirt Komel, doktor filozofije, asistent in raziskovalec na Oddelku za kulturologijo Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. (mirt.komel@fdv.uni-lj.si)

SUMMARIES

»LET'S THROW THEM OUT!«

REFLECTIONS ON THE UPRISING MOVEMENT IN SLOVENIA

11–19 Andrej Kurnik

Articulations Require Inarticulate Rage

Uprisings are an expression of the crisis and inadequacy of interest and political representation. This crisis has national and global genealogy. National genealogy is related to the tradition of corporatism, and global to the hegemony of neoliberalism and financial capitalism. With financial crises, contradictions of such representation explode. The crisis of representation was foreseen even before massive uprisings—in micro uprisings. For a certain period, one could follow labor and social struggles that surpassed channels of interest and political representation. Those struggles already addressed the question that has become central in massive uprisings: how to define the common based on heterogeneity and multiplicity of the present labor and society.

Keywords: uprisings, representation, corporatism, neoliberalism, financial capitalism, political recombination, the common

Andrej Kurnik is a lecturer at the Faculty of Social Sciences. He lectures on political philosophy, genealogies of citizenship, new political character and global movements, biopolitics, and politics of migration. As an activist, he works on developing methodologies of militant research. (andrej.kurnik@fdv.uni-lj.si)

From Angry Protests to Lasting Social Changes

The present article presents founded analytical insights into causes, consequences, contexts and the time horizon of protests in Slovenia, in particular in Maribor, with a one-year time distance. It provides arguments for the interpretation of certain elements of these processes by means of analytical tools of political theory and the historical comparative method. The article considers in particular the findings that may represent directives for future anti-systemic political activism, founded on political innovations and not so much on variations and upgrades of the existing paradigmatic social concepts.

Keywords: protests, local authority, political activism, citizenship

Associate Professor Cirila Toplak received a PhD in history of international relations at the University of Sorbonne, Paris, France in 1996. Since 2001, she has been teaching and researching at the University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences. (cirila.toplak@fdv.uni-lj.si)

A Puzzle of the Decriminalization of Uprisings

Following the third uprising in Maribor (2012), the authorities responded with a mass incarceration of and legal proceedings for 28 protesters. They were remanded into preventive custody for a month as a warning to other protestors. Following the sentencing of seven protesters, the Freedom of Uprisers! Group was founded, and it made analyses of repression and criminalization of uprisings on the basis of interviews with the criminalized protesters. The analysis does not provide definite answers, but—by organizing the knowledge—rather opens numerous issues that call for collective answers to these questions: How can a formal democracy introduce a state of emergency? How did the criminalization of uprisings become an expression of a systematic spin of a social riot into crime news? How to resist repression and systematic violence? Thus, by arranging small, severed pieces of

lives of the penalized uprisers and smashed parts of our society, the group Freedom for Uprisers! is searching for answers to these questions.

Keywords: uprising, repression, criminalization, cooperative research solidarity network

Maribor, the Metropolis!

On 21 November 2012, the first uprising took place in Maribor, and it shocked the Slovenian public because of the sudden explosion of anger in a city otherwise called 'the city of ghosts'. This name reflects the city's high unemployment rate, poverty, and abandoned public places. However, the motive for the uprising were actually the radar traps that Mayor Kangler set up in the streets and because of which he was finally ousted from his post. His ousting was followed by a debate about the future of Maribor between various civil initiatives that arose during the demonstrations. The article tries to describe the events in Maribor before and during the riots, as well as the activities held by civil initiatives. It then interweaves this description with the reflection on the theories of the Zapatistas and *piqueteros* as two 'scholarly cases' of the new social movements. In addition, the article looks at the similarities and especially at the differences between the Zapatistas and *piqueteros* and the movement in Maribor as it seeks to find out whether 'the risen Maribor' surpassed the division between the movements from periphery and from the center, which is introduced in the text. It turns out that—despite the changes that global economic crisis brought to the world order—our passive bodies from the neoliberal center are still unable to create social realities that would allow us to live beyond the neoliberal practices.

Keywords: Maribor uprisings, Zapatistas, *piqueteros*, civil initiatives

Nina Pohleven is a student of European Studies at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, volunteer in the field of human rights at the Ekuilib

Institute, and coordinator of the project Youth Bank of the Youth Cultural Centre Maribor. She was an active protester in Maribor. (nina.pohleven@gmail.com)

60–70 Franc Trček

Let's Shut Down Facebook— a Reflection on the Maribor Uprising

The text first examines the role and reach of social networks in generating a protest movement. The author analyzes the disadvantages and advantages of the so-called Facebook revolution through the case study of a Facebook group *Franc Kangler should resign as mayor of Maribor*/Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora. What follows is a critical analysis of the course of the wave of protests that recently took over Maribor and Slovenia. Here, the author points out the problem of over-personification of those held responsible for the political and development problems, and the fact that local intellectuals proved not being up to the challenges of the uprising. The latter is evident from the excessive “culturization” of the uprising, and the gap that soon divided the intellectuals from the protesting crowd. Furthermore, it is crucial to reflect upon the whole process, placing it into a context broader than that of the stories about the collapsed elites’ completion of transitional primary capital accumulation. It is necessary to examine it within the current dynamics and dialectics of the relationship between labor and capital. Therefore, the horizon of thought set out in the introduction lies within a minimal field of complexity, always in need of conterminous reflection, even when (seemingly) dealing with a certain local process, termed by the inhabitants of Maribor as *kanglerism*.

Keywords: Maribor uprising, critical analysis, (re)colonization, Facebook revolutions, sublateral thought

Dr. Franc Trček is a protester, sociologist and PhD student of Balkan studies. (franc.trcek@guest.arnes.si)

72–83 Sandra Bašić Hrvatín

Boldness, Boldness, More and More Boldness

The author analyzes the media reporting on how the events were tangled into the whole story, framed and interpreted, and on the positions and points of view taken when reporting the events. The hypothesis is that the media report in the way they do because the system within which they operate, and which they sustain, allows only precisely determined framings of the story and these invariably support and legitimize the existing social order. In the second part, the author tries to explain why the “uprisers” stayed on the level of “political revolution” rather than attempting the economic revolution as well (both notions are borrowed from Rosa Luxemburg). Why the majority of the uprising groups sought to attract media attention and acquiesced to their “flattering” while not demanding the radical reform of the media (space) as well? Can any uprising, any rebellion movement or a revolution succeed without rebellious media? The answer is no. Moreover, it is possible to say that the outcome of the future political struggle will depend on whether the states will choose to serve the interests of citizens or of the capital. Equally importantly, it is necessary to distinguish between capitalism and democracy in this struggle. The key question we face is very simple: should we strive to rescue capitalism or democracy? Rescuing both is impossible.

Keywords: (mass) media, media systems, media reporting, media framing, politics, advertising, the public interest, news, media policy, representative democracy, the public

Sandra Bašić Hrvatín is a lecturer at the Faculty of Humanities, University of Primorska, Koper and a media activist. (sandra.hrvatín@guest.arnes.si)

“Silent Icon” and “Voiceless Speech”

The Margins of the Slovenian Uprising

The paper addresses the Slovenian uprisings by way of auto-ethnography, with a focus on the interpersonal level, accentuating the fact of complex, intersected social divisions. The basic concept, the body/corporeality is adopted from the feminist theory. Through this and the thinking of the social positionality, the margin of the Slovenian resistance is figuratively articulated by the author with a quiet presence of the disintegrated “subject” — and by the silence as a gesture of the resistance against the uprisings’ power relations. The technology of the latter recycles the ruling authorities’ “governmentality” (Foucault). The Slovenian uprisings’ manifested symptoms of this are differentiated, yet paradigmatic, a key element of the paradigm being the secrecy with which the dominant instances form the circuit of the informed—involved and the uninformed, excluded and instrumentalized for the implementation of the (certain) tasks. The focus on the recognition of the other, who is embodied in the mutual intersections of the social divisions, allows for the agency on the platform of the interpersonal and differentiation, which produces the multiplication of the socio-political demands — on the way to radicalized, pluralized, agonistic democracy (Mouffe).

Keywords: “governmentality”, secrecy/silence, embodied presence, interpersonal, re-subjection

Renata Šribar is a researcher in the field of sociology and cultural and social anthropology, and assistant professor of anthropology. She conducts research and activism from the perspective of the feminist theory, and is specialized in paradigms of feminist subjectivation and cultural constructions of female corporeality. (renata.sribar@guest.arnes.si)

Second Phase of Uprising

The paper aims to determine what the uprising movement in Slovenia should be doing in the future. It starts

with analyses of the present economic and political situation in Slovenia, EU and the world. The rough analyses, based on the expertise of Paul Krugman and Catherine Samary on the pressures on Slovenia and France, show that the economic situation in both countries is far from being as poor as markets, EU officials, the specialized media, and rating agencies are suggesting. From this, one can draw a conclusion that a balanced budget is not the real objective of austerity policies. The real aim seems to be rather the devastation of the social safety nets, making poorer citizens pay for the crises and forcing the states into privatization, selling the state property at a low price. It is also clear that Angela Merkel’s austerity policy does not work. To the contrary, this policy is sustaining the current economic crisis in the EU and the world. The task of the uprising movement is to stay alert for future actions, to safeguard the interests of the citizenry, to mold itself into a credible political force and to work for sustainable economic and political system for the future. It is vital that the uprising movement stay pragmatic and visionary at the same time, and avoid the danger of rigid doctrines.

Keywords: uprising movement, structural reforms, recession, Eurozone, fiscal policy, welfare state, accountability, accountable citizen, sustainable socio economic system

Dr. Igor Koršič is the coordinator of KOKS (Coordination Committee for Culture Slovenia), and associate professor of history and film theory at the Academy for Theatre, Radio, Film and Television. (igor.korsic@gmail.com)

Rise again!

The article presents reflections on uprising practices and the “uprising culture” which spread across Slovenia in late 2012. It focuses on two sets of aspects: one is the positioning of local manifestations within the global matrix of uprisings, analyzed through actions of solidarity and networking with Turkish activists, mostly students in Ljubljana (the example of activation through the “Occupy Gezi – Ljubljana” movement). The second

focuses on essential emphases and missing elements, i.e., centralized core contents of the uprisings, and fringe uprisings, for instance the "Protest From Despair" and solidarity with the Maribor foundry workers. New *crystallization* points of the uprisings are likely to develop in the field of social and labor rights, and these constitute the central "new" battlefield of social inequality, poverty and survival. "Rise again!" is thus the call of the nowadays-precarious worker, who can lose his job, home, and social security at any time.

Keywords: uprising culture, Occupy Gezi – Ljubljana, "Protest From Despair", global uprisings, Slovenian uprising

Assistant Professor Simona Zauratnik, PhD is a researcher at the Centre for Spatial Sociology at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, an activist and a protester. Her research fields include migration and asylum, human rights, public opinion and vulnerable social groups. (simona.zauratnik@fdv.uni-lj.si)

113–120 Nenad Jelesijević

Emancipation on the Edge of Aesthetic Regime

The aesthetic regime of art, following J. Rancière, is not proclaiming revolution, but rather a new way of living between words, images and commodities. Starting the paper from the premise that that regime has a double face, I try to highlight the question of its (anti)revolutionary potential. Accordingly, I cannot avoid ascribing altered meanings to the term aesthetic, following the altered understanding of the very phenomenon/problem called art. In that regard, I comment on four examples of consensual and disensual artistic practices that aspire to be activist ones. The conclusion resulting from the comparative analysis is that the aesthetics of direct action is the aesthetics that escapes any outlined rule, being at the same time limited in time and space; it is valid in a certain moment, in a certain place, in a certain performative, rebellious context. The aesthetic of an emancipatory art practice – which is something else than art – is reconfigured aesthetic.

Keywords: emancipation, aesthetic regime, disensual artistic practices, aesthetics of direct action, reconfigured aesthetic

Nenad Jelesijević, contemporary art critic and (non-)artist of the KITCH duo. He holds a PhD in philosophy and theory of visual culture. (nenad@kitch.si)

121–130 Nika Mahnič, Jasmina Ploštajner, Karmen Šterk

Yesterday was a Another Day (Today we Blew it)

The article discusses the reasons for the (non-)success of the Slovene uprising, and considers the alternatives. We begin with the questions of why and how the general distrust in political system extended onto the uprising movement. In order to establish an empowered civil society it is necessary to invent new approaches, take advantages of new technologies, and employ those tools of social critique, which have been developed for the understanding of new interpellation praxes. In contrast to the existing praxes of digital uprising, we are in need of a platform which would aim at merging material and virtual reality, thus broadening the public sphere. We need to find better solutions for particular issues. In the conclusion, the article discusses alternative modes of institutionalization of critical thought, which are aware of the new circumstances of the civil society struggle, as well as mindful of the new definitions of subjectivity, embodiment, and 'liquid' identities within the environment of new technologies.

Keywords: Slovenian uprising, digital bodies, interpretative psychoanalysis, e-democracy, new technologies

Nika Mahnič is an undergraduate student of cultural studies. She works for Radio Student and the Tribuna newspaper, Ljubljana. She is a member of Danes je nov dan, institute for other studies. (nmahnic@gmail.com)

Jasmina Ploštajner holds a BA in Fine Arts and Design, majoring in industrial design. Professionally she works in the field of interactive design. She is a member of Danes je nov dan, institute for other studies. (maschinna@gmail.com)

Karmen Šterk is an assistant professor of social and cultural anthropology at the Faculty of social sciences and the Faculty of Arts and a member of Danes je nov dan, institute for other studies. karmen.sterk@fdv.uni-lj.si

132–138 Max Haiven

Interview with Silvia Federici

In the interview, Silvia Federici touches upon the Occupy movements, their predecessors and their potential. The movement reflects new ways of political action, which emerged from the crisis of the global justice movement and anti-war movement in the last decade, and lading from the feminist movements and reclaiming the commons groups.

Keywords: Occupy movement, feminism, commons, reproduction

139–146 David Brown

The Subjective Turn and Organizing Methodology

This article provides insight into the organizing methodology of the “subjective turn”. It came to be a part of the 15 October movement (#15o) in Slovenia during the occupation of the square in front of the stock exchange and beyond. This article first gives an ethnographic account of how the methodology came to manifest itself in the movement. Here the article focuses on how the “subjective turn” came to be part of interactions in the occupied space, and also how a collective, the Precarious Wasps’ Nest, deepened the process. The second part theorizes the “subjective turn” in the context of the financial crisis, and particular, a movement taking aim at financial capitalism, rather than state institutions. Here the article employs a Marxist, feminist critique of capitalism, focusing on the appropriation of value from labor considered “nonproductive” The conclusions suggest a re-thinking of how we define work in the context of financial capitalism.

Keywords: 15o Movement, Subjective Turn, Precarious Wasps’ Nest, Feminism, financialization

David Brown holds a master’s degree in East European Studies from the University of Bologna, where he did his thesis work on the social movement “#15o”. (david.brown@studio.unibo.it)

147–155 Igor Grošelj

Second Phase of Uprising

Slovenian 15o and Biopolitical Discourse of Resistance
The article discusses the subsumption of democratic processes in Slovenia under the nation and capital following the break up with the Yugoslav community. The post-socialist democracy process in Slovenia has been strongly affected by the idea of a neoliberal free market and secession from Balkan. Democracy has become a victim of political elites and exclusive nationalism. People are more and more dissatisfied with the consequences of such policies, as was also revealed during the protest of the 15o movement on 15 October 2011 in Ljubljana. Based on this protest, the author takes an effort to analyze the discourse of the protest to seek out signs of social change in the direction of a new biopolitical society. From the analysis, it is concluded that the 15o movement is an important one, based on bio-political statements, and founded on ideas of social security, production of common, horizontal democracy, justice of sharing, and trading capitalism for a biopolitical paradigm.

Keywords: Balkan, democracy, neoliberalism, biopolitics, 15o movement, globalization

Igor Grošelj is a university graduate specialized in communication, and a PhD candidate in the field of Balkan studies. (igor.ljubljana@gmail.com)

156–166 David Graeber

Why Did the Movement Appear to Collapse so Quickly after the Camps Were Evicted in November 2011?

The text is a translation of a subchapter from David Graeber's book *Democracy Project: A History, a Crisis, a Movement*. The author analyses what slowed down the movement Occupy Wall Street, and led so many to believe the movement was collapsing. He argues that it was unhappy concatenation of several factors: the sudden change in police tactics, which made it impossible for activists to create any sort of free public space in an American city without being immediately physically assaulted by police; the abandonment by movement's liberal allies who made no effort to make a public issue of this new policy; and a sudden media blackout, that which ensured most Americans had no idea any of this was even happening.

Keywords: Occupy movement, horizontality, police, media, liberal allies

168–176 Blaž Škerjanec

Virtual Insurgencies

This contribution problematizes uprisings in Slovenia by positioning itself on a poststructuralist concept of the multitude. Within such a conceptualization, the article attempts to explicate hacktivism as a marginalized form of the insurgency movement and juxtaposes it to the mainstream uses of virtual social networks. While conducting a short overview of hacktivism (the Anonymous movement), which includes Slovenian cases, the article tries to broaden the interpretative reach of the Slovenian uprisings by addressing a cluster of problems that are being introduced by the emergence of hacktivism (media, law, censorship, local/global, anonymity, etc.). In its last part, the contribution focuses on presenting a confluence of virtual and real forms of insurgencies. In addition, the article introduces the hypothesis of the schizophrenic subject with the help of which it attempts to sketch out some focal points of the global alterglobalization struggles and issues that simultaneously emerge in the context of the Slovenian insurgency movement.

Keywords: uprisings, hacktivism, Anonymous, schizophrenic subject

Blaž Škerjanec is an unemployed master of political science. (blaz.skerjanec@gmail.com)

177–188 Danijela Tamše

Militant Research

A New Narrative for a Decriminalisation of Uprisings

The author emphasizes the role of militant methodology in the production of subjectivity, focusing chiefly on the part that the militancy ought to play in the process of decriminalizing uprisings over the last year in Slovenia. The paper draws mainly from theories that regard the production of subjectivities in the empowering and active encounters as the principal ground for political transformation. Following these theses, the author suggests that the task of militant research is to produce such a narrative that could change even the least gratifying and joyful effects of the uprisings, transmuting them to the effects of liberation. In conclusion, the author stresses the necessity of this approach, arguing that this is the only way to reappropriate the right to self-determination in the political acts of revolt that had been taken away from us and criminalized.

Keywords: militant research, the production of subjectivity, potentiality, potentia, resistance, uprisings, criminalization

Danijela Tamše is a PhD student at the Faculty of Social Science, University of Ljubljana. Since 2007, she has been part of various militant collectives, which are involved in research of precariousness, transformation of work, production of knowledge, and migration. (danijela_tamse@yahoo.com)

189–197 Vesna Leskošek

Welfare State between Authority and Rebellion

The article identifies a viewpoint of changes that are not often in the foreground when the welfare state and social rights are addressed. It is about contemptuous and hate discourse that brings people who assert the right to welfare into disrepute, and it aims to achieve broad consensus within society by minimizing the role of state at ensuring these rights. With the intention of moral disrepute of the poor, the environment is created in which hindering the access to social rights is seen as morally legitimate, while this moral estimation is based on the belief that those people are swindlers, idlers or non-motivated and passive unemployed individuals who exploit the social benefits. Every practice is therefore allowed even if it violates human rights. Effects of this discourse are multilayered/multifaceted; the most important is changing the understanding of the welfare state. The changes seem to be legitimate, if not righteous.

Keywords: social state, fraud, social rights, reforms, legislation change

*Vesna Leskošek is a senior lecturer at the Faculty of Social Work, where she teaches social movements and global inequalities, gender and youth studies. Her research interest is in the welfare state, social inequalities, and gender. She published a book *Rejected Tradition* and many articles in domestic and foreign journals and books. (vesna.leskosek@guest.arnes.si)*

199–210 Mirt Komel

Uprising-ness, Revolution and the Question of Violence

Starting from the uprising movement in Slovenia, the author's contribution questions the relationship between philosophical reflection and political action while discerning four basic positions in relation to the uprising, which are understood in contrast to the concept of rebellion on the one hand and revolution on the other, an understanding based upon a further distinction between power, strength and violence.

Keywords: uprisingness, revolution, strength, power, violence

Mirt Komel holds a PhD in philosophy and is an assistant and researcher at the Department of Cultural Studies of the Faculty of Social Science of the University of Ljubljana. (mirt.komel@fdu.uni-lj.si)

Grafično oblikovanje / Graphic design
Irena Woelle, Dražena Peric

Prelom teksta / Layout
Dražena Peric

Oblikovanje naslovnice / Cover design
Dražena Peric

Tisk / Printed by
DEMAT d. o. o., 2013

Izid te številke Časopisa za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo sofinancirata Javna agencija za knjigo in Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS iz sredstev državnega proračuna iz naslova razpisa za sofinanciranje domačih znanstvenih periodičnih publikacij

Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo je vključen v naslednje mednarodne baze podatkov:

- ProQuest Political Science
- ProQuest Research Library
- ProQuest Social Science Journals

Revija izide štirikrat na leto.

Cena posamezne številke je 12.90 €.

Letna naročnina: 35 €.

Letna naročnina za dijake in študente: 25 €.

Naročila sprejema:

Študentska založba

Boršnikov trg 2

1000 Ljubljana

E-pošta: prodaja@zalozba.org.

cena: 12.90 EUR

9 770351 428761